

TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

**İNSANLIĞIN
ORTAK MALVARLIKLARINA
SAYGI HAKKI
VE
KÜLTÜREL MİRASI
YAŞATARAK KORUMA**

MARDİN

Türkiye Barolar Birliği Yayınları: 61
Kültür Serisi: 1

*İnsanlığın Ortak Malvarlıklarına Saygı Hakkı ve
Kültürel Mirası Yaşatarak Koruma*

ISBN:975-6689-46-3
© Türkiye Barolar Birliği

Birinci Baskı: Eylül 2004

Türkiye Barolar Birliği
Karanfil Sokağı 5/62
06650 Kızılay - ANKARA
Tel: (312) 425 30 11 Faks: 418 78 57
web: www.barobirlik.org.tr
e-posta: admin@barobirlik.org.tr
yayin@barobirlik.org.tr

Kapak
Av. Özcan Çine

Sayfa Tasarımı, Düzelti ve Ofset Hazırlık
Düş Atelyesi (0312.215 70 37)

Baskı
Şen Matbaa
(0312. 229 64 54 - 230 54 50)

**İNSANLIĞIN
ORTAK MALVARLIKLARINA
SAYGI HAKKI
VE
KÜLTÜREL MİRASI
YAŞATARAK KORUMA PANELİ**

MARDİN

17 NİSAN 2004

İÇİNDEKİLER

Önsöz	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

Açış Konuşmaları

Mehmet Nuri ÖZGÜN	7
Metin PAMUKÇU	9
Özdemir ÖZOK	10
Temel KOÇAKLAR	16

BİRİNCİ OTURUM

İnsanlığın Ortak Mal Varlıklarına Saygı Hakkı

Kâzım KOLCUOĞLU	27
İbrahim KABOĞLU	32
Cevat GERAY	42
Haluk ELDEM	50
Mehmet TUNÇER	58
Tartışma	67

İKİNCİ OTURUM

Kültürel Mirası Yaşatarak Koruma

Cemal ARTIK	79
Derviş PARLAK	82
Arsın AYDINURAZ	96

Metin SÖZEN	107
Tartışma	116

TEBLİĞ

Mehmet TUNÇER	
Kent Yoksulluğuna Bir Çözüm:	
Tarihsel Çevrelerin Sürdürülebilir Korunması	145

İKİNCİ BÖLÜM

Gezi Notları	185
--------------------	-----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM YASALAR ve BELGELER

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	195
Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına	
Dair Sözleşme	243
Kültür İthal İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve	
Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme	263
Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi	276
Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi	289

Ekler	
--------------------	--

ÖNSÖZ

Türkiye Barolar Birliği yönetimi olarak, zaman zaman Ankara dışında, yerel barolarımızın ev sahipliğinde farklı konularda, mesleki ve bilimsel toplantılar düzenlemekteyiz.

Bu toplantılardan en renklisi ve en verimlilerinden birini 17 Nisan 2004 günü "*Taşın ve İnancın Şiirleştiği*" efsane kentimiz "*Mardin*"de gerçekleştirdik.

Tarih, doğa, sanat, kültür ve çeşitli dinlerin, çeşitli dillerin aynı potada buluştuğu ve kaynaştığı Mardin'de geçen sayılı günlerimiz uzun yıllar belleklerimizden çıkmayacak güzel anılarla dolu. Çünkü, inançların kuşağı sayılan Anadolu'da, Antakya, Gaziantep, Kahramanmaraş, Adıyaman, Şanlıurfa ve Diyarbakır illerinin sonuncusu olan Mardin, bu illerden süzülüp gelen tüm değerlerin yoğunlukla yaşandığı bir kent olarak bütün haşmetiyle ve gizemiyle sizi ağırlıyor. Mezopotamya'nın verimli ovalarını sulayan Dicle'nin asırlar boyu duraksamadan yöre insanına sunduğu bolluk ve bereket, geçen yıllar içinde gelen ekonomik sıkıntılara rağmen insanlara kalıcı bir göz tokluğu, gönül zenginliği olarak yansımış bu duyguyu Mardin'de doyasıya yaşıyorsunuz.

Sabırla işlenen taşın, safranın anlattıkları, ateşin bağrından çok hassas, çok ince kıvrımlarla ziynet olarak çıkan telkarinin incecik süzülüşü, "*Harmel*" otu kokulu geniz yakan sokakların anlattıkları, ikiz kardeş minareleriyle süzülen Ulu Cami'nin haşmeti, bugünkü durumu yanında bir çok zamanı birlikte yaşayan Deyr-ül Zaferan Manastırı, tarihin ve doğanın günümüz insanlığına armağanı Hasankeyf'in gizemi, Kara Dara'nın kaderini yansıtan hüzünlü görüntüsü,

ÖNSÖZ

Salkımsöğüt'te farklı bir Kızıltepe yansıması, bölgenin sebze ve meyve deposu Nusaybin'in bereketi, ak kavaklar ambarı Savur'u, ibadetin ve sanatın aynası Midyat'ı... Tabii ki bunlarla bitmiyor Mardin'in zenginlikleri ve hikayesi.

Yaşanan tüm bu güzellikler ve kültür zenginliklerine uyum sağlayan kent yöneticilerinin sıcak, sevecen ve konuksever davranışları da gezinin güzel anılarla zenginleşmesine büyük katkı sunmuştur.

Başta sayın Vali Temel Koçaklar ve zarif eşi yanında, henüz yeni seçilmiş Belediye Başkanı ve eşinin her an bizlerle birlikte olmaları bize güç katmıştır.

Kuşkusuz toplantı ve gezinin gerçekleştirilmesinde büyük katkıları olan Baro Başkanımız sayın Mehmet Nuri Özgün ve önceki dönem Baro Başkanımız, şimdilerde Mardin Kent Konseyi Başkanı Cemal Artık ile avukat arkadaşlarımızın sıcak, saygılı ve yöre insanının doğasını yansıtan yakın ilgi ve konukseverlikleri yadsınamaz.

Bütün bunları kurgulayan Türkiye Barolar Birliği Başkan Yardımcısı sayın Av. Zeki Ekmen ve gezi süresince konukseverliğini hanımlara sunan sıcak yürekli, güler yüzlü eşi sayın Zeynep Ekmen'in katkılarını da unutmak imkansız.

Toplantıya her ne amaçla olursa olsun katılan ve katkı sunan herkese teşekkür ediyorum.

Size sunulan bu kitap yaşananları yansıtması bakımından son derece önemli bir yapıt olmuştur. Yayın Kurulumuz, Türkiye Barolar Birliği'nin Mardin Bölge Barosu ile yapmış bulunduğu *"İnsanlığın Ortak Malvarlıklarına Saygı Hakkı ve Kültürel Mirası Korumak"* konulu paneli, değişik bir biçim ve içerikle okuyuculara sunuyor.

Panel tutanakları resimlendirilmiş ve bilimsel alıntılarla zenginleştirilmiştir. Resimler ÇEKÜL Vakfı'nın ve Prof. Dr. Metin Sözen üstadımızın armağanı.

İkinci bölüm, Mardin ve çevresinde panel dolayısıyla yapılan gezi ile ilgili notları içeriyor. Resimlerini de, gezi notlarını yazan Av. Hüseyin Erkenci çekmiş.

Birinci bölümdeki tarih bilgilerini, Tarih Vakfı'nın MARDİN kitabından aynen aktarıyoruz. Bu konuda izin veren Tarih Vakfı ile Kudret Emiroğlu'na, kitabı tasarlayan ve gerçekleştiren, Kızıltepe eski savcılarında, TBB Genel Yayın Yönetmeni Av. Teoman Ergül'e, TBB Kitap Yayın Kurulu'na, düzenlemeyi yapan DÜŞ Atelyesi'ne, baskıyı gerçekleştiren ŞEN Basımevi ile tüm emeği geçenlere içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Av. Özdemir ÖZOK
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

Bir Mardin gravürü
(S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal,
Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet,
Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.)

BİRİNCİ BÖLÜM

AÇIŞ KONUŞMALARI

BÖLGENİN COĞRAFİ KONUMU*

Mardin yöresi tarih öncesinde ve tarih çağlarında, coğrafi bakımdan önemli ticari ve kültürel ilişki ağlarının kavuşma noktasında buluşmuş bir merkezdir. Tarihinin önemli bir kısmı, bazen Mardin kentinin kendisi, bazen çok yakınındaki Nusaybin olarak, kuzeyde Karadeniz kıyılarına ve Kafkasya'ya uzanan, güneyde Basra Körfezi'ne ve Doğu Akdeniz kıyılarına varan ticaret yollarının ve kültürel alışverişin gerçekleştiği hatların bağlantı noktası konumuyla geçmiştir.

En başta bölge, tarımın doğduğu "Verimli Hilal" olarak adlandırılan bölgenin içindedir. Mardin çevresi, "Verimli Hilal" içinde neolitik ve kalkolitik kültürlerin geliştiği en önemli yörelerden birisidir. İlkçağlardan bugüne kadar da kuzey-güney ve

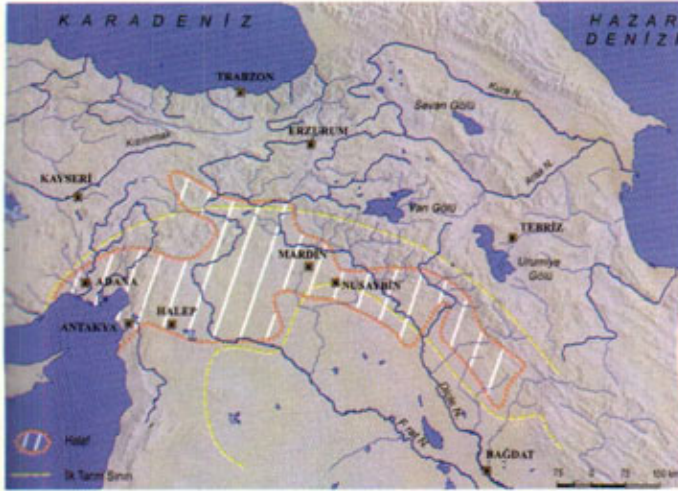
doğu-batı kültür ilişkisinin kavuştuğu, hatta bu coğrafi yönlerin temsil ettiği kültürlerin birbirlerine karıştığı yer olmuştur. Bu konumu, Mardin'i bilhassa ortaçağın ortalarından itibaren vazgeçilmez önemde bir merkez yapmıştır. Mardin'in "köhneleşmesi", yani önemini kaybetmesi, bu tarihi eksenleri kesintiye uğratan sınırın şehrin hemen güneyinden geçirilmesi ile başlamıştır. Bu sınır, şehrin içinden ve hemen üzerinden geçen yolların Musul ve Halep'le ilişkisini kesmiştir. Söz konusu "köhneleşme", bahsi geçen sınırla marjinal bir konuma düşen Mardin'in tarihsel öneminin bu yollarla ne kadar yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Mardin yöresini büyük ölçüde etkisi altına alan kültür, Halaf'tır. Halaf kültürünün yayılım

sahası, Dicle'nin doğusundaki dağlık bölgede yer alan Banahilk'ten, Fırat Nehri'nin batı kıyısındaki Yunus/Kargamış'a kadar geniş bir alanı kaplar. Halaf kültürü, bugün Türkiye'nin güney sınırını oluşturan, su kaynakları bakımından, zengin ve eski kuru tarım örüntüsünü akla getiren yamaç alanlarda yoğunlaşmıştır. Bu bakımdan, Hassuna'ya benzer ama sulu tarım tekniklerini uygulaması muhtemel olan Samarra kültüründen farklıdır. Türkiye'nin güney sınırındaki yamaçlık alanlarında bulunan Halaf dağılımı, Halaf halkının Tür Abdin'i içeren dağlık yöreden ovaya gelen insanların ardılları olduğunu düşündürmektedir.

* S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, *Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet*,

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.

Mahmut Beşir AYANOĞLU (Mardin Bölge Barosu üyesi): Saygıdeğer konuklar; Türkiye Barolar Birliği ve Mardin Bölge Barosu'nun düzenlemiş olduğu panele Mardin Bölge Barosu adına hoş geldiniz diyorum.

Mardin Bölge Barosu olarak sizleri aramızda görmekten dolayı, büyük bir mutluluk duyduğumuzu ifade etmek istiyorum. Mardin Valiliği'nin hazırlamış olduğu Mardin'le ilgili sinevizyonu sunmak üzere, edebiyat öğretmeni Murat Dilmen Beyefendi'yi davet ediyorum.

Mehmet Nuri ÖZGÜN (Mardin Bölge Barosu Başkanı): Sayın Vali, Belediye Başkanı, Türkiye Barolar Birliği Başkanı, Garnizon Komutanı, Batman Cumhuriyet Başsavcısı, Mardin Cumhuriyet Başsavcısı, değerli konuklar, değerli basın mensupları; panelimize hoş geldiniz.

Bu etkinliğin, Mardin gibi bir ilimizde yapılmasının ayrı bir önemi vardır. Dünyanın her yeri, insanoğlunun alet yapmaya başladığı çok eski çağlardan itibaren iskân edilmiştir. Ancak hiçbir bölge, uygarlık tarihine Fırat ve Dicle havzalarının yaptığı katkıları gerçekleştirememiştir. Günümüzden 10 bin yıl önce ilk olarak bu bölgede, göçebe yaşamdan yerleşik düzene, avcılıktan çiftçiliğe geçilmiş, yine bu bölgede günümüzden 5 bin yıl önce ilk kentler, hemen ardından ilk devletler, imparatorluklar kurulmuştur. Uygarlığın temeli-

MASALLAR ŞEHİRİ MARDİN

Murat Dilmen

*Hallac-ı Mansur Dicle'de
yankılanan öğretisini Babil
kuyusundaki derinliklere inat
Fırat'la uzaklara savurur.
Efsaneler dillendir, huzur olur.
Yücelikler kalelerle gökyüzünü
donatırken yeryüzünde azim
ve hoşgörü bir mesken bulur.
Öykülenmemiş aşklara nazirelerle
yıldızlar geceleri desenli elbise
giydirir. Artık zaman durmuştur.
Kulak verilen geçmişin belleğinden
bu güne efsane devam eder.
Gizem şehri Mardin için...*

Size bir kentin, bir uygarlık sevdasının, sevecen insanların, nefesi çay kokan, acı kahve kokanların geniş avlularında hoşgörünün yankısını, yeryüzünde taşın aldığı en güzel şekillerin diyarını, Mardin'i anlatacağım...

Bir kent düşünün ki; Mezopotamya Ovası'na hükmeden bir dağın tepesinde yıldızlara tutunmuş, güneşe ten rengini adanmış olsun. Ve yine öyle bir kent düşünün ki farklı dinleri, farklı dilleri inançlarında toplayabilmiş, Şemsilikten Yezit halkasına pagan kavramları ile İsa'nın dili Aramice'den en eski Hıristiyan topluluklarından Süryanilere kadar değişik kesimleri kucaklayabilmiş olsun...

ni oluşturan önemli buluşlar; yazı, hesap, madencilik, seri üretim, organize ticaret gibi yenilikler, Dicle ve Fırat'ın arasındaki coğrafyada ortaya çıkmıştır. Yine beslenmemizde en önemli yeri tutan tarım ve hayvancılık ilk olarak bu bölgede yapılmıştır.

Bir dünya kenti olmaya aday Mardin'in, coğrafi olarak bu bölgede olmasıyla birlikte, kendine özgü mimari yapısı, etnik ve dinsel zenginliği sebebiyle, bu panelin burada yapılması, ayrı bir anlam ve önem taşımaktadır.

Değerli konuklar; geleceğin tarihçileri, geçmişini incelediklerinde, 20. yüzyıla iyimser bir şekilde bakamayacaklar. Çünkü insanlık ve uygarlık için hemen her açıdan olumsuzluklarla geçen savaşların, yıkımların, birçok bölgedeki kültürel mirası yok ettiği gibi, onların yerine bir zenginlik yaratmadığını görecekler. Bu sebeple teknolojik gelişmeyi, insan hakları ve özgürlükler konusundaki hukuksal atılımları, feodal rejimlerin yıkılıp yerini demokrasilere bırakmasını, evrensel kazanımları olarak coşkuyla yazamayacaklar; kültürel zenginliklerini yitiren toplumların içine düştükleri yozlaşma ve yabancılaşmadan yine 20. yüzyılı sorumlu tutacaklar.

Değerli konuklar; "*Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu*" isimli çok iyi bir kanunumuz vardır. Kanun incelendiğinde, hemen hemen her maddesinde kültür ve tabiat varlıklarının korunması gerektiği belirtilmiştir. Doğrusunu söylemek gerekirse, hem birey olarak hem de hükümetlerimizin uyguladığı yanlış ekonomik politikalar nedeniyle kültür ve tabiat varlıklarımızı biz tahrip ediyor ve sular altına gömüyoruz. Bölgemizde Zeugma, baraj suları altında bırakıldığı gibi, yapılan kazılarda çıkarılan kültür varlıklarının İstanbul'da sergilenmesine karar verilmiştir. Bu karar, yasaya aykırı olduğu gibi, ancak; bu varlıklar çıkarıldıkları

* Kanun için bkz., Yasa ve Belgeler bölümü.

bölgede sergilendiklerinde bir anlam taşır. Umarım bu yanlış uygulamadan vazgeçilir, Hasankeyf de sular altında bırakılmaz ve kültür turizmine açılır.

Öncelikle katılımcılar olmak üzere, bu panelin düzenlenmesinde emeği geçen herkese, önemli katkılarından ve bu konuda Mardin'de yapmış olduğu çalışmalarından ve gösterdiği hassasiyetten dolayı Mardin Valisi sayın Temel Koçaklar'a; yine önemli katkılarında ve çalışmalarından dolayı MAREV İstanbul Şubesi'ne, bizleri yalnız bırakmayan siz değerli konuklarımıza saygı ve sevgilerimizi sunuyorum. Teşekkür ediyorum.

Konuşmalarını yapmak üzere Mardin Belediye Başkanı sayın Metin Pamukçu'yu davet ediyorum.

Metin PAMUKÇU (Mardin Belediye Başkanı): Sayın Vali, sayın Garnizon Komutanı, değerli Barolar Birliği Başkanı, değerli hocalarımız, çok kıymetli hanımefendiler, iştiyakçiler ve basınımızın güzide temsilcileri; insanlığın mirası, dinlerin ve dillerin şehri olan Mezopotamya Mardin'ine hoş geldiniz efendim. Yeni seçilmiş bir Belediye Başkanı olarak, sizleri Mardin'imizde görmekten onur duydum. Hepinize Mardin halkı adına tekrar "hoş geldiniz" der, saygılar sunarım.

İnsanlığın ortak malvarlığına saygı hakkı, tüm insanlığın görevi ve mirasıdır. Biz, bunları korurken, din, dil, ırk gözetmeksizin, başta sayın Hocamız Metin Sözen önderliğinde, Mardin Belediyesi olarak bizler de, bu konuda hizmete birer nefer olacağız. Amacımız, Mardin ilini Türkiye'de, Türkiye'yi ise dünyada Mardin ili ile tanıtmaktır. Bu hedefe ulaş-

Bir kent ki,
kiliselerden İslam mabetlerine
kadar Tanrı'ya tapınma noktasında
yüzyıllardan beri ortaklık kurmuş
kendine özgülüğü ile dikkat çeken
uygarlıkların başkenti...

Bir milyon yıldır varolan insanın
birkaç bin yıldır ancak kudretine
hakim olduğu yazının mucidi
Sümerler'den, Daryüs'ün kaya
kentine...

Ömer'in seçkin komutanlarının manevralarından, Timur'un inadında kadar türlü kasırgaları yaşamış düşsel bir şehir.

Öyle bir şehir ki;
dünü bugünle zaman tüneli
içinde yaşadığımız, bin yılların
tanıklığında yankılanan ezgilerle
saman yollarını kucaklayan gönlü
geniş insanların yurdu olsun...
Artuklular'ın mimari zevki ve bu
güzellikler arasında ezan ve çan

birlikteliği yankılasın. Çocukların
yüzyıllarla ip atladığı, adını
Yakup'un oğlu Yusuf'tan alan
güvercinler, her sabah uyarlığa
doğuşunun müjdesini veren
güneşe selam veren nakışlar.
Yüreğin mührü nakışlar...
Taşı oymadaki maharet, tel
halindeki gümüşü diriltme sevdası
telkari ve uçsuz bucaksız ova
bereketi ile ilik nefesini savursun...

mamızda sizlerin de destek olacağınıza inancım sonsuzdur.

Sayın Vali'nin tarihi mirasımıza çok desteği oldu, inşallah Belediye Başkanlığım sırasında sağ kolu olacağım, buna hepinizin inancı olsun.

Metinlerle rahat konuşamıyoruz. Metin kullanmadan, daha rahat konuşma imkanımız olsun isterdim. İnşallah bundan sonra size, metinsiz hitap edeceğim.

Hepinize saygılar sunar, bu çalışmanızda başarılar dilerim.

Mehmet Beşir AYANOĞLU: Bu değerli konuşmasından dolayı sayın Belediye Başkanı'na teşekkür ediyoruz.

Şimdi de konuşmalarını yapmak üzere, Türkiye Barolar Birliği Başkanı Av. sayın Özdemir Özok'u davet ediyorum.

Özdemir ÖZOK (Türkiye Barolar Birliği Başkanı): Sayın Vali, protokolün saygıdeğer üyeleri, Mardin ve Batman illerinin saygıdeğer yargıç ve savcıları, değerli baro başkanları, sayın hanımefendiler ve beyefendiler; hepinizi saygılarımla selamlıyorum.

Değerli konuklar; Mardin Bölge Barosu'yla birlikte düzenlediğimiz "İnsanlığın Ortak Malvarlıklarına Saygı Hakkı ve Kültürel Mirası Yaşatarak Koruma Paneli"ne hoş geldiniz. Sizleri bu vesileyle saygılarımla selamlıyorum.

3 Ekim 2003 günü Adıyaman Barosu tarafından düzenlenen "Sivil Bir Anayasa" konulu panele katılmak için bölgeye geldiğimizde, Urfa, Mardin, Batman ve Siirt barolarını da ziyaret etmiş, meslektaşlarımızla yaşanan sorunlarımızı tespit ve değerlendirme toplantıları yapmıştık.

Bu gezi sırasında gittiğimiz her ilde ve baroda büyük ilgi gördük; bölgenin tarihini, kültürel ve doğal zenginliklerini daha yakından görme olanağını bulduk. Urfa, Siirt, Batman,

ve Mardin'de doğa harikalarının yanında, yöreye uygun elişi, göz nuru sanat eserlerini gözlemledik; insanın manevi ve moral değerlerini güçlendiren türbe ve anıtlarını ziyaret ettik.

Kuşkusuz gittiğimiz, gördüğümüz her ilimizde kendine özgü güzellikleri ve zenginlikleri saptadık, ama Mardin'de gördüklerimiz anlatmayla ifade edilemeyen, ancak yaşanıldığında büyük anlamı olan kavram ve değerlerdi. Çünkü; ne denli anlatım gücüne sahip olursanız olunuz, yaşananları olduğu gibi, aynı ölçüde aktarmaya olanak yok. Hoşgörü, tolerans, iyimserlik, dinlerin ve kültürlerin birleşmesi, kaynaşması, birbirini anlaması, bir çırpıda söylenen ve belki de kulağa çok hoş gelen ifade ve anlatımlar olabilir. Ama, en küçük bir çıkar uğruna birbirinin boğazını sıkın, karşı görüşe, karşı inanışa yaşama hakkı tanımayan günümüz pratiğinde, bu söylemleri yaşama geçirmenin pek kolay olmadığını Mardin'i görmeden, Mardin'i yaşamadan söylemek mümkün değil. Ancak Mardin'i tanıdıktan ve yaşadıkten sonra, insan olmanın temel koşullarının kendi dünyanızdan, kendi inançlarınızdan, kısaca kendinizin dışında başka ve farklı bir dünyanın da olduğunu anlamak ve ona uygun, ona saygın davranışlar sergilemek gerektiğini bir kez daha anlıyor ve anımsıyorsunuz. İşte bizim çok kısa süren Mardin ziyaretimiz sırasında, bu duygu ve düşünceleri yaşamamıza, avukat arkadaşlarımızın yanı sıra, kent halkıyla bütünleşmiş, yerel kültürü özümsemiş, çağcıl değerleri benimsemiş sayın Vali Temel Koçaklar ve zarif eşinin kişisel tutum ve davranışlarının büyük katkısı olmuştur.

Altı kapılı şehrin, buğday renginin
ten, aşkın kutsal fesleğen
tonunda, kaybolmayan en güzel
aşk şiirlerinin, yakıcı ağrıların,
sadakatin efsanesi...

Timur'un sesini işitirsiniz sanki,
yada
Yavuz Selim'in kaleyi fethedin
emrini...

Evliya Çelebi'nin anlatımını. Hızır
kaleyi korur, O ölümsüzlük suyunu
içmiştir telkinini...

Avlular, zılgıt sesleri ve hizmalı
burunlar, belki bir Süryani ilahisi
belki de gerdaniye makamı ile
kendinden geçmişlik...

Hıristiyanlığın gelişmesinde
yürekten katkılarla, doğanın
yalnızlığında Tanrı'yı arama
lezzetinde tüm dünyanın ilgisini
çeken Tur Abdin Bölgesi...

Meryem Ana'nın yüce adına
adanmış, insanlığın doğa üstü
güçlerle ve eşsiz mimari estetikle
inşa ettirdiği kilise ve manastırlar.

Şahadet parmağı gibi göğe uzanan Ulu Cami, ilmin yurdu Kasımiye ve Deyr-ül Zafaran...

Sadece denize ve doğaya değil insanın yatırını... Kendinden öncekilerin maceralı yaşantısı ve inançların fırtınalı serüveni ilgi çekmeye devam ediyor. Bu ilginin merkezinde olan bir kenttir Mardin...

Bize bu gizemli kentte bir toplantı yapmamız önerildiğinde, ben ve arkadaşlarım duraksamadan kabul ettik ve konuyu Yönetim Kurulu'na iletteceğimizi bildirdik. Yönetim Kurulu, ilke olarak meslektaşlarımız ve onların örgütü olan barolara yaklaşmanın, birliktelikler yaratmanın, mesleğimizin geleceği bakımından olumlu sonuçlar vereceğine inandığından, önerimizi kabul ederek bu toplantıyı gerçekleştirmiştir.

Sayın konuklar; Anadolu tarihi, uygarlık tarihiyle özdeştir. Ünlü Şair Ahmet Arif, Anadolu için ne diyor; dinleyelim: *"Beşikler vermişim Nuh'a / Salıncaklar, hamaklar / Havva anan dünkü çocuk sayılır / Anadolu'yum ben, tanıyor musun?"* Anadolu'yla Mezopotamya'nın birleştiği, doğuyla batı, kuzeyle güney yol kavşağında bulunan Mardin, MÖ 4500 yıllarına uzanan tarihiyle bu nitelemeye uymaktadır. Antik çağlarda, Asurlar'dan başlayarak Artukoğulları, Akkoyunlular, Karakoyunlu ve Osmanlı'ya kadar pek çok döneme ait eserler, kenti ve çevresini süslemektedir.

Her dönemin yaşam biçimi ve kültürünün katkılarıyla, Mardin'e özgü bir kültür oluşmuştur. Zengin uygarlıkların yaşadığı, çeşitli din ve inanışların korunduğu, binlerce yıllık tarihsel ve kültürel bir geçmişe sahip Mardin, eski eserleriyle, efsaneleriyle sadece bizim değil, bütün insanlığın ortak mirasını oluşturmaktadır. Bu kültür ve tarih hazinesini ve mirasını korumak ve kollamak, sadece geçmiş değerlerimizi gelecek kuşaklara tanıtabilmek amacıyla sınırlı olamaz. Tarihsel ve kültürel birikim, geleceğin yaratılmasında en önemli kaynak olarak değerlendirilmeli ve günümüz siyasal, sosyal ve toplumsal yaşamına kesinlikle ışık tutmalıdır.

Çağımız dünyasında kişilikli bir toplum olarak gelişebilmek için, ulusların tarihi ve kültürel geçmişlerinin yeni yaşam biçimleriyle ve çevreleriyle bütünleştirilmeleri ve bütünleşmeleri büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda farklı kültürlerin, farklı medeniyetlerin kültürel ve tarihi miraslarını aynı

dikkat ve saygınlık içinde korumak, globalleşen dünyada barış ve kardeşlik duygularının kökleşmesini sağlamasının yanında, farklı kültür ve medeniyetlerin birbirlerine olan etkileşimi sonucunda zengin ve çok renkli oluşumu gerçekleştirmektedir. İşte Mardin’de bu oluşumu yaşamak ve gözlemlemek mümkün olmaktadır.

Değerli konuklar; Mardin’de bir toplantı yapmaya karar verdiğimizde, bu toplantının konusunun, toplantının içeriğinin farklı olması ve Mardin’in yaşayan değerleri başta olmak üzere, benzer değer ve kavramların, tartışıldığı bir toplantı niteliğinde olması gerektiğine özellikle önem ve karar verdik. Bunun sonucu olarak da, panel konusu olarak belki biraz uzun olmasına karşın, *“İnsanlığın Ortak Malvarlıklarına Saygı Hakkı ve Kültürel Mirası Yaşatarak Korumak”* başlığını seçtik. Bu üst başlığın yanı sıra, *“insanlığın ortak malvarlıklarına saygı hakkı, ulusal ve uluslararası hukukta çevre hakkı, kentlerin korunması ve yerel yönetimler, kent yoksulluğuna bir çözüm, tarihsel çevrelerin sürdürülebilir korunması, UNESCO kenti olmaya aday Mardin’in tarihi, sosyal ve kültürel yapısı, kültürel mirası yaşatarak korumak, UNESCO ve kültürel miras, Türkiye’de koruma politikalarında yeni yaklaşımlar ve ortak sorumluluklar, Türkiye’de koruma politikalarında hukuksal kararların önemi”* konulu alt başlıklar, bizi kırmayarak panelimizi onurlandıran konunun uzmanları, çok sayın katılımcılar tarafından ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

Bundan önceki etkinliklerimizde olduğu gibi, bu paneldeki görüş ve düşünceler de banda alınarak kitaplaştırılacak ve meslektaşlarımızın yararlanmasına sunulacaktır.

Sayın konuklar; panelin konusunun özel bilgi ve birikim isteyen, sanat ve kültürle ilgili bölümünü uzmanlarına bırakarak, ben, sadece insanlığın ortak değerleri olan kültürel ve doğal mirasın korunmasına ilişkin, ulusal ve uluslararası sözleşme ve metinlere kısaca değinmek istiyorum.

İpek Yolu, kervanların namesini tuttururken uğradığı kentin duruşunu hiç unutmaz.

Görkemli medreseler, kilise ve manastırlar, camiler ve mabetler.

Sanki yaratıcının taştan bir tuval gibi görmek isteyip insanları en güzel yontu sanatıyla sınıdığı bir mekan gibi...

Özünde, sözünde mertlik olanların yurdu...

Taşların dize, dizelerin şiir, şiirlerin sevdâ olduğu, nakışları öpen kar tanelerinin hoşgörüyü kanatlandıran güvercinlere dost selam...

Dicle ve Fırat'ın hırçınlığına ıslığıyla türkü tutturan rüzgârın selamladığı, ay ışığının gamzeleri öptüğü güzellik... Kadim bir medeniyet öyküsü: MARDİN

Bir ucu Göllü muhitinde, bir ucu Girnavaz'da, soluğu Tur Abdin'de, yankısı Dara'da, şifası Gurs şelalelerinde olan... Hızır'ın, Mardin'in ve Şahmaran'ın öyküsü... Bir ahir zaman serüveni...

İnsanların dışında başka varlıkların oyuncular olduğu mistik bir yolculuk gibi... Kent mimarisini anlatanların, urbanistlerin ifade ettiği üç yaşamsal olgunun bulunduğu yer...

Hepinizin bildiği gibi, Birleşmiş Milletler Eğitim ve Bilim Örgütü UNESCO, 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanarak yapılan çalışmaları sonunda, *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme*'yi¹ kabul etmiştir. Türkiye, bu sözleşmeyi 14.04.1982 gün ve 2658 sayılı Yasa ile benimsemiş, 14.02.1983 gün ve 17957 sayılı *Resmî Gazete*'de yayımlayarak yürürlüğe koymuştur. Tarih, kültür, doğal miras ve çevre konularında çağının en ileri hükümlerini taşıyan bu sözleşmeden önce, ülkemizde yeterli bir yasal düzenleme maalesef mevcut değildi. Bu alanda ilk kurumlaşma olayı, 10 Mayıs 1920 gününde o dönemin Maarif Vekaletine bağlı olarak Türk Asari Antikası Müdürlüğü

ismi altında oluşturulmuştur. Türkiye'de kültür varlıklarının korunması konusunda, 1950'li yıllara kadar ciddi hiçbir düzenleme yapılmamıştır. 1951 yılında 5805 sayılı Yasa ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu oluşturulmuştur. 1957 yılında çıkarılan 6785 sayılı İmar Yasası'na kadar, sadece taşınmaz eski eserlerle ilgili görevleri olan bu kurula, yeni Yasa ile çevre ölçeğinde de bazı yetkiler verilmiştir. Bu yeni yetkilerle kurulan, özellikle giderek

SİT tanımı ve kavramlarıyla ilgilenmesi ve de kentsel SİT'e yönelik, olumlu çalışmalarda bulunmasına olanak sağlanmıştır. 1973 yılında kabul edilen ve Cumhuriyet döneminin ilk koruma mevzuatı olma özelliğini taşıyan 1710 sayılı Eski Eserler Yasası'yla, kurulun çevre ölçeğindeki korumayla ilgilenmesini yasal olarak daha da güçlendirmiştir.

Son olarak kabul edilen 2863 sayılı Yasa'yla² elde edilen kazanımlar irdelendiğinde, değerlendirildiğinde, kendisinden

¹ Üçüncü Bölüm'de Sözleşme'nin tam metni yayımlanmaktadır.

² Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu.

beklenen ve Türkiye'nin çağdaş koruma dünyasında yerini almasını sağlayacak düzeyde olmadığını söyleyebiliriz. Buna karşın çevre ölçeğindeki korumanın, bir planlama sorunu olduğunu vurgulaması ve ilk kez koruma imar planı tanımına girmesi ve bunu yapması, 1951 yılından itibaren sürdürülegelen, tek merkezli bir denetim örgütü yerine, koruma olgusunu yerel ölçeğe taşıyan, ikili bir denetim mekanizması oluşturması bakımından önemli bir kazanım olarak sayılabilir.

Değerli konuklar; tüm bu gelişmelerin sonucu olarak Pamukkale, Göreme, Kapadokya, İstanbul, Boğazköy, Nemrut Dağı, Leton, Patara, Divriği-Ulu Cami ve Darrüşşifa, kültürel miras olarak dünya kültürel miras listesine alınmışlardır. Ocak 2002'de dünya kültür mirası listesine alınmak için UNESCO'ya başvuran Mardin Kenti'nin bu istemi, doğal mirasın iyi korunamadığının tespit edilmesi üzerine geri çekilmiştir. Dileğimiz, UNESCO tarafından belirlenen eksiklerin giderilerek, yapılan yeni başvurunun olumlu sonuç vermesi.

Mardin'e geldiğimiz andan itibaren bizi yalnız bırakmayan, bu toprakların geleneksel konukseverliğinden örnekler sunan, başta Baro Başkanı olmak üzere, tüm meslektaşlarımıza ve Mardinli dostlarımıza, özellikle ve altını çizerek Mardin Valisi'ne ve Belediye Başkanı'na ve de toplantılarımızı onurlandıran sayın Paşa'ya huzurlarınızda sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Beni dinlediğiniz için tekrar teşekkür ediyorum, başka etkinliklerde buluşmak dileğiyle saygılarımı sunuyorum.

Erzak ambarları, köşkler ve tapınaklarla bir zamanların gözdesi: KALE...

Büyük gezginlerin dikkatini çeken şehrin kaleler beldesi, mertler diyarı anlamlarıyla açılımların ismi yapıyla müteneşiptir.

Tarihin derinliklerine göz attığımızda Subariler'den bu yana Hititler, Babil, Pers ve Roma gibi önemli medeniyetlerin yaşadığı

bölgede sevgiyle dokunmuş Anadolu kiliminin en güzel renklerini görmek mümkündür. Yukarı Mezopotamya'nın en mamur şehirlerinin bulunduğu bölgede taşın aldığı şekiller, nakışların nadideliği bizi güne hayran bırakıyor.

Şehrin bugünkü kimliğine en önemli katkı şüphesiz Artuklu ve Akkoyunlular'dan gelmiş. Medrese ve camilerin mimari yapısı, akustiği, bizleri bugün hayrette bırakacak inceliklerle dolu.

Tam bir açık hava müzesi görüntüsünde olan Mardin, Bereketli Hilal kavşağında tüm dünyanın ilgisini çeken taşın hakimiyeti, dostluğun kuvveti, birlikteliğin coşkusuyla

görölmeye değerdir.

Yüzyıllar boyunca bölgeye hakim olan Artuklular'ın kurduğu medreseler Mardin'i bölgenin ilim merkezi haline getirmiştir. Astrolojide ve dini bilimlerde, hukukta yetkin bilim adamlarının yetişmesi bu sayede mümkün olabilmektedir.

Mehmet Beşir AYANOĞLU: Konuşmalarından dolayı Birlik Başkanı'mıza teşekkür ediyorum.

Şimdi de konuşmalarını yapmak üzere Mardin Valisi Sayın Temel Koçaklar'ı davet ediyorum.

Temel KOÇAKLAR (Mardin Valisi): Uygarlık yolunun çok değerli yolcuları, değerli konuklarımız, değerli katılımcılar, basınımızın çok kıymetli temsilcileri; *"İnsanlığın Ortak Malvarlıklarına Saygı Hakkı ve Kültürel Mirası Yaşatarak Korumak"* konulu panele hoş geldiniz derken, hepimize insanlığın kültür mirası Mardin ili adına saygı ve sevgilerimizi sunarız.

Bu toplantıyı Türkiye Barolar Birliği Başkanı Avukat sayın Özdemir Özok'un 04.10.2003 tarihindeki ilimizi ziyaretleri esnasında kararlaştırmıştık. Bugün gerçekleştiriyoruz, gerçekten de hepimiz çok mutluyuz, tekrar hoş geldiniz.

Tarihin tanığı Mardin ilinde, insanlığın ortak malvarlığı ve kültürel mirasın korunması ve yaşatılmasını konu alan bu panelin düzenlenmesini sağlayan, Tür-

kiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Avukat sayın Özdemir Özok ve Yönetim Kurulu üyelerine, oturumlarda yapacakları konuşmalarla, bu konulardaki değerli düşüncelerini bizlerle paylaşacak olan baro başkanlarına, barolarımızın kayıtlı avukatlarına ve üniversitelerimizin çok değerli öğretim üyelerine hepimiz adına çok teşekkürler ediyoruz, şükranlarımızı sunuyoruz.

Anadolu'muzun, dünya uygarlıklarına armağanlarının korunması konusunda, uzun yıllardır Kuvay-i Milliye ruhuyla biz öğrencilerinin her zaman yanında olan, ışığımız ÇEKÜL

Vakfı Başkanı'mız Prof. Dr. sayın Metin Sözen hocamıza ve fakülte yıllarında öğrencisi olmaktan onur duyduğum Prof. Dr. sayın Cevat Geray hocamıza da çevre ve kültür varlıklarımızın korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması konusundaki çalışmaları nedeniyle şükranlarımı ve en derin saygılarımı sunarım.

Değerli konuklarımız, değerli katılımcılar; hepinizin bildiği gibi kültürel değerler deyimi, çok geniş bir kavramı ifade etmektedir. Üzerinde yaşadığımız Anadolu'muzun bu güzel toprakları, birçok eski medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Ancak çok zengin medeniyetlerden geriye kalan, insanlığın ortak malvarlıklarını gerektiği gibi koruyarak sahip çıkabildiğimizi söylemek maalesef mümkün değil. ÇEKÜL Vakfı Başkanı'mız Prof. Dr. sayın Metin Sözen hocamız da 25 yıl önce "Bu ülkenin insanı, kendi yaşadığı toprağın bilincine vardığı gün, Avrupa bu toprağın anlamını çok daha farklı anlayacaktır" diyerek bizleri, bu söylediklerimizi doğrulamaktadır. Yıkılanlar, yakılanlar, talan edilenler, "harabe" denilenler ve göz göre göre yurtdışına kaçırılanlar, hepsi bizim kültürel varlıklarımız değil midir? Bilinmelidir ki taş yerinde ağırdır.

Çok değerli konuklarımız, değerli katılımcılar; doğal güzellikleri, tarihi, kültürel varlıklarıyla çok zengin bir mozaik olan ülkemizde ve ilimizde bu potansiyelimizin ve varlıklarımızın artık yaşatılarak korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması bilincinin, sorumlu yurttaşlık anlayışıyla yerleştirilmesi gerekmektedir. Üzülerek söylemek gerekir ki, insanlığın ortak malvarlıklarına ilgisizlik, katlanılmaz boyutlarda kent kültürüne damgasını vuran mimaride yıkıma yönelmiştir.

1517'de Osmanlı egemenliğine giren kentin en büyük gururu, Mustafa Kemal'in Paşa olduğunun müjdesini burada almış olmasıdır.

Kurtuluş Savaşı'nda Kuvayı Milliye'ye önemli destekler veren Mardin'e Cumhuriyet coşkusu farklı bir güzellik katmıştır.

Mezopotamya bölgesinde çok önemli ve ayrıcalıklı bir yere sahip olan kadının toplumsal yaşamda bugün de çok belirleyici bir rolü vardır. Kentin tarihinde bazı medreselere ve önemli bir çok

yapıya kadın adının verilmesi buna en güzel örneklerdir.

Türkiye Cumhuriyeti topraklarında Yezidi'sinden, Hıristiyan'ından Müslüman'ına özgürce ibadetlerini yerine getiren toplulukların bir özetini Mardin'de görmek dünyanın ilgisini çekiyor. Mardin'in başta Midyat ve Savur ilçesi olmak üzere etrafında güzellikler ve zenginliklerle donanmış çok önemli unsurlar mevcuttur. Konuklarını ağırlamanın derin bilgeliği ve saygısıyla...

TOLEDO'YU SATMAK... MARDİN'E BAKMAK...

Bir yandan nasıl haz alıyorum, yaşadıklarından... Ve de bir yandan nasıl kahroluyorum... Yani hüngür hüngür ağlamak geliyor içimden, alenen...

Toledo'yu dolaşıyoruz... İspanya'nın en eski kentlerinden biri... Aynen muhafaza etmişler... Dört yanı nehir, ortada bir tepe... Tepede, surlar içinde tarih... Korku insanları nerelere kaçırmış... Muhteşem bir ova orada dururken, tepeye, güçlülerin içine yerleşmişler... Ama güçlüler istilacılar için de var... Önce suyu aşacaklar, sonra tepeye tırmanacaklar. Onlar güç bela bunu yapmaya çalışırken, surların arasında oturan Toledolular da onları keklik gibi avlayacak... Hesap bu...

Diyelim bütün bunları aştılar girdiler içeri... Öyle "Hüryaa" girmeleri söz konusu değil... Yer yer kollarınızı açtığınızda iki duvara değeceğinize kadar dar sokaklarda gene teker teker avlanma durumundasınız... Bu dar sokakların bir sebebi de iklimmiş... Tam Ankara'nın kara iklimi... Bir de tepede düşünün, soğuk ve rüzgan, hani arkadan

tık yapınca kulak düşer ya, öylesi... Rüzgar esmesin diye daracık daracık sokaklar... İşte o daracık, daracık, sokaklarda trekking yapıyoruz... Tepe ya... İnşiler, çıkışlar... Biz Arap kapısından girdik... Üç kapısı var kentin... Üç mahallesine açılan... Yahudi, Arap ve İspanyol... Yahudileri hem de nasıl temizlediklerini en iyi biz Osmanlı torunları biliyoruz. Kaçabilen soluğu buralarda almış. Kalanları "Biz Hıristiyan olduk" demelerine bile bakmadan halletmişler... Bir-iki Yahudi evi muhafaza edilmiş, bir de sinagog, ama boş. Sinagog kapalı...

Arap mahallesinin içinde kalmadık. Bir-iki aile hâlâ yaşıyormuş, ama Araplar izleri ile hâlâ orada... Mesela mimarileri... Endülüslü

tarzı binalarda okunuyor... Bir de kentin ününü dünyaya taşıyan mücevherciler, hâlâ Şam işi yapıyorlar...

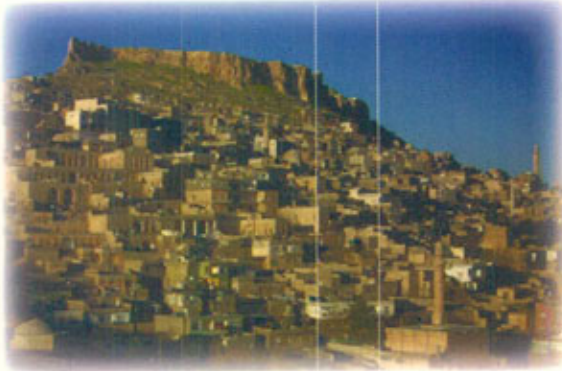
Daracık sokaklar, kafe, restoran, antika ve hediyelik eşya satan dükkanlarla dolu...

Toledo bıçakları dünyaca ünlü imiş... Demire su verilir ya, çelik yapılırken... Bura nehrinin suyunun benzeri yokmuş da, ondan bulunmaz Bursa bıçağı imiş Toledo bıçakları...

Bir de Hıristiyanlar için hac yeri gibi bir katedral var tabii... Avrupa'nın en büyüğü değil, ama en güzellerinden biri... Önemi... Papa'dan sonra en itibarlı Katolik kardinalinin makamı burası... Bura da önemli bir ziyaretgah...

Sokaklar Japon dolu, Alman, Fransız, İtalyan dolu... Türk dolu...

Dünyanın dört bir yanından gelen insanlar her mevsim Toledo'yu dolaşıyor, oraya

Mardin

Değerli konuklar; bu panelimizi, tarihi yaşatan ve taşı şiiirleştiren Mardin ilinde gerçekleştiriyoruz. Mardin, Anadolu'muzun güneydoğusunda, bu toprakların kaderini paylaşan, zaman zaman yeşeren, zaman zaman da solan birçok eski uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Mardin mimari, etnografik, arkeolojik, tarihi ve görsel değerleriyle zamanın durduğu izlenimini veren, Güneydoğu'nun şiiirsel kentlerinden bir tanesidir. Mardin, açık hava müzesi görünümüyle UNESCO'nun dünya kültür mirası listesine almayı planladığı, türkülerin yakıldığı, şiiir ve efsanelerin söylendiği kadim bir kenttir. Ve Mardin, sahip olduğu kültürel değerleriyle günümüze kadar taşınan, yüreklerdeki engin saygı, sevgi, hoşgörü ve sevecenliğin doruk noktaya ulaştığı, farklı kültürleri ve dinleri içinde harmanlamış, yoğurmuş, açık hava müzesi görünümüyle, dünyada sayılı SİT kentler içerisinde yer almaktadır. Yazılarını dikkatle okuduğumuz sayın Hıncal Uluç da bu duygularımızı 6 Nisan 2004 tarihinde *"Toledo'yu Satmak, Mardin'e Bakmak"* başlığındaki yazısıyla ifade etmişti, yazının örneklerini takdirlerinize sunduk ve yine Mardin'in 150 yıl önceki fotoğraflarını bilgilerinize ve takdirlerinize sunduk. Gerçekten de Mardin'i göremeyenlerin yaşamlarında, çok önemli bir boşluk var demektir. Bütün insanların ve kültüre saygılı olanların mutlak suretle bu kültür kentini görmesini arzu ediyoruz.

Çok değerli konuklar, değerli katılımcılar; binlerce yıl öncesi-ne dayanan, tarihin akışı içerisinde insanlığın kültür mirası, tarihin tanığı Mardin ilimizde bulunan kültürel varlıklarımız da yukarıda belirtilen, sorumsuzca yapılan tahribatlardan büyük ölçüde etkilenmiştir.

Burada üzerinde sıkça durmamız gereken bir deyim *"kente karşı suç"* kavramı olduğunu belirtmeliyiz. Belki Türk Hukuku'nda kente karşı suç kavramı, tek ve bütünleyici kavram

tonlarla dolar, euro bırakıyorlar. Döndüklerinde aynen benim gibi Toledo'yu yazıyor, anlatıyorlar... Yeni yeni insanlar buraya gelmek, görmek için can atıyorlar...

Toledo, İspanya'nın turizm merkezlerinin başında geliyor. İspanya turizmi dünya rekorları kırıyor... İşte kahrolma sebebim de bu...

Nasıl bir keyif içinde geziyorum Toledo'yu... Ve de aldığım her haz, misliyle kahr olarak dönüyor bana. Çünkü nereden bakarsanız bakın on Toledo edecek Mardin'den, benim Mardinimden dünyanın haberi yok... Nasıl olsun ki, daha bizim haberimiz yok...

İnanın hiç abartmıyorum... Aynen Toledo gibi Mardin ovası dururken tepeye kurulmuş eski Mardin bugün aynen duruyor... Toledo'dan bin eski... Toledo'dan bin güzel... Dünya tarihinin en eski kiliseleri burada... Mardin, dünyanın en eski yerleşim merkezlerinden biri... Yani kentleşmenin, yerleşmenin ilk örneklerinden biri değil sadece, Hıristiyan dininin ilk izleri de burada...

Mardin Ovası

O Şam işi denen mücevherciliği gelin Mardin'de görün...

Mardin'e turistik amaçla giden Türk biliyor musunuz çevrenizde... Ya da Mardin'e tur düzenleyen bir şirket duydunuz mu?...

Niye duyusunuz ki?... Kim duyuracak ki?...

Mardin'e gidin de eski Mardin'e, kaleye gitmeyi deneyin... Askeri bölge sokmazlar ya... Diyelim girdiniz... Ne yapacaksınız ki... Nerede o kafeler, restoranlar... Nerede o antika, hediyeelik eşya satan dükkanlar...Mardin'in yeni tarafında kahveler var... Yiğınla işsiz ve umutsuz insanın bir çay içerek akşama kadar boş bekledikleri kahveler...

Mardin'i devlet bilmiyor... Mardin'i medya bilmiyor... Mardin'i Mardinli bilmiyor... Nerede Mardinliler?... İşadamları... Milletvekilleri... Gazeteciler...

Erkan Mumcu... Erkan Mumcu diye çılgık atacağım... Ayıp... Her şey mi devletten beklenir yahu... Minnacık bütçesi ve komik olanakları ile Turizm ve Kültür Bakanı hangisine yetiştirecek bunları...

Bu ülkede medya görevini yapsa, pek çok çarkı harekete geçirir... Ama medyada Mardin'i gidip gören, Mardin'in farkında olan mı var...

Yolları düşerse gider Toledo'yu ağızlarından sular akarak gezerler, ama ruhları bilmez ki, hem de nasıl bir Toledo, kaç Toledo Türkiye'de var?...

Hıncal Uluç, *Sabah Gazetesi*'nden.

olarak yer almamıştır. *Belediye Yasası, İmar Yasası, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası, Çevre Yasası* gibi birçok yasa da yer alan ceza hükümleri, kente karşı işlenen suçlara yöneliktir. Fakat bütün bu yasalara rağmen kentlerimiz hep tecavüze uğramıştır ve halen de bir sorumsuzluk örneği olarak uğramaktadır. Türkiye'nin sorunu, yeni yasalar yapmaktan ziyade, mevcut olan yasaları hassasiyetle uygulayabilmektir. Tabiidir ki toplumlar, dinamik bir yapıya sahiptir ve yasalar, toplumun bu gereksinmelerine cevap verebilir hale getirilebilmelidirler.

Değerli konuklar, değerli katılımcılar; insanlığın ortak malvarlıklarına saygı hakkı ve kültürel mirasın yaşatılarak korunabilmesi için, vatandaşlarımızın tarihi yapıları sadece yasal düzenlemelerle ya da Koruma Kurulu kararlarıyla koruyabilmelerinin yeterli olmayacağını anlaşılmıştır. Gerek röleve ve restorasyon projelerinin hazırlanmasında, gerekse onarım finansmanında kamu desteğinin şart olduğunu, hep birlikte kabul etmeliyiz. Tabii ki bunların da ötesinde; kenti, kültürel değerlerin tahribini de içeren suçlardan korumanın en önemli yolunun, fert düzeyinde hukukun üstünlüğünü benimsetmek, herkesin kent hukukuna ve koruma hukukuna riayet etmeleri fikrini, vicdanında ve gönlünde yer ettirmek olduğu düşüncesini belirtmek istiyorum.

Değerli konuklarımız, değerli katılımcılar; tarihi ve kültürel varlıklarımızın korunması ve yaşatılmasında üniversitelere, il özel idarelerine, belediyelere, köylere, mahalli idare birimlerine ve sivil toplum örgütlerine önemli görevler düşmektedir. Özellikle tarihi ve kültürel varlıklarımızın korunmasında, esas görev ve yetkinin yerel yönetimlere ait olduğunu kabul etmeliyiz. Bu konuda Tarihi Kentler Birliği'nin önemli ve çok başarılı çalışmalar yaptığını büyük bir memnuniyetle ve takdirle izlediğimizi de bu toplantı münasebetiyle belirtmek istiyorum. Bu anlayış doğrultusunda Mardin Özel İdaresi olarak son 4 yılda ÇEKÜL, MAREV, *-rahatsızlığı*

SÜREKLİLİK

Tarih, sürekliliklerin ve kopuşların ya da tedicî değişmelerin, direnerek, mekânın dönüşümü bakımından "pek değişmeden" yakın zamanlara kadar gelebilmiştir. Bugünkü Mardin, yani "eski" Mardin kent yapısı, mahalleler, mimari doku açısından neredeyse sekiz yüz yıl önce, Artuklular zamanında kazandığı nihai yapısını esas olarak korumuş, aradan geçen uzun yüzyılların getirdiği katkılar bu yapıda, onu fazlaca dönüştürmeden eklenmenin dışında çok köklü bir değişikliğe yol açmıştır.

Mardin örneğinde, akan zamanın adeta dışında, kendi iç ahengi ve dinamiğiyle bugüne uzanan tarihsel süreklilik, yalnızca kentin fiziki yapısında kendini göstermemektedir; benzer olguyu kültürel boyutta da takip etmek mümkündür.

Tarihsel olarak Hıristiyan, Arap, Kürt ve Türk unsurların birlikte oluşturduğu ve yine kendi doğal akışında yaşattığı bir çeşit kozmopolit kültürel yapı, her ne kadar bu unsurların bir kısmı artık "yok" ise de, günümüze ulaşabilmiştir.

nedeniyle maalesef MAREV Yönetim Kurulu Başkanı aramızda olamıyor, Av. sayın İbrahim Özden'e acil şifalar diliyoruz- ve diğer sivil toplum kuruluşlarının da yardım ve destekleriyle geçmişten aldığımız emanetlerimizi, gelecek kuşaklara aktarma konusundaki sorumluluklarımızı yerine getirmeye özen gösterdiğimizi belirtmek isterim. Yine özellikle kültürel varlıklarımızın korunması konusunda, sayın Oktay Ekinci'nin çok büyük desteklerini gördüğümüzü ifade etmek istiyorum ve 2003 yılında yazmış olduğu bir yazıyı sizlerin bilgisine ve takdirlerine sunmayı da bir görev saydım ve buradan da Sayın Ekinci'ye hep birlikte saygılarımızı gönderiyoruz.

Değerli konuklar; ülkemizde kültürel mirasın yaşatılarak korunması konusunda birlikteliği gerçekleştirmeliyiz. "Bu anlayış doğrultusunda hep birlikte varız, hep birlikte sorumluyuz ve hep birlikte başaracağız" diyerek, sağlıklı gelişme ve kalkınmanın da ön şartı olarak tarihi ve kültürel varlıklarımızı korumalıyız. Kültürel varlıklarımızı koruyarak yüce Cumhuriyeti de korumalıyız; çünkü Devletimizin Kurucusu Büyük Önder Atatürk'ün de ifade ettiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür. İnsanlığın ortak malvarlıklarına saygı hakkı ve kültürel mirası yaşatarak koruyabilmeyi, sorumlu yurttaşlık anlayışı içerisinde hep birlikte gerçekleştirebilirsek, güç birliği ve katılım anlayışı içerisinde, geçmişten aldığımız güçle geleceğimizi çok daha başarılı olarak planlayabiliriz. Ezan sesinin, çan sesini saygıyla selamladığı, tarih, kültür, inanç, hoşgörü ve sanatın harman olduğu, dünya uygarlıklarının başkenti, Mardin ilimizde düzenlenen bu panelin bu konudaki toplumsal bilincimizin gelişmesine, önemli katkılarda bulunacağına inanıyoruz.

İnsanlığın ortak malvarlıklarına saygı hakkı ve kültürel mirası yaşatarak korumak konusundaki önemli ve kapsamlı panelin, tarihin bizlere emaneti olan Mardin ilimizde yapılması, bizleri son derece sevindirmiş ve heyecanlandırmıştır. Bu panel, sadece Mardin'de değil, ülkemizde kültürel ve ta-

rihi mirasa sahip çıkmada ve yaşatmada önemli bir halkayı oluşturmaktadır.

Değerli konuklar, değerli katılımcılar; uygarlıkların izlerini geçmişten günümüze taşıyan ve bu yönüyle dünyanın ortak kültürel mirasında seçkin yeri bulunan, Mardin ilimizde bizlere bu imkânı sağlayan Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu Başkanı Av. sayın Özdemir Özok'a, Yönetim Kurulu üyelerine, konuşmacılara ve tüm katılımcılara en iyi dileklerimi ve şükranlarımı bir defa daha sunuyorum. Anadolu'muzun bereketli topraklarının altındaki ve üstündeki tarihi ve kültürel varlıklarımızı hep birlikte yaşatarak korumalı, paylaşmalı ve yine hep birlikte dünyaya tanıtmalıyız.

Hepinizi en iyi dileklerimle ve içten saygılarımla selamlıyorum.

Teşekkür ederim.

Mehmet Beşir AYANOĞLU: Konuşmalarından dolayı sayın Vali'ye teşekkür ediyoruz.

Mardin kentinde,
bugün hemen herkes üç dil
konuşabilmekte,
yüzyıllardır gündelik yaşamın ortak
dili olan Arapça,
son on yıldan bu yana yerini
Kürtçeye bırakmaktadır.

Mardin halkı, patlıcana
"Abdülhamid meyvesi",
paraya "Abbasi",
Türk'e "Rumi",
eski Bağdat'ı kuşatmaya giden
Osmanlı ordusunun geçtiği yola
"tarik-i mehter",
şehri kuşatan
Timur ordusunun karargâhının
yerleştiği ve Kâsımiye
Medresesi'ne bakan tepeye
"Timur Tepesi",
yaylak-kışlak yollarında
Türkmen aşiretlerinin
geçtiği yola
"Türkmen Deresi",
çarşılara "sük"
demeye devam etmektedir.

Bütün bunlar tarihsel
sürekliliğin ve kentin iç
dinamiklerinin gücünü
gösteren küçük örnekler olarak
görülebilir.

(S. Aydın, K. Emiroğlu,
O. Özel, S. Ünsal,
Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet,
Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih
Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.)

"Panele çok önceden belirlenen programım nedeniyle katılamayacağım. Tüm insanlığın ortak malı olan Mardin'de düzenlenen bu panelin amacına ulaşmasını diler, tüm panelist ve dinleyicilere saygılarımı sunarım."

*Nihat Eri
Adalet ve Kalkınma Partisi
Mardin Milletvekili*

"Nazik davetiniz için teşekkür ederim. Sağlık sorunlarım nedeniyle düzenlemiş olduğunuz, çok anlamlı bulduğum panelinize katılamadığım için üzgünüm. Panelistlere ve değerli katılımcılara en derin sevgi ve saygılarımı sunarım."

*Muharrem Doğan
Mardin Milletvekili*

"Nazik davetinize teşekkür ederim. Önceden planlanan programım nedeniyle katılamayacağım. Katılımcılara ve konuşmacılara selam ve saygılarımı sunarım."

*Erkan Mumcu
Turizm ve Kültür Bakanı*

"Düzenlemiş olduğunuz 'İnsanlığın Ortak Malvarlıklarına Saygı Hakkı ve Kültürel Mirası Yaşatarak Koruma' konulu panele katılamadığım için üzgünüm. Nazik davetinize teşekkür eder, size ve katılan tüm konuklara saygılarımı sunarım."

*Cemil Çiçek
Adalet Bakanı*

BİRİNCİ OTURUM

İnsanlığın Ortak Mal Varlıklarına Saygı Hakkı

Oturum Başkanı
Av. Kâzım KOLCUOĞLU
(İstanbul Barosu Başkanı)

Mehmet Beşir AYANOĞLU: Birinci oturumu sunmak üzere katılımcıları davet ediyorum. Oturum başkanlığını yapmak üzere İstanbul Barosu Başkanı Av. Kâzım Kolcuoğlu, Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Uygulama Merkezi Başkanı ve Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Bilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu, Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi Prof. Dr. Cevat Geray, Gazi Üniversitesi öğretim görevlisi Doç. Dr. Mehmet Tuncer ve sayın Valimin de ifade ettiği gibi, Av. İbrahim Özden'in rahatsızlığı nedeniyle *-kendisine acil şifalar diliyoruz-* kendisinin yerine katılan Av. Haluk Eldem beyefendiyi davet ediyoruz.

Oturum Başkanı Kâzım KOLCUOĞLU: Çok değerli katılımcılar ve çok değerli misafirler; hepinizi oturumda konuşmacı olarak katılanlar adına saygıyla selamlıyorum ve hepinize de bu oturuma katılmanız nedeniyle "hoş geldiniz" diyorum.

İki günden beri Mardin'in *-çok değerli Vali'nin ve Baro'da görev alan arkadaşlarımızın bize gösterdikleri yakın ilgi ve misafirperverliğiyle-* büyük bir bölümünü gezme olanağını bulduk ve biraz evvel sinevizyonla anlatılan yerlerin büyük bir kısmını da gezdik. Bu gezimiz sırasında önemli bir tespitte yaptık: Gerçekten ortak kültürün, medeniyetlerin ve hoşgörünün nasıl anıtladığını ve bu anıtlama içerisinde düşüncelerin,

MARDİN

Nusaybin büyük ölçüde Hristiyan bir kentti. Kaynaklarda Mardin'in anılışı, ilk olarak bu yüzyılda Grek tarihçi Amminianus Markellinus tarafından, karşılıklı iki Roma kalesinden biri (Marde) olarak geçmekteyse de, Süryani kaynaklarında Mardin'de piskoposluk merkezinin 4. yüzyılda kurulmuş olduğu söylenmektedir.

Bu bilgiye bakılırsa, 4. yüzyılda Mardin sadece Amminianus'un andığı gibi bir müstahkem mevki olmanın ötesinde, sivil ve dinsel işlevleri de olan bir yerleşimdir. İovianus barşıyla, Roma'nın "Dicle Sınırı" oluşmuş ve Nusaybin, doğu sınırlarındaki en önemli kent olma özelliğini Amida'ya terk etmişti.

Mardin'deki Surp Kevork Kilisesi'nde bulunan, Assuri alfabesiyle Ermenice yazılmış bir yazıtta belirtildiğine göre, Nusaybin yıkılınca, buradaki Ermeniler Mardin'e sığınmıştı.

359'da Korduene bütünüyle İranlıların denetimine geçti ve 360'ta Bezabde ele geçirildi. II. Şahpür 363'te Romalılardan fethedilen bölgeleri içine alan

ve güneyde Cebel Sincar'a ve batıda bölgenin merkezi olan sınır şehri Nusaybin'e kadar uzanan "Arbayestan" (Beth Araba-ye) eyaletini oluşturdu.

Nusaybin'e İstakr ve İsfahan'dan 12 bin üst sınıftan aile yerleştirildi; bu aileler Mecusi idiler. Bütün bu çatışma ortamına karşın, 4. yüzyılın ortalarında yazılmış bir kaynak,

hoşgörünün, hatta duyguların taşlara nasıl oyularak yansındığını gördük. Bunun yanında bir şey daha gördük; Bu kadar önemli bir varlığın korunması konusunda bilgilenme hakkı çok önem taşımaktadır. Bu gezimizde bizimle beraber olan, bütün gezdiklerimizi elleyerek, yaşayarak, yaşatarak büyük bir görevi yerine getirme kavgasını veren ve aynı zamanda gittiği yerdeki insanların o eserlerle bütünleşmesini, hatta bilgilenmesini ve aynı zamanda bu bilgi nedeniyle de katılımını da çok iyi sağlayan, çok büyük bilim adamımız, İstanbul'da oturup Anadolu'da yaşayan, Metin Sözen hocamızı gördük. Gerçekten kendilerine teşekkür ediyoruz. Kendisini, bu ortak mirasın korunması, hatta insanlarla

buluşturulması, yaşatılması ve geliştirilmesi konusunu âdetâ ödev kabul ederek; her gittiğimiz yerde "Hoca nerede bulunabilir?" denildiği zaman, "Anadolu'da bir kavşakta, bir otobüs beklerken bulabilirsiniz" diye bize ifade edilen ve bu çalışmalarıyla, gerçekten büyük bir değer yaratılmasında, bilgi edinilmesinde ve yaşama geçirilmesinde katkıları olan değerli hocamızın yanında; uygulamalarıyla, halkla bütünleşmesiyle, insanları bilinçlendirip

katılımı sağlamasıyla değerli Vali'nin de çok önemli katkılarını gördük. Kendilerine, bu ortak mirasın sahipleri olarak kendimizi kabul ederek teşekkür ediyoruz ve çalışmalarında başarılar diliyoruz.

Bu arada, önemli yanını da anlatmak için söylüyorum; bu ortak mirasın yaşatılması ve geliştirilmesi, çevre düzeninin sağlanması bakımından hukukçulara da çok büyük görevler düştüğünü burada kabul etmek –uygulayıcılar başta olmak üzere, hukukun yapılmasında ve uygulamasında– zorundayız. Gelmeden önce baktım, çevre ve kültürün korunmasına ilişkin en az 18 uluslararası sözleşme yapıldığını gördüm. Bu

18 sözleşmenin tamamının, ülkemiz tarafından son 20 sene içerisinde, artık yasallaştırılmak suretiyle bizim de mevzuatımıza geçmiş olduğunu gördük. Ayrıca bizim yasalarımızın en az 15'inde çevre ve kültür konusunda koruyucu veyahut da düzenleyici hükümler olduğunu, 15'e yakın kararnamenin bulunduğunu da gördük. Anladık ki; demek ki hukukçulara da bu konuda; yani insan hakları konusunda, bu çevrenin ve kültürün korunması konusunda önemli görev ve sorumluluklar düşüyor. Bu görevi en iyi şekilde ve kaynağında yerine getirme kavgasını ve çalışmasını yapan, bizleri buraya çağırın başta Barolar Birliği Başkanı, Yönetimi ve Mardin Barosu'na da huzurlarınızda bu nedenle teşekkür etmeyi bir görev olarak kabul ediyoruz.

Bu kısa açıklamalardan sonra, hemen toplantımızı başlatmak istiyoruz; çünkü birbirinden değerli konuşmacılar, sizlerle görüşlerini paylaşacaklar. Tabii ki ondan önce, katılanları size kısaca tanıtmak istiyorum.

Solumda çok değerli hukukçu, bilim adamı Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu; Marmara Üniversitesi Anayasa Anabilim Dalı Başkanlığı'nı, aynı zamanda, birçok yabancı üniversitede konuk öğretim üyeliği görevini yürütmekte ve Fransa Limoges Üniversitesi yüksek lisans ve doktora programlarında, 15 yıldan beri karşılaştırmalı Anayasa hukukunda "çevre hakkı" konulu ders vermektedir. Türkiye'de ilk defa çevre hakkı konusunda bir eser yayımlayan bilim adamımızdır. Ulusal ve uluslararası alanda birçok görev üstlenen, kurumlarda görev alan bu değerli bilim adamımız, Uluslararası Çevre Hukuku Merkezi'nin de Başkan Yardımcılığı'nı yürütmektedir. Kendisi, aynı zamanda Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Danışma Kurulu Başkanlığı'nı da üstlenmiştir.

Nusaybin ve Urfa'nın zenginliğinin, İran'la ticaretten ve bu şekilde gelen malların Roma dünyasına buradan aktarılmasından kaynaklandığını yazmaktadır.

Mardin her yönüyle bölgesinin önemli bir kenti olarak Artuklular zamanında ortaya çıkmış ve kendini kabul ettirmişti. Yine görüldüğü gibi, Artuklular'a gelinceye kadar bölgenin kültürel ve ticari

merkezleri olarak daha çok Nusaybin ve Cizre öne çıkmış, Mardin bunların arasında bir bakıma bağlantı noktası işlevi gören, ikinci planda bir kent olarak daha çok da yakın çevresindeki önemli dinsel merkezle (Mardin'in hemen güneydoğusundaki Deyr-ül Zaferan) ismini duyurmuştur.

Bu dönemlerde, nüfusu ve ekonomik yapısına dair fazla bir şey bilmediğimiz Mardin, Artuklular'la birlikte siyasi bir merkez, bir başkent kimliği kazanmıştır. Kentin fiziki yapısı ve mimari dokusunun, tam anlamıyla bir bölgesel merkez olarak 12. yüzyıldan itibaren Artuklular'la gelen bu "rönesans" döneminde gelişip biçimlendiğini söylemek pek yanlış olmayacaktır. Bu yapı, sonraki Akkoyunlu ve

Osmanlı dönemlerinde pek fazla değişikliğe uğramamış, 16. yüzyılın nüfus artışıyla birlikte, mahallelerin muhtemel gelişimi ve mesken ağırlıklı sivil mimarinin yoğunlaşması dışında, esas olarak muhafaza edilmiştir.

Mardin kentinin bu dönemde şahit olunan siyasi ve kültürel rönesansına, ekonomik ve ticari gelişme ve büyümenin de eşlik ettiği anlaşılıyor.

Sağımda, çok değerli hocamız Prof. Dr. Cevat Geray'ı da tanıtmak istiyorum sizlere: Tabii hocamızın literatürü çok uzun da ben biraz kısaltarak –*müsaade ederse*– bunları anlatayım. 1956'da Gündoğmuş-Antalya Kaymakamı'yken Siyasal Bilgiler Şehircilik Kürsüsü'ne Asistan olarak girmiş, 1962-67 yıllarında Devlet Planlama Teşkilatı'nda sosyal planlama konularında, özellikle konut ve toplum kalkınması konularında danışmanlık görevini yürütmüş, 1970-71 yıllarında TRT Genel Müdürü Danışmanı olarak "yayın bölgelerine göre Türkiye'nin toplumsal, ekonomik ve kültürel özellikleri" konulu çalışmaları yönetmiş, 1974 yılında Üniversitede Profesör unvanını almış ve görevine devam etmiş, 1974-1975 arası

İmar ve İskân Bakanlığı Müsteşarı ve Danışmanı olarak görev yapmış, 1976 Mart'ında Siyasal Bilgiler Basın-Yayın Yüksekokulu Müdürlüğü'ne, 1977'de Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı'na getirilmiş, 1 Ocak 1999'da emekli olmuştur. Halen Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Eğitim Bilimleri ve İletişim Fakülteleri'nde lisans ve lisansüstü düzeyde dersler vermektedir. Türk Belediyeler Birliği ve Tarihi Kentler Birliği'nin Danışma Kurulu Üyeliği'ni ve

Türkiye Kent Kooperatifleri Merkez Birliği Bülteni'nin Yayın Yönetmenliği'ni de şu anda yürütmektedir.

Yine çok değerli bilim adamımız Mehmet Tuncer Bey'i sizlere tanıtmak istiyorum; 1956 yılında İstanbul'da doğan değerli hocamız, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlaması Bölümü'nden mezun olmuştur. 1985'de Orta Doğu Teknik Üniversitesi Restorasyon Bölümü'nde yüksek lisans yapmış, 1986'da Gazi Üniversitesi Siyasal Bilgiler Bölümü'nde öğretim görevlisi, 1995 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde doktora, 1999 Şe-

hir Koruma'da doçent olmuştur. Ankara, Antalya, Bergama, Perge, Urfa, Konya, Kaş, Patara vd. yaklaşık 20 civarında koruma planı hazırlıklarında bulunmuştur. İki kitabı bulunan çok değerli bir bilim adamımızdır.

Yine solumda ikinci konuşmacı, çok değerli meslektaşım ve aynı zamanda sınıf arkadaşım Av. Haluk Eldem'i –*tabii Mardinlilere belki tanıtmak gerekmez, ama tanımayanlar olur*– tanıtmak istiyorum; 1944 yılında Mardin'de doğan çok değerli arkadaşım, 1968 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitirmiş, 1969 yılında serbest avukatlığa başlamış ve hukukçu olarak insanların gerçekten yaşamlarını çok yakından ilgilendiren Gıda Hukuku konusunda çalışmalar yapmıştır ve gıda mevzuatıyla ilgili bir kitap da yayımlamıştır. Aynı zamanda biraz evvel de söylenildiği gibi, Mardin Eğitim ve Dayanışma Vakfı'nın da zannediyorum hem kurucu üyesi, hem de Yönetmen Başkanı olarak görev yapmaktadır. Biz, Mardin'e geleceğimizi söylediğimiz zaman çok heyecanlandı ve Mardin'i hep böyle başkalarına gezdirmek, onlara tanıtmak, onların bilgilendirilmesi konusundaki heyecanını bizimle yaşamak için "*aman ben de katılmak istiyorum, gelmek istiyorum*" dedi. Çok değerli İbrahim Özden arkadaşımız, başkan olarak rahatsızlığı nedeniyle katılamadı. Ancak katılsaydı, yine Haluk arkadaşımız konuşmacı olarak değil, burada bizimle bu bilgileri paylaşarak yaşamak için de buraya gelecekti; fakat İbrahim Özden arkadaşımız, rahatsızlığı nedeniyle katılmadığı için, onun yerine konuşmayı da yaparak bu görevi de böylece yerine getirmiş olacak.

Bu kısa açıklamalardan sonra, isterseniz programı da kısaca size açıklayayım: Zamanın biraz ilerlediğini gördüğüm için, 20'şer dakikayı geçmemek üzere konuşmacılara söz vereceğiz. Tabii onlara bu süre yetmez, ama ne yapalım, zaman darlığı fazla konuşmaya elvermiyor. Hemen bitiminde, zamanımız kalırsa, çok değerli konuşmacılarımızdan bazı açıklamalar talep eden veyahut da sorular sorarak bilgilen-

Aşağıda görüleceği gibi, bir bütün olarak bölgenin Osmanlı hakimiyetindeki ilk yüzyılında, bağlı bulunduğu eyaletin merkezi Diyarbakır ile yaşanan Mardin'in, 17. yüzyıla kadar bölgenin en canlı ekonomik ve ticari merkezi olma özelliğini koruduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, bu dönemde Mardin'in ticaret hayatının, daha Akkoyunlular zamanında iyice ayrıntılandırılmış

olan kanun ve kurallar bütünü içinde devam ettiği görülmektedir.

Akkoyunlu Sultanı Uzun Hasan kanununun, özellikle kentteki ticari alışverişlerden alınacak vergi ve rüsum konusunda, bu dönemde de yürürlükte kaldığı anlaşılmaktadır.

Dolayısıyla, fiziki ve mimari dokusuyla Mardin kentinin ve

kentin ticari hayatının, Osmanlı egemenliği altında önemli bir değişim yaşadığını ileri sürmek pek kolay gözükmemektedir. Bu anlamda, Osmanlı egemenliği Mardin'de bir kopuşu temsil etmemekte, esas olarak Osmanlı öncesi yapının sürekliliği dikkati çekmektedir.

Osmanlı egemenliğini kentte, genel olarak da bölgede hissettiren asıl değişikliğin siyasi kertede yaşanmış, Osmanlı'nın kendi yönetici sınıfını bölgeye ithal etmiş olabileceği, dolayısıyla, kentin toplumsal-kültürel yapısında bu anlamda kayda değer bir değişmeye şahit olunmuş olabileceği düşünülebilirse de, biraz yakından bakıldığında buna da ihtiyatla yaklaşılması gerekmektedir.

Osmanlı bir Mardin'inden söz etmek, ancak 19. yüzyılda Tanzimat döneminin ilk kapsamlı modernleşme girişimi ile yaşanan yapısal dönüşümler sonucunda mümkündür.

O halde 19. yüzyıl ortalarına kadarki yaklaşık üç yüz yıllık

mek isteyen arkadaşlarımız olursa, onlara da söz vereceğiz. Böylece bu bölümümüzü bitirmiş olacağız.

İlk konuşmayı çok değerli hukukçu Prof. Dr. İbrahim Kaboğlu'ndan başlatalım.

Buyurun sayın Hocam

Prof. Dr. İbrahim KABOĞLU (Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğretim üyesi): Teşekkür ederim değerli Başkan. Değerli izleyiciler; hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Sevgili Zeki Ekmen'le toplantı başlığını belirlerken, "*insanlığın ortak malvarlığına saygıyı koyalım*" biçiminde bir irade ortaya koyduk. Sinevizyon gösterisi ve giriş niteliğinde açılış çerçevesinde giriş niteliğinde yapılan konuşmalar, bu başlığın önemini somutlaştırmış oldu. Katılımcılarla birlikte burada hazır bulunan Dicle Üniversitesi Rektörü'nden tutun da benim aynı üniversiteden öğrencilerim olan, ama şimdi Mardin Ağır Ceza Reisliği'ne yükselen meslektaşlarımız, dostlarımız dahil geniş katılım olan yelpazesi göz önüne alındığında, böyle bir toplantı gerçekten çok anlamlı.

Küçük bir tanıklığımı aktarmak istiyorum; 1989 yılında bir konuk yabancı profesörle Diyarbakır'dan Mardin'e ziyaret için geldiğimizde, kiliseyi ziyaret için kent meydanından yukarıya doğru o dik merdivenleri çıkarken, dökülmüş taşlar, merdivenlerde, belki eski eserlerden de kopmuş, konuk profesör, yolu temizlemek için taş toplamaya başladı. Dedim ki, "*sayın Profesör, başa çıkamazsınız, toplamayın, biz nasılsa yürürüz bir biçimde*" ve taşları atlayarak çıktı. Şimdi öyle anlıyorum ki, 15 yıldan bu yana Mardin'de, Mardin ve yöresinde çok büyük çaba var, kayda değer gelişmeler var. Bu anlamda insanlığın ortak malvarlığına saygı hakkının gerçekten sadece uluslararası değil, aynı zamanda ulusal ve yerel bir sorun olduğunu, yani bir anlamda üç boyutlu olduğunu ortaya

koymak bakımından da bu toplantı son derece anlamlı. Bu bakımdan düzenleyicileri kutluyorum.

Çevre hakkı bakımından uluslararası alanla ulusal alan ilişkisinde, uluslararası boyut baskın görünüyor. Çevre hakkı dediğimiz hak ya da insanlığın ortak malvarlığına saygı hakkı olarak adlandırdığımız, bu yeni haklar demeti ya da dayanışma hakları kategorisi, diğerlerinin tersine, uluslararası alandan başlayarak ulusal alana doğru oluşturulan ve hukuken tanınmış, bu yolla sağlanan haklar demetine girmektedir. Bu bakımdan uluslararası alanda atılan ilk somut adımla başlamak yerinde olur. 32 yıl önce Stockholm'de yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Gelişme Konferansı sonucu ilan edilen *Stockholm Bildirgesi*'nde, ilk kez insanın onurlu bir çevrede yaşama hakkı olduğu beyan edilerek, bu konuda yeni bir dönem, bir tür yeni çağ açılmıştır. Bu nedenle bu döneme bazı çevre hukuku uzmanları, ekolojik çağ adını vermektedirler.

Gerçekten, 1972 *Stockholm Çevre ve Gelişme Bildirgesi*, 1982 *Dünya Doğa Şartı*, 1992 *Rio Dünya Zirvesi* ve orada hazırlanan belgeler, bildirgeler ve sözleşmeler, nihayet bir 10 yıl sonra *Jonannesburg Zirvesi* olmak üzere, insanoğlu dünya ölçeğinde 1972'den bu yana her 10 yılda bir çevre alanında, insanlığın ortak malvarlığı konusunda, insan-çevre ilişkileri üzerine, insan-kültürel varlıklar ilişkisi bağlamında kaydedilen gelişmeleri değerlendirmek için, bunun bilançosunu yapmak için bir araya gelmekte ve "*acaba bu alanda yapılan çalışmaları, birikimleri hukuki mekanizmalara nasıl dönüştürebiliriz, hangi sözleşmeleri imzalayabiliriz ve bir gün dünya ölçeğinde bütün dünyayı kapsamına alan bir belge ortaya çıkarabilir miyiz, bir kurum kurabilir miyiz?*" diye çaba göstermektedirler. Bu bakımdan Birleşmiş Milletler, Birleşmiş Milletler'in bir birimi olan UNESCO ve bunlarla birlikte çalışma yapan ulusal ve uluslararası resmi ve gönüllü örgütlerin faaliyetleri, katkıları, övgüye, desteklenmeye değer.

Osmanlı dönemini, bir bakıma Mardin'in büyük ölçüde önceki dönemlerden tevarüs ettiği, kendi dinamikleriyle ayakta durduğu, İstanbul'un tam egemenliğinde değil, ancak "*gölgesinde*" geçen bir dönem olarak değerlendirmek daha doğru olur.

Osmanlı'nın, fethi takip eden yüzyıl içinde, birtakım yeni merkezi yönetim aygıtları (tımâr sistemi, vergilendirme, askeri ve adli yöneticiler vb) ile kente nüfuz etme çabasının ancak belli sınırlar çerçevesinde kaldığı; buna karşılık, geleneksel yerel dinamiklerin, yani yerel aristokrasi, ticaret burjuvazisi, aşiretler gibi süreklilik unsurlarının, 17 ve 18. yüzyıllarda kente tekrar damgasını vurduğunu göreceğiz.

Osmanlı döneminin bölgeye ve kente soktuğu, süreç içinde "*yerleşmiş*" Osmanlı eşrafı da, kısa sürede bu unsurlar arasına dahil olmuştur.

(S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, *Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.)

Öte yandan; değinilen uluslararası çalışmalar paralelinde, ulusal alanda önce anayasalarla başlanmak suretiyle çevre ve kültürel varlıkların korunması konusu, en üst düzeyde düzenlenmeye ve güvencelenmeye başlanmıştır. 1970'li yıllardan 2000'li yıllara kadar yeniden yazılan ya da yürürlükte olup da değiştirilen anayasalardan hemen hemen hiçbiri, çevre ve kültürel varlıkların korunması sorunlarını görmezlikten gelmemiştir. Bu anayasaların sayısı bugün 60'ı geçmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan anayasalar, çevre konusuna ya çevre korunması, kültürel varlıkların korunması şeklinde yer vermektedirler veya bir birey hakkı temelinde düzenleme yapmaktadırlar. Şu halde devletin ödevi veya insan hakkı olarak yapılan düzenlemenin ilerisine geçilerek hem devletin ödevi, hem de insanın hakkı olarak yer vermektedirler, tıpkı bizim 1982 Anayasası'nın yaptığı gibi.

Anayasal gelişmeler bakımından ülkemizin durumu geri sayılmaz. Hatırlayınız, *Stockholm Bildirgesi*'nden 11 yıl önce yürürlüğe konulan 1961 Anayasası, çevre hakkını tanımamış olsa da geniş anlamda çevre korumasına ilişkin, ormanların korunmasını da kapsamına alan hükümlere yer vermiştir. Bilindiği gibi liberal anayasacılık hareketi Anayasa'ya hep "*devlet iktidarını düzenlesin, onu sınırlasın, birey hak ve özgürlüklerini güvence altına alsın*" biçiminde geleneksel bir işlev yüklemektedir. Oysa Anayasa'nın işlevi, aynı zamanda üzerinde geçerli olduğu (yani devletin egemenlik alanını belirlediği) ülkeyi korumaktır; ülke ögesi, ormanların korunmasını da kapsamına alacak şekilde 1961 Anayasa'sıyla somutlaşmıştır. 1982 Anayasa'sı, çevre hakkıyla ve kültürel varlıkların korunmasıyla, yani 56. maddesiyle ve 63. maddesiyle bunu açıkça düzenleme konusu yapmıştır. Diğer kusurlarına rağmen denilebilir ki, 1982 Anayasası, karşılaştırmalı anayasa hukuku bakımından yeri gözardı edilmemesi gereken bir öneme sahiptir. Ama tabii ki bunlar yeterli değildir, yeterli olmadığı için, mesela Türkiye Barolar Birliği nezdinde üç yıl önce hazırladığımız Anayasa önerisinde, bu hakları, çevre

ve kültürel varlıkların korunmasına ilişkin hakları ülkesel ölçekte, devletin ülke ögesi temelinde daha geniş bir biçimde düzenledik, koyduk ve ayrı bir bölüm ayırdık ona, bunu da hakeder. Böylece çağdaş anayasaların, 21. yüzyıl anayasalarının, önce ülkeyi düzenleme konusu yapması gerektiğini, sonra insanı, insan hak ve özgürlüklerini, daha sonra da devletin örgütlenmesini, ilk iki ögede somutlaşan ilkesel değerler ışığında gerçekleştirmesi gerektiğinin en azından, öneri biçiminde de olsa temellerini atmış bulunuyoruz.

İlginçtir, Fransızlar 2003 yılında, yani geçen yıl, 10 maddelik bir "*Çevre Şartı*" hazırladılar ve çevre hakkının biraz sonra belirteceğim bütün öğelerini bu şarta yansıtılar. Çevre hakkını "*anayasal düzeyde bunu tanıma*" iradesini ortaya koydular; bunun için "*anayasaya ekleme*" yöntemini tercih ettiler ve 2004'ün ilk gündeminde yer alacak anayasal çalışma olarak tasarını ortaya çıkardılar. Fakat 2004 yılının başında bilinen başörtüsü yasası gündeme geldiği ve yoğun biçimde tartışıldığı için, bu sorun, çevreye ilişkin anayasal şartı, zamanlama olarak ikinci plana kaydırıldı; ama bu yılın ilerleyen döneminde, ikinci döneminde onu ele alacaklar. Demek ki çevre hakkını, bizden daha çok gelişmiş olduğu halde Fransızlar, "*anayasal düzeyde bütün öğeleriyle düzenleme*" gereğini duydular.

Tabii ki bu konu sadece Fransız değil, çevre konusunun anayasalaşması olgusu, aslında açılış konuşmalarında dillendirilen, bu yerelleşme olgusuyla esasen çevresel ve kültürel değerleri mahallinde, ilgili yörede yaşayan insanların sahiplenmesi olgusu çerçevesinde, klasik anlamda anayasanın konusu olmayan birtakım değerler, yönetim, işletme bakımından anayasal alana girdi. Başkent dışında oluşturulan bölge yönetimlerine, yerel yönetimlere çevre ve kültürel varlıkları koruma yetkileri verildi, Anayasa mahkemeleri, bu birimlerin yetkileriyle ulusal otoritelerin yetkileri arasındaki dengeyi sağlamakla görevlendirildi. Bu yolla artık çevre ve kültürel değerlere ilişkin konularda anayasa yargısının görev alanına

dahil oldu ve böylece bu konular anayasalaştı, yani devletin ve toplumun en üst normunda bunlar düzenlenir hale geldi.

O denli üst düzeyde tanına çevre hakkının öğeleri nedir? Çevre hakkının usule ilişkin üç ögesi var, onu güvencelemeye yönelik üç ögeyi hak olarak ifade ediyoruz: Bilgilenme hakkı birincil ögesidir, bunu katılım hakkı ve başvuru hakkı izlemektedir.

Başvuru hakkı, tabii ki idari makamlardan başlayıp, yargı organlarına uzanmakta, ulusalüstü yargı organlarına kadar gitmektedir. Bu çerçevede hemen belirtmek gerekir ki, bilgilenme hakkı konusunda sadece genel olarak değil, birçok devlet özgül anlamda çevresel bilgilenme hakkı üzerinde yasal düzenlemeleri gerçekleştirmeye başlamıştır. Bizde 24 Nisan'da yürürlüğe girecek olan *Bilgi Edinme Hakkı Kanunu** önemli bir ilerleme şeklinde kaydedilebilir ise de, ne yazık ki yasada çevreye ilişkin hiçbir öge yer almamaktadır, çevre sözcüğü bile kullanılmamaktadır. Çevre ve kültürel değerlere yer verilmemiş olsa da bu kanun, çevre alanına da uygulanacaktır; fakat gönül isterdi ki çevre ve insanlığın ortak malvarlığı gibi konular, o yasada sıralanan sınırlama engellerinin dışında tutulsaydı, ama olmadı. Çevresel değerlerin ikinci plana atıldığı bir siyasal itkidar dönemindeyiz.

İkinci olarak katılım; katılım konusu, bizde sivil toplum örgütlerinin giderek gelişmesi, vakıfların gelişmesi, ÇEKÜL ve TEMA gibi birçok gönüllü girişimin yaygınlaşması, kayda değer bir katılım aracı ya da yolu olarak ifade edilebilirse de bunun ötesinde, proje ve planların hazırlanmasına, kararların alınmasına katılım mekanizmalarının da hukuk sistemimize dahil edilmesi gerekmektedir.

Üçüncü olarak, başvuru yollarının öngörülmesi gerekmektedir. Tabii ki yargı organlarımız, bu konuda oldukça liberal

* Bkz. *Bilgi Edinme Hakkı*, TBB Yayınları, Ankara 2004.

bir tavır göstermektedirler, ama yasama organının zaman zaman çevre ve kültürel varlıkların kişisel çıkarı gerektirmeyecek, yani genel çıkar çerçevesinde kullanılacak dava yeteneğini, kişisel çıkarla ilişkilendirme yönünde *İdari Yargılama Usulü Kanunu* hükümlerini sürekli değiştirmesi de olumsuz bir yaklaşım olarak kaydedilebilir. Bu çerçevede sayın Vali'nin değindiği, özellikle ekolojik suçlar kavramının hukuk sistemimize girmesi, bir hakkın ihlal edilmesiyle o ihlalin ağırlığı derecesinde uygulanacak yaptırım arasındaki orantıyı tesis etme bakımından da son derece önemlidir. Ancak bu konuda her zaman söylediğim gibi, bizdeki insan hakları ve özgürlük anlayışındaki çarpıklık değişmelidir. İnsanlar arasındaki ilişkiler bağlamında ortaya çıkan özgürlükler, çok sıkı kurallara bağlanmıştır; bir slogan atmak ya da afiş asmak, insanın hayatını karartmaktadır. Buna karşılık 114 gencimize mezar olan Çeltiksuyu İlköğretim Okulu'nu yapan ya da yaptıranlar, ona onay verenler, etkili denetim görevinden kaçınanlar, hangi yaptırımlara tabi tutuldular? Oysa onlar öğrencilerin yaşam haklarını yok etmişlerdir. Gerçekten, insan-çevre-doğa ilişkisinde, insan-eşya ve mülk ilişkisinde kötüye kullanılan özgürlükler, hukuk sistemimizin ve idari görevlilerin (kabul edilmesi mümkün olmayan) ve bir tür "hoşgörü"(!) alanına giren bir koridor olarak adlandırılması mümkündür. İki özgürlük demeti arasındaki çarpıklığı da bu çerçevede üzerinde düşünerek giderme yollarını aramalıyız.

Bu bağlamda *Bilgi Edinme Hakkı Kanunu*'ndaki eksikliğe değindim. Ancak Türkiye, özellikle çevresel alanda bilgilenme, çevresel alanda kararlara katılma ve çevresel alanda başvuruda bulunmaya ilişkin uluslararası sözleşmeyi, kısaca "Aarhus Sözleşmesi" (*Convention d'Aarhus*)" adıyla tanınan uluslararası sözleşmeyi onaylamadı. 25 Haziran 1998'de imzalanan sözleşme 30 Ekim 2001'de yürürlüğe girmiş bulunuyor. Türkiye'nin bu sözleşmeyi onaylamamasının bir eksiklik olduğunu, burada tekrar belirtmek istiyorum. Nitekim, Türkiye

eğer bu sözleşmeyi onaylasaydı, örneğin çevresel düzenlemeler konusunda o denli oynayamazdı. Çevresel etki değerlendirmesi (ÇED) yönetmeliğini, 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu emrettiği halde, tam 10 yıl gecikmeyle ancak yürürlüğe koyan idari ve siyasi makamlar, 10 yıldır yönetmelik üzerine sürekli oynamaktadırlar; *"nerede istisna yaratabiliriz, nerede bunu aşabiliriz"* biçiminde. Soruyorum size; kaç kişi biliyor, Karadeniz Otoyolu Projesi'yle ilgili çevresel etki değerlendirmesi yapılmış mıdır? Artvin bölgesinin çehresini tamamen değiştirecek olan Artvin barajlarının, sayıları kırkı aşan barajların yapımına ilişkin karar sürecinde çevresel etki değerlendirmesi raporu hazırlanmış mıdır? Aranızda olumlu yanıt verebilen varsa, doğrusu bilgilenmek isterim. Tabii *"Aarhus Sözleşmesi"* gibi sözleşmeler yürürlüğe konulursa, bugünden yarına ülkenin doğasının ve temel değerlerini, sürdürülebilir gelişmenin gereklerini gözardı etmek suretiyle, klasikleşen yazım teknolojisini aşan *"ben yaptım oldu"* yaklaşımıyla büyük projelerin uygulamaya konulması güçleşir.

Bu çerçevede Türkiye'nin de taraf olduğu ve bir bakıma uluslararası alana da, Türkiye'den giden dava vesilesiyle (olumlu olmasa da) klasik karar yazım tekniğini aşan bir davadan da söz edeceğim. Ben, uluslararası alanı, Birleşmiş Milletler mekânını kısaca anlattım; ulusal alanı, anayasaları ele aldım, özellikle Türkiye temelinde. Şimdi ikisinin arasında yer alan ve Türkiye'nin de dahil olduğu sistem olarak, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'ne değinmek istiyorum. Bilindiği gibi Avrupa Sözleşmesi, Türkiye'nin elli yıldır içerisinde yer aldığı ve dünyanın en güçlü bir insan hakları koruma mekanizması olarak, çevre hakkını ve kültürel varlıkların korunması görevini öngörmemektedir. Ancak, sözleşmede yer alan maddelerle doğrudan ilişkilendirmek suretiyle İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi, 2. madde (yaşama hakkı) ve 8. madde (özel ve ailevi yaşama saygı hakkı) gibi maddelerle doğrudan ilişkisi olan sorunlar gündemine alarak bu konuda çevre ala-

nını da, kültürel varlıkları koruma alanını da bir tür dolaylı koruma yoluyla sözleşme güvencesinden yararlandırmaya başlamıştır.

Bunun iki örneğinden ilki İspanya'dan gitmiştir, meşhur Lopez Ostra davası: Bayan Lopez Ostra'nın evinin çok yakınında bulunan bir arıtma tesisinin verdiği rahatsızlık nedeniyle on yıl önce, 8. madde temelinde İspanyol Hükümetini mahkûm eden Avrupa Mahkemesi, ilk kez çevre hakkı kavramını kullanmıştır. Yaklaşık sekiz yıl sonra bu kez Türkiye'ye karşı Öner yıldız Davası, İstanbul Ümraniye'deki Hekimbaşı çöplüğünün infilakı sonucu otuz altı vatandaşımızın ölümüyle sonuçlanan bu olayda yedi çocuğunu ve iki eşini yitiren Öner yıldız'ın Avrupa'da açtığı dava sonucu, Avrupa Mahkemesi'nin 2002 yılının Mayıs ayında vermiş olduğu karar, ülkemiz açısından derslerle doludur. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, orada Türkiye'yi mahkûm ederken, Türkiye'nin 2. maddeyi, yaşama hakkını ihlal ettiği; 10. maddeyi, kamu görevlilerinin enformasyon, yani bilgi verme ödevini ihmal ettiği ve dolayısıyla ilgili maddeyi ihlal ettiği sonucuna varmıştır. Ama daha önemli olanı, *"güvenli bir çevrede yaşama hakkı"* kavramının bu dava vesilesiyle somutlaşmış olmasıdır.

Karar konusunu oluşturan davada bir çok makam var; sadece hukukçular değil, burada belediye başkanları var, burada valiler var, kaymakamlar var, burada merkezi otorite var, burada aslında hepimiz varız. Biliyorsunuz bir çöp depolama mekânında, Hazine arazisine kaçak olarak yapı yapan Öner yıldız'a, kaçak olarak inşa ettiği gecekondü; kendisine su verilmesi, kendisine elektrik verilmesi gibi işlem ve eylemlerle meşrulaştırılıyor; sonra yanibaşımızdaki çöp deposu infilak ediyor. Düşünün, mülkiyet hakkı yok, kaçak bir yapı var, ama idari makamlar, onu bir tür meşrulaştırıyorlar. İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi buna *"idari tolerans"* diyor, *"Mülkiyet hakkı yok, ama idari hoşgörüde bulunmuşlardır"* diyor.

Mülkiyet hakkı yok, ancak orada yaratılan değerlerin korunması gerektiği yolunda devlet makamları tarafından bir tür meşru zemin oluşturulmuştur. Artık mallarının, mülklerinin korunmaması diye bir durum yoktur söz konusu değildir Hekimbaşı'nda.

Öneryıldız kararı önümde, kırk küsur sayfadan oluşuyor. Bu karar Türkçe'ye çevrildi mi, bilemiyorum, ama Türkçe'ye çevrilip hepimizin tekrar tekrar okuması gereken, dersler çıkarması gereken bir karar olduğunu ifade etmek istiyorum. Burada kamu makamlarının, Ümraniye Belediyesi'nin, Kaymakamlığı'nın, *"Biz seminerler düzenledik, paneller yaptık, o yolla buranın tehlikeli bir mekân olduğunu Öneryıldız ve orada yaşayan diğer vatandaşlara bildirdik"* iddiasına karşı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi diyor ki, *"Devlet, sadece toplantılarla, panellerle orada yaşamının tehlikeli olduğunu bildirmekle yetinemez, aynı zamanda doğrudan doğruya ilgili kişileri bilgilendirmeli. Kaldı ki orada paneller yapıldığı, seminerler düzenlendiğine dair dosyada kanıt da yok."* Onu bile kanıtlayamıyoruz, ama *"biz paneller yaptık, seminerler yaptık"* biçiminde savunmada bulunuyoruz.

Sonuç olarak; Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, burada aynı zamanda birçok Avrupa Sözleşmesi'ne, kültürel varlıkların korunmasına kadar birçok belgeye yollama yapıyor ve *"Yönetimler bundan ders çıkarmalı, belediyeler ders çıkarmalı ve o yerlerde bu şekilde çöp depoları yaratmamalıdır; konut hakkını düzenlerken, çöp arıtma tesislerini kurarken planlı kentleşme ilkelerine uymalıdır"* diyor. Böylece *"diğer ülkeler de bundan ders çıkarmalıdır"* biçiminde Türkiye kararıyla Avrupa ölçeğinde bir tür içtihat oluşturmaktadır. Tabii ki bizim için üzücüdür, acıdır, ama eğer ders çıkarmasını bilirsek, zannediyorum önemli bir adım oluşturabilir.

Son olarak iki kavrama değineceğim. Birincisi, güvenliğin anlaşılma biçimidir.

Sayın Başkan, "hukukçuların görevi midir diye bunu yadırgamayın" dedi, ama şöyle hukukçuların görevidir aynı zamanda: Biz, hukukta, idare hukukunda ya da özgürlükler hukukunda 19. yüzyıldan aldığımız kavram olan kamu düzenini, kamu güvenliğini çok anlatırız. Ama 20. yüzyılda kamu güvenliği kavramına sosyal güvenlik eklendi; sağlık hakkından sigortaya kadar. Bazı uzmanlar, 21. yüzyılı ekolojik güvenlik çağı olarak nitelendirmektedirler. Ekolojik çağ, aynı zamanda çevresel güvenliğin özellikle giriş niteliğinde konuşmalarda verilen bilgiler çerçevesinde ne kadar önemli olduğunu ortaya koydular ve bunun üzerine de kafa yormalyız. Güvenlik, sadece slogan atan kişinin yarattığı bir kamu düzeni ihlali demek değildir, güvenlik alanı çok geniştir.

İkincisi, yine üçlü yaklaşımda son cümlelerimden ikincisi, bu kültürel mirasın yerel, ulusal ve uluslararası değerleri sentezlemenin çok önemli bir aracı olduğunu bize göstermektedir. Bu bakımdan bunu belirtiyorum ve nihayet üçüncü üçlü ilişki ise biraz önce değindiğim gibi bilgilenme hakkı, katılım hakkı, başvuru hakkı ve başvurunun etkili bir biçimde sonuçlanması. Nitekim biraz önceki Öneriyıldız davasında, 9,7 Euro'luk bir tazminata karar verilmiş Belediye Başkanlığı'na karşı. Avrupa Mahkemesi "Etkili bir başvuru değildir" diyor haklı olarak, tabii dalga geçer gibi, "evet yapıldı, maddi tazminata da mahkûm edildi" gibi.

Demek ki burada da çevresel hakların usuli güvenceleri olarak bu üçlü ilişki üzerinde durmamız gerekir. Bu toplantının özellikle birinci ögesine, bilgilenme hakkına katkıda bulunacağından emin olarak beni sabırla dinlediğiniz için hepinize teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Çok değerli açıklamalarından ötürü, hatta bilgilendirme hakkı bakımından da çok önemli bilgiler sundu sayın Kaboğlu, kendilerine teşekkür ediyoruz.

Sözü değerli hocamız Cevat Geray'a veriyorum.

Prof. Dr. Cevat GERAY (Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesi): Teşekkür ediyorum sayın Başkan.

Değerli vakitlerinizi harcamak istemiyorum; çünkü çevre hakkı konusunda, çevre eksenli boyutunda çok önemli açıklamalar yaptı sayın Kaboğlu. Onu yinelemek yerine, belki yönetsel ve iç hukukumuz ve imar hukukumuz, bir de koruma hukukumuz açısından bazı şeyleri dikkatinize getirmek istiyorum.

Efendim, Barolar Birliği'nin Bölge Barosu'yla birlikte Mardin'de bu toplantıyı düzenlemiş olması ve bana da bu konuda bir konuşma yapma fırsatını sağlamış olması nedeniyle mutluyum, teşekkür ederim. Bu bir ilktir, sanıyorum Barolar Birliği, insanlık değerlerini koruma açısından, insanlığın malvarlıklarını korumak bakımından çok önemli bir ilki başlatmış oluyor. Herhalde sayın Başkanımız'ın da, Prof. Kaboğlu'nun da belirttiği gibi, Türkiye'de ve tabii yönetimde her konuda yasal, hukuksal, tüzel çerçeve önem taşımaktadır; bu boyutu eksikti, bu açıdan bir ilktir bu. Mardin'de olması bir ilk; ikincisi, Mardin'de başka bir ilki de yaşadım, 1989'da Mimarlar Odamız, Metin hocamızla birlikte katıldığımız *Kalkınmanın 10 Yılı Etkinliği*'ni bu kentte düzenledi; Türkiye'de de ilk, ama yazık ki sürmeyen bir etkinlik oldu. Tabii Mimarlar Odamızın burayı seçmesi de herhalde anlamsız değildi; çünkü geziden sonra ve sizlerle bu ortamı paylaştıktan sonra da ayrıca mutlu oluyorum.

Gerçekten insanlığa mal olmuş temel değerlerin –*bu doğal çevre olabilir, kültürel çevre olabilir*– korunmasında girişkenliğin yerelden gelmiş olması çok önemlidir. Bu toplantının düzenlenmesi ilk önce yerelde düşünülmüştür, yoksa Barolar Birliği Ankara'da bir karar almış değildir. Ama burada yerel derken, çok övgüyle sözünü edeceğim tarihi kentler toplanmalarında da yakından katkılarını izlediğimiz değerli Vali'nin

bu konudaki çabalarını ve girişkenliğini çok iyi bilmekteyiz. 1989 yılında da yine burada Mimarlar Odası'nın düzenlediği toplantı da o zamanki Belediye Başkanı sayın Aydın Saraçoğlu'nun konukseverliğinde başlamıştı, bu da beni memnun eden ayrı bir mutluluk noktası oluyor. Çünkü *"yerel yönetim devrededir"* derken, çiçeği burnunda Belediye Başkanı'nın *"ben bu konuda Vali'yle el ele, onun sağ kolu olarak çalışacağım"* vaadini kayıtlara geçirelim. Bu kadar bilinçli ve duyarlı bir davranış yerelden geliyorsa, bu çok önemlidir, beni mutlu eden noktalardan biri de bu olmaktadır efendim.

Bir başka nokta; bütün yargıçlar, bölgede avukatlık yapan arkadaşlar da katılıyorlar, ama ayrıca sayın Garnizon Komutanı Generalimizin de başından bu yana ilgiyle izlemesini ayrı bir katkı olarak değerlendiriyorum. Güvenlik güçlerinin, tabii polis de bu konuda duyarlı olması ve İl Özel İdaresi'ne, belediyelere ve diğer kuruluşlara yardımcı olması gerekmektedir. Ben, doğrusu Jandarma Genel Komutanlığı'nın çevre güvenliği konusundaki çalışmalarından haberdar oldum, herhalde gittikçe timler çoğaltılacaktır diyebiliyorum; çünkü birçok antik kent, kalıntılar kırsal alanda da var. Burada tabii kentsel alandaki koruma, benim konum olarak belirtilmiş. Ancak doğrusu kırsal alanda da, hele hele Mardin'in kırsalı demek, Mezopotamya uygarlığını, uygarlıklarını yaşayan bir kentte, bir bölgede çok daha önem taşımaktadır, bunu vurgulayacağım.

Efendim, başka bir nokta da şu; aslında sayın Kaboğlu, sayın Barolar Birliği Başkanı da değindiler, yani tarihi varlıkların, doğal çevrenin korunması konusundaki çeşitli uluslararası sözleşmelere değindiler ve iç hukukumuzdaki gelişmeleri de açıkladılar. Tabii şu da çok önemli bir nokta: Arkadaşlar; bu, Cumhuriyet'in başlangıç yıllarında ve aydınlanma döneminde başlayan bir harekettir. Maalesef eğitim sistemi ve kültür sistemimizdeki yanlışlıklar yüzünden, bu süreç devam edememiştir. Ama arkadaşlar, daha Cumhuriyet'in

ilk yıllarında yeterli bilgi birikimi ve yetişmiş uzman olmadığı bir dönemde, Atatürk'ün kararıyla Anadolu Uygarlıkları Müzesi Ankara'da kurulmuştur. Bu çok önemli bir şeydir ve gerçekten Anadolu'daki uygarlıkların bir özet varlığı diyelim yahut özet biçimde bir sergilenişi orada var ve o giderek de gelişmekte.

İkincisi, ölümünden bir yıl önce Başbakan İsmet İnönü'ye yaptırdığı bir genelge var, onu okuyacağım; çevre korumanın, tarihi varlıklarımızı korumanın, o zaman Türkiye'nin aydınlanma döneminde ne kadar önemli olduğunu bu genelge gösteriyor. Diyor ki Atatürk'ün Başbakanı İsmet İnönü, *"Milli varlığımızı ve uygarlığımızı bugün ve gelecek yüzyıllarda dünyaya tanıtan ve tanıtacak olan değerli anıtların, anlamlı-anlamsız bahanelerle yıktırılması değil, aksine insanlığın ve doğanın tahribatına karşı titiz bir itina ile korunması zorunludur. Eski eserlerin her türlü tahribata karşı korunmalarına özen gösterilmesini ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın oluru olmadıkça, hiçbir yapıtın, hiçbir bahaneyle yıktırılmasına kesinlikle meydan verilmemesini talep ve aksi takdirde yıktırınlar ve hoşgörü gösterenler hakkında şiddetle takibat yapılacağını tamimen sizin dikkatinize sunarım."* Ben biraz Türkçeleştirdim, yoksa gençler var, onu anlamayabilirler. Yani bu buyruğu veriyor. Atatürk'ün istemi üzerine yapılmış bir genelge ve burada korumacılığın ne demek olduğu, nasıl korumak gerektiği ve korumayanlar karşısında neler yapılması gerektiğini belirten *-bu yönetime esas olan-* çok önemli bir genelge.

Bu ne kadar uygulandı, ne kadar uygulanmadı, bunu bir yana bırakıyorum. Tabii valiliklere gönderilen bir genelge bu, ama öyle valiler gördük ki maalesef, *-sizi tenzih ediyorum ve gerçekten değerli çalışmalarınızı yakından izleme fırsatımı buluyorum-* Patara'da kendisi bizzat dozerin üstüne çıkarak *"kumsala erişeceğim"* diye bir vali kıyımı başlatmıştır, buna benzer olumsuz örnekler var. Yine birtakım kimseler, görevi koru-

mak olmasına karşın, yıkıma çeşitli açılardan çanak tutanlar olmuştur. Bunlar arasında yazık ki üniversite öğretim üyeleri de vardır ve bunlar, siyasi makamların istemi doğrultusunda, birinci derece korunması gereken bir sit alanını üçüncü dereceye çevirmişler ve böylece yapılaşmaya açmışlardır, ben bundan da utanç duyuyorum.

Efendim, tabii korumanın tüzel boyutunu incelerken, sayın Barolar Birliği Başkanı, hangi uluslararası kaynaklara dayandığımızı açıkladılar, sıraladılar ve madde madde gösterdiler, onun için ona değinmiyorum. Bunların büyük bölümü de yasayla Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kabul edilmek yoluyla iç hukuk belgesi haline de getirilmiştir ve Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslararası camiaya bir taahhüdüdür. Ama Anayasa'mızda çevre hakkına koşturuk olarak da 1982 Anayasası'nda doğrusu bu kültürel-doğal varlıkların korunmasıyla ilgili maddeler vardır. Bunları sadece anımsatıyorum; çünkü Anayasa'mız, sadece çevre hakkını sağlamakla yetinmiyor, ayrıca tarihsel, doğal ve diğer kültürel değerleri koruma konusunda devlete düşen görevi gösteriyor. Hatta özel mülkiyetin söz konusu olduğu durumlarda, nasıl onların haklarını, bireylerin haklarını koruyacağı ve nasıl korumayı destekleyeceği konusunda da yasal düzenlemeler yapılmasını öngörüyor. Ben, yalnızca bunu belirtmekle yetiniyorum.

Bir de uluslararası kaynaklar arasında, hani girmeye çaba gösterdiğimiz Avrupa Birliği'nin *Yerel Yönetimler Özerklik Şartı* yanında, bir de *Avrupa Kentsel Şartı* benimsenmiştir. Henüz ikincisi bir iç hukuk belgesi haline gelmemiştir, ama kentli haklarını sıralarken, doğrusu tarihi korunmuş bir çevre isteme hakkı, her kentliye –buradaki kentli sözcüğünü ben biraz geniş anlıyorum– Habitat'ın insan yerleşmeleri bağlamında, her bireyin bir hakkı olarak tanımaktadır. Bunu isteme, her kentlinin, hele Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin bireylerinin bir hakkı olarak ortaya çıkmaktadır.

Benim burada belirtmek istediğim noktalardan biri, yönetim ve örgütlenme açısından bu yasaların çok başlılık gösterdiği-
dir. Yani aynı tarihsel ve doğal, kültürel çevrede bir çok ba-
kanlık söz konusudur. Turizm Bakanlığı, gerçi şimdi Kültür
Bakanlığı'yla birleştirildi, ama kültürün ikinci plana itildiği
söz konusu olabilir. Çevre Bakanlığı, yanında Orman, Tarım
ve Köyişleri Bakanlığı, her neyse, *-onların adları değişiyor da
artık karıştırıyoruz-* bunlar da ilgili. Patara örneğinde olduğu
gibi, bu bakanlıkların hepsi devrededir ve hepsi birbirinden
kopuk olarak Patara'daki antik kenti ortaya çıkarmada bir
yarışma içindedirler; fakat birinin yaptığını da öteki bozmak-
tadır. Ben, bir kaynakta yetkili, kazıyı yürüten bir bilim ada-
mının yazısından şunu çıkarıyorum; Tarım Bakanlığı, kumul

olayını, kumullaşma olayını engellemek
için, yani kumların rüzgarla içeriye da-
ğılıp oradaki yerleşmeyi toza dumana ve
kuma boğmasını engellemek için, Tarım
Bakanlığı'nın yaptığı bir çalışmanın tam
aksine, bu kez birtakım kum tepelerinin
oluşması şeklinde de sonuca ulaştığını
gördüm. Halbuki Konya'nın Karapı-
nar'ında olduğu gibi, Türk mühendisleri
orada çok başarılı bir kumulu önleme
projesini gerçekleştirmişti, ama burada

aynı amaçla da olsa, bu kez kazıyı yapanların amaçlarına
ters düşecek bazı oluşumlara da yol açıldığı söyleniyor. Ben,
bunu söylerken, şunu ifade etmek istiyorum; Türkiye'mizde
yönetimin boşluğu, ilgili kurumlar, özellikle bakanlıklar
arasında bir eşgüdümün, koordinasyonun bulunmamasıdır,
sağlanamamasıdır, bunu dikkatinize getirmek istiyorum.

İkincisi, genellikle de yerel yönetimler, devreye yeterince so-
kulmuş değildir. Sayın Kaboğlu, yerelleşmeden ve yerel yöne-
timlerin rolünden söz ettiler. Gerçekten bizim de bu açıdan,
korumacılık açısından konuyu ele alırken, yerel yönetimlerin
ön planda olması... Tabii valiler, özellikle yalnızca hüküme-

tin ya da devletin o ildeki temsilcisi değildir, aynı zamanda il çapındaki yerel yönetim birimi olan İl Özel İdaresi'nin de başıdır. Bu açıdan ildeki koordinasyonu, eşgüdümü sağlamak açısından, bu konuda onların ayrı bir konumları da vardır. Nitekim *-bu nitekim sözcüğünü pek sevmiyorum, ama-* gerçekten *Tarihi Kentler Birliği*'nin çalışmalarında valilerimizin il özel idarelerini temsilen çok önemli katkılarda bulunduğunu söylemek istiyorum. Sayın Temel Koçaklar Valimiz başta olmak üzere, Fahri Yücel ve diğer valilerimizi birçok toplantıda ne kadar etkin durumda o yöredeki, ildeki belediye başkanlarıyla birlikte çalıştığını gördüm.

Demek ki bir ölçüde yerel düzeyde bu işbirliği ve eşgüdüm sağlanabilmektedir, ama bakanlıklarımız maalesef bu konuda işbirliğine ve eşgüdüme yatkın konumda değildir. Hele bir ara ben daha Çevre Bakanlığı yokken, İmar ve İskân Bakanlığı olarak bir-iki eşgüdüm, Koordinasyon Kurulu'na başkanlık ettim ve o zaman gördüm ki, her biri bir tarafa çekiyor ve herhangi bir karar almak yıllar sürüyor. Halbuki vatandaş yatırım yapacaktır, belediye ya da il özel idaresi bir girişimde bulunacaktır. Bunun örneklerini vermek olanaklıdır, ama ayrıntılara girmiyorum. Yani bu konuda çeşitli örnekleri yaşıyoruz ve *Tarihi Kentler Birliği*, bu konuda gerçekten yerelin, yerel halkın, yerel yönetimlerin ve merkezi yönetimin taşradaki birimlerinin ve onun başı olan valinin katkılarıyla güzel örnekleri sergilediğini yakından izleme fırsatını buluyorum.

Bu noktaya yine geleceğim, ama bu konuda yeterince yerelin sesi duyulmamaktadır, yeterince katkıda da bulunmaları mümkün olmamaktadır. Alınız bu koruma kurullarını; ne Anıtlar ve Kültürel Varlıklar *-adı uzun şimdi-* Yüksek Üst Kurul'da, ne de bölgelerdeki kurulda yönetimin başı olan belediye başkanları temsil edilmemektedir. Bakıyorum, burada bizim *Tarihi Kentler Birliği*'nin de üyesi olan Nusaybin Belediyesi, o bütçe sınırlılıklarına karşın bir kiliseyi ortaya çı-

NUSAYBİN

Mardin,
bir yerleşim merkezi olarak, tarihi
Asur dönemine kadar geriye
götürülebilen
Nusaybin'in aksine,
4. yüzyılda Ammianus'un
zikredişine kadar bugüne dek
gün ışığına çıkmış kaynaklarda
anılmamaktadır.
4. yüzyıldan İslamiyet'in
bölgeye yayılışına değin

geçen süreçte de,
basit bir garnizon ya da
müstahkem mevki olması
muhtemel olan Mardin,
tarihsel kaynaklarda,
varlığı bilinmekle birlikte,
yine pek anılmayan bir yerdir;
dolayısıyla varlığına tanıklık
edeceğimiz dönemden itibaren
de ya bir savunma mevki ya da
merkezi bir önemi olmayan bir
kasaba görünümündedir.

O nedenle,
kuzey-güney savaşıyla
parlayan Mardin'in aksine
önce Roma-Pers, sonra da Bizans-
Sasani çatışması
biçimine bürünmüş olan
tarihsel doğu-batı savaşı
boyunca, bölgedeki
en önemli merkez
Nusaybin olmuştur.

Nusaybin, sadece bir dini merkez
olmakla kalmayıp aynı zamanda
önemli bir ticaret merkezi idi.

Özellikle Bizans döneminin
başlarında kent, doğu-batı
ticaretinde Anadolu'ya giriş
üssü olması bakımından
önemini korumuştur.
Asya'dan "İpek Yolu"nu
izleyerek gelen, imparatorluğun
zenginleri ve yönetici sınıfları için
lüks mallarla birlikte
baharat getiren tüccarlar,
İran'ı aştıktan sonra,
imparatorluğun sınırındaki ilk
büyük istasyon olan
Nusaybin'e geliyorlardı.

4. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar,
İpek Yolu üzerinde Urfa ile
Adiabene'yi birbirine bağlamış
olan Nusaybin,
Roma ve Sasani toprakları
arasında bir Roma Limes'i idi.

karmış; yine bir düzenleme projesi, Zeynel Abidin Külliyesi
galiba, bunlar çok önemli.

Yine Midyat'ta buna benzer şeyler var. Demek ki yereldeki
yöneticilere ufak bir destek sağlandığı zaman... Orada İl
Özel İdaresi'nin de desteğinin varolduğunu gördük, bu da
kıvanç vericidir, olumlu bir gelişmedir.

Yine yerel yönetimlerle ilgili Yalvaç örneği vardır. Yalvaç ör-
neği, gerçekten dört dönem üst üste belediye başkanlığı ya-
pan Tekin Bayram, *-ki, gerçekten çalışmalarını yakından izleme
fırsatını buldum-* kenti bir bütün olarak ele aldığı gibi, yine bu
çevresiyle birlikte, çevre köyleri, kasabalarıyla birlikte tarih-
sel ve çevresel değerlere sahip çıkmaya yönelen bir şeydir.
Maalesef bir daha devam etmesini dilerdik, ama seçilemedi.
Ama orada belediyenin önderliğinde, kent bütününde ve
çevresinde nasıl halkın bilinçlendiğini, halkın desteğiyle na-
sıl tarihe sahip çıkıldığını, doğaya sahip çıkıldığını güzel
örneklerini verdi. Yani olumsuz örnekler yanında, olumlu
örnekler de var.

Bu işlere politika çok karışıyor; özellikle Koruma Üst Kurulu
olan merkezdeki kurulda olsun, bölgesel kurullarda olsun,
bakanın isteğiyle birtakım üyelerin ayrıldıkları ve yerine baş-
kalarının gönderildiklerini biliyoruz. Bir de bakanlık bürok-
ratlarının da, oldukça önemli oya sahip bulduklarını bi-
liyoruz. Tabii bürokratlar, her zaman kötüye kullanılmıyor,
ama yine son kertede bakanlar önemli rol oynamaktadır.

Burada benim belirtmek istediğim şu; içine girmek istediği-
miz bu Avrupa Birliği ve başka Batılı ülkelerde de gerçekten
korumada devletin önderliği şart. İkincisi, büyük ölçüde
planlama, koruma planlaması diyebileceğimiz, *-bunu biraz
daha geniş anlamda da söyleyebiliriz, korumanın planlama uz-
manı burada, doçent arkadaşımız-* özellikle devlet tarafından,
özel mülkiyetin içinde bulunan anıtların korunmasında,
muhakkak bir fon ayrılması ve desteklenmesi gerekiyor. Bu

fon başka ülkelerde sağlanıyor, bizde Kültür Bakanlığı'nın bu konuda giderek azalan bir ödeneği var. Tabii her iş paraya bağlı değil, ama devletin bazı konularda duyarlılığını göstermesi için, bu konuya da kaynak aktarması ve yereldeki çalışmaları desteklemesi gerekiyor.

Bir başka nokta; bırakın korumacılığı, Atatürk'ün yaptırdığı o belgeyi filan bir yana bırakın, ama öyle bir yerde yaşıyoruz ki, öyle bir ülkede yaşıyoruz ki, bütün insanlığa karşı da bir sorumluluğumuz var. Bu sorumluluğu yerine getirebilmek için birtakım düzenlemeler yapmak gerekir. Ama yasalar çıkarmak yetmiyor, vatandaşın bilinçli kılınması için çaba gösterilmesi lazım; içinde yaşadığı ortamın ne olduğunu, ne değerler ifade ettiğini ve bunun küçük çıkarları için, toplumun yararları için kullanılmasında neler yapılabileceği konusunda aydınlatılması gerekiyor.

Bir örnek vereyim; bir yerde bir kazı yapan arkadaşımız yahut meslektaşımız, o kazı sırasında Troya'ya yakın bir yerde bunun ne kadar önemli olduğunu anlatıyor, anlattığı zaman, oraya gelen o şeyi savunan Kilikya Kralı'nın neler yaptığını anlattığı zaman, vatandaş kalkıyor, diyor ki, *"onun heykelini buraya dikelim"* diyor. Biz de Antalya'da Antalya'yı simgeleyen bir heykeli dikmekte güçlük çektik. Bir de Sivas'ta maalesef orada da büyük bir kıyım yaşandı ve oradaki bir ozanımızın Türkiye'ye mal olmuş bir ozanımızın heykeli yerlerde sürüklendi, ondan sonra da yakıldı. Onun için bizim eğer halkımıza iyi anlatırsak, bunun bilincini yaratırsak, gerçekten büyük bir atılım yapacağımıza inanıyorum. Vaktinizi almamak ve Başkan'ı güç durumda bırakmamak için hemen kesiyorum.

Saygılarımla efendim.

Oturum Başkanı: Çok değerli hocam o kadar güzel anlatıyor ki, akşama kadar dinleme olanağı var, ama vaktimiz müsaade etmediği için, bu tabii olanak dahilinde değil. Yalnız

Tektek Dağlar'ndan Nusaybin'e kadar uzanan kırsal alan, büyük ölçüde

Arap göçebelerinin egemenliği altında idiye de, bu şehirle birlikte Sincarar ve Balat'ı içeren *"Beyt Arbaye"* (Arbayestan) bölgesine egemen olan Hıristiyan denetimi, Ninive yakınlarındaki Mar Mattai Manastır'ndan ve Nusaybin yakınlarındaki manastırlardan yönlendiriliyordu.

Ancak, İran yaylasında Partlar'ın yerini alan Sasaniler'in batı yönünde gelişmesi, yine 3. yüzyıldan itibaren Roma'nın bu ucunda Roma egemenliğini ve onun güvencesi altındaki ticareti tehdit etmeye başlamıştı.

Bölge büyük bir Roma müstahkem mevkiinin bulunduğu Diyarbakır ile Bezbade'yi içine almaktaydı. Bu genişleme Nusaybin'in önemini pekiştirmiştir.

Narses'in emirnamelerine bakıldığında, Nusaybin iki imparatorluk arasında ticari mübadelenin yapıldığı yer olarak anılmaktadır.

Kent bir anlamda *"açık şehir"* ya da *"serbest ticaret bölgesi"*dir. 363'teki Iulianus seferine kadar Nusaybin, Roma

Mezopotamya'sının doğu bölümünün ticari ve askerî merkezi olarak görünmektedir.

Ayrıca, tıpkı Urfa gibi, burası da Hıristiyan Süryani edebiyatının ve biliminin büyük merkezlerinden birisidir. Süryani yazarlarının en büyüğü olarak kabul edilen ve Süryani Zühd hareketini güçlü biçimde etkilemiş olan Efraim burada doğmuştur.

(S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, *Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih* Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.)

bir şeyi çok güzel koydu hocam; hem tarihi süreci çok güzel koydu, hem de bu tarihi süreç içerisinde yanlış yapanları, eksik yapanları, görevini yerine getirmeyenleri de acımasızca burada eleştirdi, ortaya koydu. Kendilerine bu açıklamalarından ötürü teşekkür ediyoruz.

Sözü şimdi Haluk Eldem'e vereceğim; çünkü son olarak hocama vereceğim, sinevizyonla sizlere görsel olarak anlatacağım, onun için en son hocama vereyim. Buyurun Haluk Bey.

Av. Haluk ELDEM (MAREV Yönetmenler Kurulu Başkanı): Değerli izleyiciler, değerli hemşerilerim; tabii bu toplantının Mardin'de yapılmış olmasından fevkalade mutluyum ve o derece de heyecanlıyım. İnanın zaman zaman kalp çarpıntılarım da hâkim olamıyorum, yaş da ilerledi, inşallah buradan selametle ayrılırız.

Efendim, öncelikle mensubu olduğum, delegesi olduğum Türkiye'nin mümtaz ve çağdaş kuruluşlarından Barolar Birliği'nin çok değerli Başkanı'na, üstadıma, bu toplantının düzenlenmesindeki katkı ve emeklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum, şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca Mardin Barosu mensubu başta sayın Başkan olmak üzere, Cemal Artık kardeşime ve yine eskiden Mardin'e bağlı Gercüş İlçesi'nde –*ama biz onu hâlâ hemşeri olarak kabul ediyoruz, Gercüş yine bizim gönülümüzde*– yetişen değerli bir hukukçu kardeşim, Barolar Birliği Başkan Yardımcısı Zeki Ekmen kardeşime ve tüm meslektaşlarıma hepimizin huzurunda teşekkür ediyorum. Tabii değerli hocalarımız, değerli panelistler de bize onur verdiler, hepsi kendi alanlarında ayrı ayrı bir değer.

Efendim, ben dersimi çalışmak için on gündür oraya buraya bakıyorum, on sayfalık bir not çıkardım, yazdım; fakat iki gündür yaşadıklarımız ve bugün, mesela ben için hukuki yönüne değinmek istiyorum, sayın Başkan gayet güzel anlattı, aldı götürdü, o konu gitti. Sayın Vali anlattı, değerli katılımcılar anlattılar. Dolayısıyla izin verirseniz şu notlarımı bir

kenara bırakayım, uğraştık, ama modası geçti. Onun için size daha değişik açılardan Mardin'den, Mardin insanından size değişik kesitler sunayım.

Efendim, insanlığın ortak mirası diyoruz, gerçekten öyle, biz buna hepimiz canı gönülden inanıyoruz. Bu, yalnız bu bölgenin değil, Türkiye'nin değil, Türklerin değil, tüm insanlığın ortak mirası. Değerli hocam Metin Sözen dedi ki, *–hocam, zaten kafamı çok karıştırdı, iki gündür kendime gelemiyorum, ek-sik olmasın– “Siz, evet buradasınız, bölgedesiniz, bastığımız yerin altında ne olduğunu bilmiyorsunuz, burası böyle bir bölge” dedi.*

Bütün bu kültür ve tabiat varlıklarının yanında, bir de bizim insanımızın, bu bölgenin insanının kendine has hasletleri var, kendine has deyişleri var, kendine has yaşam tarzı var. Çok taze bir örneği size söyleyeyim: Dün Nusaybin'de Kapıyı ziyaret ediyorduk, karşıda Kamışlı. Orada bir köylü hanım, tandır ekmeği yapıyordu. Tabii saat de geçmişti, hepimiz de acıkmıştık. Biz, parayla almak istedik, hanım Türkçe bilmiyor, Kürtçe *–ben biraz anladığım için– “hiç ekmeğin parası olur mu?”* dedi ve para almamakta şiddetle ısrar etti. Hepimiz de oradan birer ekmek aldık ve en sonunda da sevgili Zeki Ekmen'in hanımı ikaz etti. Zeki Bey dedi ki, *“para vermeye çalıştık, olmadı.”* Eşi de *“bu önemli değil, paranın önemi yok, bu kadıncağız eve ekmeğe götüreceğiz”* dedi. Bizim Mardin'in hasleti bu. Tabii sayın Cevat Geray hocam, Külliye'nin ismini hatırlayamadı. Hatırlayamamasının nedeni de şu: O sırada tandır ekmeği yemekle meşguldük, ondan olsa gerek.

Efendim, ben bu toplantıya çok onur duyduğum bir mesleğin mensubu olarak değil, *–çünkü meslek mensubu olarak katılırsam, Mardin'deki diğer değerli hukukçulara haksızlık olur–* İstanbul'da Mardin'e ait bir sivil toplum kuruluşunun bir mensubu olarak katıldım. Bizim değerli Yürütme Kurulu Başkanımız maalesef rahatsız; kendisi katılacaktı ve panele de konuşmacı olarak iştirak edecekti. O, çok değişik açılar-

ARAP AKINLARI

İslam fetihleri sırasında bölge iki ayrı Arap akınına maruz kaldı. Abdullah ibn Abdullah ibn İtbân, 638'de Musul üzerinden Nusaybin'e kadar ilerledi.

639-640 yıllarında ise İyaz bin Ganem bu eyaleti Suriye üzerinden tümüyle işgal etti. Bu ikinci sefer sırasında Mardin'in İslam-Arap orduları tarafından alınışı 640 yılındadır.

Arapların Kuzey Mezopotamya'yı istilalan sırasında bölge nüfusunun çoğunluğu Hıristiyan'dı. Halife Ömer zamanında kenti ele geçiren İyaz bin Ganem, kent yönetimini Hıristiyanlıktan İslamiyet'e geçen ve Mardin'in fetih öncesi Ermeni hâkimleri olan Şahriyazoğlu Amud ile Mari'ye bırakmıştır.

Mardin'de bu ailenin egemenliği yüz yıl kadar sürdü. Ancak, İslam fetihlerini takiben Ermenistan sınırlarına kadar yayılan, koloniler halinde önceki iskânlarla oranla çok daha yoğun bir biçimde bölgeye yerleşen Arap kabileleri, belirli bir nüfus baskısı oluşturmaya başlamışlardı.

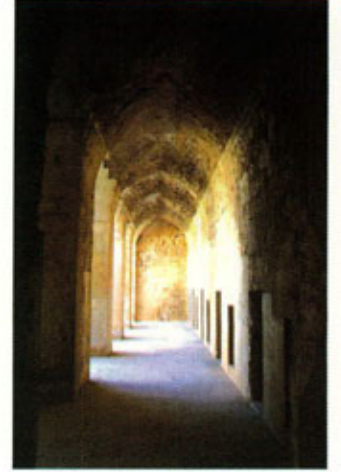
dan konuya bakan bir arkadaşımız, bir lider gerçekten, fakat maalesef kendisini dinleme imkânından mahrum oldunuz. Ben, İstanbul'daki Mardinliler Eğitim ve Dayanışma Vakfı'nın Yönetmenler Kurulu Başkanı sıfatıyla bulunuyorum. Bizim bu vakfımız, 1990 yılında kuruldu, 130 kişiyle kurduk. O zaman ancak 65 milyon lira civarında, kişi başı 500 bin lira olmak üzere bir katkı sağlayabildik; fakat Mardinliler'in, kurucuların çok büyük gayretleriyle, çok büyük fedakârlıklarıyla ve Türkiye'nin ekonomik krizin en şiddetli zamanlarını yaşadığı günlerde, biz büyük fedakârlıklarla vakfımızı geliştirmeye çalıştık. Şu anda vakfımızın 14. yılını idrak ediyoruz.

Biz, Mardinli öğrencilere burs vermek, Mardin'in *-bakmayın, göremiyorsunuz; çünkü Mardinli çok onurludur, ama Mardin'in fakir fukarası çoktur, sayın Vali çok iyi bilir, Belediye Başkanı da bilir-* Mardin'in fakir fukarasına yardım etmekle işe başladık. Ancak bir yere geldik ve Mardin'in fakir fukarasına ya da öğrencisine *-bunlara tabii devam edeceğiz-* yardım etmekle biz bu işi çözemeyeceğimizi anladık, tüm Yönetmenler Kurulu üyesi arkadaşlarımızla birlikte bu bilince vardık. Mardin'deki mevcut potansiyeli harekete getirmenin en önemli konu olduğu bilincine vardık ve burada çok önemli bir karar verdik. Bizim tabii vakıf senedimiz, mütevazı bir vakfın olması gereken bir vakıf senediydi. Biz, Mardin'in haiz olduğu bu potansiyeli harekete getirecek, kültür varlıklarını ortaya çıkaracak ve dolayısıyla inanç turizmini harekete geçirecek *-bir lokomotif olarak görüyoruz, inanç turizmini-* destek de bulunmaya karar vererek vakıf senedimizi oybirliğiyle tadil ettik, yakında mahkeme aşaması da bitecektir. O zaman sayın Vali'nin liderliğinde, önderliğinde ve çok değerli kardeşim, genç Belediye Başkanı, *"sayın Vali'nin sağ kolu olacağım"* dedi, benim notumda var. Sayın Vali'yi biz yere göğe koyamıyoruz, evet Türkiye hakikaten ne valiler gördü, ama Mardin, bir Temel Koçaklar gördü, bütün Mardinliler olarak ona medyunu şükranız.

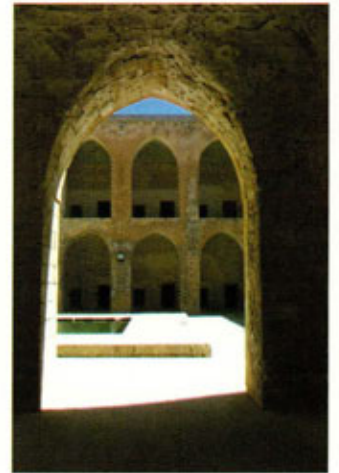
Dolayısıyla, biz Mardin'e bundan böyle vakıf olarak *-imkânlarımız da çok merhale kaydetti-* elimizden geldiğince, bu tarihi eserlerin restorasyonu ve kültür varlıklarımızın ortaya çıkarılması konusunda zaten sayın hocama da söz verdik, dün İbrahim Başkan'la da konuştum, hocamın bizden beklentileri var, biz ne sayın hocamızı, ne de sayın Valimiz'i, ne de sayın Başkanımız'ı mahcup edeceğiz. Bir sivil toplum kuruluşu olarak çok azimliyiz ve çok inançlıyız.

Efendim, sevgili Başkan İbrahim Özden'in konuşmasında Mardin'in tarihi, kültürel ve sosyal yönleri de söz konusu. Bu tabii benim uzmanlık alanıma girmiyor, ama ben avam ağzıyla, izin verirseniz bir Mardinli olarak size bu konuda birkaç şey söylemek istiyorum. Mardin'in tarihi dile getirildi, sayın Vali de dile getirdi; demin Murat Dilmen kardeşim de çok güzel söyledi, Hammurabi Kanunları bu topraklardan çıktı, Gılgamış Destanı da bu toprakların eseri. Aslında te-vazuu elden bırakmak istemiyorum, bu topraklar uygarlığın da beşiği, üç semavi din de bu topraklardan doğdu. Burası, Mezopotamya ovası ve Mardin, Yukarı Mezopotamya'nın önemli bir yerleşim merkezi. Birçok uygarlığa merkez olmuş. Subariler'den tutun, Artukoğulları, Osmanlı, ondan önce Akkoyunlu, Karakoyunlu, Elam, Akad, Kalde, Babil, Asur, Aram, bütün bu medeniyetler bu topraklarda doğmuş, büyümüş ve gelişmiş.

Efendim, Mardin'de geçmişte tabii çok çeşitli toplumlar yaşamış, çok çeşitli milletler yaşamış ve çeşitli diller konuşulmuş. Bugün dahi Türkçe'nin yanında Arapça, Kürtçe, Süryanice yaşayan, konuşulan diller. Bir zamanlar Ermenice de konuşuluyordu; fakat Ermeni nüfusu hemen hemen kalmadı. Burada Yahudiler yaşamış, Yahudi Mahallesi var; kendisi yok, ama adı duruyor, Yahudi mezarlığı var. Fakat bir arkadaşımız, sinagogu sormuştu; hayır, öyle bir eser yok, rastlamıyoruz. Tabii tarihte Mardin'de iz bırakmış, damgasını vurmuş çok önemli iki toplum var; Birisi Artukoğulları.

Halife Osman'ın Suriye ve Cezire valisi Muaviye'ye gönderdiği emirler, iktisadi yaşamın gerilemesine neden olacak biçimde tarımcı Hıristiyan köylerinin yok oluşuna yol açan göçebe kabilelerin kent, kasaba ve tarım alanlarının uzağına yerleştirilmelerini istemektedir.

Bu nedenle, bu özelliklere sahip Cezire bölgesi, İslamiyet'in ilk yıllarında Suriye'nin diğer bölgelerine göre çok daha yoğun bir biçimde Araplaşmış ve dolayısıyla İslamlaşmaya başlamıştır.

Cezire ve Diyarbakır bölgelerinin Arap egemenliğine geçişi sırasında, Cezire bölgesindeki kabilelerin çoğunluğu, hâlâ Dicle ile Fırat arasında göçebe bir hayat süren Hıristiyan Arap Beni Tağlib aşiretinin kısa süre için de olsa direnerek Bizans bölgesine çekilmesi ve ardından anlaşarak geri dönmesi dışında bu egemenliğe boyun eğmiştir. Bu egemenlik kabulünün simgesi ödenen haraçtır. Halife Ömer'in vergi almak için nüfus sayımı yaptırdığı 640 tarihinden itibaren

Mardin'in İslam eserlerini gezme fırsatını konuklar pek bulamadı, ama zannediyorum yarın onlar da gezilecek. Bir Kasımiye Medresesi görüldü, muhteşem medrese, bir İslam eseri. Bunun yanında bir de Süryaniler var. Süryaniler, çok merak edilen bir toplum, son zamanlarda demokratikleşmenin mi diyeyim, Avrupa Birliği'ne adım atmak üzere olduğumuz –*ki inşallah, temenni ediyoruz*– bir dönemde daha çok gündeme gelir oldular; fakat pek fazla da tanınan bir toplum değil.

Süryani Kadim Kırklar Kilisesi Başpapazı Gabriel Bebur da tabii konuyu çok daha iyi bilir, ama ben özellikle konuklarımızın –*tüm Mardinliler olarak bu konuyu biliyoruz*– merakına mucip olmuştur diye bu konuda da size birkaç şey söylemek istiyorum. Süryaniler, bu bölgede Hıristiyanlığı ilk kabul eden Aramiler'in torunları, İsa'dan sonra 38. yılda Süryaniler, Hıristiyanlığı kabul etmişler, Murat Dilmen kardeşimin dediği gibi İsa'nın tebliğleriyle müşerref olmuşlar. Daha sonra Antakya Kilisesi'ne bağlı olarak bir süre devam ettikten sonra, Süryani Patrikliği'nin merkezi Mardin'e, Deyr-ül Zaferan Manastırı'na taşınmış. Deyr-ül Zaferan Manastırı, çok tarihi bir yapı; Şemsiler'in, yani güneşe tapanların, paganizmin hüküm sürdüğü dönemlerde bir putperest Şemsi tapınağı olarak inşa edilmiş, daha sonra Romalılar tarafından kale olarak kullanılmış. Romalılar'ın Persler'e yenilmesinden sonra Süryaniler burada Morşleymun isminde bir Süryani din adamı, ilk kiliseyi burada kurmuş ve zaman içinde manastır haline gelmiş.

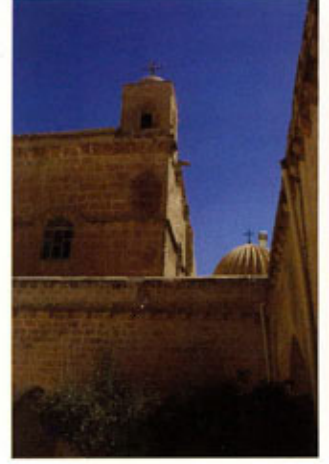
1932 yılına kadar patriklik merkezi Mardin'deydi ve bir zenginlik olarak 1932 yılına kadar Deyr-ül Zaferan Manastırı'nda Patriklik merkezi yaşadı. 1932 yılında önce zannederim Hama ya da Humus'a nakledildi, arkasından da şu anda Patriklik merkezi Şam'da.

Süryani Patrikliği'ne bağlı yirmi beş metropolit var, dün bir nebze Deyr-ül Umur Manastırı'na gelen arkadaşlarıma izah

ettim. Bu yirmi beş metropolitten üçü Türkiye’de. Biri, dün ziyaret ettiğimiz Deyr-ül Umur Manastırı’nın metropoliti. O bölgeye “*Turaptin*” diyoruz, Turaptin belli bir bölge, Süryaniler için kutsal bir bölge. Turaptin Metropoliti, Sayın Samuel Aktaş. Bir tanesi Mardin Metropoliti. Maalesef dün Deyr-ül Zaferan Manastırı’nı ziyaret edemedik, yolundan geçtik, ama sayın Metropolitan Saliba Özmen bizi de akşama kadar beklemiş, onu da üzülererek öğrendim. Tabii ziyaret etme imkânını bulacaksınız, bir metropolit de orada, aynı zamanda patrik vekili kendisi, çok aydın bir din adamı; Oxford’da okumuş, birkaç lisanı bilen, çok rafine ve aydın bir din adamı, tanımaktan memnun olacağınızı umarım. Bir de İstanbul ve Ankara Metropoliti var. İstanbul’da, Tarlabası’nda çok kadim bir Süryani kilisesi var, merkez orada, şu anda onarıyor Süryani kadim cemaati tarafından onarılıyor.

Süryaniler, çok barışçı, yıllardır bir Müslüman olarak içlerinde yaşıyorum, fevkalade değerli, aydın insanlar ve o derecede de memlekete, vatana, millete bağlı insanlar. Bazen gazetelerde bazı yayınlar görüyoruz, bu yayınlar kendilerini fevkalade üzüyor. Ben kendilerini çok yakından tanıyan bir insan olarak size söyleyeyim; bizzat kendilerinden ve temsilcilerinden duymadığınız hiçbir şeye inanmayın, zira bu konuyu istismar eden çeşitli çevreler de var.

Efendim, bu Süryani kadimlere ait önemli bir eser olan Deyr-ül Zaferan Manastırı hem çok önemli bir kültür ve tabiat varlığı, hem de turizm potansiyeli bakımından çok önemli. Bir zamanlar 3-4 bin kişi Mardin’i ziyaret ederken, bugün *-sayın Valim de biliyor-* bu sayı 200-250 bin kişiye ulaştı ve gelenlerin çoğu, Kasımiye Medresesi kadar Deyr-ül Zaferan Manastırı’nı da görmek istiyor ve bu sayı daha da artacak. Herkes bana, *“bizi Mardin’e götür”* diyor, bütün çevrem ve herkes soruyorlar. Biz MAREV olarak orada Mardin’in bir nevi fahri turizm elçisi olduk. Yani bu artacak, yıldan yıla artacak, konaklama imkânları arttıkça artacak.

Hıristiyanlar da vergiye (cizye) tabi oldular.

Bizans İmparatoru Heraklius, Büyük Mihail’in aktardığına göre *“Arapların eline geçeceğine bizim olsun”* diyerek *“Doğu sınırlarından İstanbul’a kadar Hıristiyanları soydu.”*

İki yüzyıl içinde Araplar Ermenistan’ı yer yer, Kuzey Mezopotamya’yı ise tümüyle ele geçirdiler. Bu bölgedeki Ermeni beyleri Arap yöneticilerin vasalları haline geldiler. Büyük Ermenistan üzerine yönelen fetihlere katılan bazı Arap kabileleri, hatırı sayılır bir alanı nüfuzları altına almışlardı. En büyükleri ve en başarılı olan Suleym kabilesi Fırat’ın kuzey kavsiyle kuşatılan dağlık bölgeyi büyük ölçüde işgal etmişti.

Abbasi döneminde,
bu kabilenin ardılları
hemen hemen irsi bir hak olarak
Ermenistan valiliği mevkiini ele
geçirmişlerdi.

Büyük Ermenistan'ın güneyini
elinde tutan ikinci büyük kavim
olan Şeyhbaniler ise, Amida
(Diyarbakır) kalesi merkez
olmak üzere bütün Kuzey
Mezopotamya'yı denetliyorlardı.

Hanın Reşid (786-809)
zamanında, Şeyhbaniler Şirvan
bölgesine doğru hareket ettiler ve
9. yüzyıl boyunca Ermenistan'a
hükmettiler.

Bütün bu süreç boyunca, Arap
egemenliğinin adım
adım yayıldığı bölgelerdeki
Ermenilerin karşılaştığı en can alıcı
sorun, cemaatin kitlesel olarak
İslamiyet'e geçişiydi.

Ermenilerin yanında,
bölgede yaşayan Arami kökenli
halklar varlıklarını sürdürdüler.
Arami kökenliler,
bölgenin tarımsal ve ticari
faaliyetlerini yöneten
vazgeçilmez bir unsur
olarak kabul edilmekteydi.
Arapça'da, bu nedenle
Aramiler büyük ölçüde "
Nabat"ın çoğulu olan "Anbât,
Anbatı" adıyla anılmaktaydı.

Tabii manastırın bugünkü hali, durumu ve halen işlevi olan, ibadetin yapıldığı, insanların yaşadığı bir yer, konumu itibariyle bu işlevi karşılaması mümkün değil. O bakımdan İstanbul'daki Süryani kadim cemaati bir dernek kurdu, o da bir sivil toplum kuruluşu, Deyr-ül Zaferan Manastırını Koruma ve Yaşatma Derneği ve manastırın altyapı projesinden restorasyonuna kadar çok güzel projeler hazırladılar. Aynı zamanda gelen turistin karşılanması, uygar ülkelerde gördüğümüz gibi, yiyecek, içecek ihtiyaçlarının karşılanacağı birtakım tesislerin de projelerini Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulu'na verdiler. Sayın Valimiz, sayın Metin Sözen hocamız da söz ederler belki, çok güzel projeler, müelliflerini de tanıyorum. Bu, 3 milyon dolarlık bir proje, Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurulu da bunu olumlu karşıladı, geçti. Bu, gerekli ruhsatların alınmasını müteakip sırf Mardinli Süryanilerin katkılarıyla *-belki bir fondan da bir şey temin edilebilir, bilemiyorum mümkün olabilecek mi-* bu 3 milyon dolarlık projenin üç senede hayata geçeceğini umuyoruz. Başkan sayın Yakup Tayıncıoğlu, çok değerli bir hemşerimiz, sanayici, aynı zamanda İstanbul Süryani Kadim Vakfı Başkanı, bana bu sözü verdi, bunu da ben burada herkese müjdelemek istiyorum, gerçekten heyecan verici bir proje.

Efendim, sözlerimi bitirirken, tekrar çok değerli Vali'mize, çok değerli Barolar Birliği Başkanı'mıza ve Mardin Barosu mensuplarına çok teşekkür ediyorum. Ayrıca buraya tabii sadece Barolar Birliği'nin sayın Başkanı gelmedi, çok değerli Başkan yardımcıları, Yönetim Kurulu üyeleriyle birlikte buradalar. Hatta dün biraz bizi sıkıştırdılar, "*illa Yönetim Kurulu toplantısı yapacağız*" diye. Neyse, son anda vazgeçirme şansını elde ettik, bugün yapacaklarımız.

Ben şuna inanıyorum; çok değerli *-ben babasını tanıyorum, kendisini bu seyahatimde tanıdım, tabii ben Mardin'den ayrıldığım zaman hayatta bile yoktu-* kardeşim Belediye Başkanı'nın sayın Valimiz'le *-çok da değerli eşleri var, onu da ifade edeyim;*

Sayın Valimiz'in hanımı meslektaşımız, Sabahat Hanım ve Sayın Belediye Başkanımız'ın eşini de burada tanıma imkânı bulduk— el ele vererek, tabii söylüyorum, açıkça taahhüt ediyorum.

Bir şey daha söyleyeyim; Bir UNESCO olayı var, öğleden sonra çok değerli Arsin hocamız, UNESCO hakkında bilgi verecek. Oraya girmek istemiyorum, ama UNESCO olayı çok büyük bir proje ve elimizi taşın altına koyarak bu projeye destek vermemiz lazım. Bunun maddi yükü de var; çünkü bu bir sır değil, UNESCO'nun web sayfasını açarsanız, bu kriterleri açıklayıcı notlar var. Hatta MAREV olarak biz bunu tercüme ettirdik, isteyen herkese de bunları dağıtabiliriz. Arkadaşlarımla konuştum, biz MAREV olarak bu projeye sonuna kadar destek veriyoruz, hatta maddi gereklerinin bir kısmını biz MAREV olarak yerine getirmeyi de taahhüt ediyoruz. Ama tabii bir tek sivil toplum kuruluşunun yapacağı işler değil bunlar, herkesin elini taşın altına koyması lazım.

Bakınız, Kültür Bakanı buraya telgraf gönderdi. Yani sayın Kültür Bakanı, böyle bir toplantıya gelmeyecek de hangi toplantıya gideceğini ben sizin takdirlerinize sunuyorum. Kültür Bakanı'nın bugün burada olması, en başta konuşmacı olarak katılması, buranın zenginliğini yaşaması gerekirdi. Antalya'da otel gezmekle ne kültür yapılır, ne de turizm yapılır, ben bu sitemimi iletmek istiyorum. Bir Barolar Birliği Başkanı'nın, bir Mardin Barosu'nun gösterdiği duyarlılığı bu konuda doğrudan yetkili gördüğümüz bakanın bu işe gönül vermesi gerekir. Umarım ki kendimizi anlatmak fırsatını buluruz.

Efendim, son bir şey daha söylemek istiyorum ve bitireceğim; dün Metin Sözen hocamla gezerken gerçekten çok etkilendim. Sayın Valimizin ifade ettiği gibi, plan dışı, kente tecavüz teşkil edecek derecede Mardin'de bir yozlaşma olduğunun Metin Sözen hocamın önderliğinde, yol göstericiliğinde farkına vardım. Bu konuda MAREV olarak yine

Burada yerleşik ve tanıma dayalı bir nüfusa yapılan gönderme açıktır. Nusaybin, her şeyden önce bir Arami kentiydi. Kentte Arami asıllı Hıristiyanların yanında, Yahudiler de varlıklarını sürdürmekteydiler. Dicle'nin doğusunda, Zagroslara doğru Arami nüfusu azalmakta ve nüfus ağırlığı İranlılarla Kürtlere kaymaktadır.

7. yüzyılda, kaynaklarda bir kale ve bu özelliği ile çevre bölgesindeki feodal hâkimiyetin merkezi olarak geçen Mardin, Kefertüh (Kfartutho) piskoposluk sahası içinde bulunmaktadır.

Tur Abdin'in metropolitlik merkezi ise 615'ten 1049 yılına kadar Midyat yakınlarındaki Kartmin Manastır'ı olmuş; aynı manastır, anılan tarihle 1915 yılları arasında özel bir metropolitlik sahasının merkezi haline gelmiştir.

Yukarıda da görüldüğü gibi, İslam fetihlerinin ilk yüzyıllarında Nusaybin Nasturi kültürünün önemli merkezlerinden birisi idi.

Merkezi Nusaybin olmak üzere Sasanilerin Arbayestan idari bölgesi, bu kez Diyâr-ı Rabia adıyla anılan bir idari birim oldu.

Bu fetihlerin ardından bölge Müslüman iskanına uğradı. Halife Ömer (634-644) zamanında Diyâr-ı Rabia eyaleti, sadece eski Sasani toprakları olan Nusaybin, Arzan, Ba'arbaya (Beth Arbaye), Balad, Sincar, Karda, Bezbade ve Tur Abdin bölgelerini değil, eski Bizans toprağı olan Diyarbakır, Resûlayn ve Mardin bölgelerini de kapsıyordu.

Nusaybin, İslam fetihlerinden sonra da Doğu Cezire bölgesinin en büyük idari merkezi olma özelliğini sürdürdü. Bu dönemde Mardin'in konumu Nusaybin'e göre hâlâ ikincildir. 8. yüzyıl boyunca bölgede karışıklık devam etti. Neredeyse bütün yüzyıl boyunca, saldırılara maruz kalıp harabeye dönen Mardin'deki Deyr-ül Zaferan Manastırı, ancak Şam metropoliti Ananias'ın restorasyonu ile ayağa kalkabildi.

(S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, *Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.*)

bu konuda gereken tüm katkıları yapmaya hazırız. Bizim MAREV olarak belki maddi gücümüz, sivil toplum kuruluşu olarak maddi gücümüz, bütün bu projelere destek vermeye elbetteki yeterli değil. Ancak yetişmiş insan gücümüz, İstanbul'da bizim çok değerli arkadaşlarımız var, dünya ölçeğinde temasta olan arkadaşlarımız var; yetişen neslimiz, hepsi lisan bilen, yurtdışında okumuş kişiler, bunların manevi katkıları bize epey kuvvet sağlayacaktır. Özellikle biliyorum, bu konudaki yabancı fonların sağlanmasında bu bizim gücümüz çok etkin olacaktır.

Hepinize çok teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Çok değerli Haluk meslektaşına teşekkür ediyorum. Tabii bir Mardinli olarak sadece burada değil, İstanbul'dan buraya ellerini uzatma konusunda söz verdiler ve biz de İstanbul'da yaşayan insanlar olarak bu kola artık elimizden geldiği kadar katkı yapmak, bu güzellikleri birlikte yaşamak durumundayız.

Bir şeyi çok önemsiyorum; tabii aslında Mardin'i açık hava müzesi diye anlattık. Biraz evvel Metin hocamın da sözünü açıkladılar, gerçekten insanlarla buluşmayı, çevreyle buluşmayı bekleyen yeraltı müzemiz de var, öyle anlıyorum. Yani en büyük müze de yeraltında, bunu da insanlarla ve aynı zamanda çevreyle buluşma konusunda önemli sorumluluklarımız var diye düşünüyorum.

Sözünü hemen çok değerli hocam Mehmet Tunçer'e bırakıyorum, o size aynı zamanda sinevizyonla görsel olarak anlatım yapacak.

Doç. Dr. Mehmet TUNÇER* (Gazi Üniversitesi öğretim üyesi): Teşekkür ederim.

Efendim, bu arada zamanı kazanmak için, bu öğlen vaktinde

* Tebliğı için bkz., s. 145 vd.

herkesin kan şekeri de düşmüşken, çok fazla sizi yormamayı ümit ediyorum ve beni burada konuşma için çağıran Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı'na ve Mardin Barosu Birliği'ne çok teşekkürler ediyorum. Ayrıca tabii Metin hocama saygılarımı buradan gönderiyorum. Cevat hocam da gitti, çok güzel bir şey söyleyecektim, Cevat hocayla omuz omuza olmak çok iyiydi, ama tabii yine kalbimiz birlikte.

Efendim, ben şehir plancısı, koruma plancısı olarak yirmi yıldır koruma planlarının içerisindeyim. Demin de söylendi, çok değişik planlama çalışmalarının içinde bulunduk. Sonuçta bu planların ne yazık ki hazırlandığını, ama çok fazla da uygulanmadığını gördük. Bunun nedeni, tabii bu planların ve uygulamaların sürdürülebilir olmaması, aksine sürdürülebilir olması, yani insanlara "koru" diyerek, tescil ederek yok etme mekanizmasını baştan başlatıyoruz ne yazık ki. "Kamu yararına koru" diyoruz, kamu herhangi bir destek, proje yardımı ve planlamaya yönelik herhangi bir katkıda bulunmadığı için ya da çok az bulunduğu için, bu binalar terk ediliyor, yakılıyor, yıkılıyor. Hele yanındaki de 6 kat yapma imkânı sağlarsa, insanlar "o altı kat veya beş kat yaparken, ben niye koruyayım" diyor. Kredi mekanizmaları, çeşitli mekanizmalar vardı, onlar da kaldırıldı. Bir *Eski Eser Onarımına Katkı Fonu* vardı, bunlar da bu fonların kaldırılmasıyla kalktı, zaten çok da işlemiyordu galiba.

Ben, hemen konuya girmek istiyorum. Türkiye, uygarlıklar ülkesi, bunu çok fazla tekrarlamaya gerek yok. Haluk bey, "bütün medeniyetler doğmuş, büyümüş, gelişmiş." Ben, yıkıldığını da söylemesini beklerdim, yani bu medeniyetler gelmiş, ama bir şekilde yıkılmış ve yok edilmiş. Dolayısıyla yıkılmayacak, sağlam, köklü bir medeniyet kurulması gerekir diye düşünüyorum. Bu da tabii Anadolu gibi çok uygarlıkların kaynaştığı bir yerde, Mevlana'nın dediği gibi tüm inançların birlikteliği ve kardeşliği gerekiyor.

İnsanlığın ortak kültürel mirasının korunması konusunda ülkemiz, evrensel sorumlulukları yüksek olan ülkelerin başında gelmekte. Bu sayılar değişmiş olabilir, ama ne kadar önemli bir sit alanı varlığının üzerinde yaşadığımızı göstermek açısından söylemek istiyorum. 2.425 arkeolojik sit, 269 doğal sit, 146 kentsel sit ve 17 tarihsel sit. Toplam 44 binden fazla korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı var. Birazdan bunları hektarlar bazında da söyleyeceğim, bunlar tespit edilen ve tescil edilenler. Onun dışında, korunmaya değer belki de bunun üç-beş katı yapı vardır. Bunları kısaca Ankara'dan başlayarak, bunlar benim üzerinde çalıştığım, yoğunlaştığım, her birine en az on sene, sekiz sene, altı sene *-hocalarım bilirler-* emek verdiğim projeler. Edirne, *-İstanbul değil tabii, İstanbul'da Metin hocam-* Bergama koruma planını hazırlamıştık. Cevat hocam, Patara'daki sorunlardan bahsetti. Tabii Caretta Caretta'lardan da bahsetmek gerekir. Bir de kumulların üzerinde Datça hurması diye bilinen bir endemik tür var. Biyologlar, *"bunun endemik olup korunması gerektiğini"* söylüyorlar, arkeologlar da kazıp altını açmak istiyorlar. Tabii ikisi bir denge unsuru olmak zorunda. Konya'da on seneye yakın bir çalışmamız oldu, Konya Koruma Planlaması.

Amsterdam Bildirgesi, *"Yeni bir koruma politikası ve bütünleşik koruma uygulanmazsa, toplumumuz çok yakında geleneksel çevresini oluşturan yapı ve SİT mirasının çoğunu yitirmiş olacaktır"* der. Bu, aynen şu anda ülkemiz için de geçerlidir.

Kent yoksulluğuna bir çözüm... Efendim, aralık ayında TMMOB bir Konut Kurultayı topladı ve Konut Kurultayı'nda, bunun çok daha kapsamlı bir sunusunu yaptım. Çünkü sadece tarihsel çevreler değil, gecekonduların da sağlıklılaştırılarak korunması gerektiği ve sadece bir kültür varlığı ve kültür mirası olarak değil, bir konut stoku olarak ele alınması gerektiğini öngörüyoruz. Kentlerin hızlı büyümesiyle tarihsel kent dokularında ve geleneksel kent merkezlerinde imar adı altında geleneksel dokuya uyumsuz

yol açma ve imar haklarını arttırma gibi, demin söylediğim gibi altı kat, sekiz kat, *-Ankara'da dahi bu böyledir-* koruma ve sağlıklılaştırma hedefi olmayan, sadece yıkıp ortadan kaldırmayı ve kat mülkiyetinin verdiği olanaklarla yapılaşmayı öngören planlar maalesef 1970'lerin sonuna kadar geçerli olmuştur ve bir spekülasyon araç olarak kullanılmıştır; tarihi kent dokularını yıkıp yeniden çok katlı olarak yapılaştırmak, aykırı taban alanları ve mimari değerleri yok eden bir yeni apartmanlaşma dokusuyla kentlerimiz tümüyle birbirine benzer hale gelmiştir.

1970'lerin sonundan itibaren, koruma kararları gecikmiş de olsa alınmaya başlanmış. Ancak bu defa da planlama çalışmaları çok geciktiği için, sit kararı alınıyor, uygulamalar ve planlamalar başlamadığı için, bakımsızlık, korunamama, köhneleşme, terk edilme gibi olgular yaşanıyor. Özellikle mülk sahiplerinin bu dokuları terk etmesi ve kırdan gelenlerin daha çok büyük kentlerde bu bölgelerde yaşamaya başlamasıyla tarihsel yapılar içinde, birkaç ailenin yer seçtiğini ve bu bölgelerin gecekondulaşma ve çöküntü bölgesi niteliği taşıdığını görüyoruz. Ev sahipleri de terk ettiği ve apartman hedefiyle buralardan çıktığı için, içinde oturan kiracı da zaten kendini zor geçindirdiği için, ne yazık ki bu yapılar terk edilmekte, bakılamamakta.

Aslında ülkemizde konut ve konut çevresi, yapı ve yapım sistemleri konusunda zengin bir deneyim var; bireysel konut, kooperatif eliyle toplu konut üretimi konularında birikim oluşmuş. Ancak bu deneyim, genellikle yeni yapı ve lüks yapıya yönelik ne yazık ki; onarım, sağlıklılaştırma, iyileştirme gibi konular ikinci planda kalıyor. Ekonomik krizler, koruma için uygun bir ortamdır diyorum, tabii bu biraz da benim teorim; kriz oldukça, insanlar elindeki malvarlıklarına daha çok sahip çıkacaklardır ve onu yenilemek yerine, bakım ve onarımlarla onun hayatını idame ettirmeye çalışacaklardır diye düşünüyorum. Böylece tarihsel dokularda, hem kültü-

rel değerlerin korunması, hem de içinde barınma ortamının oluşturulması söz konusu. Yık-yap-sat süreciyle bu çevreler yok oluyor ve özellikle ekonomik kıt kaynaklar ve tarihsel değerler aynı zamanda savurganca harcanıyor.

Sürdürülebilir gelişim için kentlerimizde koruma, sağlıklılaştırma, iyileştirme ve kendi çabalarıyla kendi evine bakarak çevresini düzenleme çalışmaları büyük önem kazanmaktadır. Almanya'da Kreuzberg örneği, çok önemli bir örnektir; 1970'lerde, 1975'lerde başlamış ve özellikle Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerde, o bölgenin katılımıyla, insanların katılımıyla o çevreler iyileştirilmiştir. Bu, 75 mimari miras kampanyasıyla Avrupa'nın birçok yerine yaygınlaştırılmıştır.

Geriye dönüşü olmayan emek, sanat ve yapı malzemesinin, yeniden akılcı olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Küreselleşme sürecinde kentler, sosyal, ekonomik ve ticari alanda ve en önemlisi, kültürel değerlerle öne çıkıyor. Yani her kent, Mardin gibi kentler özellikle, kültürel değerleriyle öne çıkacaktır. Artık *-tabii ki ülkelerin önemi var, ama-* kentler yarışıyor, yani

kentlerin yarıştığı bir ortam söz konusu. Dolayısıyla bir Bergama, bir Antakya, bir Urfa, bir Mardin, kendi kültürel değerleriyle öne çıkacak diye düşünüyorum. Zengin değerlerimizin bütüncül korunması, gelecek kuşaklar için de önemli bir zenginlik ve övünç kaynağı olacaktır.

Bir çözüm nedir? Katılımcı ve içinde yaşayanların katkısıyla bu alanların korunması ve geliştirilmesi. Bu da tabii hassas planlamalar gerektiriyor, katılımcı planlamalar gerektiriyor. Koruma, bugün tarihi park ve bahçelerin yanı sıra, tarihi kent ve köyler için de gereklidir. Demin çok değerli katılımcılar da bundan bahsetti, Cevat hocam da bahsetti. Bu mimarlık

ürünlerinin korunması, en büyüğünden en alçak gönüllülerine kadar günümüz yapılarını da unutmadan, kültürel değer taşıyan tüm yapıları çevreleriyle birlikte kapsayan geniş bir perspektif içinde görülebilir.

Geleneksel kent dokularını koruma ve sağlıklılaştırma, geliştirmeyi amaçlayan kentsel toprak politikaları geliştirilmelidir. Dün gezdiğimiz Dara Antik Kenti'nde mesela kentin içinde yaşayanların; sayın Valim, uygun görürseniz, onların çok yakında yeni bir yapılaşmayla çağdaş, sağlıklı bir yerleşime kavuşması, böylece arkeolojik alanın da tahrip edilmesinden kurtarılması gerekmektedir. Aslında bu, büyük kentler için de böyle, yani yeni planlamaları eski kent dokusunun üstünde değil, yeni gelişme alanlarına doğru yönlendirmek ve kentleri desantralize etmek gerekir. Böylece kentsel toprak rantını da kamuya yönlendirmek mümkün oluyor. Yerel ve merkezi yönetim politikaları, bu tür makro planlamalarla başlayabilir ve daha alt ölçekli proje alanlarına gidilebilir.

Kent yoksulluğu, aynı zamanda yaşam çevresi kalitesi eksikliğidir, yani sosyal donatı alanlarının yetersizliği, çocuk oyun alanlarının yetersizliği. Sayın Belediye Başkanım da buradayken söyleyelim, en önemli şey, çocuklara yönelik, gençlere yönelik aktivitelerin olmaması, altyapının çok yetersiz olması, buna da biz yaşam çevresi kalitesi eksikliği diyoruz.

Tabii ki yapılar da bundan sonra geliyor, yani önce çevre biraz iyileşecek, kalkınacak, gelişecek, sonra insanlar kendi yapılarına bak-

maya başlıyorlar. Hele bir de turizm olgusu olunca, daha da gelişiyor.

Tarihsel çevrelerin, teknik ve sosyal donatı standartları yükseltilmelidir. Demin de söylediğimiz gibi, elektriği, suyu olmayan yapıların, tuvaleti olmayan yapıların sanitasyon konusunda iyileştirilmesi, sağlıklılaştırılması; bunlar hepsi çok basit krokilerle çözülebilecek, tip projelerle çözülebilecek konulardır; akılcı, sürdürülebilir plan ve projelerle, programlarla artırılabilir. Kentin içinde pilot projeler belirlemek gerekir.

Koruma amaçlı planlar ve kentsel tasarım projeleri hazırlanmalı ve halkın katılımı ve katkısıyla uygulanmalıdır. Ankara örneğinde 1986 yılında, *-benim de o zaman Ankara Belediyesi'nde üç-dört sene bir belediye başkanlığı deneyimim oldu-* Ulus ve Kale için çeşitli koruma planları çalışmaları hazırladık ODTÜ ile, yarışmalar açıldı. Bu yarışmalar sonucunda yirmi yedi paket proje belirlendi. Ulus, 100 hektarlık bir alandır; 1/5000 ve 1/1000 ölçekli koruma amaçlı planlar yapıldı. Bunlar daha sonra detaylı paket projeler haline getirilmeye başlandı, bunlardan da üç-dört tanesi şu anda uygulama aşamasında. Bir örnek, Ankara Hacıbayram ve Kale içindeki koruma planlarıdır, Hacıbayram Meydanı düzenlemesi uygulanmıştır. Tabii bu *"uygulanmıştır"* sözü, on senelik bir süreci kapsıyor; bu konudaki çeşitli yazılarımı internette bulabilirsiniz. Kale içinde başlangıçta, pilot olarak üç yapı seçildi ve bunlar, kamu eliyle, Taç Vakfı aracılığıyla restore edildi. O zaman ÇEKÜL Vakfı yoktu, özür dilerim, keşke olsaydı.

Özellikle kent politikası, kentsel dönüşüm plan ve projeleri ve özel kamusal projeler büyük önem taşıyor; çünkü bunlar, hem küçük yerel iş olanakları sağlıyor, yani boya badana, çatı aktarma, tesisat ve benzeri konularda, hem de yenileme ve sağlıklılaştırma sağlıyor. Konya'da yaptığımız çalışmalarda, bu kent merkezinin tamamen yayalaştırılması ve Alaattin

ve Mevlana arasındaki aksın yaya bölgesi haline getirilmesi; burada da etap etap on- on iki tane özel proje alanı vardı. Bunlardan bir tanesi, tarihi kent merkezi –*Kent Merkezi Düzenleme Projesi*– uygulanmıştır. Hükümet Meydanı'nın karşısı, Hükümet Konağı'nın karşısı, meydan haline getirilmiştir ve son iki-üç yıl içinde bu çok da maliyetli olmayan, ama işçilik ve ucuz emek kullanılarak yapılmış çalışmalardır. Konya'daki bir başka çalışma, yine tarihi kent dokusu içindeki bölgenin, çöküntü bölgesinin geleneksel olarak yenilenmesi ve hanlar bölgesi halinde onarılmasıdır. Burada da Piri Mehmet Paşa çevresindeki çeşitli özel proje alanları geleneksel dokuya uyumlu, biraz da arabesk oldu belki, mimarisini biz yapmadık ama bu uygulamalar orayı geliştirmiştir ve çevresine de büyük bir etki yapmıştır.

Bu bölgelerde çok katlı yenileme değil, sağlıklılaştırma ve onarımı içeren planlama ve projelendirme çalışmaları yapılmalıdır, bunu tekrar vurgulamak istiyorum. 2863'e göre yerel yönetimlerin bu sağlıklılaştırma, dönüşüm, koruma planlarını hazırlama yetkisi var. Koruma, sağlıklılaştırma konusundaki demin hocalarımın bahsettiği, Cevat hocamın söylediği gibi, yasalardaki ve yönetsel yapıdaki çok başlılık ve yetki kargaşası mutlaka önemlidir, özellikle koruma kurulları ve yerel yönetimler arasındaki sürtüşmeler, hem planların uzun süre onaylanmamasına, hem de uygulamaların gecikmesine neden olmaktadır. Koruma kurulları, daha demokratik bir konuma dönüştürülebilir.

Temelde bu konu, ekonomik bir konudur, yapısını onarmak isteyenlere teknik ve parasal yardım mekanizmaları oluşturulabilir. Geleneksel yapı stoklarının sağlıklılaştırılması amacıyla hızlı ve etkin destek fonları kurulmalıdır. Toplu Konut İdaresi, böyle bir çalışmayı 1997-1998 yıllarına kadar başlatmış, bir yönetmelik hazırlanmıştı. Ne yazık ki o yönetmelik uygulamaya sokulamadı; halbuki yeni yapıya kredi değil, eski yapılara da kredi verme mekanizmasını getiriyor-

du. Bu kredi türleri, alan ölçeğinde teknik hizmetler kredisi, yani açık alanların düzenlenmesi, altyapı ve çevre ölçeğinde düzenleme kredisi, *-belediyelere yönelik olabilir, tescilli kültür varlığı için krediler olabilir-* tescilli olmayan geleneksel yapı stokunun sağlıklılaştırılmasına yönelik krediler.

Şunu da belirtmek istiyorum, çiçeği burnunda Sayın Belediye Başkanımız buradayken; tescilli yapıların dışındaki yapılar da aslında en az tescilli yapılar kadar değerlidir ve onların da ölçek, gabari ve cephe düzeni olarak ve mimari olarak yapı malzemesi de mutlaka korunması gerekir. Konfor koşullarının iyileştirilmesi için çeşitli krediler oluşturulabilir.

GAP Bölgesi'nde şöyle bir irdeleme yaptım; hektarlarca, binlerce yapı var, bunları özetlemek istiyorum. Tabii Urfa'yı çok iyi biliyorum, Urfa Koruma Planı'nı biz hazırlamıştık. Adıyaman eski kent dokusu 49 hektar. 1 hektar, 10 bin metrekare. Diyarbakır'da mesela eski kent dokusu 160 hektardır, 1 milyon 600 bin metrekare alan, bunun %50'si açık alan ve yol olsa *-ki %50'den çok daha azdır-* ortalama 8 bin konut civarında bir hesabım var kabaca, yani bundan çok daha fazla olduğunu tahmin ediyorum. Bir büyük konut stokudur bu, bunun değerlendirilmesi gerekir ve savurganca harcanmaması gerekir. Mardin 145 hektar, Diyarbakır kadar geniş bir alana yayılıyor kentsel sit alanı, 7 bin konut civarında bir hesabım var. Başkanım beni yanıltabilir, yani bu 10 bin de olabilir, koruması gerekli, ama binlerce, on binlerce bir konut stokuyla ve dokuyla karşı karşıyayız. Bunlar sağlıklılaştırılmalı; çok köklü onarımlar önermiyorum, bir çevre düzenlemesi ve bir sağlıklılaştırması, sanitasyon öneriyorum. Urfa 228 hektar.

Efendim, son söz olarak, beni buraya davet edenlere ve beni sabırla dinleyen bütün katılımcılara teşekkür ediyorum. Hoşçakalın.

Oturum Başkanı: Böylece programı gecikmeyle, ama zevkle bitirmiş oluyoruz. Hem bilgilendik, hem gördük ve çok değerli konuşmacılar bizi bilgilendirdiler. Şimdi diyorlar ki, katılımcılığı sağlamamız gerekiyor. Bundan sonra herkesin bu bilgilendirme sonucunda katılımı kendi ölçüleri içerisinde, yapabildiği kadar, kendi güçlerini, hatta buldukları örgütlerin güçlerini de katarak yerine getirmelerini de haklı olarak talep ediyorlar.

İsterseniz, çok kısa olmak üzere, sabrınızı taşırmamak veya vaktinizi kullanmada biraz fazlaya kaçmamak üzere, belki çok değerli konuşmacılarımıza üç soru veyahut da açıklama verebiliriz. İstedik ki siz de katılın, siz de görüşlerinizi açıklayın, sorularınızı sorun, ama maalesef zamanımız kısıtlı. Ancak diğer toplantıyı biraz geç başlatabiliriz, akşam süremiz daha uzun. Onun için isterseniz, soru sormak isteyen varsa, onların sorularını alalım, çok değerli konuşmacılarımız bunlara yanıt versinler, açıklama getirsinler.

Cevat hocamız, şu anda bu toplantıyla ilgili TRT canlı yayından aradıkları için şimdi bir konuşma yapmak üzere dışarıda bekliyor, bitince gelecek. Onunla ilgili bir soru olursa, geldiği zaman yanıtlayacak.

Evet, sırayla soruları alalım, çünkü vaktimiz kısıtlı olduğu için bir an evvel sonuçlandıralım. Buyurun.

Mehmet İhsan KALKAN (Mardin Bölge Barosu): Benim sorum, özellikle Öneriyıldız davasıyla ilgili olacak. Sayın hocamız dedi ki, "Öneriyıldız davasıyla ilgili Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin verdiği kararın henüz Türkçe'ye çevrilip çevrilmediğini bilmiyorum." 2 Mayıs 2002'de verilen bir karar gerçekten hâlâ Türkçe'ye çevrilmemişse, bundan dolayı büyük bir üzüntü duyduğumuzu söyleyelim; çünkü ders kitaplarına literatür olacak, özellikle idari konularda da çok ciddi bir aydınlatma sağlayacak bu konunun burada aslında Türkçe haliyle gündeme gelmesini isterdim açıkçası.

CİZRE/CEZİRE-İ İBN ÖMER

Dicle boyunda yer alan
Roma ve Bizans
müstahkem mevkileri, yüzyıllarca
sürmüş sınır boyu çatışmalarından
bugüne kalan tanıklıklardır.

Bunların en önemlileri
Tille ve Fenik/Eski Hendek
kalıntılarıdır. Cizre'nin yaklaşık
olarak 13 km. kuzeyinde,
Dicle Nehri üzerinde
Fenik ve Eski Hendek
köyleri yakınında,
muhtemelen Mezopotamya ile
Anadolu arasındaki ana yolların
denetlemek için ideal bir yere
kurulmuş bulunan ve
geç Roma yada erken
Bizans-Part ve Sasani
dönemlerine tarihlenen
müstahkem iki büyük yerleşme
bulunmaktadır.

Fenik kalıntılarının
yakınlarında dağa doğru,
üzerinde okunamayan
Aramca bir yazıt bulunan bir kaya
kabartması vardır. Kabartmanın
kompozisyonu ve üslubu, açık
bir biçimde Part özellikleri
sergilemektedir.

Eski Hendek'teki yapı
kompleksinin özgün kare yapısı,
Batı Asya'daki Roma limes'leri
boyunca, her yerde görülen
geç Roma Castella'larının
biçimiyle aynıdır.

Ancak buradaki yapılar, bu tarzın alışılmadık biçimde büyük örnekleridir.

Burada bulunan sikkeler ise Büyük Konstantinus (İS 307-337) dönemine aittir. Algaze, Dicle'nin iki yakasında bulunan bu kalıntıların, şimdiye kadar ortaçağ şehri Cezire-i İbn Ömer'in altında olduğuna inanılan Roma müstahkem şehri Bezabde/Phaenicha olduğunu düşünmektedir. Burası Doğu Anadolu'dan Botan Suyu ya da Bitlis geçidi yoluyla sızmaya çalışan İranlı (Part-Sasani) kuvvetlere, önemli bir Roma engeli olarak görünmekteydi.

(S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, *Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.*)

İkincisi, şunu sormak istiyorum; böylesi önemli bir konuda özellikle bölgedeki belediye başkanlarının davet edilmesini gönülden istiyorduk. Davet edildi mi bilmiyorum, ama burada kimseyi göremedik. Birçoğu burada mı; o zaman özür dilerim.

Sayın hocam; bu konuyla ilgili olarak bölgede çok ciddi bir potansiyel var, özellikle tarihi miras açısından bakıldığında, çok ciddi bir potansiyel var. Örneğin Cizre'de de çok önemli bir potansiyel var; fakat bununla ilgili maalesef bugüne kadar ciddi hiçbir çalışma yapıldığını ben şahsen görmedim ve şahit olmadım. Yani Cizre'yle ilgili bir çalışma, bir program, bir şey yapılacak mı, onu merak ediyorum, onu sormak istiyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkürler. Buyurun hocam.

Prof. Dr. İbrahim KABOĞLU: Teşekkür ederim.

Öneryıldız kararı verileli tabii iki yıl oluyor yaklaşık, şimdi Avrupa Mahkemesinde Büyük Daire önünde. Oradan çıkacak sonucu beklerken, şunu özellikle belirtebilirim: *"Karar çevrilmiştir; belki bir yerlerde yayınlandı, ama benim bilgime ulaşmadı"* demek istedim. Benim önerim, bu kararın çevrilip, özel olarak yayımlanıp el kitapçığı olarak elimizde bulunması. Ama bildiğim şu var: Türkiye'de pek yankı yaratmadı. Mesela bu karar, Avrupa'da bizdekinden çok daha yankı uyandırdı, bilimsel yazılar yazılmaya başlandı, eleştiriler yapılmaya başlandı. Hatta ders verdiğim üniversitelerin ikisinde, Paris 12 ile Bordeaux Montesquieu Üniversitesi'ndeki derslerimde özellikle bu kararı da tahlil etmemi istediler. Ama Türkiye ile ilgili olduğu halde, bizdeki ilgisizliği belirtmek istedim.

Öneryıldız kararı, önemli bir karar; hatta eğer böyle bir karar Fransa'ya karşı, Almanya'ya karşı verilmiş olsaydı, dediğiniz gibi belediye başkanlarıyla, valilerle, hukukçularla, bilirkişi-

lerle birçok toplantıyla nedenleri ve sonuçları konusunda önemli çalışmalar yapıldı. Ama bizde böyle bir şey doğmadı maalesef, durum bu.

Cizre konusuyla ilgili sorunuza gelince, Cizre konusunda da yetkili değilim. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Tabii konuşmacıların o konuda açıklama yapma olanakları yok herhalde, yani bilmiyorsunuz. Metin hocamız burada, nasılsa konuşacak, o soruyu ona yöneltebilirsiniz.

Başka sorusu olan var mı? Başka sorusu olan herhalde görünmüyor. İsterseniz birer dakikalık açıklama yapmak istiyorsanız, sizlere birer dakika yine verebilirim. Buyurun.

Doç. Dr. Mehmet TUNÇER: Efendim, aynı şeyleri tekrarlamak istemiyorum, ama eksik kalan bir-iki nokta vardı. Sanırım "*Kent Yoksulluğuna Bir Çözüm; Tarihsel Çevrelerin Sürdürülebilir Korunması*" başlığında sunduğum bildiri, aslında çok daha kapsamlı bir bildirin özeti, yani bunu yayımlandığı zaman göreceksiniz.

Kent yoksulluğu tanımını önce iyi açmak gerekir. Yoksulluk, ille de kişi başına Gayri Safi Milli Hâsıla olarak belirlenmiyor; aksine yaşadığımız çevre ve yaşadığımız ortamın kent sel standartları açısından, teknik ve sosyal donatı alanları standartları açısından, hem yurtiçi karşılaştırması, hem de yurtdışındaki ülkeler kentleriyle karşılaştırma açısından bakılması gerekiyor. Bu teknik ve sosyal donatıyı da demin açıkladığım gibi çocuk oyun alanları, spor alanları, kültürel tesisler, sosyal tesisler, eğitim tesisleri gibi bir kategorizasyona tabi tutmak gerekiyor. Daha sonra da konuta tabii sıra geliyor, yani çevresel standartlardan sonra, yeşil alan standartlarından sonra konutun kendi kişi başına düşen metrekareleri ve donatı açısından standartlarına bakmak gerekiyor. Tüm bunları irdelediğimizde, sanırım kentlerimizin

en sağlıksız bölgeleri, maalesef tarihsel çevrelerdir diyebiliriz, çalıştığım yerlerde incelediğimiz kadarıyla. Mardin'i çok iyi tanımadığım için bunu açıklıkla söyleyemeyeceğim, ama muhtemelen çok çöküntü bölgesi niteliğinde bakılmaya muhtaç yöreler vardır. Bu bölgelerin kapsamlı bir planlamayla ele alınması gerektiğini tekrar söylemek istiyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkürler. Buyurun.

Prof. Dr. İbrahim KABOĞLU: Tabii burada bu konu ortaya çıktı; bu alan, kültürel malvarlığına saygı ya da insanların ortak mirasına saygı, diğer haklardan çok farklı olarak politika ötesi bir yaklaşımla ele alınmak durumunda. Bu bakımdan bu konularda oluşturulan kurullar, koruma kurulları da politika dışında kalmalı. Bunlar, kural olarak özerk ve uzman birimler şeklinde örgütlenir ve katılım önemsenir. Katılım da yereldir, yani kim nerede yaşıyorsa, kültürel varlıkları da yanındadır. Bizim belki ilgili yasayı bu yönde değiştirmek, Anayasa hükmünü bu yönde değiştirmekte yarar var. Bu toplantı da zaten böyle bir politika ötesi özelliği ortaya çıkaran bir toplantı oldu, bu bakımdan önemli. Demek ki bu konularda katılım ve yerellik bağlamında uzman ve özerk birimleri oluşturmakta yarar var.

Bu çerçevede belirteceğim ikinci nokta, Metin hocamın da onayıyla *"İnsanlığın ortak malvarlığına -'belki varlıklarına dedik, ama varlığına olabilir'- saygı hakkı ve kültürel mirası yaşatarak koruma görevi"* dersek, *"korumak"* yerine *"koruma"* görevi dersek, o zaman hak ile görev arasındaki diyalektik, bu yakın ilişki birbirinden ayrılmaz; sadece bizim hakkımız yok, aynı zamanda görevimiz var. Bunu da belki yayın aşamasında bunu yapabilirsek daha iyi bir mesaj *-hepimizin katılımı gerektiği, koruması gerektiği-* vermiş oluruz.

Son üçüncü nokta; çevre olsun, kültürel malvarlığına saygı hakkı olsun, bu alanlar klasik devlet-birey ilişkisini, klasik

idare-yurttaş ilişkisini değişime uğratan alanlardır. Yani bu alanlar, bir kolluk düzeni alanı değildir. Orada tek yanlılık var, doğru, ama burada ortak çalışmayı gerekli kılan alanlar. Bu bakımdan yöneticilerimizin *-belki burada bulunan bugünkü yöneticiler, bunun örneğini sergilediler-* o üstünlük ilkesini, bakış açısını değiştirip, *"sen vatandaşsın, haddini bil"* biçimindeki bakış açısını değiştirip, yurttaşlarla birlikte çalışmaya açık olmaları, o şekilde daha iyi korunur diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkürler. Buyurun.

Av. Haluk ELDEM: Efendim, ben izninizle bir-iki ilave yapmak istiyorum; Benim gözlemlediğim dönemlerde Mardin'in dokusunda, yapısında bu denli bir bozulma yoktu, Mardin kapalı bir ekonomi içinde ve dışarıdan göç almayan bir yapıdaydı, dışarıya devamlı göç veren bir yapıdaydı, 90'lı yıllara kadar böyle devam etti. 90'lı yıllardan sonra ve 90'lı yılların biraz öncesinde terör ve terörün sonucu kente gelen göç nedeniyle ve her zaman olduğu gibi, devletin olayların arkasından gitmesi nedeniyle, bu yapılaşmanın bu hale geldiğini, kent dokusunun bu nedenle bozulduğunu düşünüyorum. Eğer devlet bu konuda öncülük görevini yapabilseydi, her şeyi devletten beklemenin gerekmediği kanısını samimi olarak taşımama rağmen, şunu ifade etmek lazım; böyle göç alan bir kentte – *aynı şey Diyarbakır'da da yaşanıyor, tabii bu bölgeyi Türkiye'nin sorunlarından da soyutlayamayız-* planlı bir yapılaşma imkânı sağlansaydı, devlet bu konuda öncülük yapabilseydi, ben inanıyorum ki eski Mardin bu dokusunu daha büyük ölçüde muhafaza etme imkânına sahip olacaktı. Ama her zaman olduğu gibi, planlı yapılaşma, altyapılı yapılaşma maalesef hep geriden geliyor, önce yapılaşıyoruz ve sonra plan geliyor. Bu çok yanlış bir uygulama, bunun mutlak suretle son verilmesi gereken bir uygulama olduğunu düşünüyorum.

Bir de UNESCO konusuna bir parça değindik, biraz sonra UNESCO Türkiye Milli Komisyonu Başkanı sayın hocamız

Arsin Aydınuraz'ın UNESCO konusunu gündeme getireceğini sanıyorum. UNESCO'yu niye önemsiyoruz; bu başvuru dosyasının düzgün bir şekilde hazırlanması, verilmesi gerektiğini niye bu kadar gündeme getiriyoruz? Mardin, diğer bölgedeki kentler gibi feodal yapıya sahip bir kent. Benim çocukluğumun, gençliğimin geçtiği dönemlere nazaran, nispeten bu feodal yapıyı kırmış isek de hâlâ feodal yapının etkilerini görmemiz mümkün. Tabii bir tarihi süreç bu, bir demokratikleşme süreci, bir çağdaşlaşma süreci bu aynı zamanda, bir anda bu feodal yapıyı kırmamız mümkün değil. O zaman da feodal yapıyı bu şekilde zorladığın zaman, yerel yöneticilerin sıkıntısı artıyor. Hatta yerel yöneticiler, bu plansız ve insafsız yapılaşma karşısında çok zor durumlara düşüyorlar ve feodal yapıdan dolayı tehdit bile alabiliyorlar. O bakımdan bu UNESCO'nun başvurusu olumlu sonuçlandıysa takdirde, hiç değilse topu taca atacak, UNESCO'yu bahane edecek bir unsur olarak görüyorum, o yüzden de çok önemsiyorum. Bir de tabii yurttaşın aydınlatılması, kısır, basit hesapların kimseye yarar getirmeyeceği yolunda bilinçlendirilmesi gerektiği kanısındayım. Öyle hissettim ki bu son gelişimde, yurttaş bu kültür mirasının ve bunun turizme etkisinin yavaş yavaş farkına varıyor.

Son olarak ben size bir İnternet sitesi tavsiye edeyim, galiba bizim Mardinli gençler yapmış. Şu sloganla açılıyor, eşliğinde güzel de bir müzik var; diyor ki, *"Bir gün herkes Mardin'i tanıyacak."* Aynen *"Bir gün herkes Fenerbahçeli olacak"* sloganı gibi. Burada Fenerbahçeliler vardır belki, ben Fenerbahçeli değilim, onu da söyleyeyim, ben koyu Galatasaraylıyım, ama takdir ediyorum. Kızıltoprak'ta eve doğru giderken, her gün bakıyorum, stadyumu geçer geçmez *"Bir gün herkes Fenerbahçeli olacak."* Herhalde bizim gençler de ondan esinlenmiş, hemen siteyi açar açmaz, şöyle bir slogan geliyor: *"Bir gün herkes Mardin'i tanıyacak."* Yani ben bu inancımı muhafaza ediyorum, gençler beni çok heyecanlandırdı.

Tekrar çok teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkürler. Buyurun.

Prof. Dr. Cevat GERAY: Efendim, teşekkür ediyorum.

Bu toplantıyla ilgili TRT 2 bağlantısı oldu, onun için gittim ve sizin bu paneli yansıtmaya çalıştım. *"Yalnız, hiç soru sorulmadı yahut bir tane soru soruldu"* denildi. Hayır, bu olamaz, sormanız gerekiyor arkadaşlar. Burada biz geliyoruz, konuşuyoruz, tepkilerinizi almak istiyoruz.

Yıldız İMREK (Malatya Barosu): Efendim, Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı, kültürel varlıkların korunması noktasında nasıl bir etki yaratacak acaba? Cevat hocama sormak istiyorum.

Prof. Dr. Cevat GERAY: Efendim, tabii Kamu Yönetimi Temel Yasası'yla ilgili olarak Barolar Birliği en az iki tane etkinlik yapmış, tartışmalar yapılmış, pek çok yerde sizin de katıldığınız, Malatya'da İnönü Üniversitesi'nde birtakım bildirgeler yaptık. Bir cümleyle, *"kültür ve tabiat varlıklarını koruma açısından neler getiriyor?"* derseniz, bu çok somut bir şeydir. Orada bizim bazı konularda önerilerimize benzer şeyler yapılıyorsa da doğrusu yerel yönetimlere rol vermesi açısından, özel idarelerimize ve belediyelere bazı konularda görev vermesi açısından olumlu. Ama doğrusu ulusal bir politikayla ilgili, bu politikaların geliştirilmesiyle ilgili, bu politikaların uygulanmasıyla ilgili ve tüzel düzenlemelerle ilgili herhangi bir açıklama yok, bundan ben de endişe duyuyorum, herhalde siz de bunu kastederek soruyorsunuz. Ben, doğrusu uygulamaya da bakmak isterim.

Kültür Bakanlığı'yla Turizm Bakanlığı'nın birleştirilmiş olması, bende bir endişe yaratır; çünkü turizm ve kültürel gelişme arasında yakın bir ilişki olmakla birlikte, bu kültür varlıklarının bazen korunmasında çok olumsuz etkiler de yaratabilir. Kültür Bakanlığı, Kültür Bakanlığı olarak bu

politikaları, yasaları geliştirip uygulamalıdır diye düşünüyorum. Yerel yönetimlerin de bu konuda rol almalarını sağlayacak biçimde ki Tarihi Kentler Birliği'nde toplanan 125 kadar belediye ve tabii bunların sayın valileri, doğrusu işbirliği içinde bir şeyler yapıyorlar. Onun için bunların yasalara geçmesi uygun mu, değil mi, bilmiyorum. Ancak hiç değilse bugünkü yasalara göre bile bunlar yapılabilirse, bir birlik çerçevesinde bu yapı denetimi sürdürülebilirse, bu kazılar yürütülebilirse...

Tabii ki Türkiye'de bir yanlış tutumun değerlendirilmesi ve değiştirilmesi gerektiğine inanıyorum. Bizde eski anıtlar deyince, Türkler buraya yerleştikten sonra yapılmış eserleri kastediyoruz. Hayır arkadaşlar, uygarlıkların, çeşitli dinlerin beşiği olan Anadolu topraklarının altında olan da birtakım eserler vardır. Şimdi zihniyet değişikliği, bunların da korunması gerektiği yolunda bir bilinçlilik yaratmaktadır. Onun için bu gelişmelerin önünde yasalarla falan da durulamaz. Bence bu konuda politikanın ya da politikacıların fazla bu işe karışmamasını sağlamak ve kurulların bağımsız çalışmasını, özerk çalışmasını sağlayacak düzenlemeler gerekli ve burada gerçekten bu işin uzmanlarının bulunmasını sağlamak şart. Artı bunun eğitimini ilköğretimden başlayarak bilinç düzeyine getirmek için vermek ve meslek olarak da birkaç restorasyon bölümünün ilgilenmesi değil, siyasal bilgilerde, hukukta, kent planlaması ve diğer mühendislik alanlarında da bu doğrultuda bilinç ve uyanıklık yaratacak çalışmalar zorunludur. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkürler.

Tabii bizden sonra çok değerli konuşmacılar var, onların zamanlarını da aldık gibi. Onun için çok değerli konuşmacılara teşekkür ediyorum.

Bu arada zaman kaybına sebebiyet vermemek için, ikinci oturumu yönetmek üzere hemen Av. Cemal Artık arkadaşısı-

mızı çağırıyorum. Konuşmacılar; Prof. Dr. Arsin Aydınuraz, Prof. Dr. Metin Sözen ve Av. Derviş Parlak.

Prof. Dr. METİN SÖZEN: Cizre ile ilgili soru soran avukat arkadaşımız sizsiniz, değil mi? Cizre'yle ilgili geniş çalışma yapıldı. Haklısınız, Cizre yeni baştan ele alınmalıdır, çünkü tarihin en önemli yerleşmelerinden biri. Cizre, Şırnak'a bağlı bir ilçe gibi gözüküyor, ama Ortaçağ Anadolu'sunda ve öncesinde, hatta dinlerin çıkışında, dağlarından tepelerine kadar, efsanelere ve dinsel metinlere kadar girmiş, her kutsal din kitabında yer almış, adı geçmiş, Dicle'nin şekil verdiği bir kent. Bu nedenle buluntuları çok önemli. Tarihin değişik dönemlerine işaret eden bir kent ve Dicle yatak değiştirdikçe, ünlü köprüsü Suriye'de kalan sınır kenti.

Yıllar önce kapsamlı araştırma yapıldı, fakat bizden önce konuşan arkadaşlarımızın hep altını çizmeye çalıştıkları gibi süreklilik kazanmadı. Çeşitli açılardan Cizre'nin önemi ortaya konuldu. Orada bir dizi de toplantı yaptık, bildiriler kitaba da dönüştü. Cizre'yle ilgili bütün araştırmalar onun içinde yer aldı ve kalan kültürel varlıkların korunması gerektiği üzerinde duruldu. Önerilenler şu noktada toplanıyordu: Cizre'nin, tarihin her evresini içeren bir plana kavuşturulması... Bugün Milli Savunma Bakanlığı'nın koruma altına aldığı bölgenin, Kale ve yakın çevresinin bütün buluntularının gelişme evreleri dikkate alınarak, yeni baştan düzenlenmesi... Çevre düzeni planına ulaşılması ve ilerideki köprüyle olan ilişkisinin kurulması... Mem-u Zin'in toprak altında kalan bölümlerinin çıkartılması ve efsanelere karışan yıkılmış bu yapının kalan parçalarının korunması... Bu yapı bütünüyle projelendirildi, işlemler bitirildi, kurullara sunulacak hale geldi. Kızıl Medrese'nin ise sivil toplum örgütlerinin katılımıyla içinde kültürel mirasın derleneceği Kent Tarihi Müzesi'nin oluşacağı yer haline dönüştürülmesi çalışmaları başlatıldı. Bugün bizim bu aydınlık coğrafyada çok öne çıkaracağımız

bir kimlik olan El Cezeri'nin Cizre'deki varlığı dikkate alınarak ilginç bir proje hazırlandı. 13. yüzyılın başında Artuklu Sultanı Nasıruddin Mahmut döneminin en önde kişisi, mühendisi, çok yönlü bilim insanı El Cezeri'nin adı etrafında bir mitos yaratılmaya çalışıldı.

Bütün bunlar yapıldı, ancak hep söylenildiği gibi, bizler bu değerlere sahip Cizrelileri yeterince yanımıza alamadık. Önce kendi varlıklarını kendileri ayakta tutan ve bizleri kendilerine çeken, bizleri zorlayan, orada yerel bir güç istiyoruz. O dönemin kaymakamları bu konuda çok duyarlı davrandılar. Fakat helva yapmakta geciktiniz, "geciktik" demiyorum, geciktiniz. Gecikmeyi önlememiz lazım. Sorunuz çok doğrudu, altyapı var, çalışma var, bilgi birikimi var. Şimdi sivil toplum örgütlerine ve yerel güçlere düşen, uluslararası boyuttaki ölçüleri dikkate alarak, bir sistem içinde Cizre'nin varlığını geliştirmek.

Şırnak'ta ise iki tane tarihi yapı var, özgün bir doku var. Yeni il olan bir kent. O dokunun elden gitmesi, "Şırnak'ta dün hayat nasıldı?" sorusunu sorduracak kadar kritik. Bir il yaratıyoruz, iki tane taş büyük binayı koruyamıyoruz. Defalarca söyledim, alıp düzenleyip bir kamusal alan yaratamadık. Dokusu var, güzel evleri var, geçmişi var. Şırnak'ta yaşamın bugün başlamadığını gösteren geçmiş var, tarihsel derinlik var. Ona herhangi bir yer gibi bakıyoruz. Cizre ise, binlerce yıllık bir tarihin çok özel bir dokusunu içeriyor. O yüzden sorunuzu ben cevaplayayım istedim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim.

İKİNCİ OTURUM

Kültürel Mirası Yaşatarak Koruma

Oturum Başkanı
Av. Cemal ARTIK
(Mardin Bölge Barosu önceki Başkanı ve
Mardin Kent Konseyi Başkanı)

Oturum Başkanı: Sayın Vali, Tugay Komutanı, Cumhuriyet Başsavcısı, sayın Rektör, Adalet Komisyonu Başkanı, sivil toplum örgütlerinin temsilcileri, gelen yönetmen arkadaşlarım, sevgili avukat arkadaşlarım; birinci oturumu yöneten İstanbul Baro Başkanı, ikinci oturumun zaman hakkını ihlal etti, ama biz sizin bu zaman hakkınızı ihlal etmeyeceğiz, bundan emin olabilirsiniz.

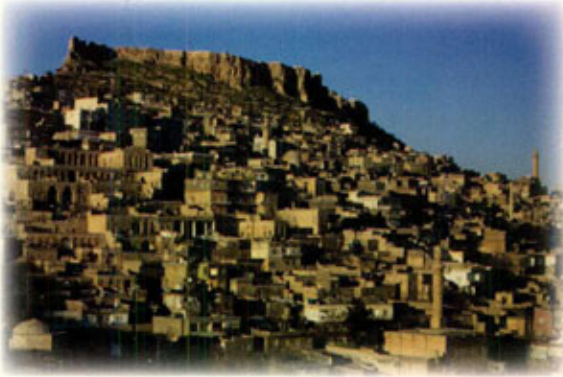
Binlerce yıllık uygarlık tarihi içinde oluşan kültürel mirasın korunması, değerlendirilmesi ve turizm açısından öneminin vurgulanması, Mardin gibi bir yerde üzerinde önemle durulması gereken bir olgudur. Tarih süreci içerisinde insanlığın temel amaçlarından biri, kültürel mirası gelecek nesillere aktarmayı sağlayacak, kültürel süreklilik de yer almaktadır.

Kültürel ve doğal değerler bakımından, çok az ülkenin sahip olabildiği bir zenginlik ve çeşitliliğe sahip olan ülkemizde, bu mirasın korunması konusu, hem yasalarımızda yer almış ve hem de vicdanlarımızın en derinliklerinde yerleşmiş kutsal bir emanettir.

Hocalarımdan izin almak suretiyle, ben burada bir deyim kullanmak istiyorum. Eğer bu deyim yanlış kullandıysam, lütfen bu konuda uyarılmamı da istiyorum. "*Miras*" sözcüğü yerine "*emanet*" sözcüğünü belleklerimize gerçekten yerleştirmeliyiz. Zira miras, yenilip tüketilen nesnelere olabilirler.

Emanet ise, toplumumuzun asla ihanet edemeyeceği ve üzerinde hassasiyetle duracağı değerlerdir. İşte bize emanet edilen bu paha biçilmez değerleri, bizden sonrakilere hırpalamadan, zarar vermeden teslim etmeliyiz. Sözcük yerli yerine oturdu mu bilmiyorum. Bundan sonra kullanılabilir mi, kullanılamaz mı? Bu konuda da sayın hocalarım görüşlerini dile getirebilirler.

Milletler kültürüyle yaşarlar veya kültürsüzlükleriyle ölürler. Nice devletler, olmayan kültürlerini var göstermeye çalışarak ayakta durma savaşı verirken, biz varolan geniş kültür birikimimizi yaşatma çabası içindeyiz.

Daha önce dokunulan konulara ben bu sunumum esnasında dokunmak istemiyorum, ama özellikle dün gelen birtakım sorular nedeniyle, "Mardin'in kullanılan adları nelerdir?" diye, onların detaylarına girmeden, bu konuda size kısaca bir sunum yapmak istiyorum.

Mardin'in ismiyle ilgili görüşler şunlar; Belki, kullanacağım kelimelerde yabancı dil açısından zorluk ve yanlış kullanabilirim, onu da lütfen hoş karşılayın. Yunan

yazarlarından Aryanus, yazılarında bahsettiği Masios Dağı, Mardin-Midyat arasında coğrafi bölgedir. Kaynaklara göre, eski Yunan coğrafyacıları, Mardin'i Marde; Romalılar ise Maride olarak anmaktadırlar. Avusturyalı tarihçi Hammer ise, bölgenin adının Marde olduğunu yazmaktadır. Bizanslıların Mardia, Arapların ise Mardin olarak adlandırdıkları kentin, Mardin Kitabı'nın yazarı Hanna Dolabani'ye göre ise, Süryani dilinde Merdo, Merdi, yani "kale" anlamından gelmektedir, bu isimler kullanılmaktadır.

Mardin'in kültürel yapısına bakıldığında, yaşam biçiminde diğer Güneydoğu illerine göre, farklılık gösterdiği izlenmek-

tedir. Tarih boyunca farklı uygarlık ve kültür hareketlerine sahne olan yerleşmede, bu milletlerin din, dil ve geleneklerinin etkileri halen sürmekte olup, en önemli etki Nasruti ve Aramiler olarak bilinen ve Mardin nüfusunun yaklaşık %10'unu oluşturan Süryaniler'den gelmektedir. Yörenin kültür yapısını belirleyen diğer etnik gruplar ise, Araplar, Kürtler ve az sayıda Ermeniler ve yine çok az sayıda kalmış olan Yezidiler'dir.

Bütün bu kültürel birikim ve gelenek yaşam biçiminde, kent kültürünü ve yapısal çevresini oluşturmuş kültürel çeşitlilik, topografya ve iklim, kent formunu belirlemiştir. Mardin kenti kültür kaynakları incelendiğinde, en tanımlı olanlarını şöylece sıralayabiliriz; tabii, çok azlarını sadece burada anımsatacağım. Mardin Kalesi, Ulucami, Kızıltepe Ulucami, Latifiye Camisi, Zinciriye Medresesi, Kasımiye Medresesi, Deyr-ül Zafaran Manastırı, Beytülumur Manastırı geleneksel konutlarımızdır ve bu eserlerin her biri bir şaheserdir.

Mardin'de kültür varlıklarının korunması, değerlendirilmesi ve yaşatılması çok amaçlı işlemler dizisidir. Amaçları arasında, geçmişten bize kalan bu emaneti, gelecek nesillere iletmek bizim temel amacımız olmalıdır. Özellikle Mardin'den bahsediyoruz, çünkü bu toplantı Mardin'de şu anda icra ediliyor. Aslında bu söylediklerim, bütün Anadolu için, bütün Türkiye için, hatta bütün dünya için varolan değerlerdir. Ama özellikle burada, Mardin adını zikrediyoruz, çünkü UNESCO sürecinde olan Mardin'i öne çıkarma girişimi çok önemliydi ve sağ olsunlar, bu fikrin babası sayın Vali, Türkiye Barolar Birliği, Mardin Barosu ve herkes hep birlikte, bu konuyu bugün burada tartışma konusu yaptı. Özellikle bizim UNESCO sürecinde olduğumuz bir zamanda Mardin için çok büyük önem arz etmektedir.

Eski, bencil, kırıcı, kavgacı duyguların yerine, daha özgeci, daha insancıl duygular, daha ortak düşünceler gelmiştir.

TÜRKMENLER/ARTUKOĞULLARI

Uzunca bir süredir İran üzerinden batı yönünde, hem askeri hem kitlesel olarak ilerlemekte olan savaşçı göçebe Türk gruplarının Anadolu'da yayılmasının ve kalıcı varlıklarının önünü açan 1071 Malazgirt Savaşı ile bu topraklardaki Bizans gücünün bertaraf edilmesi, Selçuklu şemsiyesi altında birleşmiş Türkmenler'e Mardin ve yöresini de açmıştı.

Selçuklu Sultanı Alpaslan, maiyetinde bulunan Türkmen beylerinden Artuk Bey'e Mardin, Diyarbakır, Harput ve civarını askeri dirlik, yani ikta olarak vermiş, onu bu bölgenin fethi için harekete geçirmişti.

Bu süreçte Hulvan Hâkimi olan Artuk Bey'in, Malazgirt ve Muş Hâkimi Sunduk Bey'in, Dilmaçoğlu Mehmed Bey'in, Çubuk Bey'in Türkmenler'i ve Selçuklu yasallarından Hille Emiri Bahaeddin Mansur'un kuvvetleri, 1084 yılında Sultan Melik Şah'ın Diyarbakır'ı kendisine ettiği Fahrüddeve bin Cüheyr'in komutasında birleşerek, Diyarbakır Kalesi'ni kuşattı.

1085'de kent düştükten sonra, aynı yıl Fahrüddeve ve Artuk Bey Silvan'ı (Meyyafankin) kuşattı ve kenti teslim aldı.

Yine aynı yıl içinde, Emir Çökürmüş Artufoğulları dönemine ait, Savur Kapı dışında Ayşe Kadın Kümbeti, Cizre'yi (Cezire-i İbn Ömer), Emir Boncuk Böri de Mardin'i ele geçirdi.

Fahrüddeve'ye bağlı bu güçler söz konusu kaleleri Mervanilerin elinden kolaylıkla almıştı. Ardından göçebe Türkmen kitleleri, Diyarbakır ve Cezire bölgesine yayılarak buralarda yaylak ve kışlaklar tuttular. Bu Türkmen faaliyetlerine bağlı olarak, öteden beri yazları Diyarbakır bölgesindeki yaylalara gelmekte olan, yukarıda bahsedilen Arap göçebe kabileleri, Habur kaynaklarından yukarıya çıkamaz oldular. Yani bu göçebeler için Tur Abdin'in güney yamaçları adeta doğal bir sınır haline geldi.

Diyarbakır ve Mardin yöresinin fethinde büyük bir rolü bulunan Artuk Bey'i, bundan sonra daha çok Suriye bölgesinde görüyoruz. Bu çerçevede, Melikşâh'ın çevresinden uzaklaşarak Suriye'deki Selçuklu Hâkimi Tâcüddevle Tutuş'a yakınlaşan Artuk Bey, 1091 yılında hâkimi olduğu Kudüs'te öldü.

Artık herkes atalarının naraları, atların nal sesleriyle, kılıç şakırtılarıyla, top sesleriyle değil; üzerinde yaşadığı toprakta bıraktığı uygarlık ürünleriyle, dünya uygarlığına kattığı, armağan ettiği eserler ölçüsünde övünüyor. İşte yaşadığımız bu topraklar, üzerinde atalarımız güzel eserler bırakmışlar, biz bunlarla övünüyoruz. Bunları bizden sonrakilere bozmadan emanet edelim ki, onlar da bizlerle övünsünler.

Bu duygu ve düşünce içinde, ikinci oturumumuzu açıyoruz ve size konuşmacıları bildiriyorum; ben konuşmacıları sadece davetiyede belirtilen isimleriyle ve buradaki unvanlarıyla dile getireceğim, çünkü gerçekten şu anda konuşma yapacak olan değerli hocalarımız, kendi konularında uzman, ama sadece kendi konularında uzman olmaları yetmiyor, ayrıca gönüllerini bu işe bahşetmiş, her şeylerini bu işe bahşetmiş insanlardır. Bu nedenle ben kendilerine saygısızlık yapıp, şu tarihte doğdu, şunları yaptı, bunları yaptı, saymaya kalkışsam, mutlak suretle sayfalara sığmaz ve kendilerini benim anlatmam mümkün olmayacaktır. Bu nedenle, kendilerini kısaca anlatma görevi de kendilerine kalıyor.

Önce, sevgili meslektaşım Av. Derviş Parlak, İstanbul Barosu avukatlarından, *"Türkiye'de Koruma Politikalarında Hukuk Kararlarının Önemi"* konusunda sizlere sunumunu yapacaktır. Şimdiden kendilerine teşekkür ediyorum. Buyurun.

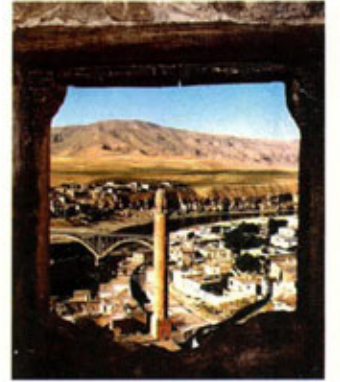
Av. Derviş PARLAK: Sayın Vali ve çok değerli katılımcılar; ben söylendiği gibi, İstanbul Barosu avukatlarındanım. Yaklaşık on beş yıllık meslek yaşamım boyunca, hasbelkader Mimarlar Odası, ÇEKÜL, Tarihi Kentler Birliği ve çok sayıda sivil toplum örgütünün belde sakinleri tarafından kurulan vakıf ya da dernek gibi örgütlerin içinde görev aldım, onların hukuk danışmanlığını ya da çeşitli davalarda avukatlığını üstlendim.

Tarihi Kentler Birliği içinde, ÇEKÜL içinde veya benzeri örgütler içinde çalışanlar, koruma kavramını çoğunlukla özel

anlamıyla kullanırız. "Koruma" deyince bizim aklımıza gelen, öncelikle tarih, kültür ve doğa varlıklarının korunmasıdır. Oysa, koruma kavramının başlı başına çok daha geniş bir alanı içerdiğini hepimiz biliyoruz. Özellikle, koruma kavramının hukukla ilişkisine bakıldığında, bu iki kavramın da birbiriyle çok iç içe geçtiğini biliyoruz. Gerçekten de, hukukun özellikle birçok alanda koruma işlevini yerine getirdiğini, örneğin insanın, çocukların, ailenin, kadınların, toplumun, hatta kısaca söylemek gerekirse, güçlü olanın haksız saldırılarına karşı, savunma gücü ve yetisine sahip olamayanların korunmasının, hukukun genel işlevini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Hatta denilebilir ki, hukuk tahribata ve yok oluşa karşı, hayatın korunması, iyileştirilmesi ve güzelleştirilmesi için vardır. Bu amaç aynı zamanda, yalnızca hukuku meslek edinenlerin değil, hayatın anlamı ve kalitesi üzerine kafa yoran herkesin motivasyon ve heyecan kaynağıdır.

Hukukun bu genel işlevinin, bugün büyük nüfus artışlarından, ekonomik ve teknolojik gelişmelerden, savaşlardan ve hatta ırkçı ya da köktendinci saldırılardan kaynaklanan, büyük tehditlerin altındaki tarih, kültür ve doğa varlıklarına, yansımaması, onları kapsamaması elbetteki düşünülemezdi. İnsanlığın binlerce yıllık geçmişinde kaydettiği kültürel gelişmenin ve edindiği kimliklerin somut görüntü ve kanıtlarını oluşturan, dünkü gelişmenin bugün, bugünkü gelişmenin yarın sürdürülmesinde bize örnek oluşturan ve hatta yol gösteren kültür varlıklarına karşı, hukukun ilgisiz kalması elbetteki düşünülemezdi. Nitekim, bu etkinliğin başlığını oluşturun, "İnsanlığın Ortak Malvarlığına Saygı Hakkı" adını verdiğimiz insan hakkı, hukukun bugün ulaştığı düzeyi göstermektedir. Ama bu anlamda noktanın konulduğunu söylemek de mümkün değildir. Bugün barış hakkı, gelişme hakkı, çevre hakkı, insanlığın ortak malvarlığına saygı hakkı gibi toplumsal dayanışma hakları, nitelikleri gereği bir isteme hakları olmasından dolayı, ancak istendikçe, talep edildikçe anlamını büyütüyor ve giderek etkin hale geliyor.

Öte yandan Artuklular'a bağlı Türkmenler, Cezire ve Diyarbakır yöresindeki faaliyetleri sırasında, buralarda hükmetmeye başlamış olan diğer Türkmen emirleriyle çatışmaya yada ittifaklara girmişlerdi. Bu süreçte Hasankeyf'i ele geçiren Emir Sökmen buraya çekildi ve orada hüküm sürmeye başladı.

Bu dönemde bölgenin en güçlü emiri, Haçlılar'a karşı verilen mücadelede 30 bin kişilik bir Türkmen, Kürt ve Arap askeri toplayabilecek kudrette olan Cizre Hâkimi Çökürmüş idi. Buna karşılık Sökmen'e bağlı Türkmen askerlerinin sayısı ise ancak 7 bin civarındaydı. Zaman zaman Urfa ve Antakya merkezli Haçlı kuvvetlerine karşı, Çökürmüş ile ittifak yapan Emir Sökmen'in 1104'te ölümünden sonra, çocukları Diyarbakır, Silvan ve Hasankeyf Artuklu

hanedanını, kardeşi İlgazi'nin soyu ise Mardin Artuklu hanedanını kurdu.

Bu dönemde görelî bir istikrara kavuşan Mardin'i, Arap coğrafyacı Yakut şöyle anlatmaktadır: "Mardin, Dunaysır (Kızıltepe), Dara, Nusaybin ve onların üzerinde bulunduğu geniş ovaya bakan bir dağın tepesinde bir kaledir. Kalenin önünde, Pazar yerleri, Müslüman ve Hıristiyan

hanları bulunan büyük bir mahalle uzanır... Kent, bir anfi-tiyatro şeklinde yapılmıştır... Dünyada ondan daha güzel, daha sağlam inşa edilmiş ve daha muhkem bir kale olmadığına kuşku yoktur."

Kuşku yok ki, bugün gerek dünyada, gerek ülkemizde kültürel ve doğal mirasa sahip çıkılması ve kimliksizleşmeye karşı konulması doğrultusunda oldukça etkili çabalar sarf edilmektedir. Birleşmiş Milletler Örgütü başta olmak üzere, birçok uluslararası kuruluş dünya çapında çalışmalar yaparken, öte yandan devletlerde, kamu kurumları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, vakıflar, dernekler, kooperatifler gibi sivil toplum kuruluşları ve milyonlarca duyarlı insan, kendi ülkelerinde ve yaşadıkları yerleşimlerde kültürel ve doğal varlıkların korunması için seslerini yükseltiyor, etkinlikler düzenliyor ve gerektiğinde kişilere ya da idareye karşı dava açmaktan çekinmiyorlar.

Bugün onurla söyleyebiliriz ki, bizim ülkemiz yeterli olmasa bile, bu örneklerin yaygın olarak yaşandığı ülkelerden biri olmuştur. Öyle olması da gerekmektedir, çünkü tarih, kültür ve doğa varlıkları açısından bu ülkedeki kadar zengin birikimlere sahip ve çok sayıda tarihsel uygarlıklara merkez olmuş bir coğrafyanın, dünya üzerinde bir başka eşine rastlamak olanaksızdır. Ama bu durumun bir de olumsuz nedeni vardır. O da, bu topraklardaki kültürel ve doğal mirasın yeterince korunamaması, bu zengin birikimin her gün biraz daha harcanması, izlerin giderek birer birer yok edilmesidir. Bu ortamda yurduna, kendine, kültürüne, kimliğine ve geçmişinin yüz akını oluşturan ürünlere sahip çıkmaya çalışanların, yaşanan olumsuz gelişmelere karşı ilk başvurdukları yol, örgütlenmek, seslerini duyurmaya çalışmak, çeşitli etkinliklerle uygulamaları etkilemekse de, son çare, daima her durumda olduğu gibi, yine yargı yolu olmaktadır.

Koruma karşıtı işlem ve eylemlerin başlıca ortak özelliği sonucunun, yıkım olduğu açıktır. Gerçekten de bu işlem ve eylemler, çeşitlilik gösterebilirler de, ortak noktaları daima belli kültür varlıklarının tamamen veya kısmen yok olmalarıyla sonuçlanacak bir süreci içermeleridir. Bu süreç, bazen doğrudan bir yıkım kararıyla başlayabileceği gibi, bazen bir ilke

kararı değişikliğiyle, bazen yeni yapılan bir imar planıyla, bazen yanlış bir restorasyon projesi onayıyla ve onarım ruhsatıyla başlayabilmektedir. Bunların da ortak özelliği, korumayla ilgili yönetim organlarının yaptıkları idari işlemler olmasıdır. Anayasa'ya göre, bizim devletimiz bir hukuk devletidir. Hukuk devletinde, yasama, yargı ve yürütme organı ve idarenin hukuk kurallarıyla bağlı olması, idari işlem ve eylemlerini hukuka uygun biçim ve özde de yürütmeleri asıldır. Aksi durumlarda, bazı hukuksal önlem ve yaptırımların devreye girmesi, yine hukukun ve hukuk devletinin öngördüğü kaçınılmaz bir sonuçtur; çünkü ihlale karşı önlem ve yaptırım yoksa veya etkili değilse, kurallar da doğal olarak hukuk kuraları anlamını ve niteliğini yitirecektir.

İdarenin hukuka aykırı işlem ve eylemlerindeki en önemli hukuksal yaptırımın, iptal davalarıyla sağlandığını, özellikle meslektaşlarım çok iyi bilirler. İptal davaları, bu tür karar ve işlemleri ortadan kaldırarak, kamu yönetiminde hukuka uygunluğu sağlamanın ve hukuk devletini sürdürülebilir kılmanın en etkin aracıdır. Tarih, kültür ve doğa varlıklarının korunmasında da, iptal davaları oldukça önemli bir işlevi yerine getirmekte, yürütme organının politikalarına ve idari uygulamalara yön verebilmektedir.

Bu konuda oldukça önemli bir örneği sizlere aktarmak istiyorum; İstanbul'da Eminönü ve Fatih İlçeleri'ni kapsayan, gerek denizden, gerekse karadan tarihi surlarla çevrili bulunan, tarihte üç büyük imparatorluğa başkentlik yapmış, şaheserlerle dolu, toprak altı ve toprak üstünün her yanı müthiş bir tarih ve kültür zenginliğini barındıran Tarihi Yarımada, daha dokuz yıl öncesine kadar sit alanı bile değildi. 1995 yılına kadar bölgenin bütünü değil, yalnızca uzun yıllar önce tescili yapılmış bazı eski eserler korunuyor, tescili unutulmuş ya da 1983 yılında çıkarılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile kapsama alınmış kültür varlıkları ise, rahatlıkla yıkılıp, yerlerine yeni binalar yapılabiliyordu.

Yakut'un tanımladığı Mardin, büyük dış mahallesiyse, birbirinin görüntüsünü engellemeyen teras biçiminde yapılmış evleriyle ve hankah yapılarıyla bugünün Mardin'ini andırmaktadır.

Takip eden yıllarda Mardin'i merkez yapan Artuklu emirleri, bazen komşu emirler karşı mücadelelere girişmiş, bazen de geçici ittifaklarla Urfa Haçlı Kontluğu kuvvetlerine karşı birlikte savaşmışlardır. Hatta 1110'larda, Mardin Hâkimi İlgazi, çok çaresiz kaldığında bu Müslüman ve Türk emirlere karşı Urfa Haçlı Kontluğu'nun yardımını istemekten de geri kalmadı.

(S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, *Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.)

Belediyeler bu alanda istedikleri imar planlarını, Koruma Kurullarının görüşünü dahi almadan yürürlüğe koyabiliyordu. Tarihi Yarımada bu durumdan ancak, 1995 yılında İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun aldığı bütüncül sit kararıyla kurtulabilmiştir.

Koruma Kurulu, 1995'te Tarihi Yarımada'yı bütünüyle sit ilan ederken, birkaç yıl öncesinde verilmiş bir mahkeme kararına dayanmıştır. Söz konusu mahkeme kararına konu olan dava, 1991 yılında İstanbul Mimarlar Odası tarafından açılmış bir iptal davasıydı ve davada iptali istenen işlem, 1990 yılının sonlarında İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nce onaylanan bir nazım imar planıydı. Hazırlıklarına 1988 yılında başlanan bu plan, Tarihi Yarımada'da ilave kat hakları vererek yoğunluğu artırıyor, "bypass yollar" dedikleri yeni yollar açarak, yüzlerce tarihi eserin yıkımını öngörüyor ve bu yolları Haliç üzerinden yeni yapılacak iki köprüyle taşıyarak, yine Beşiktaş-Üsküdar arasında yapımı öngörülen, o zaman tartışılan, üçüncü boğaz köprüsüne bağlamayı hedefliyordu. Planın bir başka adı da, BESAM Planı'ydı, yani Beşiktaş-Samatya Otoyol Planı.

Efendim, İstanbul 4. İdare Mahkemesi bu planı sonuçta iptal etti ve iptal kararı gerekçesinde, Tarihi Yarımada'nın bütünüyle bir sit alanı niteliğini taşıdığını, bir bütün olarak korunması gerektiğini; dava konusu planın ise, Tarihi Yarımada'yı, bir tarih, kültür ve turizm bölgesinden çok, bir ticaret ve iskân alanı olarak gördüğünü, yayalaştırma yerine, yeni otomobil yollarına ağırlık verdiğini, bu haliyle planın kamu yararına aykırı olduğunu vurguladı. Bunun üzerine İstanbul Koruma Kurulu da, yargı kararının gerekçesini dayanak alarak ve o zaman Kültür Bakanlığı ve Koruma Yüksek Kurulu'nun da tavsiye kararları ile Tarihi Yarımada'yı bütünüyle sit alanı ilan etti.

Kısacası, korumayla ilgili politikaları ve uygulamayı yürüten kamu makamları, Tarihi Yarımada'yla ilgili gerçeği bir yargı kararı ile fark ederek, tutumlarını değiştirdiler. Bu olay kanımca, koruma politikalarında hukuksal kararların ne denli önemli ve etkili olabileceğinin önemli bir kanıtını oluşturmaktadır.

Bir başka örnek, kültür varlıklarının korunmasına yön veren ve Koruma Yüksek Kurulu tarafından belirlenen ilke kararlarıyla ilgili Danıştay kararlarıdır. Yakın geçmişte Kültür Bakanlığı'nca birkaç kez ilke kararları değiştirilmek istenmiş, bu değişikliklerde, kültür varlıklarının yıkımını kolaylaştıran, mevcut kültür varlıklarına ilave katlar ya da eklentiler yapılmasına olanak veren, Koruma Kurulu üyelerinin görev sürelerini kısaltarak, bakanlıkça istenmeyen üyelerin kurulardan uzaklaştırılmasını öngören düzenlemeler yapılmış; ama bütün bu olumsuz değişiklikler, Danıştay tarafından verilen yürütmeyi durdurma ve iptal kararlarıyla ortadan kalkmıştır.

Bu arada tekil olarak, sayısız kültür ve doğa varlığımızın da, yargı kararlarıyla yıkımdan ve tahribattan kurtarıldığını söylememiz gerek. Latife Hanım Köşkü, Narmanlı Han, Fırtına Vadisi, Gemile Koyu ve daha sayılması olanaksız, birçok kültürel ya da doğal değerın kurtarılmasında, yargı kararlarının olumlu etkisini görmemek olanaksızdır.

Koruma politikalarıyla yargı kararları arasındaki ilişkinin yalnızca olumlu bir seyir izlediğini söylemek de, gerçekte bağdaşmaz. Bu etki olumlu olabileceği gibi, olumsuz da olabilmektedir. Olumsuzluklar için, her şeyden önce yargının durumunu ve yargıçların içinde bulunduğu ortamı dikkatle değerlendirmek zorundayız; çünkü bu durum, her şeyi olduğu gibi korumaya ilişkin yargılamaları ve dolayısıyla koruma politikalarını da çok büyük ölçekte etkilemektedir. Günümüz Türkiye'sinde, yaklaşık yirmi yıldan fazla bir süreden

beri, yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi yoktur. Yargıçlarımız, yürütme organının bir parçası durumundaki Adalet Bakanlığı tarafından, her an "yer değişikliği" adıyla sürgün edilme veya çeşitli disiplin cezalarına çarptırılma tehdidi altında görev yapmaktadırlar. Üstelik, hak arayanlara adalet dağıtma görevi yapan bu yargıçlar, kendilerinin uğradıkları haksızlıklara karşı, yargı önünde hak arama hakkından bile yoksunlar. Böylesi bir ortamda yargıcın vereceği kararlarda bağımsız davranabilmesini beklemek hiç de kolay değildir; hele ki, yargıç iptal davalarında olduğu gibi, yürütme ve idare organlarının kararlarını yargılıyorsa. Gerçi, hiç kuşkusuz, yargı bağımsızlığı ve yargıç güvencesi her dava için önem taşır, ama tarafları eşit olan, yürütme ve idariyi ilgilendirmeyen, örneğin boşanma veya alacak gibi özel hukukla ilgili davalarda, yargıcın bağımsızlığını koruması çok zor değilken, tarafı yürütme ve idare organlarını olan iptal davalarında, yargı bağımsızlığının sağlanması çok daha önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine de, yargıçlarımızın çok büyük bir bölümünün, bütün olumsuz koşullara karşın, hukuk kurallarından ve bağımsızlıklarından ödün vermeksizin, özveriyle davrandıklarına tanık oluyoruz.

Bu bağlamda, bir başka davanın öyküsünü çok kısa olarak sizlere aktarmak isterim; 1997 yılında Adalet Bakanlığı, Adana'nın merkezindeki bir sit alanı üzerinde, bakanlığın isteği üzerine yapılan parsel bazındaki bir imar planı değişikliğine dayanarak, yeni bir adliye binasının yapımına başladı. Bu inşaatın, yani adliye binası inşaatının yer seçiminin yanlışlığını ileri süren Adana Mimarlar Odası, inşaat ruhsatı ve plan değişikliğinin iptali için bir dava açtı. Davaya bakan Adana İdare Mahkemesi, bilim adamlarıyla birlikte yaptığı keşif ve bilirkişi kurulu incelemesi sonucunda, ruhsat ve planın yürütmesinin durdurulmasına karar verdi ve bu karardan sonra dönemin Adalet Bakanı adliyeyi ziyaret için Adana'ya gitti. Ziyaret sonrasında, yürütmeyi durdurma kararına yapılan itirazı görüşen Bölge İdare Mahkemesi,

itirazı kabul ederek, Adana İdare Mahkemesi'nin verdiği yürütmeyi durdurma kararını kaldırdı ve inşaatın devamına izin verdi. Ancak, daha sonra davanın esasını karara bağlayan Adana İdare Mahkemesi, ruhsat ve planı yine hukuk dışı bularak iptal kararı verdi. Sonuç, bu iptal kararını veren Adana İdare Mahkemesi'nin Başkanı ve iki üyesi hakkında, Adalet Bakanlığı tarafından derhal soruşturma açıldı ve bu yargıçlar birkaç ay içinde başka illere tayin edildiler. Yıllar sonra bu kararı veren yargıçlardan biriyle karşılaştığımda, biraz kırgın, biraz da mutlu bir ifadeyle aynen şunları söyledi bana; *"Bizi bu karardan dolayı soruşturdular ve yer değişikliğiyle cezalandırdılar; ama verdiğimiz karar, Danıştay da hukuka uygun bularak, aynen onadı ve temyiz istemlerini reddetti"* dedi. Anlaşılan, verdikleri kararın yüksek mahkeme tarafından da aynen onaylanması onları bir ölçüde de olsa, teselli ediyordu. Fakat o yargıçların, hukuka uygun karar verebilmek için böylesine bir özveride bulunmaları da gerekmiyordu. Biz de genel olarak, yargıçlardan böylesine özverileri sonsuza kadar sürdürmelerini bekleyemeyiz. Özellikle yürütme organı ve idare karşısında, yargı bağımsızlığının ve yargıç güvencesinin sağlanması, yalnızca baroların veya hukukçuların değil, adalet arayan, hak arayan ya da arayacak olan herkesin, bütün yurttaşların, tüm ulusun ve tüm aydınlarımızın en temel ve en acil görevidir. Hukuk devletini sağlamanın ve korumanın öncelikli yolu, yargı bağımsızlığından geçmektedir.

Korumada bir diğer önemli etken, hak arama hakkının etkin bir şekilde kullanılmasının ve yine etkin ve süratli bir yargılamanın sağlanmasıdır. Bütün insan haklarının ve bu arada insanlığın ortak malvarlığını koruma hakkının anlam ve işlerlik kazanabilmesinin temelinde, bu hakların insanlar tarafından sahiplenilmesi ve aranabilmesi yatmaktadır. Aranılmayan veya sahip çıkılmayan hakların, yaşama etkili olması olanaksızdır. Ne yazık ki, bizim bu alanda da çok ciddi sıkıntılarımız vardır. Bugün yurttaşlarımız, ancak buldukları kentlerdeki tarih, kültür ve doğa varlıklarının korunması

için, belde sakini sıfatıyla dava açabilme haklarına sahipler. Üstelik onu da, on beş-yirmi yıl önce değişmeye başlayan yargısal içtihatlarla elde ettiler. Ama ülkenin başka kent ya da beldelerindeki değerlere, bugün dahi yargı önünde sahip çıkamıyoruz. Adli yargıdaki savcılarımız, baklava çalan çocuklar aleyhine dava açmak göreviyle yükümlendirilmişken, paha biçilmez kamusal değerlerimizi, kültür varlıklarımızı, ormanlarımızı, kıyılarımızı, su havzalarımızı, kısacası toplumun yaşam kaynaklarını yok eden idare işlemlere karşı, dava açma yetkisi tanınmış bir idari savcılık kurumumuz bile yok. Oysa, Batıda birçok ülkede, o ülkenin herhangi bir yurttaşı, yalnızca yurttaş sıfatıyla, ülke sınırları içindeki herhangi bir değerın korunması için dava açabildiği gibi, bu alanda yetkilendirilmiş kamu denetçileri de bulunmaktadır. Hatta bugün, insanlığın ortak malvarlığı kapsamındaki değerlerin korunması konulu davaları açma hak ve yetkisini, yalnızca yurttaşlara veya görevli savcı veya kamu denetçilerine değil, yabancılara dahi salt insan olmalarından dolayı tanınması gereği tartışılmaktadır.

Demek ki, şimdilik ülkemizde de bu konuda bir gelişme sağlanana kadar, bizler, çoğumuz başka kentlerde yaşadığımızdan, Mardin'deki bir kültür varlığının yıkılmasını, yok olmasını veya tahrip edilmesini önlemek için yargıya başvurma hakkına sahip değiliz. Mardin değerlerinin korunması yönünde her türlü çalışmayı yapabiliriz, ama dava açamayız. Dolayısıyla, Mardin'i ve Mardin'in bu eşsiz değerlerini yargı önünde korumak ve savunmak görevi, şimdilik öncelikle Mardinlilere düşüyor. Ama Mardinlilerin bu görevinin yalnızca Mardinliler adına değil, aynı zamanda bizlerin ve tüm ulusumuzun çıkarları adına da yapılacağına; bugün bir tehlike olmasa bile, yarınki olası gelişmelere karşı uyanık olmamız ve hızlı davranış geliştirmemiz gerektiğini unutmamamız gerekiyor.

Kültür ve doğa varlıklarının korunmasında kamu yararı bulunduğu, bugün yargı organlarımız da dahil olmak üzere, hemen herkes tarafından kabul edilmektedir. Gerçi, kamu yararı kavramının anlamı konusunda değişik görüşlerin olduğunu, bir görüşün bu kavramı yalnızca devlet yararı, benim de kişisel olarak katıldığım diğer bir görüşün ise, hem devlet, hem toplumun birlikte yararı olarak anlamlandırıldığını görüyoruz. Ama öyle ya da böyle, idari işlemlerin beş hukuksal ögesinden birinin, amaç unsuru olduğu ve idarenin işlemlerindeki genel amacın da, kamu yararına uygunluk olduğu dikkate alındığında, bu kavramın yorumunun idari davalarda büyük önem taşıdığı açıktır.

Daha önce aktardığım olumlu örneklerde, kültür ve doğa varlıklarının korunması yönünde verilen iptal kararlarının gerekçesinde, hep kamu yararı kavramı kullanılmış ve bu varlıklara yönelen yıkıcı ya da bozucu kararların kamu yararına aykırı olduğu vurgulanmıştır. Fakat ilginçtir, olumsuz örneklerde, yani bu tür varlıkların yıkımı veya bozulması sonucunu doğuracak idari işlemleri haklı çıkaran bazı kararlarda da, yine kamu yararı kavramı kullanılmıştır. Yalnız tek farkla, bu kez kavramın başına bir sözcük eklenip, üstün kamu yararı kavramına dönüştürülerek. Aslında bu kavram da bir gerçekliği ifade edebilir; çünkü gerçekten bir idari işlemde, değişik açılardan çatışan yararlar olabilir. Bu durumlarda ağırlığı olan yarara, doğrudan kamu yararı denilebileceği gibi, üstün kamu yararı da denilebilir. Bu üstün kamu yararı kavramının, nasıl yorumlandığına son bir Danıştay kararıyla bakalım; karara konu olay, İstanbul'un Beyoğlu merkezinde, 19. yüzyıldan kalan tarihi bir özel hastanenin yeni işleticisi olan vakıf, Koruma Kurulu'ndan hiçbir izin almadan tarihi binaya müdahale eder ve ilke kararlarıyla bağdaşmayan değişiklikler, eklenmeler ve büyütme yapar. İzinsiz müdahale fiili ciddi bir suç oluşturduğundan, belde sakinleri ve Koruma Kurulu,

vakıf yöneticileri hakkında suç duyurusunda bulunurlar. Soruşturma üzerine vakıf yöneticileri, yapılan değişiklik ve eklentileri ivedilikle restitüsyon ve restorasyon projelerine dökerek, Koruma Kurulu'ndan izin almayı ve böylece ceza kovuşturmasından kurtulmayı başarırlar. Ama belde sakinleri de bu kez, Koruma Kurulu'nun verdiği izni iptal ettirmek için İstanbul İdare Mahkemesi'nde dava açar. Mahkeme, yerinde yapılan keşfe ve bilim adamlarından oluşan bilirkişi kurumunun raporuna dayanarak, Koruma Kurulu'nun kararının iptaline karar verir. Bilirkişi raporuna ve mahkeme kararına göre, tarihi hastane binasında yapılan değişiklik ve eklentilerin, tarihi yapının özgün konum ve özelliklerini bozucu ve ilgili ilke kararları ile kamu yararına açıkça aykırı nitelikte olduğu sabittir. Nitekim, davalı idare ve müdahil vakfın temyiz istemleri de, Danıştay 6. Dairesi tarafından önce reddedilerek, iptal kararı aynen onanır. Bu arada Kültür Bakanlığı da, izni veren Koruma Kurulu üyeleri hakkında idari soruşturma başlatmış, teftiş kurulu raporuna dayanarak, kurul üyeleri hakkında soruşturma izni vermiş ve kurul üyeleri de görevi kötüye kullanmak suçundan dolayı yargılanmaya başlamıştır. Fakat karar düzeltme aşamasında, yani son aşamada durum tamamen tersine döner. Danıştay 6. Dairesi, 2003'ün Aralık ayında verdiği bu kararında, artık konuya farklı yaklaşmaktadır; bu çok önemli bir konudur. Onama kararını ortadan kaldırarak, idare mahkemesi kararını bozan ve tarihi yapıdaki değişiklik ve eklentileri hukuka uygun bulan bu son kararda, sonuca yaklaşımını Danıştay aynen şu ifadelerle geliştirmektedir; *"Kültür varlığına yapılacak müdahaleler ve öngörülecek tasarımın irdelenmesinde, hem tarihi bir yapının özgün konum ve özelliklerinin korunması, hem de sağlık hizmeti işlevinin daha modern, günümüzün tıp alanındaki gelişmelerine paralel ve daha konforlu bir ortamda sürdürülmesi anlayışının birlikte ele alınması suretiyle, üstün kamu yararının halen işlevini sürdüren kültür varlığı yapının olduğu gibi kalmasında mı; yoksa modern bir hastane binası olarak, daha sağlıklı*

bir hizmet verebilmesi için yenilenmesinde mi olduğunu değerlendirilmesi şeklinde ele alınması gerekmektedir” dedikten sonra, yüksek mahkeme tarihi hastanenin değişiklik ve ilavelerle yenilenmiş modern halinde üstün kamu yararı bulunduğunu benimsemiştir. Kanımca, bu yorum tarzının öncelikle hukukçularımız ve bilim adamlarımız tarafından önemi ele alınıp, tartışılması gerekmektedir. Her şeyden önce, mevcut bir arazide inşai büyümenin sınırları olduğu, bu sınırları yeni yapılarda imar planlarının, tarih, kültür ve doğa varlıklarında ise, ilke kararlarının çizdiği, belirlenen bu sınırların konfor ve modernleşme adına, yargı organlarınca genişletilmesinin imar planlarını ve korumaya ilişkin ilke kararlarını geçersiz kıldığı nesnel olarak kabul edilmelidir. Böyle bir durumun ne kamu yararı ile ne de üstün kamu yararı ile bağdaştırılmasının mümkün olmadığı kanısındayım.

Eğer değişik alanlarda çatışan kamu yararları veya haklar var ise ve bunlardan birine üstünlük tanınacaksa, bu üstünlük mutlak biçimde üstün insan haklarından yana kullanılmalıdır. *“Toplumsal Dayanışma Hakları”* adını verdiğimiz, barış, gelişme, çevre ve insanlığın ortak malvarlığına saygı haklarının, önceki kuşaklardaki bireysel, sosyal ve ekonomik haklar tarafından sınırlanması, insan hakları öğretisi açısından olanaksızdır. Sağlık, eğitim, mülkiyet, teşebbüs veya diğer haklar; sağlıklı bir çevrede yaşama, barış, gelişme ve kültürel mirası koruma hakkı gibi hakları neden sınırlasın ki? Aslında bu dört dayanışma hakkı, bireysel ve sosyal insan haklarının tümüne kol kanat geren, onları son tahlilde koruyacak ve geliştirecek bir nitelik taşımaktadır. Ayrıca bu üçüncü kuşak haklar, diğer iki kuşağın gerek kendi içlerinde, gerekse birbirleriyle çatışabilme, birinin diğeriyle kısıtlanabilme, sınırlanabilme özelliklerinin aksine, kendi içinde müthiş bir uyum ve âdeta bir bileşik kaplar görüntüsü vermektedir. Her birinin diğerine ihtiyacı var. Barış, çevrenin korunmasından, sürdürülebilir gelişmeden ve kültürel mirasa saygıdan beslenecek; çevre ve kültürel miras, ancak barış içinde ve sürdürülebilir

bir gelişmeyle korunacaktır. Yine kültürel mirasa saygı, elbetteki bir yandan çevrenin korunmasına destek olurken, öte yandan barışın ve gelişmenin sürdürülebilmesine de katkıda bulunacaktır. Dolayısıyla, kültürel mirasın ve saygı hakkının korunmasında değil de, bu koruma ihtiyacının ve hakkın doğumuna neden olan konfor ve modernitede üstün kamu yararı görmek, kanımca tartışmaya çok fazlasıyla değer bir konudur.

Anlatmak istediğim son noktaya kısaca değinmek istiyorum. Bu da, bizde çok önemli bir sıkıntı haline dönüşen, idari yargı kararlarının uygulanmasıyla ilgilidir. Ne yazık ki, ülkemizde kent, çevre ve kültürel değerleri veya kamusal yararları koruma yönünde duyarlılık, davalar arttıkça idarenin yargı kararlarına uymaması olgularında, şaşırtıcı bir artış gözlenmiştir. Bir hukuk devletinde, yargı kararlarının uygulanmaması, devletin tüzel kişiliğinden tutun, yargı organlarına, yargıçlık, savcılık ve avukatlık mesleklerine, anayasa, yasa ve insan haklarına kadar her şeyi anlamsız ve boşlukta kılmaktadır. Bunu yapanlar kanımca, devletin temelini dinamit koyuyorlar. Son derece de büyük yaşamsal ve acil bir sorundur. Yargı kararlarının uygulanmamasının temel nedeni ise, dokunulmazlıklar ve yaptırım yetersizliğidir. Anayasa'nın 138. maddesi doğrultusunda, Türk Ceza Kanunu'nda özel olarak tanımlanıp, ciddi yaptırımlara bağlanan ve savcılarımız tarafından izne gerek duymadan soruşturulabilen yargı kararlarına uymamak ve gereklerini yerine getirmemek suçu düzenlenmeden, bu çok ciddi sorunun çözülmesi güçtür.

Şu anda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunan yeni Türk Ceza Kanunu Tasarısı'nda da, bu konuda bir değişiklik öngörülmediğini biliyoruz. Fakat idarenin, yargı kararlarını uygulamaması sözcüklerini gören ya da duyan hukukçular, aydınlar, diğer meslek ve bilim adamları, bu sözcükleri her duyduğu ve gördüğü anda, irkilip, tekrar tekrar düşünürse, bu sorunun çözümüne kısa zamanda yaklaşabiliriz.

Gerçekten de sorunları çözenin yolu, öncelikli sorunları bilmek ve onları paylaşmaktan geçiyor. Hukuk sorunları, yalnızca baroların, hukukçuların veya yargı kuruluşlarının sorunları değildir. Bunlar tüm toplumun sorunlarıdır. Ancak; yaralarımızı birlikte sardığımız sürece iyileşeceğiz. Gerçi öyle de yapıyoruz, bu etkinlik bunun somut bir göstergesidir. Daha da geliştirilmesini diliyorum ve beni dinlediğiniz için çok teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Sayın Av. Derviş Parlak'a teşekkür ediyoruz.

"UNESCO" kelimesi, gerçekten bende çok şeyi çağırıştırıyor. Sayın Prof. Dr. Arslan Aydınuraz'a söz vermeden önce, bu konuda sitemlerimiz ve bazı dileklerimiz olacaktır. Onun da burada öğrenmesini gerçekten istiyoruz.

Mardin için 2001 tarihi milat yılı olarak sayılabilir; çünkü hem Kent Konseyi'nin kuruluşu, hem de sayın Koçaklar'ın Mardin'e Vali atanması yıldır. O tarihten itibaren, Mardin'de çok güzel gelişmeler oldu. Bu meydanda, Kent Konseyi'nin, özellikle Mardin'in UNESCO kültür listesine kaydı yapılması için, birtakım dosyalar hazırlandı. Bu dosyalar hazırlanırken, UNESCO'nun değişik birimlerinden *-isimlerini şu anda anımsamıyorum-* kişiler geldi ve biz amatörce, ama günlerce çalışarak, onların istekleri doğrultusunda dosyaları hazırladık. Bildiğiniz gibi, dosyaların eksik olduğu belirtilmek suretiyle, dosyamız reddedilmedi, dosyamızı biz geri çektik. Bunun da öncelikle böyle bilinmesini istiyorum. Dosyamız bir süre sonra, tekrar eksikler tamamlanmak suretiyle verilecektir. Ancak benim sitemim nerede? Bize gelen UNESCO temsilcilerinin bildirdikleri şartlara, gösterdikleri projelere göre hareket ettik ve onları yerine getirdik. Bize bir eksiklik listesi gönderildi, ama biz bu eksikliklerin büyük bir bölümünü, dosyayı hazırlarken, şu anda burada bulunan, Kent Konseyi'nden arkadaşlarımız var, Av. Selahattin Bilirer, eski Belediye Başkanımız Aydın Saraçoğlu ve diğer arkadaş-

1350 yılında, Diyarbakır bölgesinde bulunan Banmbay oymağına dayanarak hüküm süren İhanlılar, Banmbayoğlu İbrahim Şah'ın ölümü üzerine bölgede tutunamadıklarından, Moğol hakimiyeti zayıfladı ve kısa bir süre içinde Karakoyunlu Türkmenleri bölgeye egemen oldular. Moğol istilasından sonra, bu Türkmenler tarafından Artuklu Mardin'ine yönelik en önemli tehdit, 1363'te Melik Mansur (Ahmed) Küçük'ün hükümlerinde gerçekleşen, Karakoyunlu Bayram Hoca'nın saldırısıdır. Bayram Hoca, Musul civarında Karakoyunlu hakimiyetini başlatan ve Karakoyunlu hükümdarlarının atası olan kişidir. Mardin Artuklu Emiri Mansur, bu saldırı karşısında zor durumda kalmış ve Tebriz Hâkimi Sultan Üveys'in yardımıyla Bayram Hoca'yı alt edebilmiştir. Mansur'un kardeşi Emir Abdullâtif adına yaptırılan Lâtifiye Camii ve Medresesi, Mardin'deki son Artuklu eserlerinden biridir. Bu caminin minaresi, 1845-1846'da Musul valisi olan Gürcü Mehmed Ziya Paşa tarafından yeniden yapılmıştır. Mansur'un öldüğünde bu caminin mezarlığına gömüldüğü söylenmektedir.

(S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.)

larımızla birlikte dosyayı hazırladık. Şöyle düşünüyorum; Acaba, Kültür Bakanlığı'ndan mı bizim hazırladığımız dosya UNESCO'ya ulaşmadı; yoksa gerçekten bizler mi bu konuda eksiklik yaptık? Gerçekten bunu çok merak ediyorum.

Sayın Prof. Dr. Arsin Aydınuraz çok kısa bir süre önce Mardin'e geldi, daha doğrusu ben kendileriyle yeni tanıştım. Kendilerini gerçekten çok sevdim, ben sevdim, o da bizleri ve Mardin'i sevdi. Kendisi Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi Fizik Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi, Türkiye UNESCO Milli Komisyon Başkanı'dır. Diğer özelliklerini kendileri burada bildireceklerdir. Buyurun hocam.

Prof. Dr. Arsin AYDINURAZ (Türkiye UNESCO Milli Komisyonu Başkanı): Teşekkür ederim.

Sayın Vali, sanıyorum ki, sizinle yeni atanma döneminizde tanışmıştık. Sevecenliğinizi ve daha o zamandan halkla böyle bütünleşeceğinizi hissetmiştim. O nedenle Mardin'e tekrar gelme fırsatı bulunca, içim rahat etti. Fakat davetiyede, Barolar Birliği, hukukçular olunca, ödüm patladı. Açıkçası bunun çok da komik bir nedeni var: Ben bir tarihte Ankara Üniversitesi Rektörlüğü için aday oldum, yetmiş oy aldım. Seçilmeyeceğimi de biliyordum, birtakım üniversite modellerini dile getirmek için o yola çıkmıştım. Çeşitli fakülteleri dolaşıyoruz, en sonunda hukuk fakültesine gittim. Hukuk fakültesindeki hocalar, beni yüzlerinde hiçbir kıpırdanma olmadan dinlediler. O kadar ürktüm ki, tepki alamadım, yani böyle bir beşuş çehreyle. Sonradan anladım ki, benim önerdiğim üniversite modeline en büyük destek, Siyasal Bilgiler'den ve Hukuk Fakültesi'nden gelmiş. Ciddi bir model önerisiydi, onun için yetmiş oyda kaldım, çok ciddi olduğu için.

Buraya gelince Mardin Barosu'ndan Artuk'la tanıştık. Kendisi "Artık" diyor, ama Ankara'dan "Artuk" olarak bildiğim bir avukat dostumun amcazadesi olduğunu öğrendim. Kendimi

biraz daha evde hissettim. Sonra sayın Tugay Komutanınız'la tanışma fırsatım oldu. Hanım tarafından ben Giresunluyum, eşimin annesinin babası Cenup Hudut Komutanıymış, o vesileyle biraz konuşma fırsatı buldum. Böyle çelik gibi, atletik komutanı buralarda önyak olduğu sosyal etkileşimleri gerçekleştiren bir insan kimliğiyle görünce, daha da bir rahatladım. O rahatlıkla hiç hazırlık yapmadan konuşacağım. Bu bakımdan biraz daha rahat hissediyorum kendimi ve zaten hukukçuların üniversitede verdiği desteği de algıladıktan sonra, "nereden çıktı bu hukukçular da?" diyemiyorum açıkçası. Burada sayın Özok'la karşılaşınca, birbirimizi çok eskiden tanıdığımızı, aynı spor sahasında kilometreleri neredeyse beraber koştuğumuzu saptadık. O zaman korku falan kalmadı, hukukçulardan korkmuyorum.

Özgeçmişimizle ilgili bir iki kelime söylememi istedi sayın Başkan. Ben 1941 Ankara doğumluyum. Hanım tarafından Giresunluyum. Fizik okudum, katı hal fizikçisiyim. Cambridge ve Upsala üniversitelerinde araştırmalar yaptım. On senedir de bu UNESCO simgesel ismindeki "S" harfindeki temel bilimlere temsilen UNESCO'ya geldim ve kendimi başkan buldum. Bunun bir avantajı var; Sosyal bilimcilerden oluşan bir toplulukta, hiçbir sosyal bilim grubuna dahil olmayan, objektif bir kişilik olarak, onun keyfini sürüyorum. Evliyim, eşim yeni emekli oldu, mikrobiyolog, AIDS uzmanı. İki çocuğumuz var. Kızım genel cerrah, oğlum ise kadın doğum uzmanı. Yeni evlendi, henüz torun yok.

Bilgilenme hakkı gereği olarak, UNESCO bağlamında konuşmak istiyorum; çünkü sayın Başkan'ın siteminden de anladığım kadarıyla, UNESCO çok kullanılan, çok telaffuz edilen, ama o denli bilinmeyen, hele Milli Komisyon olarak düşünülürse, çok da görünürlüğü olmayan bir yapılanma. Kazım bey nerede? Onun UNESCO'ya karşı rezervasyonu olduğunu hissettim.

Gençliğinde, 1970'li yıllarda UNESCO'da Gençlik İhtisas Komitesi'nde çalışmış. Ben UNESCO'dan bahsettiğim zaman, Kazım Bey rezervasyonu olduğunu hissettiren, hukukçularda görülmeyen bir yüz hareketi yaptı. UNESCO'dan pek memnun değil. Herhalde o zaman önünde engeller vardı.

Efendim, bilgilenme hakkı gereği olarak, İbrahim hocanın söylediği gibi, biraz bilgi vermem lazım. İki büyük savaş sonrasında, yani dünya savaşları sonrasında, yani insanın birey olarak bireyliğini unuttuğunu, insanın insanlığını unuttuğu bir dönemden sonra, insanlık değerlerinin yeniden anlaşılması için, Sartre ve Huxley'in önyak olduğu ve Türkiye'de de onun karşılıkları sayılabilecek, Halide Edip'lerin, Reşat Nuri'lerin bulunduğu bir grubun varlığının farkına varan Hasan Ali Yücel, kurucu ilk on üye ülkesi olarak Türkiye'nin, bu insani oluşumda yer almasını sağladı. Kurucu ilk on üye arasındayız, bu önemli bir olay. Bu arada hemen söyleyeyim; UNESCO, hükümetler arası bir kuruluş, yani UNESCO'nun muhatabı hükümetler. Ama Birleşmiş Milletler sisteminde ayrıcalıklı bir model olarak, ilgili ülke ucunda milli bir oluşum vardır. Bu oluşum tüm ülkelerde var, bunlar milli komisyonlardır. Milli komisyonların işlevi, entelektüellerle, yazarlarla, çizerlerle, hukukçularla, siyasal erki, yönetsel erki buluşturmak, kimi öneriler öngörmek, siyasal erk ya da yönetim erki kabul etmese de, bunları söylemek. Onun için UNESCO, kimi zaman bir aykırı ses olarak algılanır. Aykırı ses olma, Büyükelçi Gündüz Aktan'ın tanımıyla, bazen gerekli. Bu aykırı ses, doğruları söyleyen bilim adamlarının, sanatçıların, düşünürlerin sesidir. Yönetim sıkıntısı içerisinde belki de göz ardı edilebilen kimi unsurları hatırlatan bir sestir. Benim bulunduğum Milli Komisyon yapılanmasının sekreteryası, devletten, standart bütçe içerisinde pay almasına rağmen, oradaki yapılanmada görev alan Yönetim Kurulu, Genel Kurulu, İhtisas Komiteleri'ni oluşturan aydın kişiler onursal bir iş yürütürler, onun için ücret almazlar.

Sayın Artuk'tan hissettiğim gibi ve çoğunuzda da aynı algı var "UNESCO", sihirli bir sözcük, ama bu sözcüğü pek de bilmiyoruz, fonksiyonlarıyla tanımıyoruz. Arkadaşlar bir gazetede çıkan makalemi dağıttılar, eğer fırsat bulup okursanız göreceksiniz, onun tüm fonksiyonları, dört sektörü kapsıyor. Dört sektör: Eğitim, bilim, kültür ve iletişimle ilgili, inanılmaz genişlikte bir spektrum. Bunun içerisinde ve iletişim hariç, bunların kısaltılmasıyla oluşturulmuş bir simgesel ismi var. Bu simgesel isim kuruluşunda UNECO'ydu, "S" yoktu. UNECO, yani eğitim ve kültür organizasyonu. Kısa bir süre sonra, kültürün bilimi araç olarak kullanmadan, kafalarda barış için siperler oluşturma konusunu pek de üstlenemeyeceğini görerek, "S" yani bilimi de katıp "UNESCO" adını aldı. Sonradan iletişimde katıldı. İletişim, tüm dünyayı biçimlendirdiği gibi, UNESCO'yu da biçimlendirdi. Çağa adını verdi, ama simgesel isme giremedi, simgesel isimde iletişim gözüküyor. UNESCO artık yetiyor anlaşılın, ama iletişim, tüm dünyayı yönettiği gibi, UNESCO'yu hamur ediyor açıkçası. Yönetim biçimi değişiyor, devlet kavramı değişiyor, üretim süreçleri değişiyor: Fordist üretimden, Toyotaist üretime geçen bir söylem söz konusu.

Ben, kimilerinin gönderme yaptığı, sitem ettiği o UNESCO'dan değilim, ben onun milli kanadındanım. Dolayısıyla, aykırı ses olmaya devam ediyoruz. Ama tabii, danışmanlık misyonumuzla, kimi olgularda o danışman görüşümüzü, hele Metin Sözen hocadan sonra daha bir gür sesle söyler olduk. Metin Sözen, Tarihi Kentler Birliği yapılanmasında tutkalıyla inanılmaz bir şekilde yapıştırdı bizi ve Milli Komisyon'un görünürlüğü Metin hoca ile birlikte çok değişik bir hal almaya başladı. Yüzüne söylemek gibi olmasını istemiyorum ama, o kadar ergin, olgun bir insana... Yok, yok, herkes sizin kadar genç olsa. Biliyorsunuz, o söylemi, bir kez de ben tekrar edeyim; *"Türkiye nüfusunun yarısını ensesinden tanır, diğer yarısını da gözü ısıtır"* diyorlar ya, böyle bir adam işte.

Efendim, UNESCO bir finans örgütü değil, onu söylemek zorundayım. Finans örgütü değil, ama felsefe oluşturan bir mutfak. Gerçekten, Avrupa Birliği müktesebatının neredeyse tümü UNESCO'da oluştu. UNESCO hala, geri planda, yaptırım gücü yok, ama tavsiyeleriyle felsefe oluşturuyor. Küreselleşmede o da nasibini aldı. Küreselleşme o kadar değişik bir UNESCO oluşturmaya başladı ki, yine insani söylemler var. O insani söylemleri kullanan, kurnaz, güdücü emperyalistler var. O bakımdan bizim çok becerili olmamız lazım. Bu becerinin yolu da, kimlikli olmamızdan, kendimize güvenmemizden, çalışmamızdan ve beraberlikten geçiyor. Bunlar hamasi sözler değil, çünkü UNESCO'nun insani idealleri, küreselleşme bağlamında devletlerin olası kazançları için kullanılan bir mantığa biraz direnmemizi gerektiriyor.

Önümde bir resim var UNESCO'nun popüler dergisi *Courier*'dan alınma, birazdan size göstereceğim. Fakir, düşkün bir Afrikalı kadın bir platformun üzerine oturmuş, yanında biraz büyümüş kızı, kucağında da başını daha dik tutamayan bebese, önünde laptop bilgisayar! Burada gelişmenin aracı olarak öngörülen bilgisayar var. O fakir kadın ve çocukları yemeyecek, içmeyecek ama gelişmek için, çağdaş sayılabilmek için bilgisayar edinecek! En azından UNESCO böyle bir imaj vermemeli. Amerika Birleşik Devletleri, 1980'li yıllarda, bloklaşmanın olduğu dönemden sonra ayrıldı UNESCO'dan, sonra İngiltere ayrıldı. İngiltere'den iki sene sonra da, geçtiğimiz dönemde Amerika UNESCO'ya geri döndü. UNESCO'yu başka bir UNESCO olarak görecektir dönemler sanki yine yaklaştı; çünkü, Amerika tek kutuplu dünyada, sanki kendisinin varlığına ve tek kutupluluğuna felsefe oluşturmaya çalışıyor. Bu felsefe oluşturmanın platformu da orası işte. Bu arada, küreselleşmenin doğal sonucu olarak, bizim de üyesi olduğumuz Dünya Ticaret Örgütü var. Dünya Ticaret Örgütü, kültüre de bulaştı. Kültür varlıklarının, özellikle odiovizüel ürünlerin, bir ticari emtia olması konusunda, biliyorsunuz örgütün bir sürü kuralı var. Kültür

varlıklarını da ticari emtia olarak görüyor ve bu ticari emtia olarak görme, kültür varlıklarının pazarlanması, UNESCO felsefesine epey aykırı. Fransızca konuşanlar, Fransa'nın ve Quebec Kanada'sının itirazıyla buna karşı durmaya çalışıyorlar ve ülkelerinde kullanılacak filmler, müzikler için kota oluşturuyorlar. Dünya Ticaret Örgütü'nün kurallarına aykırı, odiovizüeller konusunda kota koyuyorlar. İngilizce ürünlerin ülkeye girmesiyle ortaya çıkacak hegemonyalara karşı kimi önlemler almak zorunda.

Peki, Milli Komisyon ne? Milli Komisyon, dediğim gibi, Birleşmiş Milletler sistemi içindeki UNESCO'ya has bir yapılanma. İlgili ülkedeki, biraz önce anlattığım, aydın-yönetim erki arasındaki buluşmayı sağlayan bir yapılanma. Bu bakımdan bu özel bir yapılanma. Bu arada devlet mekanizmasının idari birimi olan hükümetler ve hükümetlerin organları olan bakanlıklar çok sık değiştiği için, UNESCO bağlamında felsefe oluşturan konularda, hafıza yok oluyor. O bakımdan milli komisyon bir bakıma, çeteleyi tutuyor, hafıza işlevini üstleniyor.

UNESCO'da kültüre önem veriliyor. Kültüre verdiği önem, 1954 yılındaki ilk sözleşme ile ortaya çıkıyor. Savaştan yeni çıkmış bir dünya, "Silahlı Çatışma Halinde Kültür Varlıklarının Korunması" isimli bir sözleşme çıkarıyorlar. 1965'te Türkiye buna taraf oluyor. Silahlı çatışmalar halinde bile, kültür varlıklarının korunmasını, gözetilmesini güdüleyen bir anlayış var, bu önemli bir şey. Hemen arkasından 1970'te, bu kez hırsızlığın, hem de bugün insanlığa soyunan o Batının yaptığı hırsızlığı frenlemek için, kültür varlıklarını yasadışı yollarla el değiştirmesi, ihracı, ithali, mülkiyet değiştirmesi gibi hususları düzenleyen bir uluslararası sözleşme daha çıkıyor. 1972'de "Kültürel ve Doğal Varlıkların Korunması Sözleşmesi" çıkıyor, 1982'de biz taraf oluyoruz. Bu sözleşmenin getirdiği bir Dünya Miras Komitesi yapılanması var. Türkiye kaç senedir Dünya Miras Komitesi'ne adaylığını koyuyor, fakat

özellikle Yunanistan'ın markajı etkili ve ondan sıyrılıp, biz bu komitenin doğrudan üyesi olamıyoruz.

Üç sözleşmeden bahsettim. İstanbul Barosu Başkanı Kazım Bey açılış konuşmasında uluslararası 18 sözleşmeden bahsetti. Doğru, çok sayıda sözleşme var, deklarasyon var, anlaşma var ve bunların kimilerine Türkiye taraf, kimilerine değil. O bakımdan hangi sözleşmelere, anlaşmalara tarafız, hangilerinde çekincelerimiz var, konusunda bir *Normatif Enstrümanlar İhtisas Komitesi* oluşturduk. Normatif Enstrümanlar İhtisas Komitesi'nde, barolardan, hukukçulardan biri olmalı. Açıkçası, Ankara'ya döner dönmez, böylesi bir katılımı gerçekleştirmek üzere harekete geçeceğiz. Barolardan, bu işe soyunmuş –18 tane sözleşmeye bakmak için zaman harcamış bir yapıdan– burada birilerinin olması lazım.

Burada hukukçulara belki açılım verecek kimi başlıkları okumak istiyorum; *İnsan Genomu ve İnsan Hakları Deklarasyonu* var. Bu çok önemli bir şey. Biliyorsunuz, 1948'de, çoğumuzun atıf yaptığı, İnsan Hakları Deklarasyonu'ndan sonra bilimde ve bunun yansıması olarak teknolojideki olağanüstü gelişmeler, insan genomunu da insan haklarının bir parçası olarak algıladı. Bu İnsan Hakları Deklarasyonu'nu biz de çekinmeden kabul ettik. Bu konuda Kültür Bakanlığı'na önerimiz de var. Özellikle yabancı ülkelerden gelen bilim adamlarının, mezar vs. gibi kalıntılarda ve halkla doğrudan temaslarında saçtan, deriden vs. aldığı, genetik bilgilerin üzerinden Batı'nın özellikle verdiği sözler var. Bu konuda önlemler ve çalışma yapacak bilim adamlarından bu doğrultuda taahhütler alınmasını önerdik.

Genetik datanın tanınması ve muhafazasına ilişkin bir deklarasyon var. Bir de, biyolojik çeşitlilik var. 1998'de *Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi* çıktı. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin doğal devamı olarak Kültürel Çeşitlilik Sözleşmesi hazırlanıyor. Bu, geçtiğimiz genel konferansta kararlaştırıldı. Bu

arada, yeni bir tanım çıktı: "Somut olmayan miras". Bu, on senelik bir tanım, ama Avniye Hanım'la konuşurken, o "bu kadar eski miydi?" diye çekincesini ifade etti. Avniye Hanım, ÇEKÜL'ümüzün inanılmaz, enerjisi tükenmeyen neferlerinden dostumuzdur. Han, hamam, kale, tapınak, camii, kervansaray vs. somut mirasa örnekler. Oyunlar, halı desenleri, yemekler, örf ve adetlerimiz vs. de somut olmayan miras olarak nitelendiriliyor.

Sabahleyin Mehmet Tunçer'i dinlerken ve genel havadan, sanki kültür sadece somut yapılar, somut eserler gibi algılanıyor izlenimi edindim; bu bir tehlike. Her ne kadar sözleşmenin içeriği diğer unsurlara yasak getirmese de, ister istemez bu eğilim, bu coşku, işte bu her an gözümüze batan yapıların yapısal kirlenmesi, bizi ya da UNESCO'daki düşünürleri, yeni anlayışlar, kültür kavramının yeni algılanışlarını gündeme getirdi.

Bu bakımdan prestij listeleri oluştu. 1972 Sözleşmesi'nin, yani bizim 1982'de taraf olduğumuz 1972 Sözleşmesi'nde, bizim Dünya Miras Listesi oluşumumuz örgütlendi, 1984'te ilki olmak üzere Türkiye kısa bir sürede dokuz varlıkla Dünya Miras Listesi'ne kimi kültür varlıklarını kaydettirdi. Kayıt bir taahhüt demektir, karşılığında sözünüz var, "ben bu varlığı tüm dünya insanlığı adına koruyacağım" diyorsunuz. Eğer bunu yerine getirmiyorsanız, sadece listede yer almayla böbürleniyorsanız, o zaman problem var demektir. Bu çok ciddi bir taahhüttür. Onun için böyle bir listeye girerken, çok ince eleniyor, sık dokunuyor.

Ben izninizle UNESCO'nun bazı prestij listelerinden bahsetmek istiyorum; Biri, hep bildiğimiz, Dünya Miras Listesi; bu listede dokuz tane varlığımız var.

İkincisi, somut olmayan miras. Bu yeni bir kavram. Eskiden Dünya Miras Listesi içerisinde doğal ve kültürel varlıklar denildiğinde, somut olmayan unsurlar da buna öneriliyordu,

ama insanoğlunun doğası gereği, hep somut olanlar öne çıktılar. Mesela, yemek alışkanlıklarımız, folklorik alışkanlıklarımız, halı desenleri, kulaktan kulağa giden geleneklerimiz, söylencelerimiz, bunlar sanki unutuluyor. Bunun İngilizce'si "intangible", bizde "sözlü ve somut olmayan miras" deniliyor. Somut olmayan, biraz kötü bir tanım. Esasında, somut olan mirasla, bu ikisini nasıl ayırt edersiniz? O söylenceler, belgeye dökülmemiş o mimari üsluplara, nasıl somut olmayan miras dersiniz? Onların somut yansımaları var. Demek ki, ikinci liste somut olmayan miras başyapıtları listesi. Bunda geçtiğimiz yıl Türkiye'nin bir varlığı kabul edildi: Meddah Hikâyeleri. Şimdi endikatif listemizde, -seneler önce belirlediğimiz endikatif listede- Mevlevi müziği ve Sema öneriliyor.

Üçüncü liste olarak "Dünya Belleği Listesi" var. Bu, iletişim sektörünün bir listesi. Örnek vereyim; Kandilli Rasathanesi El Yazmaları ilk örneğimiz. Bunu Boğaziçi Üniversitesi, benim dönemimde getirdi, ben de uluslararası platforma yansıttım. Kandilli Rasathanesi El Yazmaları; olası İstanbul depremiyle ilgili çok kıymetli bilgileri içeren bir belgedir.

Dünya Belleği Listesi'ne Kandilli Rasathanesi'nin el yazmalarının ardından, Boğazköy Tabletleri'ni geçirdik. Bizim Milli Komisyon'da oluşturduğumuz bir ihtisas komitesi bu işi başardı. Milli Komisyon yapılanması, on beş kişilik bir yönetim kuruluyla sınırlı değil. Seksen-doksan kişilik bir genel kurulda, seçimle işbaşına geliyoruz, on iki tane ihtisas komitemiz var. Bu on iki ihtisas komitesinden birinin görevi de, dünya belleğiyle uğraşmak. Boğazköy Tabletleri'nden sonra üçüncü örnek, Süleymaniye Kütüphanesi İbn-i Sina El Yazmaları dünya belleğine girdi. Şimdi de Bitlis'teki Selçuklu Ahlat Mezarları üzerinde çalışmalar sürüyor. Bakın, Ahlat Mezarları görünüşte somut mirastır, ama üzerindeki yazıtlar dünya belleği olarak tescil edilecek.

Dördüncü liste, temel bilimler sektöründe çevreyle ilgili bir listedir. Bu sektörde "MAP" denilen, İnsan ve Biyoküre Programı var. Bu programın en ses getiren etkinliği Biyosfer Rezervleri olarak biliniyor.

Efendim, bu biyosfer rezervleri konusu Türkiye'nin ayıbı. Türkiye'nin biyosfer rezervi yok ve olmamasının nedeni de hukukçular belki. Peki, nereden çıktı bu? Çünkü, Türk Yasal Mevzuatı'nda biyosfer rezervi tanımı yok, tanımlanmamış. Bürokrasi de alışkanlığın üzerine çıkıp, bu terminolojiyi olası yasa değişikliklerine koymakta zorlanıyor. Türkiye'nin bu ayıbını kaldırmak lazım. Biyosfer rezervi şu demek; *"Tüm insanlık adına, faunasıyla, florasıyla burayı koruyacağım"* diyorsunuz. Arkasında bir yönetim de var, sizi çok ilgilendirecek hocam, Valim sizi de çok ilgilendirecek, siz de aynı ekoldensiniz. Bu bakımdan bu çok önemli bir olay. Biyosfer rezervini, sadece florla fauna olarak görmemek, bir yönetim modeli olarak görmek lazım.

Bu arada bir başka oluşum var, "COMEST" denilen, Dünya Bilim Etiği Komisyonu. Dünya Bilim Etiği'nde neler var? Su etiği denilen bir şey var, yeni oluşuyor. Çevre etiği var. Bu COMEST altında eylem grupları oluşturuluyor. Ben de, Türkiye'deki konuyla örtüşen ilgi alanları olan kimi bilim adamlarının peşinden, oralardaki oluşumların içerisine burnumuzu sokmaya çalışıyorum; çünkü organik olarak eğer burnunuzu oraya sokmuyorsanız, bir bağlantı oluşturuyorsanız, ipin ucunu kaçıyorsunuzdur.

Bu COMEST'in içerisinde bunu vurgulamak durumundayım; çevre etiği, uzay etiği, su etiği. Önemli yeni oluşumlar, bu oluşumlarda kurallar daha yeni yeni oluşuyor, burnumuzu yeni yeni sokmaya başlıyoruz, dünyada da yeni bir oluşum bu COMEST. Ama yeni oluşumlardan birinde, mesela; Uluslararası Biyoetik Komisyonu var. Bu Uluslararası Biyoetik Komisyonu'nda Türkiye temsil ediliyor. Biyoetik

yeni bir alan, hukukun yeni yeni yapılanma arayışı içerisinde bulunduğu, Fransa'da anayasa hukukçusu bir hanımın tetiklediği bir yapılanma bu. Hukuk, teknolojinin, özellikle biyoteknolojinin getirdiği yenilikler karşısında, kendi aygıtlarının yeterli olmadığını hissediyor. Bu bakımdan yeni hukuki arayışlar var, bazı konular hâlâ havada.

Bu arada, Mardin olayına biraz değinmek istiyorum. İki kelimeyle, çünkü bu belgeleri ben sevgili Sözen hocama vereceğim. Ama Mardin'le ilgili oluşumda, yani Mardin'in çok önceki yıllarda endikatif listede yer almasında bizim de kararınca katkımız oldu. Endikatif listeden sonra, öneri safhasına gelindi, fakat Mardin kent boyutunda bir bütün olarak önerildi. Dolayısıyla, tabiri caizse, hedef çok yaygın. Bu hedefin gerçekleştirilmesi bağlamında hangi öneri yapılırsa yapılsın, gerçekçi olarak nitelenmiyorsa.

Birkaç gündür kentteki dolaşmamdan da bunu anladım, yani bu ciddi bir sorun. Metin hocanın tabiriyle, belki nokta atışlarla genel felsefeyi bozmadan, öneriyi biçimlendirmek durumundayız. Sayın Vali de dün sabah geldi, nokta atışlardan birini hocanın önüne koydu. Dahil edilmesi, reddedilmesine gerekçe olarak gösterilen unsurlardan biri, böylece bertaraf edilme yolunda. İzin verirsiniz, bunlar benim cümlelerim değil, ICOMOS'un, yani "*Dünya Anıtlar ve Sitler Konseyi*" denilen bir NGO'ya ait. UNESCO'nun neredeyse taşeronluğunu yapan bir profesyonel örgüt. Metin hocanın bölümünden Zeynep Ahunbay hoca, onun Türkiye ayağının başkanı ve bizim Kültürel Miras İhtisas Komitemiz'in üyesi.

Bir-iki ret gerekçesinden örnekler vermek istiyorum; Mesela, geçen gün müzeden bakarken, birçok sayıdaki çok katlı binanın, alanın bütünlüğünü bozduğunu gördüm, bu gerekçelerden biri. Birçok tarihi binanın tek başına özgün olduğu, bu anlamda özgünlük kıstasının karşılandığı, bununla birlikte tarihi dokunun genel olarak çok da iyi durumda bulunmadığı. Ondan sonra, Mardin'in Suriye Ortodoks Patrikliğinin

merkezi olduğu, 4. yüzyıldan kalan Deyr-ül Zafaran Manastırı'nın dini açıdan ana referans olabileceği, ancak manastırın aday sit alanı sınırları içinde yer almadığı; bu da biraz önceki nokta atışı yaklaşımına bir örnek. Dün Hoca'yla konuştuk, Mardin'in doğal yapıya uygun biçimde teraslar şeklinde oluşturulan şehir modelinin yegâne olarak addedilemeyeceği; örneğin Ortadoğu ve Akdeniz bölgelerinde aynı modelde kurulmuş çok sayıda şehir ve köyün bulunduğu. Ben bunu hocaya söylediğim zaman, başka argümanlarla aynı olayı hemen formüle ediverdi. Bu çok önemli bir şey, sunuştaki beceri ve zeka, kıvraklık çok önemli bir şey. Bunun için de, profesyonelce, gönüllüce davranmak lazım; hem profesyonel, hem de gönüllü profesyonel, gönlü zengin profesyonel. Bu bakımdan ben, sevgili Artuk kardeşimin serzenişlerine cevap verdiğimi sanıyorum, yani sorumluluk bende değil.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Sayın Arsin Aydınuraz'a çok çok teşekkür ediyoruz.

Sevgi dolu ve mütevazı bir insan. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Tarihi Ana Bilim Dalında Öğretim Üyesi, Tarihi Kentler Birliği Başkanışmanı ve ÇEKÜL Vakfı Başkanı sayın Prof. Dr. Metin Sözen; söz sizin efendim.

Prof. Dr. Metin SÖZEN (ÇEKÜL Vakfı Başkanı): Çok teşekkür ediyorum sevgili dostum. Ayrıntılı özgeçmişler çok tehlikelidir. İçtenlikle söylüyorum, 70 yaşına geliyorum, bu konuda benden geniş bir metin alan çıkmadı. Bir tepki belki bu da. Uluslararası kuruluşlarda, çeşitli kesimlerde çalışanları özgeçmişlerine baktığımda bizlerin çabalarının çok sınırlı kaldığını görüyorum! Oysa somut mirasın, soyut mirasın ne anlama geldiğini iyi biliyorum. İçini neyle dolduracak biliyorum, dolduruyor gibi gözükkenlerin o kılı kırk yaran kuralarını sevmiyorum, kısaca bir tepki insanı gibi duruyorum. Bunda da yarar görüyorum. Deminki arkadaşım da tepkili,

Derviş Parlak da tepkili ama kendi üslubu içinde. Bazı uzmanlar çok güzel rapor yazıyorlar. Öyle yüklü yaşamları var ki, bizim birikimimiz onların yanında hiç kalıyor! Zorunlu ürettiklerini bir araya getirdiğimiz zaman da uygulamaya dönüştürecek çok şey bulamıyoruz, o yüzden tepkiliyim. Birbirine benzer dosyalar, yaşam öyküleri... Toplumlar onları bir süre taşıyor gibi gözüküyor, sonra o toplumlara bir şey kalmıyor. Dostum Sayın Arsin Aydınuraz'dan önce görev yapanların yüklü özgeçmişleri de bu ülkeye pek bir şey bırakmadı. Onun için UNESCO'ya tepki gösterdik. Nevşehir'de bir toplantıda, "UNESCO toplantılarımıza hoş geldi" dedim, kurumuna yeniden güç kazandıran hocam karşımda oturuyordu. Buradan şuna gelmek istiyorum; gerçekte bu toplantıyı çok kişinin izlemesi lazım, önce büyük şehirler. İstanbul, Ankara, İzmir gibi şehirler. Nüfus adına, yerleşme adına ve mülki idareimizin onlara verdiği, taçlandırdığı "ana-kent, büyükkent" gibi kavramlar adına gelsinler, Mardin'de tartışılanları izlesinler. Onlar için çok yararlı olur.

Sabahtan beri gayet önemli konuları konuşuyoruz, ilk oturumdan bu oturuma kadar not aldım. Ben, notlarımı böyle kısa alırım, sonra da onu bir noktaya getiririm. Aldığım notlar bunlardır, hepsi bundan ibaret, birer sözcük; ama o sözcüklerin içinin nasıl farklı doldurulduğunu gördüm. Konuşmacılara sırayla soru soran arkadaşlarımız az oldu; ama bu sordukları sorulara da cevap niteliği adı altında sevgili dostum bir söz daha verdirdi, orada da arkadaşlarımız tekrar kenarında bıraktıkları, unuttukları kısımları tamamladılar. Sonuçta burada bütüne giden bir yaklaşım söz konusu; düşüncenin, kavramların, bütüne giden bir yaklaşımın toplantısını yapıyoruz. Bu tür yaklaşımların aksine Türkiye savruk. Düşüncede savruk, beraber olmakta savruk. Birlikte olmanın kendisine nasıl çıkar sağlayacağını bekleyen bir davranışla içinde. Böyle bir birliktelik olamaz. Önyargısız, ülke için, dünya için, varlık olan birey için varolduğunuzu söylemeden, böyle bir davranış sözcüklere dökmeden çaba

gösterdiğiniz zaman, siz gerçek bireysiniz, siz gerçek dünyalısınız, siz bir kent hemşerisisiniz ve siz gerçekten dünyalısınız ve bu sistemin görünmeyen yüzüsünüz. Aldığım notların özeti bu.

Tekrar konuya dönersek, ben herkesin yüzüne bakarak konuşmayı seviyorum ve konuşanın düşüncesiyle aktardığı arasında ilişki var mı diye bakıyorum, sevgili hocamın konuştuğuyla kafasının arasındaki ilişkiye bakıyorum. İnanarak mı söylüyor, yoksa buranın havasına uygun mu konuşuyor, bu çok önemli. Biz hep bulunduğumuz yerin havasına uygun konuştuk, sorun burada. Siyaset onun için gelişmiyor, onun için bizim yaralarımızı sarmıyor, sorunlarımızı çözemiyor. Böyle bir süreç olamaz, toplum daha fazla geriye götürülemez. Bu yüzden yerel değerlerin sanki olduğu yerde kalma anlamına geldiğini görüyorum. Yerel zenginlik, sürekli altına çizdiğimiz yerel birikim dünya aklının beslediği kaynaktır. Çeşitlilik salt bir söylem değildir. Beraber yaşamının farklı boyutlarının olduğunu görerek somut veya soyut, yazıya dönüşmemiş öğeleri büyütme, değerlendirmektir.

Burada iki gündür şaşırtıcı, müthiş bir coğrafya geziyorsunuz, 12 bin yıl içinde gidip geliyorsunuz ve beraber olduğunuz inançlar yumaklaşıyor. Siz onun içinde durduğunuz anda 21. yüzyılın bireyleri olarak çok az şey bildiğinizi, gördüğünüzü ve ülkenizi tanımadığınızı anlıyorsunuz. Burada sorgulama başlıyor. Cumhuriyet Türkiye'si bütün bunlar varolsun diye kuruldu. Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk hukuk metinlerine bakın, koruma politikalarının ve kültür politikalarının baş tacı edildiği cümlelerle doludur. Gittikçe bütün metinler seyrekleşmeye, içi doldurulmamaya, kurumlaşmış büyüklüklerin içinin yavaş yavaş çürütülmeye ve Cumhuriyet Türkiye'si'nin dünyaya vereceklerinin kısılmaya başladığını görüyorsunuz. Ciddi bir ülke, fakat söylemleri gittikçe boşluğa itilmeye, içi dolmamaya başlıyor. Ve geleceğe umut bağlayacak kuşaklara, bizlerle onların arasında bağ kuracak

hiçbir neden bırakmamaya azimli bir süreç... Buradan nereye gideceğimizi çok iyi bilmek zorundayız.

Bugünkü başlıklara bakıyorum, "*Kültürel Mirası Yaşatarak Koruma*" bir başlığa daha bakıyorum, "*Türkiye Koruma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Ortak Sorumluluk*" arkadaşına bakıyorum, "*hukuk devleti olmadan hiçbir şey olamaz*" diyor. Bilinçli bireyler için, baskı altında olmayan kararlarını bizim için, toplum için veren, korkusuzca veren hukukçu arıyor. Bunları yan yana koyduğunuz zaman, Türkiye'de hepsinin bir süre var olduğunu gördük. Üstelik onların, diğer ülkelerin kavramlarını bize doğrudan ithal ederek değil, bizim kavramlarımızın 12 yıllık bir derinlikten geldiğinin bilinciyle oluşturduklarını gördük... Sabah ne güzel söylediniz, Gılgamış Destanı'ndan dinler doğdu, Hammurabi metinlerinden dünya hukukunun geliştiğini. Hangi coğrafyada görülür bu? Ama bugün soru sormayı unuttuk, bu soruları önce kendimize soracaktık, sormuştuk, içini doldurmaya başlamıştık; ama şimdi, 1950 sonrasında dünyanın değişen çıkar odaklarının saçma sapan savurduğu bir toplumun sıkıntılarını çekiyoruz ve onun sonuçlarını gören bir toplumun sıkıntılarını çekiyoruz...

Burada söylenecek söz çok açık. Muhakkak bir kişi, iki kişi olacaktır. Belleğini yitirmemiş. Bunlar bir araya gelmedikçe, kent hemşerisi olunamayacağını söylüyoruz. Ben buraya gelince değişik insanlarla el sıkışmayı çok seviyorum, o zaman yenilediğimi görüyorum, aklımın değiştiğini ve belleğimin unutulmuş alanlarının yeniden canlanmaya başladığını görüyorum. Fiziksel gücümü aklın zenginliğine iterek diri durmaya çalışıyorum. Fiziksel gücüm bitiyor; ama belleğin ve birikimin daha aydınlık durmasının, ölümden önce bile ışık vermesinin gerektiğini düşünüyorum, bu noktaları zorlayan nedelerin de sizler olduğunu görüyorum. Tekdüze aynı ortamda yaşayıp, aynı zavallılıkları paylaşan bir toplumdaki

çok, çeşitliliğe dayanan ve beraberliklerinden büyüklükler yaratan yeni bir toplum ihtiyacı doğuyor.

Bu günlerde Bakanlar Kurulu ve yetkililer “Kıbrıs’ı nasıl şekillendireceğiz” diye uğraşırken, doğruların içinde bizler olmalıyız, Kıbrıs’ın aklını biz vereceğiz, Kıbrıs’ın çocukları verecek. Nasıl mı vereceğiz; şu konuşmalar ve tartışmalarla dünyaya sesimizi farklı niteliklerle duyurduğumuz zaman vereceğiz. Onun için siyasi partilerin, hükümet temsilcilerinin, yerel temsilcilerin, kamu kesiminin, ciddi ve diri duran sivil toplum örgütlerinin yeni baştan kendilerini tanımlamasını istiyorum. Türkiye yeni bir döneme giriyor, hiçbir şey yerinde durmayacak; UNESCO’nun geliştirdiği kavramlar, dünyanın ortak aklı, aydınlanma çağının felsefecilerinin ürettikleri... Çünkü gördüğünüz felsefecilerle büyüdük biz, zaman zaman Sartre’a ve diğerlerine karşı çıktık, bir diğerine cevap verdik, bizim gençliğimiz böylesi dinamiklerle doludur. Fransa’dan iyi bir düşünür bize bir şey söylüyorsa, “*Sen, salt Fransa’ya göre konuşuyorsan, benim aklım ve birikimim sana uymuyorsa, ben sana karşı çıkarım*” dedik. Şimdi gençlerimizden bu tavrı görmek istiyorum. “*Biz aykırıyız*” dedi dostum. Aykırı düşünen alternatif geliştirir, kendinden ötesini düşünür, başkası için yaşamayı öğrenir, düz bir birey olmanın sıradanlığından sıyrılan bir kimliğe sahip olur. Bu açıdan sayısal güç tek başına çok önemli değildir; şurada 10 kişi olsanız, ben bu konuşmayı bu inançla yapmaya devam ederim, bir tek kişi olsanız da yaparım. Çünkü tek bir birey, bir dünya demektir. Biz yığınları getirip önünüze koyduk, yığın olmanın yolunu aradık. Buradan bir yere gelemesiniz. Artık toplumumuz yeniden yeni kimliğini aramaktadır. Bu kimlik, yerelden zenginleşerek gelecektir, bu kimlik yerelden büyüyerek gelecektir; bu kimlik, gençliğin yanınızda olduğu, beraber olduğu, biraz da bizi affederek baktığı zaman olacaktır. Gençliğin üzerine çok gidiyoruz; ama dikkatle baktığınız zaman, düşünceye ara verildiği, insanların sağlıklı

düşünemediği çok dönem var. O zaman dönüp daha sevecen ve güçlü akmalıyız geleceğe...

Sabahleyin, "*Hoşgörü sözcüğünü sevmiyorum*" dedim İbrahim Özden Kaboğlu'na, o da "*Hocam, niçin hoşgörüyü sevmediğinizin önünü ve arkasını söylerseniz...*" dedi. Hoşgörüde hafif yukarıdan bakan bir ifade var; kim kimi hoş görmeye karar verebilir? Onu daha ince söylememiz lazım. Niye hoşgörüyü açtım? Bu toplumda ve bu toprakta hoşgörü sözcüğü çok kullanılıyor da, onun içinin daha iyi doldurulmasını istiyorum. Bu topraklarda çok daha iyi anlaşılır oluyor hoşgörü sözcüğü, tolerans sözcüğü. Ama hoşgörü, bir bireyin bir bireye lütfettiği bir alan değildir! bir arada beraberliği ortak inceliğe dönüştürme alanıdır, onu büyütme alanıdır. Bu nedenle sözcüklerimizi de çok dikkatli kullanmak zorundayız. Buradan geldiğim sonuç şudur: Türkiye, umut kapılarını büyütme zorundadır ve bu umut kapıları büyümektedir.

Geldiğimiz günden beri içten teşekkür ediyoruz bazı kurum ve kuruluşlara. Niçin teşekkür ediyoruz, dün de vardı o kuruluşlar; ama içi boşaltılmıştı. Şimdi, "*hayır, içini dolduracağız ve beraber olacağız*" diyoruz. Biz bunu çok söylüyoruz, "*kamunun diri güçleri*" diyoruz, "*yerel yönetimin topraklarını kötüye kullanmayan seçilmişleri*" diyoruz. Sivil toplum örgütlerinin birbirleriyle didişmeden üretenlerinin bizimle beraber olmasını istiyoruz ve özel kesimin bu ciddi topraklarda kazandığı paraların bu ülkeye döndüğünü görmek istiyoruz. Bunlar yan yana geldiği zaman, Cumhuriyet Türkiye'sinin ilk yılları ve onların bugüne ulaşan birikimleri çıkıyor karşımıza. Oradan çıkan doğruların bizim tarafımızdan yeniden yorumlandığı yeni bir devlet anlayışı çıkıyor. Ulusallık meselesi evrensel boyutta büyüklüğe akan bir kanal, bir nehir gibi duruyor önümüzde; ama biz küreselleşmenin bombardımanı altında ulusal kimliğimizin, yerelden ulusala akan kimliğimizin içini boşaltan aydınlar görüyoruz. Bu olamaz ve olmamasını söyleyip cephe oluşturacak olanlar işte buradakilerdir. Eğer

yerelde siz bu gücü ve büyüklüğü yaratamıyorsanız, beraber durmayı sevgiye dönüştüremiyorsanız, ulusal ve evrensel boyuttaki sözleriniz, onun içini boşaltmak isteyenler tarafından farklı yerlere, farklı rüzgârlara taşınır. O nedenle bu toplantının hedefini açıklayan şu dört sayfayı saklayın, başlıkları düzelterek basarız sonra; ama içini doldurduğumuz şeyler, doldurmamız gerekenler şu dört yaprakta var ve bunun nerede konuşulduğunu gösteren üç sözcüğü Büyük Mardin Oteli'ni unutmayın. Bugün belge bırakan toplumlar için, belleğini yitirmeyen alanlar için komisyon kuruyoruz UNESCO'da...

"Büyük Mardin Oteli'nde şu saatten şu saate kadar ülkenin çeşitli kesimlerinden gelmiş insanlar, farklı kesimden insanlar ülkenin önce bir doğal ve kültürel kimlik bütünü olduğunu söyleyerek yola çıkıp, Anayasa'nın bu yolda değişmesini istediler" diyeceğiz, "Kurumlar arası ilişkilerin pekişmesini istedi" diyeceğiz ve "insan, birey denilen şeyin, kaynağın o olduğunu, doğayla beslendiği zaman insanın, bireyin büyüdüğünü ve onun kültüre dönüştürdüğü zaman da süreklilik kazandığını söylediler" diyeceğiz. O yüzden Mustafa Kemal'in Erzurum'da, Sivas'ta –şimdi O'nun mekânlarını dolaştırıp, oralara yeni politikalar geliştireyoruz– kaç kişiyle yola çıktığını da unutmayın diyorum. O yüzden sayısal büyüklük önemli değildir, beraber olmak ve frekans ayarını iyi yapmak çok önemlidir. Onun için ben teşekkürü sona saklıyorum. Biliyorum sandalyeler de zor oturuyorsunuz; düz sıralarda Cumhuriyet'in kurulduğunu da unutmuyorum. Bir insanın bir kenti ve bir ülkeyi şekillendirdiğini de biliyorum.

Niçin dönüp dönüp Temel Koçaklar diyoruz? 1950'den beri ben buraya geliyorum, Türkiye'nin her yerine gidiyorum. Benim kadar burada görev almış yönetici kadrolarını bileniniz çok azdır. Onlarla el sıkışmışım, konuşmuşum, kentin elden gitmemesi için tartışmışım, ben bir şey söylemişim, onlar bana birşeyler söylemiş, gözlerine bakmışım, söylediğime

hiç yanaşmamışlar, içleri elvermemiş veya benim düşüncelerimle onların arasında ilişki kuracak hiçbir şey olmamış. O zaman bugün bu ilişkiyi bir anda anlayanlarla ve bir anda kuranlarla beraber olacağız. Öncelikle, bize zaman kazandıracak, güç kazandıracaklarla olacağız. Olumlu olumsuz bu süreçte burada el sıkışan herkesin Temel Koçaklar'a teşekkür borcu olduğunu biliyorum.

Yalnız şunu dönüp hemen söylüyorum, Söke'de, Kuşadası'nda söyledim, her yerde söylüyorum; Türk toplumu, Anadolu toplumu kadınlarla ilgili, kadınlarla ilgili durumunu gözden geçirmelidir. Niçin gözden geçirmelidir? İnanınız, siyasetçiler varlık olarak kadını öne koymadıkları için, erki kendi ellerinde tutuyor gibi gözüktükleri için, Türk toplumu elli yıldır yarı belinden yaralıdır. Yaralı bir toplum şu anda ve kadın, geleceğin çocuklarını yetiştiren kimlik olarak eğer öncelikli yerini almıyorsa toplumda, demokratikleşme, katılım, kültür varlıklarının korunması, doğal zenginliklerin yarına taşınması söz konusu olamaz. Bunu çok dikkatle konuşalım; kota koymakla, partilerin kadınlarından göstermelik üye seçmeleriyle ilgili değil bu iş. Kadınlar kadın olarak öne çıktıkları zaman da karşılarında duracağı, varlık olarak burada durdukları zaman kadın meselesi vardır.

Niçin "*uygarlıkların beşiği Anadolu*" dedik? Beşik bir simgedir, ana çocuğunu onunla sallar, onunla büyütür. Anadolu'nun kültürel ve uygarlık beşiği burasıysa, Kibele, yaratıcı, üretici varlık olarak kadın, Anadolu topraklarında hep öncelikli, yaratan ve sürekliliği sağlayan varlık olarak durmuşsa, bunu kesintiye uğratmak ve başka yorumlara sürükleyerek bunu anlamsız kılmak, Türk toplumunun gücünün çok azıyla yitindiği anlamına gelir. Bunun için bu konuda kadınlarla ilgili söylemi bir birey ve kaçınılmaz öncü varlık olarak gördüğümüz zaman birbirimize olan saygımızı, sevgimizi, o zaman ailenin varlığının devamı, kent hemşeriliğinin devamı, yurttaş olmanın devamı ve küreselleşen dünyada gerçek bir var-

lık olmanın devamının kanallarını doğru açıyoruz demektir. Bu açıdan içtenlikle konuşmamın temel nedenlerinden birisi yine sizlersiniz. Dün geceki toplantı, ondan önce buradaki toplantı, baylar ve bayanların beraber olduğu, birbirlerinden kaçıp göçerek değil; gözlerine doğru dürüst bakarak, bireyin bireye birbirini anlayarak baktığı bir toplumun özlemini gördüm. O yüzden konuşmayı bu genel çerçevede bırakmayı istiyorum.

Mardin'in Dünya Miras Listesi'ne girme konusu önemli. Uluslararası kuruluşlar sıradan uzmanlarla içi doldurulmamış ve insan olmayan dosyalarla karar verir duruma geliyorsa, bize onlardan hiç fayda gelmez. "*Ortalıkta dolaşan uluslararası kuruluşların, duyarsız kimlikleriyle dünya kültürünü, bilimini ve sanatını bir yere taşıyamayız*" dedim Bursa'daki Uluslararası Tarihi Kentler Toplantısı'nda. Ve o zaman yabancılar biraz rahatsız oldular, yüzlerine söyledim. Orada Meclis Başkanımız vardı, parlamenterler vardı, UNESCO adına Minja Yang bazı valilerimiz vardı ve yerel yöneticiler vardı. Türk Ulusu dik ve bilgili olduğu zaman, bu toprakların, 12 bin yıllık uygarlığın sahibi gibi durduğu zaman, sanıyorum ki dünyanın da değişeceği kaçınılmaz. Ama biz de bize düşeni yapmalıyız...

Bu konuşmaların birbirini izleyen bütünlüğü ve içtenliği, Türkiye'nin temel başlıklarına çare arayan bilgi birikimi ve birbirine bağlanan yapısı unutulmayacaktır. Temel Koçaklar'dan başlayarak, Belediye Başkanımıza; Paşamıza; Kent Konseyi Başkanımıza ve hukukçu arkadaşlarımıza; hepimize çok teşekkür ediyorum. Çarşıda semer yapan semerci, keçeci, zanaat ve sanat grupları ve onların bütünüyle bir Mardin yaratma meselesi sanıyorum ki Türk toplumunun dünyaya yansımada önemli bir adım olacaktır. Böyle bir UNESCO Millî Komisyonu Başkanı olduukça yine onu seçeriz; ama o kişiler seçmezse, onlara da bir cevabımız olacaktır.

KARAKOYUNLULAR, AKKOYUNLULAR

1406 baharında,
Karakoyunlu Kara Yusuf Bey ile
Akkoyunlu Kara Osman Bey,
Mardin'in kuzeydoğusunda
çatıştılar. Çatışmanın sonucunda
iki bey arasında ateşkes ilan
edilmiş olsa da,
Timur Kara Yusuf'u
Şam valisine tutuklattı.
Bu durum bölgede nüfuzlarını
yaymaları bakımından
Akkoyunlular'a avantaj sağladı.
Bu kargaşa döneminin sonunda,
Sultan İsa'nın 1406'da
öldürülmesiyle, yerine oğlu Melik
es-Salih Küçük geçti.
Ancak Salih Küçük'ün karşısına,
1409'da Akkoyunlu Beyi Kara
Osman Bayındır çıktı.

Kara Osman Salih'i bozguna
uğratmış ve Nusaybin ile Savur'u
ele geçirerek
Mardin'i ablukaya almıştı.
Akkoyunlu Kara Osman'ın bu
kuşatma girişimiyle,
ikinci büyük Türkmen
dalgasının Mardin kent tarihine
müdahalesi de başlamış oldu.

Salih, bu gelişmeler karşısında,
Timur'un ölümüyle serbest kalan
Karakoyunlu Yusuf'tan yardım
istedi ve Kara Yusuf'tan gelen
yardımla, Kara Osman Bey'in
Mardin ablukası kırıldı.

Ancak süreklilik kazanan bu baskılar karşısında ne Karakoyunlular'a ne de Akkoyunlular'a direnecek gücü kalan Salih, anlaşma yolunu seçti ve 1409'da Mardin Kalesi'ni teslim etti. Salih'in ölümü ve Kara Yusuf'un kent üzerinde kesin egemenliği karşısında Akkoyunlu Kara Osman, kentin ve bölgenin ele geçirilmesi konusundaki ısrarından vazgeçerek, Musul karşılığında kale ve bütün Artuklu bölgesi üzerinde Karakoyunlu Kara Yusuf Bey'in hükümrانlığını tanıdı.

Ancak Kara Osman Bey, Kara Yusuf'un Timur'un torunlarından biriyle giriştiği savaştan yararlanarak 1420'de Mardin'i yeniden kuşattı. Bu tarihten biraz sonra da, Karakoyunlular'ın bölgesel zayıflamasına bağlı olarak Mardin'i ele geçirmiş olmalıdır. Ancak kaynaklarda bu el değiştirmeye ilişkin kesin bir tarih yoktur.

(S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, *Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.*)

Burada Baro Başkanı'na içten teşekkür ediyorum, çünkü hukuk kavramları içinde konuşmak çok önemlidir. Hukuk kavramlarını genişletmek için yola çıktığımızda geniş konuşmaya, kendinizi kısıtlamadan konuşmaya mecbursunuz. Ve de toplumun ortak değerlerini yaratıp ona inandırmaya mecbursunuz. Bu nedenle hukukçuların toplantılarında konuşmamız daha kolay oluyor, daha sıkıntısız oluyor...

Hepinizi candan kutluyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür kelimesi az kalıyor, ama yine de çok teşekkür ederiz hocam.

Salondan: Affedersiniz sayın Başkan, küçücük bir şey eklemek istiyorum.

Buraya başlıklar koymuştum, başlıklardan birini hoca son cümlelerinde dile getirdi açıkçası, bunu söylemem lazım. İlle de listeye girmek olmayabilir, şart değil; önemli olan, liste için öngörülen bilimsel ölçütlerin hedef seçilmesi ve yapılanmayı o bağlamda tamamlamak. Bu çok önemli bir şey. Tamam, prestij listesine geçerse iyi; ama esas olan o listeye girmenin getirdiği veyahut listeye girmeye önyak olan o kriterler var ya uymamız gereken, onları benimsememiz.

Oturum Başkanı: Çok güzel olur tabii, doğru.

Salondan: Çünkü biraz önce bunu söylediniz.

Oturum Başkanı: Teşekkür ediyorum hocam.

Değerli arkadaşlarım; eğer soru sormak istiyorsanız, sorularınızı bekliyoruz. Buyurun.

Mehmet TUNÇER: Arsin hocama çok kısa bir soru soracağım. Hocam, UNESCO'nun özellikle Irak Savaşı'nda taşınır kültür varlıklarının yağmalanması konusunda, özellikle Arkeoloji Müzesi'nin yağmalanması konusunda tavrını çok merak ediyorum. Bir önceki Taliban yönetiminin de Afganis-

tan'daki Buddha heykellerinin yıkılmasındaki tavrını, ayrıca Ecyad Kalesi'nin Suudiler tarafından yıkılmasındaki tavrını çok merak ediyorum; acaba ne yapıldı? Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Arsin AYDINURAZ: Ecyad Kalesi, Türk kimliğiyle ilgili çok önemli bir kalıntıydı. O konuda açıkçası bir inatlaşma söz konusu oldu. Ecyad Kalesi Suudi Araplar tarafından Dünya Miras Listesi'ne önerilmemiş bir kültür varlığı. Eğer 1972 Sözleşmesi bağlamında dahil ettirseydiler, o zaman yaptırım belki söz konusu olabilirdi. Esasında UNESCO kararlarının çoğu biliyorsunuz tavsiye niteliğinde, yani daha çelebice bir örgüt. Dedim ya, işin felsefesiyle ilgileniyor. Ecyad Kalesi olayında çok yaptırımcı davranılmadı ama özellikle Türkiye'nin uyarılarıyla Ecyad Kalesi bağlamında bazı uyarıcı deklarasyonlarla yetinildi, ama ikili ilişkilerin ve bu bağlamda bazı taahhütlerin olduğunu biliyorum.

Afganistan'daki Buddha heykelleri için de aynı, yani aynı tavır orada da oldu; genel direktörün ve Kültürel Miras Komitesi'nin bu konudaki uyarıcı beyanları oldu. UNESCO Genel Direktörü'nün Kültürden Sorumlu Yardımcısı Buşnaki'yi hocam tanıyor. Buşnaki, kimliği nedeniyle o konuda çok duyarlı davrandı; ama dediğim gibi, sansasyon peşinde olan medyada çok da yankı bulduğu söylenemeyen bir çıkış oldu bu.

Irak meselesine gelince, Irak'ta inanılmaz bir kıyım oldu. Yani düşünebiliyor musunuz, Amerika Alaska'da petrol araştırmalarını kışın yapıyor. Çünkü ağır iş makineleriyle toprağı hallaç pamuğuna çevirmemek; yani florayı, faunayı bozmamak temel hedef. Bunun için kış mevsiminde buz yollar yapılıyor. Bu buz yolların da gereken suyun göllerden alınmasına karşı da bir cereyan var; ama bahar gelince, erime başlayınca petrol aramaları duruyor. Bu bilinçte olan, Alaska'yı böylesine koruyan bir devlet, uluslararası bir güçle o tarihi toprakları bombalarla, paletlerle hallaç pamuğuna çevirdi. Hele o müzedeki ağlayarak dolaşan müdireyi gözlerimin

önünden bir türlü alamıyorum. Böylesi bir anlayışsızlığa açıkçası uluslararası camia, UNESCO, burada da yeterince tepki gösteremedi; ama UNESCO böyle, biraz naif bir yapı. Bu sesi esasında basının algılaması, basının seslendirmesi, basının duyulur hale getirmesi gerekli. Yalnız bir oluşum var, onu biliyor musunuz, bilmiyorum; Irak'ta tahrip olan kültür varlıklarıyla ilgili bir oluşum örgütleniyor ve bu örgütlenme. Cevat Erder, ICROM Genel Direktörlüğü'nü yaptı, çok da ödül almış ve saygıdeğer bir kişi, Metin Bey'in yakın dostu. Metin Bey'e diyor ki, yani yeri gelmişken söyleyeyim; MS ve MÖ Milattan Önce filan ya, "*Hayır, o Metin'den önce ve Metin'den sonra*" diyor.

Salondan: Biz de az değiliz, değil mi, birbirimizi idare ediyoruz.

Prof. Dr. Arsin AYDINURAZ: Yalnız, Cevat bey benim gibi yırtık değil, ben de esasında çok sosyal değilim, siz bakmayın benim böyle abartılı konuştuğuma. Cevat bey, "*Ben sosyal özürliüyüm*" diyor, katılmıyor. Keşke getirsek o çelebi adamı.

Şu haberi ondan aldım; Irak'taki tahrip olan kültür varlıklarıyla ilgili bir oluşumda Iraklılar'ı Türk kültür dünyası -öyle diyelim- onarımlar için, tahribattan kurtarmak için sanki eğitmeye soyunuyor. Bu teşebbüste biraz geri kalındı, ama sanki canlandırılacak; yani bu bilinç, bizde biraz daha düzeyli olduğunu düşündüğümüz bilinç, Irak'taki duyarlı kişilere aktarılacak gibi geliyor.

Prof. Dr. Metin SÖZEN: Son bir öneriyle bitirecektim, unutuyorum. Bir yere geldi Mardin, bugünkü toplantı bu nedenle anlamlı. Bugüne kadar bu kent dişini tırnağına taktı ve sunumda da Murat Dilmen'in söylediği gibi, ne olduğunu sordu kendine, "*Mardin nedir, biz kimiz?*" sorusunu sordu. Arkasından "*Bugüne kadar bu soruyu soranlar bize ne bıraktı?*" dedi. Sonra "*Niye sorunlar çıktı da değerli valimiz Temel Koçak-*

lar geldikten sonra betonlar kırılmaya, arkadan taşlar çıkmaya, işgaller önlenmeye, çevre oluşturulmaya başlandı?” Cengiz Yanıkoğlu dostum, kaledeki kültürel mirası, ona uygun kişileri bir araya getirerek, Vali’den aldığı destekle yaptı onarımları. Burada çok dikkatli olunması gereken bir süreç var. Haluk Eldem konuşurken ona soracaktım oturduğum yerden, unuttum. “Elimizde kaç tane alet var, geldiğimiz noktayı, sorunlar çiksa bile çok zedeletmeden taşıyabileceğimiz?”

Şu an önemli bir noktadayız. Ben Mardin için çok kritik bir an olarak görüyorum, bunu soru sorar gibi anlatmak istiyorum. Yönetim bir insanı bir yere gönderir, bir süre sonra başka bir yere gönderir. Yapılanların sürdürülmesi, onun yerine gelenler tarafından aynı yoğunlukta ve aynı sıcaklıkta, aynı öncelikte olmayabilir. Birebir insanlarla uğraştığımız için, buna çok tanık oluyoruz. Mardin’in en kötü koşullarda, normal koşullarda ve büyütüldüğü zaman, hangi sivil örgütlerle, hangi yerel örgütlerle, devletin hangi yerel birimleriyle, bugün Mardin’in geldiği yerin korunmasını sağlayacağız? Kimliğini koruma noktasına gelmiş, kimlik arayışını bir yere taşımış Mardin’in, bu kanalı bozmadan götürebileceği sistemi bulmak zorundayız. Bu sistem yalnız Mardin için de söz konusu olmayacak, Mardin bir model olacak. Yerel yönetime erk gelsin diyorsak, erkin taşınması ve sürekliliği, güçlerin ne noktada ve ne nitelikte olduğunun planlanmasıyla mümkündür. Bu bir planlama kısacası tasarım sorunudur. Toplumsal yaşam, kentsel yaşam bir tasarım sorunudur. İyi tasarlıyorsanız, o tasarımın içine de gerekli nitelikleri olan insanları koyarsanız, onu nereye taşıyacağınızı daha iyi bilirsiniz.

Valim halkla olan ilişkisini sıcak sürdürdüğü için, kurumlar, kuruluşlar ve çeşitli kesimler arasında sıcaklık bir ortam oluştu; demek ki bu korunacak bir şey, büyütülecek bir şey ve artırılabilecek bir şey. İki, merkezi hükümet, merkezi otorite burayı artık dünden daha farklı yaklaşıyor. Burayı yanlışlığa

itecek bir tavrı gündeme getirirse, bizim dik durmamız, “dur bakalım” dememiz gerekiyor. “O zaman sivil toplum örgütleri, o zaman yerelin diğer güçleri, Mardin hemşerileri, biz varız, bunu deldirtmeyiz” diyecek, somut bir tavır koyacak bir yeni örgütlenmeyi gündeme getirecek.

Bir diğer aşama, evrensel boyuttan gelecek sonuçları ciddi bir plana taşıdığımız zaman, o sonuçlar önce bizim kendi kendimizi gözden geçirmemizi gerektirecek. Sayın dostuma gönderme yapıyorum. UNESCO bize kendi kendimizi gözden geçirme fırsatı yaratmıştır. Gireriz veya girmeyiz, o ölçüler uluslararası ölçülerdir, onu ülkemize aktarıyoruz ve öğreniyoruz, o bize her zaman lazım. O zaman demek ki burada en azından bu toplantıdan çıkarken, bir sürü Türkiye’yi seven ve düşünen insan Ankara’ya gidecek, İstanbul’a gidecek ve başka kentlere gidecekler, baroda günlük yaşam başlayacak, mahkemeler devam edecek, yargı yine konuşulacak; ama yaşamımızın bir tarafında Mardin durmak zorunda. Herhangi bir sorun çıktığında değil, sorun çıkmadan buradaki arkadaşlarımızı, bugün buraya gelenleri her an çağırabilmeliyiz; yani hepsinin adresleri burada olmalıdır. Yani bugün buraya gelen, baronun birlikte geldiği arkadaşlarımız, bizim gibi başka kesimlerden gelenlerin bir envanterini rica ediyorum, bu aşamada çok önemli.

Şimdi İstanbul’da düzenleyeceğimiz bir toplantıyla, Mardin’in hemşerilerini, İstanbul’da yaşayanlarını beraberliğe çağıracağız MAREV, buranın en önemli sivil örgütlerinden biri. Çok büyük bir çaba gösterdiler ve olağanüstü bir kanal açtılar. O zaman MAREV, başladığı tarihten bugüne kadarki ilişkilerini yeni bir gündemle gözden geçirmek zorundadır. Biz de gözden geçireceğiz, Kent Konseyi de gözden geçirecek. Ulaştığımız büyüklüğün de kolay yaratılmadığını biz biliyoruz, parayla da yaratılmadığını biliyoruz. O zaman şunu öneriyorum: Kısa erimli, orta erimli ve uzun erimli bir yeni Mardin projesinin bugünden itibaren kişileri belli

olmalı, katılacak kurum ve kuruluşların yönü ve yöntemi iyi saptanmalıdır. Ayrıca bir web sitesi açalım. İçinde adlarımızı görmek isterim, bir hemşeri gibi durmak isterim Mardin’de, sayın Kazım Kolcuoğlu bir hemşeri gibi durmak ister. Türkiye’nin her yerine hemşeri olmaya razıyız, ama bu projede “geldik, konuştuk, gittik” yok. Burada örgütlenmenin sağlıklı başlangıcını görüyorum, o yüzden süreklilik fikri de burada yatıyor. Süreklilik üzerinde yeterince duramadım, o yüzden içimde kaldı, konuşmaya devam ettim ve o yüzden bu konuyu yeniden tartışmaya açmak istedim

Haluk ELDEM: Sayın hocam, daha önce de söyledim, bugün beni iyice depresyona soktunuz. Yani kafam da çok karıştı, ama biraz önce söylediklerinize canı gönülden katılıyorum. Hakikaten bugün bizim omuzlarımızda, özellikle MAREV olarak ve tabii Mardinliler olarak bugün omuzlarımıza gelen sorumluluk, üstümüze binen yük dünden daha fazladır, buna kesinlikle inanıyorum. Siz bunları söylemeden önce kafamdan bir sürü şey geçirdim, geçiriyorum. Tabii biz bir kuruluşuz, bizim organlarımız var, ama size kesinlikle şunun sözünü veriyorum: Biz buradan çıkıp da İstanbul’a döndüğümüz zaman, bunları asla unutmayacağız. Tüm Mardinlileri bir araya getirmek suretiyle... Hatta bizim projemizde Mardinliler yurtdışında büyük bir nüfus oluşturuyor, Kanada’dan İsveç’e kadar, İsveç’ten Hollanda’ya kadar. Onları da bu projenin içine katma düşüncemiz vardır ve bunu yapmak için elimizden gelen her şeyi de yapacağız. Milletvekillerimiz, tabii hepsinden öte çok değerli idarecilerimiz, sayın Valimiz, emsalsiz Valimiz, sayın Tugay Komutanımız burada dikkatle izliyor, sayın Rektörümüz izliyor; yani bu birliktelik ve şu gördüğümüz manzara MAREV’in yetkili bir kişisi olarak bana büyük bir heyecan verdi. Sayın Milletvekilimiz Süleyman Bölünmez de geldi şimdi, buradalar. Herhalde gündemi dolayısıyla daha önce gelemedi, ama yine de bizim toplantımıza gelen tek Mardin Milletvekili. Yapıcı bir insan, onun da çok büyük katkıları olacağına da

–zaten bir MAREV’li kendisi– inanıyorum. Sizinle teması ka-
tiyen kesmeyeceğiz, ama ben burada öncelikle bu projeye,
bu büyük projeye, bu uygarlık projesine destek olmanız için
elinizden geleni yapacağınıza eminim; fakat İstanbul’daki
Mardinlileri katabilmemiz için bize yardımcı olmanızı özel-
likle istirham ediyorum.

Efendim, web sayfası hazırlığımız var, Sabahat hanım söy-
ledi. Tabii İstanbul Valisi çok güzel hatırlattı, sayın Valimiz.
İstanbul Valisi de Mardin evladı, çok değerli bir kardeşimiz.
Mardin’le akrabalık ilişkileri olan ve bize çok yakın bir vali-
miz. Yani İstanbul’a kaç sene sonra tekrar bir Mardinli vali
olabilir, bilemiyorum, ama o da bizim için büyük bir fırsat.
Hemen aklıma geleni söyleyeyim: İstanbul’daki Mardinlileri
bu projeye katmak için, ilk fırsatta... Bizim tesislerimizde
sanıyorum geldiniz, gelenler biliyor, böyle bir sempozyum
için çok uygun bir ortam. Sayın Barolar Birliği Başkanı’ndan
da rica ediyorum, Mardinli meslektaşlarımdan da rica ediyoro-
rum, tabii en başta sayın Valimden de rica ediyorum: Sizden
beklediğimiz –ki esirgemeyeceğinize inanıyorum– katkınızla
burada hissettiğimiz heyecanı İstanbul’daki Mardinlilere de
hissettirmek, onları da bu projeye katmak için yardımları-
nızı, başta sizin ve çok değerli hocalarımızın yardımlarını
bekliyoruz.

Belki zamanımı çok suiistimal ettim. Özür dileyerek saygı-
larımı sunuyorum bütün katılanlara ve çok teşekkür ediyoro-
rum. Sağ olun.

Oturum Başkanı: Haluk beye teşekkür ediyorum.

Sayın Milletvekili Süleyman Bölünmez, Mardin konusunda
gerçekten çok duyarlı. Hoş geldiniz. Yalnız sonra da niye geç
geldikleri konusunda kendisinden hesap soracağız.

Sayın Beşir Ayanoğlu, buyurun.

Av. Mehmet Beşir AYANOĞLU (Mardin Barosu Yönetim Kurulu üyesi): Sorumu soracağım, yalnız oturum başkanı Cemal bey, miras sözcüğünü değil, emanet sözcüğünü kullandı. Tabii orada Arsın hocam bir polemige girdi Cemal beyle, miras sözcüğünden hoşlanmadığını belirtti. Hani arabaların arkasında yazar, *"Miras değil, alın teri."* Miras tüketen çok memleket evlatları vardır. Ben tabii ki Cemal beyin fikrine katılıyorum, *"emanet"* sözcüğünü önemsiyorum. Bir arkadaştan arabayı emaneten aldığım zaman, iki gözüm gibi bakarım. Onun için buradaki kültürel varlıklar emanettir bize. Kızılderililerin şu sözü var; *"Biz bu toprak vatanını çocuklarımızdan emanet olarak aldık."* Onun için bu kültürel varlıklar bizim torunlarımızın ve çocuklarımızın varlıklarıdır, emanet olarak kendilerinden almışız ve sırası geldiğinde tabii ki onlara devredeceğiz.

Metin hocam örgütlenmeden bahsetti. Kendi adıma, bir hukukçu olarak, örgütlenmeyle ilgili iyi bir aşamaya geldiğimizi söyleyebilirim. Mardin'deki hukukçu ve mimar arkadaşlar 2002 tarihinde bir araya geldik ve 6 aylık bir süreç içerisinde bir derneğin tüzüğünü hazırladık. Bu tüzüğü hazırlarken, çok detaylı, ince bir şekilde, olayın teknik boyutunu da göz önüne alarak bir tüzük meydana getirdik ve derneğimizi de Mardin Kültür Turizm ve Tanıtım Derneği olarak verdik. Bu Derneğin Başkanlığı'nı Kent Konseyi'nden tanıdığımız Şehmus Dinçer beyefendi yürütmektedir. Bu konuda zaten kendisinin Mardin'deki çalışmaları konusunda bilgileriniz vardır. Bu dernek tüzüğünde çok geniş tanımlı bir tüzük ortaya çıktı. Yani Mardin'de kültürel varlıkları ihlal edecek bir yapılanmanın varlığı halinde, derneğin mahkemelerde, savcılıklarda ve diğer adli ve idari yerlerde gerekli başvuru yasal hakları, takip etme yükümlülüğünü de o tüzük içerisinde koymuş durumdayız. Tabii derneğin aşamaları da, bu derneğin daha faal, daha aktif bir şekilde yürümesi için birtakım desteklere, tedbirlere ihtiyacımız vardır. Fakat bu derneğin kuruluşunda özellikle sayın Vali'nin ve eşleri Sabahat hanımın *-ki, kendisi*

de meslektaşımızdır, bu konuda kendisine müteşekkirim- büyük katkıları olduğunu da ifade etmek isterim.

Sorumu meslektaşım Derviş beye sormak isterim. Kendisi çok güzel bir sunuş yaptı. Özellikle iptal davalarıyla ilgili ve koruma altına alınan varlıkların Danıştay'da ve idare mahkemelerinde de farklı kararlar ortaya çıktığı; fakat genellikle Danıştay'ın bu varlıkların korunması yönünde kararları çıktığı, fakat 2003 tarihinde Danıştay'ın en son kararında bundan geri döndüğünü ifade etti. Acaba Danıştay'ın bu geri dönüş gerekçesi nedir? Acaba biz mi Danıştay'a bunu yeterince anlatamadık veyahut bir hukukçu olarak ve hukuk adamları olarak biz bu koruma şeyini, yeterince oradaki mahkeme huzuruna mı götüremedik, acaba oradaki problem neden kaynaklanıyor?

Bir diğer husus, bu Danıştay kararları ve idare mahkemesi kararları ki, Türk Ceza Yasası'na göre bu kararların yerine getirilmemesi de suçtur. Kararların yerine getirilmeyişinin daha açık sebeplerini izah etseniz... Bu konudaki o karmaşıklık izah etmesi bakımından bunu talep ediyoruz. Teşekkür ediyorum.

Av. Derviş PARLAK: Teşekkür ediyorum sayın meslektaşım.

Öncelikle tabii Danıştay'ın son kararındaki gerekçeye kısaca yer verdim konuşmamda ve bu kararda Danıştay'ın üstün kamu yararı kavramına vurgu yaptığını belirttim. Bunun nedeni de şu tabii; kültür varlıklarının korunmasında, kamu yararının olmadığı söylenemez, inkâr edilemez, o kesin; fakat daha üstün kamu yararları var mı, yani "o çatışan yararlardan hangisine öncelik verebiliriz" düşüncesi vardır. Bu yalnızca bu son örneğini verdiğim kararda değil, başka olaylarda da olmuştur, Ankara'da da olmuştur, Cevat hocam çok iyi bilir. Hatta yine örnek verdim, Tarihi Yarımada'nın, sit alanının dayanağının bir mahkeme kararı olduğunu söyledim.

İlginçtir, o mahkeme kararı yine o dönem Danıştay'da üstün kamu yararı gerekçesiyle bozuldu ve üstün kamu yararı gerekçesini kurarken, Tarihi Yarımada'nın otomobil açısından ulaşımını ve onun altyapısal gereksinmelerini de gözetmek gerektiğini, bunun üstün kamu yararı olduğunu belirtti; yani *"Korunabildiği kadar korunsun, ama ulaşım da öncelik verilsin"* türünden bir anlayıştı. Tabii dediğim gibi, bunu bilim adamlarımız, hukukçular tartışmalıdır. Üstün kamu yararı bu tür durumlarda koruma aleyhine bir sonuç yaratacaksa, bu gerçekten ciddi bir tehlikedir.

Bu nasıl gelişti bu olaylarda? Şunu söyleyeyim; Bir kere diğer meslektaşlarımın açtığı davalardır bunların önemli bir bölümü. Mesela bu son karar için; dediğim gibi, bütün her şey, yani mahkemede yürütmeyi durdurma kararı verilmiş, iptal kararı verilmiş, bu arada vakıf yöneticileri yargı önüne çıkarılmış, Koruma Kurulu üyeleri yargı önüne çıkarılmış, Danıştay iptal kararını temyiz aşamasında onamış; fakat son karar düzeltme aşamasında değişiyor ve bütün soruşturmalar filan da ortadan kalkıyor, ceza davaları ve başka şeyler. Dolayısıyla o anlayış değişikliği olabilir; yani bunun neden kaynaklandığı önemli değildir, onu yargıçlarımız takdir edecektir. Ama önemli olan, bu anlayış bilimsel midir, doğru mudur, bunun bilimsel anlamda irdelemesini, değerlendirmesini yapmaktır.

İkinci soru sanıyorum yargı kararlarının niçin uygulanmaması, yani yargı kararlarının uygulanmaması neden oluyor? Aslında bunun zaten hiçbir nedeni olamaz, Anayasa'nın 138. maddesi çok açık, yargı kararlarının uygulanmamasının mazereti diye bir şey yoktur. Hukuk devletinde son sözü yargı organları söyler ve o kararlara hem yasama organı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, hem yürütme organı, hem de idari organlar, ayrıca tüm özel hukuk tüzel kişileri veya gerçek kişiler uymak zorundadır. Bu çok açık, bu zaten hukuk devletin bir gereği. Ama bir mahkeme kararının uygulanmaması

durumunda hepimizin ürpermesi ve tüylerinin diken diken olması gerek, öyle de olduğunu sanıyorum; ama bir şey yapamıyoruz. Niye yapamıyoruz, onun nedenini açıkladım. Öncelikle dokunulmazlıklar ve yaptırım eksikliğine değinmek gerekiyor. Yani idareye tanınmış bu mahkeme kararlarını uygulama yetkisi idari organlarda; oysa o dava konusu, iptal edilen kararı veren birim de aynı birim. Dolayısıyla aynı birim kendi kararında ısrar etmeye çalışıyor, ısrar ediyor, o kararı uygulamıyor. Aynı zamanda dokunulmazlığının arkasına sığınarak ve o dokunulmazlığı kaldırılrsa bile, yaptırımdaki eksiklik nedeniyle *-onu da söyledim, görevi kötüye kullanma suçu paraya çevrilebilir, tecil edilebilir bir suç-* ve yargı kararlarının uygulanmaması suçu ne yazık ki özel, ayrı bir suç olarak değil de; görevi kötüye kullanma gibi o genel anlamlı suçun içinde mütalaa edilmiş ve dolayısıyla eksiklikler oradan kaynaklanıyor. Öncelikle onu söylüyorum, Türk Ceza Kanunu Tasarısı şu anda Meclis'te. Bu anlamda orada mahkeme kararlarına uyulmamayı bir suç olarak, ayrı bir suç olarak düzenlemek ve ciddi bir yaptırımı öngörmek yetmez, ayrıca Kamu Görevlilerini Yargılama Kanunu kapsamı dışına çıkartılabilen bir bakış düzenlenebilirse bu sorun çözülür, biter.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim. Buyurun.

Av. Mehmet İhsan KALKAN: Öncelikle bu emanetle ilgili bir-iki laf söylemek istiyorum. Açıkçası memlekette emanete hıyanet edenleri çok gördük, dolayısıyla böyle bir söyleme kesinlikle katılmıyorum. Kaldı ki, tarihi ve kültürel değerler sadece Mardinliler'in değil, dünyadaki bütün insanlık tarihinin ortak değerleridir. Buna bu açıdan bakmakta büyük bir fayda görüyorum.

Çok değerli sayın Prof. Dr. Metin Sözen beye bir sorum olacak. İki kişi olarak Mardin'de bulunduğunuz için ne hissediyorsunuz ve bölgedeki insanları gerçekten iki kişi olarak mı gördünüz, yoksa yarım kişi olarak mı gördünüz?

Bir diğeri sorum da Prof. Dr. Arsin Aydınuraz beye olacak. Ben de uluslararası hukukta çalışmış bir kişi olarak çok iyi biliyorum ki *-bu konuda sayın Metin hocamın birçok fikrine katılmakla birlikte sadece çok az bir kısmına katılmıyorum-* bu uluslararası kuruluşların özellikle Irak Savaşı'nda donör ülkelerden, yani bütçe sağlayan ülkelerden pay kapabilmek için; yani insani hizmet adına değil de, sırf bütçe kapabilmek için kadroların nasıl şişirildiğini, hayali senaryoların nasıl üretildiğini çok yakından çalışan bir insan olarak çok iyi biliyorum. Yani oradaki o fikre katılıyorum ve UNESCO'nun Irak'taki gelişmelere naif kalmasını esefle karşılıyorum. Ki, UNESCO eğer gerçekten aydınlardan oluşuyorsa ve öyle bir iddia varsa, aydınlar bu konuda neden yeterince felsefe üretmedi, onu bilmiyorum, sorgulamak lazım.

Bir de iletişimle ilgili bir fotoğraf dikkatimi çekti, yani o fotoğrafı görmekten dolayı aslında biraz da üzüntü duyuyorum; çünkü Afrika'nın şu anki gerçek yansıması onlar değil diye düşünüyorum. İnternette, Afrika'da insan yiyen kargaların da olduğunu gördüm; yani aslında o fotoğrafın daha bilimsel ve daha açıklayıcı olduğunu düşünüyorum.

Bir sorum da sayın meslektaşımın olacak. Yargı kararlarının uygulanmamasıyla ilgili ciddi endişelerimiz var; ben de bir hukukçuyum, yakından takip ediyorum. Şırnak Valiliği'yle ilgili bir davamız olduğu için çok iyi biliyorum ki vekili olduğum da aslında hac konaklama, Diyanet İşleri'ne bağlı çalışan bir yerdi. Yargı kararı nihayetinde sonuçlandı ve lehimize karar verildi; fakat Valilik ısrarla kararın uygulanmaması için her türlü zorluğu çıkarttı ya da çok da yasal olmayan, yargı kararının uygulanmaması için her türlü yola başvurmayı denedi. Fakat ne var ki, biz ne zaman valilik makamına hitaben ihtarname gönderdiğimizde ve şahsına yönelik olarak görevi kötüye kullanmaktan dolayı dava açacağımızı söylediğimizde, her nasılsa on beş gün içinde bu sorun çözülmüş oldu.

Bir de şunu söylemek istiyorum; bu tabiat varlıkları, tarihi eserler vesaire değerlerin korunmasında insanlar yargı yoluna başvururken, gerçekten onları korumak için mi, yoksa daha çok ekonomik değerler mi ön plana çıkıyor? Bu konuda da eğer uzman olmuş bir kişi olarak aydınlatırsanız, çok mutlu ve memnun olacağım.

Hepinize teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum. Sağ olun.

Oturum Başkanı: Siz de sağ olun. Hocam, sizden başlayayım.

Prof. Dr. Metin SÖZEN: Önce ben söyleyeyim. Ben, bir yerde bundan yıllar önce bir konuşma yapıyordum ve hemen hemen o kentte görebileceğim herkes oradaydı. Dedim ki, *"Bu kentte iki diri insan varsa, bu kent kimliğini korur. Ne yarım, ne buçuk, iki tane insan varsa bu kentte..."* Demek istediğim şeydu; *"bilinçli iki insan varsa, kendilerini gerçek bir hemşeri, gerçek bir birey olarak görüyorlarsa, onların etrafında yavaş yavaş güç odakları oluşur ve değişik kesimleri bir araya getirme şansı doğar."* Mardin için bu dönemi çoktan geçtik; değil iki insan, düne kadar çeşitli nedenlerle bir arada gözükmeyen kurum, kuruluş ve kişiler bir araya geldiler. Burada bunları söylememin ve altını çizerek konuşmamın nedeni şu: Türkiye'de çoğu kez iyi bir şeyi anlatmanız için, bir yerde dikiş tutturmanız gerekiyor. Bir yerde kavramları ve geliştirilen felsefeyi bireylerin düşüncelerinden eyleme dönüştürecek özel bir alanı elde etmeniz gerekiyor. Eğer Mardin'de bir model oluşturabilirsek, o zaman bu model, biraz önce sorun olarak anlattığım Şırnak'ta ve başka yerlerde artık sorun olmaktan çıkar, ülke vakit kaybetmez; önündeki örneğe dayanarak, kendisini bir adım ileride ve farklı bir noktada görmeye başlar. O bakımdan buçukludan çok, iki dememin sebebi, birinin biriyle konuşacak hale gelmesi demektir. Geliştirdiğin kavramları tek başına taşıdığı zaman tartışma olmayacağı için, düşünceni bütününle doğru zannedebilirsin. Düşün-

cenin yanlışlarını, eksiklerini görebilmen için bir başkasına gereksinim duyacaksın.

Tartışma iki kişiyle olur, diyalog dediğimiz odur. Türkiye’de monolog vardır, kitleler vardır, tartışma var gibidir. “*Der gibi geldi bana*” diye şarkı vardır, hep der gibi oluyor; yani o zaman olmuyor. Burada Dünya Mirası Listesi’ne yönelen bir kentte, arkasında bir örgütlenme biçimi, onun çeşitli kesimlerden insanları olmalıdır. Onların kurduğu örgütler olmalıdır. Hükümete sundukları dosyalar nitelikli olmalıdır. UNESCO, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi’ne gittiği zaman dosya, ciddi bir ülkenin her kesiminin içinde olduğu bir dosya olmalıdır. Kavram geliştirmekle yetinmeyen, uygulamaya dönüştüğü alanların yoğunluğu ve niteliği güven verici başlıklar içeren dosyalar olmalıdır. Böylesi çabalar içinde olan kentler ortaya çıkmaya başladı. Beraber dolaşıyoruz, sayın Valim katılıyor, belediye başkanlarımız katılıyor. Çok önemli örnekler görmeye başladık.

Geçenlerde hep birlikte Kula’da yürüyoruz, biz öndeydik, farkında değiliz. Birisi kolumdan tuttu, bir belediye başkanı, “*Bak hocam, dün neler konuşuyorduk, şimdi yüzlerce kişi hep birlikte yürüyor*” diyor. O yüzden ben ortak sese çok inanıyorum. Çok önemli, konuşurken aklının kendi dilinden düştüğü an. Sesine güvenmiyorsan, aklınla tartışmıyorsan ve aklına geleni söylüyorsan, berraklaştırmadan konuşuyorsundur. Yani akıldan dile, dilden söze, sözcüğe dönüşen süreç inandırıcı olmalıdır. O da birikim demektir ve irdelenmiş, gözden geçirilmiş bir sistematığın sonucu demektir. Ben yıllarca her türlü hareketin içinde olmuş bir insanım. Dikkat ediyorum, beraberliğe dayalı tartışmalarda öne çıkma duygularıyla kendini kanıtlama zavallılığına düşülmezse, o zaman özlediğimiz ortak dil oluşabiliyor. Onun için kendisiyle ilgili, ama sizinle berabermiş gibi gözükten bireylerden kaçınmın...

Teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Arsin AYDINURAZ: Sorunuz bir polemikle ilgili, sevgili kardeşimin söylediği türde. Ben latife ettim açıkçası, ama emanet sözcüğünü kendi aramızda kullanırız, ama uluslararası platforma taşıdığımız bir olguda bunun uluslararası terminolojideki karşılığını kullanmak zorundayız. Bu bakımdan ona *"heritage"* yani *"miras"* diyorlar, *"kalıt"* diyorlar. Yani o bakımdan onu kullanmalıyız. Kendi içimizde emanet bize daha uygun oluyorsa, kendi içimizde konuşabiliriz; ama uluslararası boyuta taşınan bir olguda terminoloji karışıklığı yapmamak lazım.

Prof. Dr. Metin SÖZEN: *"Emaneten"* sözcüğünü de unutma. Emanet tamam da, emaneten sözcüğünü hiç unutma.

Av. Derviş PARLAK: Sayın meslektaşımın iki tane sorusu vardı; daha doğrusu birincisi soru değil, herhalde yorum gibi. Çünkü Şırnak Valiliği'nin bir mahkeme kararını önce uygulamaması üzerine çekilen bir ihtarname sonucunda bu kez uyguladığını söyledi. Tabii mümkün, keşke o ihtarnameye de gerek kalmasaydı. Ama biz öyle örnekler biliyoruz ki, bir örneğini verelim mesela; Koç Üniversitesi, Anayasa Mahkemesi yasayı iptal etti, tahsisler iptal edildi, hatta gerekçeli kararlarda *"orman varlığını azaltıcı tahsisler yapılamaz"* denildi, Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu'nun bozması üzerine iptal edildi; fakat bu arada yeni bir yasa değişikliği yapıldı. YÖK Yasası değiştirildi, yine o tür vakıf üniversiteleri için yasalar değişti, tekrar Anayasa Mahkemesi'ne gitti, tekrar iptal edildi, yine iptal kararları verildi, şimdi uygulanması bekleniyor; ama uygulanmıyor. Ne yapılacak peki? Bu kararı uygulamakla görevli olan organ en başta Bakanlar Kurulu'dur; çünkü Bakanlar Kurulu'nun bir işlemidir söz konusu olan ve Bakanlar Kurulu'nun dokunulmazlığını, daha doğrusu bakanların, başbakanların dokunulmazlığının ne düzeyde olduğunu, ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nce verilecek karar üzerine bu fiillerin soruşturulabileceğini biliyoruz ve bu da çok zor bir süreçtir, tamamen siyasal bir süreçtir.

İkinci soru, "Tarih, kültür ve doğa varlıklarının korunması amacıyla dava açanların acaba gerçek amaçları nedir?" Tabii çok değişik güdülerle dava açabilir insanlar; ama bizim gördüğümüz örneklerin çoğunda belde sakinlerinin oluşturdukları dernekler, kuruluşlar, meslek kuruluşları, vakıflar vardır. Onun dışında ayrıca belde sakinleri de o sokaktan geçen, o her gün yaşadığı kentin içindeki bir eski eserin ya da bir kültür varlığının korunması için dava açabiliyor. Bununla beraber kendi evinin bulunduğu yerde, önünde bir eski eser, bir tarihi ya da kültürel varlık varsa, buna ilişkin alınan yeni kararlarla bu kültürel varlık büyütülüyor ve onun manzarasını kesiyorsa, o aynı zamanda mülkiyet hakkı nedeniyle, doğrudan dava açma yetkisine sahip ve bu tür işlemlere karşı maddi tazminat talep edebilme yetkisine de sahip.

Yalnız şunu özel olarak belirtmek istiyorum; İdari yargılama usulünde bir menfaat kuralı vardır, "iptal davalarını açacak olan kişilerin iptalini istedikleri işlem hakkında, o işlemle güncel, meşru ve kişisel bir ilişki içinde olması gerekir" diye. Tabii bu da ayrıca tartışılması gereken bir noktadır. Hukuk devletinin yaşama geçirilmesi açısından iptal davalarının mümkün olduğu kadar çoğalmasından çok, açılmasında yarar görürüm. Bu arada bu dava açma haklarını kötüye kullananlar olabilir. Bunun tek yolu vardır; kamu yararı amacını içeren, kamu yararı düşüncesiyle açılan davalardan feragati yasaklısınız, vazgeçme hakkını yasaklısınız, o zaman herkese de dava açma yolunu açarsınız. Bu, onunla çok ilintilidir; çünkü feragat kurumu, kötüye kullanılabilen bir kurum olabilmektedir bu tür davalarda, bunlar da önemli problemlerdir. Teşekkür ediyorum.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim. Başka sorusu olan var mı?

Şehmus NASIROĞLU (Midyat Belediye Başkanı): Özellikle Metin hocama soruyorum: Sayın Vali burada ol-

Fiilen ve hukuken bölünen Akkoyunlu Devleti'nin bu gerileme sürecinde etkinliği artan İsmail Safevi'nin 1501-1508 yılları arasında kendisine birçok heteredoks aşiret katılmasıyla, egemenliğini Akkoyunlu toprakları üzerinde yaymaya başladı. Bu durum karşısında, Uzun Hasan'ın toprak varislerinden Elvend, Azerbaycan-İran bölgesinde İsmail Safevi'nin baskısından kurtulmak üzere, Diyarbakır yöresinde etkinlik kurmaya kalkıştı ve bu vesileyle Mardin Hâkimi Kâsım'la 1502'de çatışmaya girdi; bu çatışma sonucunda Kâsım yakalandı ve idam edildi.

Bu başarısının ardından Elvend, 1054-1505 yılına kadar, Mardin de içinde olmak üzere, Kâsım'ın nüfuz alanında hüküm sürdü. 1505'te ölen Elvend'in boşalttığı taht için, Musullu Emir Bey'in temsil ettiği askerî önderlik ile veraset ilkesini hayata geçirmeye çalışan saray görevlileri arasındaki sürtüşme fazla uzun sürmedi ve Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Muhammed'in torunu Zeynel, rehin bulunduğu Dulkadirîlilerin desteğini alarak, birer birer bütün Diyâr-ı Bekr ve Diyâr-ı Rabia kentlerine boyun eğdirdi.

Yöredeki Kürt emirleri de Zeynel'e itaat ettiler. Ancak askeri önderlikten yana tavır koyan Musullu aşireti, kısa süre içinde toparlanarak Dulkadirli birliklerini bölgeden sürmeyi başardı ve böylelikle Zeynel'in bölgedeki hükümranlığı sona erdi.

Emir Bey'in önderliğindeki Musullu aşireti, 1507'ye kadar Diyarbakır merkez olmak üzere bağımsız olarak bölgeyi yönetti. 1507'de Malatya'ya kadar uzanan Doğu Anadolu ve Cizre yöresi hariç, Yukarı Mezopotamya illeri, İran'daki heteredoks Safevi Hükümdan Şah İsmail'in eline geçti. Bu süreçte, Mardin kan dökülmeden ele geçirildi.

Cizre yöresi ise, uzun uğraşlardan sonra Safevilere boyun eğdi. Bölgeye Şah İsmail adına, komutanlarından Ustaçlu Muhammed hükmediyordu. Venedikli tüccar Josaphat Barbara, Cizre halkının birçok farklı grupla birlikte Kürtlerden oluştuğunu ve Cizre'yi, Ustaçlu Muhammed'e tabi bir Kürdün yönettiği söylenmektedir. O sıralarda Mardin görkemini ve cazibesini korumaktadır. Barbaro'nun anlatımına göre, yüksek bir tepenin üzerinde surla çevrili kentte güzel saraylar ve camiler vardır.

masaydı biz ne yapardık? Hocam, ben biraz daha açayım. Daha önce dediniz ki, "1955'ten beri Mardin'e geliyorum, çok valiyle el sıkıştım, çok valiyle yemek yedim, oturdum, kalktım. Göz göze birbirimize baktık, ama bir şey anlayamadık, birbirimizden bir şey anlayamadık." Sayın Vali geldi buraya, siz de geldiniz, birbirinize baktınız, yemek yediniz, bir şeyler anladınız. Bazı insanlar bakışarak anlaşabilirler.

Türkiye'deki bütün tarihi yapıların korunabilmesi için insanların bundan sonra ne yapması gerekir? İkincisi, bizim bu konuda tavırlarımız ne olabilir? Örneğin ben Midyat'ta yokum, ÇEKÜL Vakfı Başkanı siz değilsiniz, sayın Vali yok; bundan sonra ne olur, ne yapabiliriz? Bunu okullarda mı okutmamız lazım, kaymakamlara mı ders vermemiz lazım, valilere mi ders vermemiz lazım, muhtarlara mı ders vermemiz lazım; bu konuda ne tür şeyler yapabiliriz? Çünkü bizim en temel konumuz bu. Herkese bu yapıları, tarihi kentleri, tarihi yapıları koruma bilincini onlara bir kere öğretmemiz lazım. Bunu öğretebilmek için, çocuğa bir şey öğretirsin, o çocuk unutmaz. Nasıl ki biz öğretmenlerimizi bugüne kadar unutmamışsak; ama öğretmenlerim bizi unutabilir, biz öğretmenlerimizi unutmadık ve bundan sonra da unutmaya çağız. Öyle bir bilinci insanlara vermemiz lazım.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Metin SÖZEN: Çok teşekkür ederim. Başlığımızın içeriğini iyi doldurmadığımı anlaşıyor; çünkü "*Koruma Politikaları ve Yeni Yaklaşımlar*" dı konu. Gerçekte senin şu konuşmanın niteliği, bize ihtiyaç olmadan, yolunu yavaş yavaş belirlediğinin işaretidir. Bu yola gelirken hangi zorluklardan geçtiğimizi de söylemeye çalışıyorsun. Buraya gelinceye kadar, demin söylediğimiz başlığa çok dikkat ettik. Düne kadar "*herkes bildiğini okusun*" diyen bir yöntem egemendi. Yani ben dedim ben, "*Kamunun diri güçleri*" dedim, "*Yerel yönetimin topraklarına bağlı, kentlerine ve yerleşme yerlerine bir şey götürmek*

üzere seçilmişleri" dedim, "Özel kesim, yani bu topraklardan kazandığını bu topraklara dönüştürmek isteyenler ve gerçekten sivil olduğuna inanan sivil toplum örgütleri" dedim. Bu nedenle hep birlikte, varolan bir şeyin üstüne birşeyler koyup bir sonuca gitmek zorundayız...

Sen ne yaptın? Midyat, "7 Bölge, 7 Kent Projesi" kapsamı içine girdi, sivil toplum örgütleri seni özel bir konuma getirdiler, "farklı bir yerdesin" dediler, sana farklı bakmaya başladılar, "Midyat farklı bir yer" dediler, sen "evet, ben farklıyım" dedin; ama hiç ayırım yapmadan, iki kesimli olan kenti bütün olarak, "hizmeti iki tarafa eşit götüreceğim" dedin. İşte, bir başlangıç ve tutunma noktası; yani ayrımcılığa dayanmayan, kentin her kesimine eşit işlem yapan bir yerel yönetim yüzünü göstermeye başladı. Arkasından kurucu üye oldun Tarihi Kentler Birliği'ne. Tarihi Kentler Birliği, yerel yöneticileri, Hükümet'in ilgili birimlerini içine alan, yerel çıkışlı bir örgüt olarak ilk defa Türkiye'nin gündemine geldi. İlk defa Türkiye, belediyeler, özel idareler kanalıyla valiler, sivil toplum örgütleri, UNESCO Milli Komisyonu, Arkeologlar Derneği, Mimarlar Odası, ÇEKÜL gibi bu konuya baş koymuş çeşitli kesimleri bir araya getirdi. 52 kişi kurdunuz, kurucusun. Herkes başvurmaya çalışıyor, ne dediniz; "Ölçüleri kaçırmayalım, bir şey üretmeyi buraya sokmayalım" demeye başladınız. Demek ki kavramlar, uygulamalar ve beraberlik size bir güç ve bir değişim getirdi, bir dönüşüm hareketi başladı. Türkiye'nin bundan fazla haberi yok, aman olmasın, olmasına özen gösteriyoruz; çünkü hiçbirinizin partisi nedir, nerede, hangi partiden seçildiniz, sormadık. Biz bilmiyoruz, ama siz de söylemediniz; çünkü orada onun anlamı olmadığını gördünüz. Demek ki bir şey değişti; bir partinin adamı olarak, belediye başkanlığında oturmadığını gösteriyorsunuz. Kentin hemşerisinin, her oturan hemşerinin belediye başkanı sen. Bunlar görünmeyen, soyut, fakat dönüşümü getiren başlıklar ve içerikler olarak karşımıza çıktı. O yüzden

Barbara, burada suyun tuzlu ve az olması yüzünden, belirgin bir su ihtiyacı olduğunu bilmektedir. Barbaro'ya göre kent öylesine yüksektir ki, kentin içinden doğuya doğru bakıldığında, kent havada asılı gibi durmakta; surların dibinden yukarı bakıldığında ise korkutucu görünmektedir.

Kentteki Ermeni Hıristiyanların ve Yahudilerin sayısı Müslümanlardan fazla olup her mezhebin kendine ait ibadethaneleri vardır. Akkoyunlular'ın üçüncü vârisi olan, Yakub'un oğlu Sultan Murad, Bağdat'ı kaybettikten sonra, Diyarbakır ve Mardin yöresinde müttefiki olan Bayındırlı aşiretiyle Kürt emirlerinin Safevi karşıtı ayaklanmalarına dayanarak güç toplamaya çalıştıysa da 1514'te Urfa'daki bir çatışma sırasında öldü. Böylelikle, Akkoyunlular'ın iktidar serüveni tümüyle sona ermiş oluyordu.

(S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, *Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.)

burada ilk çıkış önce Vali beyden kaynaklandı ve devam ediyor; ama şimdi sensin, senin belediye meclisin. İstanbul'daki Midyatlılar her gün bana geliyorlar, İstanbul'daki Midyatlı öğretmenle, Midyatlı iş adamları, kuyumcular... Peki sonra ne oldu? Arada bir hemşeri olarak gelip memleketinde akrabasını görenler büyük metropollerde oluşturdukları örgütlerle güçlerini sana yönlendirdiler bir örgütlenme çeşitliliği ve zenginliği de oldu. Meselenin özü burada yatıyor, sistem de burada. O açıdan sorun çok akıllıca, biz birbirimizi değiştireceğiz, birbirimizi etkileyeceğiz, birbirimizi doğrularda buluşturmanın yollarını zorlayacağız. Küçük bir hareket, birlikteliğin zenginliğine ve beraberliğin gücüne doğru giden

bir hareket, ister istemez zamanla siyasal ortamı da etkileyecek. Muhtar, kaymakam, belediye başkanı, sivil toplum örgütleri, gönüllü kuruluşlar, senin gibi uluslararası bir kenti ayakta tutmak isteyen, yüreği farklı bir yabancı... Çünkü küreselleşiyorsan, kötülüklerde ve çıkarda küreselleşmeyeceksin, bireyin hakkını dünyanın neresinde olursan korumak zorundasın; o tarafıyla bakalım küreselleşmeye. O

zaman seni seven Midyatlılar ve Midyat'ı görüp de Fransa'ya gitmiş bir aydın senin için çaba gösterebilir. O yüzden çok boyutlu bir sürece girdik. Dilerim bu seçim sonrasında hiçbir belediye başkanı "şuradan seçildim" diye karşımıza çıkmaz.

Söylediğim son cümleyi bilinçli söyledim; çünkü yereldeki meseleyi söyledim. Seçim sonrasında sıcak ortamından hemen çıkmanız lazım.

Bir diğer nokta, Türk toplumu lider arıyor, lider yaratıyor ve o zaman sıkıntı başlıyor. Bu tür kavramlar ve büyüklükler bazı kişilerle bir süre sürdürülebilir, o bir simgedir; ama onun

çok geçici ve hızla yok edilmesi gerekiyor. Çünkü ondan sonra "piseudo" dediğimiz yalancı kurum, kuruluş ve kişiler lider başlığı altında toplumun bu güzelim beğenilerini ve becerilerini birden başka bir kanala akıtıveriyorlar. Sonunda umutsuzluk ve yeniden kırgınlık başlıyor. O yüzden burada kendi kendimize eleştirel bir ortamda lider yaratmamak, ortak varlığımızın liderlik olduğunu göstermek, somut sonuçlarla da ayakta dik durmayı öğrenen yeni bir sistemi egemen kılmak zorundayız. Sen bu akşam çok iyi uyumuşsun, o yüzden iyi soru sordun.

Oturum Başkanı: Buyurun.

Doç. Dr. Mehmet TUNÇER:

Tekrar söz aldığım için özür diliyorum; çünkü Metin hocam çok güzel bir şey söyledi, "Şu an Mardin için çok kritik bir noktadayız" dedi.

Sunuşumda tek yapılara ilişkin ve kentsel sit alanına ilişkin öneriler getirmiştım, fakat şimdi biraz daha haddimi aşmak istiyorum doğrusu. İl bazında bir planlama gerekiyor. GAP Mastır Planını kastetmek istemiyorum; il kültür

envanteri yapılıp, birebir ölçekte doğal ve kültürel değerlerin saptanması ve bunun 1/50.000 ölçekli, 1/25.000 ölçekli paftalar üzerine işlenmesi, bunun gelecek beşer yıllık, onar yıllık periyotlar için planlanması gerekiyor. Bunu etaplar halinde –neyi, ne zaman, kim yapacak?– yönetim planları şeklinde ele almamız gerekiyor. Stratejiler geliştirmek ve senaryolar kurgulamak zorundayız. O zaman, sayın Belediye Başkanı gittiği zaman, yenisi geldiğinde ne yapacağını çok iyi anlayacaktır ve o plana uyacaktır diye düşünüyorum. Kültür ana planı yapılabilir, turizm ana planı yapılabilir, doğal

çevre koruma ana planı yapılabilir; üç başlıkta topluyorum. Tabii bunlar il gelişim planı şeklinde... Türkiye'de örnekleri var efendim, şu anda biz Bolu ve Düzce illerinde il gelişim planlarını sürdürüyoruz. Bunlar örnek planlardır, Bursa ilkidir, ikinci ve üçüncü planlardır. Mardin için de bu tür bir örgütlenmeyi ve bu tür planlama çalışmalarını öngörmek istiyorum. Teşekkür ederim.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederiz. Başka soru sormak isteyen var mı?

Sayın Milletvekilime de söz vermek istiyorum efendim. Mardin konusunda gerçekten duyarlı olan Bağımsız Milletvekilimiz Süleyman Bölünmez beye de bu konuda söz hakkı veriyorum.

Süleyman BÖLÜNMEZ (Mardin Milletvekili): Teşekkür ediyorum değerli Başkanım.

Değerli misafirler; hepiniz hoş geldiniz. Ayrıca bu panelin burada düzenlenmesinden dolayı tüm katılımcılara ve Mardin'e destek olmalarından dolayı da bir Mardinli olarak teşekkürü borç biliyorum.

Değerli misafirler; ben tabii konuyu dinleyemediğim için özür diliyorum. Ancak Mardin'deki yeni belediye yönetimi-mizle ve çok değerli Vali, eşleri, sayın Paşa ve tüm Mardinli, Mardin'i seven yabancı dostlarımızın Mardin'i koruma ve kurtarma çalışması çerçevesinde bizler de aşka geldik. Ben Mardin Milletvekiliyim ve 47 yaşındayım, beş yıl öncesine kadar Mardin'e sadece gezmek, yemek, içmek için gelip geri dönüyorduk yani bu eserlerin kıymetini, ancak bu son beş-altı yılda siz değerli misafirlerimizin de katkılarıyla anlamaya başladık.

Kamu kurum ve kuruluşlarının Mardin'de GAP yönetimi olarak biraz ağır kaldıkları kanaatindeyim. Bana göre, biz bunu bir Beypazarı modeli gibi, Mardin'e gelip hizmet ver-

mek isteyen, İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde, ister Mardinli, ister Mardinli olmayan yabancı firmaların, değerli işadamlarımızın, bu binaları elde edip ve bu binaları restore etmeleri aşamasında yardımcı olmamız gerektiği inancındayım. Bunları da, çok değerli bir tarihi binanın önünde eğer bir kamu kuruluşunun binası varsa, bunu o amaçla alacağına kanaat getirirse, hepimiz yardımcı olup, o binanın çok hızlı bir şekilde, o firmaya satışını ve yıkımını takiben, diğer binanın da önünü açacağımıza inanıyorum. Buna bir örnek, dün uçakta sayın Başkanım gerçi bana bir sataşma yaptı, *"geç gelmenin nedenlerini sorgulayacağım"* dedi. Biz yine Mardin için boş durmuyoruz, altı-yedi senede bu tarihi yapılara bakma açısından. Dün baktım, Antalya'da Yedi Cami'de hiçbir şey yok; yani Mardin'in bir penceresini götürüp oraya monte etseniz, o turistler hepsinin resmini çekerler. Yani Yedi Cami'nin içinde bir şey yok, bir minare var sadece; ama biz burada bu değerleri maalesef göremiyoruz. Uçakta değerli Bayındırlık Bakanlığı Müsteşarı sayın Erbakan vardı, kendilerinden Karayolları Şube Şefliği'ni yeşil alan olarak talep ettik. Daha evvel Genel Müdür'ün ifadesi, *"Yeşil alan olarak veririz, ama bize bir şube şefliği yapın. Hem arsa verin, hem üstüne yapısını yapın, öyle verelim"* dediler. Ama dün baktım ki, sayın Müsteşar, *"Bahçe, park, üstüne bir bina yapmayacaksınız, kamu yararına, toplum yararına açacaksınız hemen hazırız vermeye. Bedelsiz ve bir şey beklemeden, sadece arsa tahsis edin, biz üstünü yaparız"* dedi. Demek ki oluyor; yani biz isteyeceğiz, istemesini bileceğiz. Bugün bir Telekom Binası Mardin'in içinde -herhalde yanlış ifade etmiyorum, Telekom Binası- dört-beş katlı, rengiyle, beton yapısıyla Mardin'in bu kültür yapısını bozuyor. Ulaştırma Bakanı'na, *"Onu bu amaçla, yıkmak üzere istiyoruz"* dediğimiz zaman, inanıyorum ki bunu bir işadamız veya iki işadamız ihalesine girip ucuza alır ve yıkımı da sağlar. *"GAP İdaresi'ne giderim, sit alanı burası. Yıkılır mı, yıkılmaz mı? Onun iznini alacağım, yıkacağım kardeşim."* hiç kimse hesabını sormaz. Bu

çerçevede inşallah Mardin'i her sene biraz daha değişen bir kent olarak görürüz.

Burada sizlerin huzurunda özür dilemesini bilen, sevmesini bilen, intikam almasını da bilen bir şahsiyetim var. Onun için, Midyat Belediye Başkanı'yla 3 Kasım seçimlerinden 28 Mart seçimlerine kadar sadece bir sefer karşılaştık ve diyalogumuz olmadı, benim seçim çevrem değildi. Ama 2 Mart seçimlerinde Midyat'ın, bir başka partimizin, kendi rakibi olan bir partimizin oradaki adayının yakınım olması nedeniyle, seçim propagandası zamanında davet edildim; ama seçim konvoyunda gezmedim. Beynim, aklım orada değildi; Midyat'ı Midyat yapan Başkan'ın hizmetlerini izledim. Kendisini takdir ediyorum, 28 Mart'tan sonra da ilk tebrik edenlerden birisiyim. İnşallah yeni seçilen Başkan da Mardin'in önünü açarak, bizlerin vereceği destekle, biraz evvel buyurduğunuz gibi, hiçbir parti rozeti ve bayrağı altında değil; hepimiz, bir Mardinli, hepimiz bir Türk vatandaşı olarak hizmet vereceğiz. Değerli Vali'yi de inşallah on-on beş sene, yirmi sene burada tutacağız; yani onun için yürüyüş yapacağız.

Efendim, hep beraber söz verin. Sayın Paşa, siz, yani böyle bir ekibi yakalamışken, hep beraber inşallah.

Ben tekrar tüm dinleyicilere iyi akşamlar diliyorum, sizlere de *"hoş geldiniz, şeref verdiniz"* diyoruz. İnşallah biz Mardin'i, sizlerin bu kadar gönül verdiğiniz, düşündüğünüz bir Mardin'i, bizler de bir Mardinli olarak sizlere yakın bir hizmet vererek, güzel tutmaya çalışacağız.

Oturum Başkanı: Teşekkür ederim sayın Bölünmez.

Türkiye Barolar Birliği tarihi bir toplantısını Mardin'de gerçekleştirdi. Bu nedenle sayın Başkan'a ve Yönetim Kurulu üyelerinin hepsine teşekkür ediyoruz.

Son sözü sayın Birlik Başkanına vereceğim. Ama bu arada herkese teşekkür ederken, bir kişiye de özellikle teşekkür etmek istiyorum; o da sayın Sabahat Koçaklar'dır. Ona özellikle teşekkürü unutmuşum, kendilerine teşekkür ediyoruz.

Sayın Başkanım, buyurun.

Av. Özdemir ÖZOK (Türkiye Barolar Birliği Başkanı):

Değerli konuklar; özellikle ben bu toplantının yapılmasından çok büyük mutluluk duydum. (İnanın, hem sayın hocamdan, hem sayın Vali'den özür diledik. Barolar Birliği Yönetim Kurulu olarak saat 14.00'den saat 17.30'a kadar Yönetim Kurulu toplantısı yaptık, dolayısıyla öğleden sonraki tartışmaları izleyemedik.) Ama öğleden önce ve şu yaşadığım tablodan kendi adıma büyük dersler aldım. Özellikle Metin Sözen hocamı hep okurdum, duyardım; ama onunla yan yana olmak, onunla bir panelde, bir etkinlikte birlikte olmanın ne kadar büyük bir kazanç olduğunu hiç abartmadan –*çünkü kendisi demin öyle güzel kelimeler ve cümleler sarf etti*–yüreğinizden geldiği gibi, doğal, “Söylemek istiyorsanız söyleyin, ama söylemeyecekseniz söylemeyin” dedi. Ben bunu söylemeyi çok istedim ve söylüyorum; iyi ki varlar, Allah sağlıklı ve uzun ömürler versin ve hep böyle aydınlatıcı ışıklarıyla bize rehber olsun. O nedenle bu toplantı hiçbir şey yapmasa dahi, Metin Sözen hocamızla birlikte olmak gibi, çok büyük bir kazanım verdi bize. İnanıyorum, biz hem mesleki çalışmamızda, hem de bu türlü sosyal etkinliklerimizde bu birliktelikten çok büyük sonuçlar çıkaracağız, bunu herkes görecek.

Yine çok mutluyum, gerçekten çok gururluyum; hakikaten çok çalışkan, çok başarılı, çok çağdaş, kentiyile bütünleşmiş bir Valimizi, bir de halkıyla birlikte, yakınlarıyla birlikte görmenin huzurunu yaşadım. Hep söylenen bir şeyler vardı; “*derin devlet, bilinmeyen devlet*” filan diye. İşte, devletin temsilcisi ortada, herkesle birlikte, el ele, kol kola. Biz böyle bir devlet özlemi içerisindeyiz; yani derin değil, sığ olan,

OSMANLILAR

1514'te Çaldıran Savaşı ile Osmanlı orduları İran-Safevi ordularını yenilgiye uğrattıktan ve böylelikle Safevilerin Doğu Anadolu'daki nüfusu çöktükten sonra, İdris-i Bitlisi'nin aracılığı ile Osmanlılara müttefik olan Doğu Anadolu ve Mezopotamya'nın Kürt emirleri, I. Selim'in Azerbaycan'dan çekilmesini izleyen süreçte, yeniden toparlanma eğilimine giren ve Diyarbakır ile Hasankeyf'e yürüten Şah İsmail'in kuvvetlerine direniş gösterdiler.

Bu suretle,

Osmanlı müdahalesi Mardin, Urfa, Rakka ve Musul'a uzandı. Kürt emirlerinin bu direnişinden yararlanan Osmanlılar'ın etkisi, bu vesileyle, Doğu Anadolu'nun kuzeyinden başlayarak güneye doğru yavaş yavaş yayılmaya başlamıştı. Bıyıklı Mehmed Paşa kuvvetleri bölgeye ulaştınca, ona katılan Kürt kuvvetleri, Hasankeyf'te birleşerek İranlıları püskürttüler. Ardından, İmadiye Kürtleriyle takviye edilen Osmanlı güçleri önce Nusaybin, Dara, Meyyafankin, Diyarbakır ve Sincar'ı zaptetti. Arka arkaya gelen bu yenilgilere bağlı olarak, Safeviler'in başkomutanı olan Ustaçlu Muhammed'in yerine, komutan olan kardeşi Kara Han Bey,

karargâhını henüz ellerinde bulunan Mardin'de kurabilmişti. Çok geçmeden Osmanlı ordusu Mardin'e yöneldi ve Kara Han Bey'in kuvvetleriyle, Mardin'in 17. km. güneydoğusunda, Duneysır (Kızıltepe) yakınındaki Kargan Dede (Dede Kargın) mevkiinde karşı karşıya geldi.

Kara Han Bey'in öldüğü muharebede İran ordusu yenildi. Böylece Yukarı Cezire bölgesinde İran egemenliği son bulmuş oldu; ancak Mardin Kalesi, halen Kara Han'ın kardeşi Süleyman Han'ın elindeydi. Osmanlılar, kenti bir yıl süresince kuşatma altında tuttular; sonunda Bıyıklı Mehmed Paşa, 1517'de Halep kuvvetleriyle gelerek kaleyi ele geçirdi. Evliya Çelebi'nin anlatımında, Sultan Selim kaleyi almak için Bıyıklı Mehmed Paşa ile Molla İdris-i İmâdi'y, göndermiş ve on yedinci günde, içindeki Kürtler banış talep ederek kaleyi teslim etmiş ve Sincar Kalesi'ne gitmişlerdir.

(S. Aydın, K. Emiroğlu, O. Özel, S. Ünsal, *Mardin, Aşiret-Cemaat-Devlet*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı yayını, 2. baskı, İstanbul 2001.)

herkesin kolaylıkla ulaşabileceği. Çünkü bize devleti şöyle tarif ettiler; yani farklı, yabancı bir şey değil; hepimizin oluşturduğu, hepimizin meydana getirdiği ve bize hizmet edecek bir kurum olarak gördük onu. Hiçbir zaman bizi eğen, büken, bizi öteleyen, bizi oralara buralara iten, çile çektiren bir kurum olarak görmedik, görmek istemiyoruz. O nedenle Mardin'de bu güzelliği de yaşadık.

Onun dışında hakikaten kendileriyle her zaman gurur duyduğumuz, ordumuzun temsilcisi bütün etkinliklerimize katıldı ve sayın Sözen hocamın anlattığı bir biçimde, böyle bir liderlik, böyle bir ayrıcalık, böyle bir farklılık, böyle bir tırnak işareti, böyle bir mülahazat sayfası filan bırakan değil; çok doğal, çok içten, çok yakın bir şekilde bizimle birlikte oldu. Çok teşekkür ediyoruz kendisine.

Yine gerçekten çok büyük ders aldık. Sayın Belediye Başkanımız eşiyile beraber son derece çağdaş bir görünüm sergilediler. Dünya görüşü, inanışı, ibadeti ne olursa olsun; ama onu burada ifade etmek mecburiyetindeyim. O zarif, o anlayışlı, bize hakikaten Mardin'in geleneksel terbiyesine yakışır bir konukseverliği yaşatan zarif, hanımefendi eşine ayrıca çok teşekkür ediyorum. Sayın Midyat Belediye Başkanı'nın söylediği gibi, bu tesadüfler birdenbire olmamıştır; ama bu güzellikler bir araya geldiği için, Mardin gelecekte çok daha güzel şeyler yaşayacak, buna yürekte inanıyorum.

Burada arkadaşlarımızla başka bir şey daha tespit ettik. Barolar Birliği tabii ki ülkemizdeki insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ve kuşkusuz bunların hepsinin yaşama geçtiği, pratiğe geçtiği hukuk devletinin gerçekleşmesinde büyük kavgalar verecektir. Bundan hiç kimsenin kuşkusunu olmasın, hiç kimse bunu yadsımasın; ama mevcut olan ve korumak durumunda olduğumuz değerlerimizin de, birikimlerimizin de ve geçmişten bu yana gelen mirasçılarımızın da bir savunma örgütü olduğunu da... Herkes bunu görecek, bundan sonra bunu yapacağız.

Ayrıca küçük bir mesaj da iletceğim; sayın Haluk Erdem, konuşması sırasında haklı olarak, sayın Erkan Mumcu'nun burada olmasının lazım geldiğini ifade etti. Tesadüfen aşağıda, yemekte birlikteydik. Sayın Kültür Bakanı Erkan Mumcu beni cep telefonumdan aradı ve özrünü özellikle bildirdi. Sanki birisi Erkan Mumcu'ya telefon etmiş gibi, ama yok öyle bir şey. Çünkü biz hem sayın Adalet Bakanı Cemil Çiçek'i, hem de sayın Kültür ve Turizm Bakanı Erkan Mumcu'yu hem yazılı, hem de sözlü olarak bizzat kendilerini buraya çağırdık ve davet ettik; ama Cemil bey değil, Erkan Bey telefonla aradı, özellikle çok önemli engeller olduğu için buraya gelemediğini ve bütün Mardinlilere, katkı sunanlara, burada bize her türlü hizmeti verenlere Bakanlığı adına teşekkür etti, sizlere de bunu aktarmam için beni elçi olarak görevlendirdi. Ben de aynı şekilde cep telefonunu sayın Vali'ye verdim, sanıyorum aynı duyguları ona da aktarmıştır.

Sizlerden çok özür dilerim, gerçekten duygu yüklü olduğum için biraz uzattım, belki sabrınızı zorladım. Konuşmaların en güzeli kısa ve özlü olanıdır, fakat hakikaten coşkuma başlıyayın.

Hepinize çok çok teşekkür ediyorum. Barolar Birliği adına, bütün barolar adına Mardinli hemşerilerimize, Mardinli meslektaşlarımıza ve Mardin'deki bu güzellikleri bize yaşatan herkese sonsuz teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum. Eksik olmayın, sağ olun, var olun. Çok teşekkürler, sağ olun efendim.

TEBLIĞ

KENT YOKSULLUĞUNA BİR ÇÖZÜM: TARİHSEL ÇEVRELERİN SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUNMASI

Mehmet TUNÇER¹

*"Yeni bir koruma politikası ve bütünlük
koruma uygulanmazsa, toplumumuz çok yakında
geleneksel çevresini oluşturan yapı
ve sit mirasının çoğunu yitirmiş olacaktır"*
Amsterdam Bildirgesi

I. KONUT SORUNUNU SORGULAMAK

"Konut" konusunun tamamen başıboş, spekülasyon ortamında, konut talebi yapanların, aşırı rantlar kazanan bir grubun eline (ya da ağzına) nasıl atıldığı ve nasıl sahipsiz bırakıldığını, nasıl giderek yoksullaştığını bilmek ve buna çözümler aramak gereklidir.

Kent çevrelerinin önce gecekondularla sarılmasına göz yummak, bunları oy potansiyeli olarak görmek, daha sonra da bunları ıslah etmek bahanesi ile, gene arsa spekülasyoncuları, müteahhit ikilisine rant aracı olarak vermek de sorgulanmalıdır.

Ya da; tarihsel, geleneksel konut dokularının parça parça, önce sit olmaktan çıkarılıp, daha sonra da yakın çevre emsal gösterilerek, "yapı sahiplerinin mağduriyetini gidermek" amacıyla bir gecede çok katlı yapılaşması...

¹ Doç. Dr., Şehir Yüksek Plancısı (ODTÜ), Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilim Doktoru (AÜ-SBF). Bu bildiri 22-23 Aralık 2003 Tarihinde TMMOB Konut Kurultayında sunulmuş, Mardin Paneli için özetlenerek geliştirilmiştir.

Bütün bunlar; günümüzde devletin ne yazık ki çağdaş, kamu yararına kentleşme, arsa, koruma ve konut politikalarından tamamen uzaklaştığının göstergeleridir.

Arsa ofisi ve belediyeler eliyle yapılanların bir çoğunun da ucuz konut üretimi olduğunu söylemek zordur. Bunların çoğu, kamu eliyle orta, orta-üst gelir gruplarını, ödeme gücü yüksek olan kesimleri konut edindirmeye yönelik uygulamalardır.

1980'li yılların sonunda oluşturulan "*Arsa Sertifikası*" uygulamaları da, yeterli arsa bulunup, planlanamadığı, küçük ölçeklerde kaldığı için başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Yani devlet, hem kentsel arsa üretiminde, hem de ucuz ve yeterli konut sunumunda başarılı olamamış, kamu kaynakları üst gelir gruplarının yüksek metrajlı ve lüks konut üretimine yönlendirilmiştir.

Böylece, kentlerde yaşayan toplumun büyük bir kesimi yoksullaşmış, evsizlik, kiracılık oranları artmış, gelir-kira dengesi aşırı hale gelmiş, kentler çevresinde gecekondulaşma, kent içindeki tarihsel dokularda da çöküntü alanı nitelikleri artarak, bu alanlar yok olma sürecine girmiştir.

Bu bildirinin konusu; "*yoksulluk*" olarak tanımlanan ve kentlerde yaşam kalitesi ile mekan kalitesini belirleyen olgular ile, "*geleneksel/tarihsel ve gecekondu konut alanlarının*", sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda "*korunması*", "*sağlıklaştırılması*" ve "*geliştirilmesi*"ne yönelik öneriler geliştirilmesidir.²

Öncelikle; "*yoksulluk*" tanımında uzlaşılması gerekmektedir. "*Kent Yoksulluğu*" sadece ulusal gelirin düşüklüğü ve paylaşımındaki adaletsizliklerden ibaret değildir.

² Bu bildiride, "Geleneksel Kent Dokuları" kavramına, hem tarihsel /kentsel sit alanları, hem de düşük yoğunlukları ve görsel nitelikleri, açık/yeşil alan zenginlikleri bakımından korunması gerekli, görece eski gecekondu alanları da dahil edilmiştir.

1. Kent Yoksulluğu; sokak ve mahalle ölçeğinden başlanarak *"yaşam çevresi (habitat) ve konut"* kalite ve niteliklerini belirleyen bir tanımlamadır,
2. Kent Yoksulluğu kavramında, görsel, estetik, duygusal kaygı ve niteliklere yönelik öğeler yer almalıdır,
3. Kent Yoksulluğu kavramında doğal değerlerin sürdürülebilir korunması ve geliştirilmesine yönelik ilke ve politikalar yer almalıdır,
4. Kent Yoksulluğu kavramında kültürel ve tarihsel değerlerin sürdürülebilir korunması ve geliştirilmesine yönelik ilke ve politikalar yer almalıdır.

"Kent Yoksulluğu", basit bir gelir düşüklüğü ve bunun kente yansımaları olgusu olmaktan öte, bir anlamda, kaynakların düşüncesizce/akılsızca/plansız kullanımı, ziyan edilmesi, belirli bir plan/proje/tasarım disiplininin yoksun bir *"Kent Politikası"* olmaksızın kullanımınıdır.

Bu bağlamda; *"kentleşme, konut, koruma ve sağlıklılaştırma politikaları"* ile *"merkezi ve yerel yönetimler"* arasında doğrudan bir ilişki kurularak, yerel yönetimlerin *"geleneksel/tarihsel çevreler ile, geçeköndü çevrelerindeki koruma ve sağlıklılaştırma"* konusundaki yetki, görev ve sorumlulukları tartışılacak, öneriler geliştirilecektir.³

II. TARİHSEL ÇEVRE, GELENEKSEL KENT DOKULARI, KENTSEL SİT ALANLARI

Türkiye, binlerce yıllık bir geçmişe dayanan zengin uygarlıkların doğduğu ve yaşadığı bir ülke olarak, insanlığın ortak

³ Tunçer, M., 2002, "Yoksulluk ve Yerel Yönetimlerin Rolü", 26. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, "Yoksulluk, Kent Yoksulluğu Ve Planlama", Şehir Plancıları Odası Yayını.

kültürel mirasının korunması konusunda, evrensel sorumlulukları yüksek olan ülkelerin başında gelmektedir.

Geçmiş birikimin geleceğin yaratılmasında en önemli kaynak olarak değerlendirilmesi yaşamsal bir zorunluluktur. Kişilikli bir toplum olarak gelişebilmek için ulusların kültürel kimliklerini yeni yaşam çevreleriyle entegre etmeleri önem kazanmaktadır.

Mimarlıkta ve şehircilikte ulusal ve tarihsel değerleri dikkate almadan gerçekleştirilen modern oluşumlar toplumda yabancılaşmayı süratlendirmektedir. Farklı kültürlerin mirasını, aynı dikkat ve saygınlık içinde korumak, globalleşen dünyada barış ve kardeşlik duygularının kökleşmesini sağlayacak, hem de farklı kültürlerin birbirlerine olan etkileşimi ile zengin ve çok renkli bir kültür mozağının gelişmesinde itici bir güç oluşturacaktır.

Ülkemizde 2.425 adet arkeolojik sit, 269 adet doğal sit, 146 adet kentsel sit, 17 adet tarihi sit olmak üzere 2.857 adet sit alanı ile 44.406 adet korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı tescil edilmiştir. Tescilli olmayan yapıları dışındaki yüz binlerce yapının büyük bir konut stoku olduğu ve bunun korunması, sağlıklılaştırılmasına yönelik plan, proje ve uygulamalar yapılması gerektiği bu bildirinin konusudur.

1970'li yıllardan beri uluslararası platformlarda yoğunlaşarak sürdürülen koruma çabalarında da ülkemiz yerini almıştır. UNESCO'ya üye ülkelerle birlikte ülkemizin de 1983 yılında benimsediği "*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi*" hükümlerine göre taraf devletler toprakları dahilindeki kültür ve doğa varlıklarının korunmasını garanti altına almışlardır.

Ülkemizden de; Pamukkale, Göreme, Kapadokya, İstanbul, Boğazköy, Nemrut Dağı, Xanthos-Letoon, Patara ve Divriği Ulu Camii/Darüşşifası evrensel kültür mirası olarak "*Dünya*

Kültürel Miras Listesi'ne" alınmıştır. Avrupa Konseyi ülkeleri ile 1985 yılında imzalanan *"Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi"* halen yürürlüktedir.⁴ *"Akdeniz'in Kirletilmesine Karşı Korunması (Barselona) Sözleşmesi"* gereğince de Akdeniz'de ortak öneme sahip 100 tarihi sitin içinde ülkemizden de 17 adet sit korumaya alınmıştır.⁵

Kentsel sit alanları da hem kültürel nitelikleri hem de konut stoku olmaları nedeniyle özenle korunması geliştirilmesi gerekli alanlardır.

III. GECEKONU OLGUSU VE YOKSULLUK

İmar planları dışında, hazine, vakıf vb. kamu mülkleri üzerinde yasadışı sunum biçiminin ürünü olarak gecekonu, şöyle tanımlanmaktadır: "Bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak, gerçek ya da tüzel, kamusal ve özel kişilerin toprakları üzerine, toprak iyesinin istenç ve bilgisi dışında, onamsız olarak yapılan, barınma gereksinimleri devletçe ve kent yönetimlerince karşılanamayan yoksul ya da dar geliri ailelerin yaşadığı barınak türü."⁶

Gecekonu, hızlı nüfus artışı yaşayan kentlerimizdeki kitlesel konut talebi ile yasal mekanizmaların konut arzı arasındaki boşluğu dolduran bir işlev görmektedir. Toplam stok içindeki payının %40'lara varabilmesi, popülist politikalara kaynaklık eden kamu arazilerinin görece fazlalığı ile mümkün olmuştur. Gecekonu alanlarının yapısal sorunlarından biri kalite sorunudur. Yasal konut piyasasına ulaşamayan

⁴ 13.04.1989 Gün ve 3534 sayılı Yasa.

⁵ Keleş, R., *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, s. 93; Koruma: Kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel ve yapıtasarcılık değerleri yüksek yapılarla, anıtların ve doğa güzelliklerinin -kentte bugün yaşayanlar gibi- gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması.

⁶ Keleş, R., *Kentbilim Terimleri Sözlüğü*, 1998, İmge Yay., s. 53.

kesimlerin sınırlı olanaklarıyla gerçekleştirildiği için, altyapı, bina ve yakın çevre standartları kabul edilebilir standartların altında kalmaktadır. İkinci önemli sorun da kentsel hizmetlerden yararlanamama sorunudur. Plansız oluştukları ve kendi hallerine bırakıldıkları için, eğitim, sağlık, rekreasyon, toplu ulaşım gibi hizmetleri barındırmamaktadır. Üçüncü ve önemli sorun ise, yasa dışılıktan kaynaklanan meşruiyet sorunudur. Gecekondu bölgelerindeki dinamiğin ve dönüşümün yapısal özelliklerine bakıldığında, bu sorunlar içinden sadece üçüncüsünün yani "meşruiyet" (yasa ve kamu vicdanı açısından) sorununun çözülme eğilimi taşıdığına, altyapı, toplu taşımacılık, yolların stabilizasyonu gibi minimum seviyede gerçekleşen bazı kısmi girişimlerin dışında, diğer sorunların sürdüğü görülmektedir. Meşruiyet sorununun çözümü, beraberinde bir dizi başka sorun getiren yoğunlaşma sürecini de başlatmaktadır. Yasallaşma ve yoğunlaşma aynı zamanda da metalaşma süreci anlamına gelmekte, kiralanan ve el değiştiren konutların sayısı artmaktadır.⁷ Genellikle dikey yönde gerçekleşen bu yoğunlaşma arsa sahibinin kendi olanaklarıyla gerçekleştiğinden uzun bir sürece yayılmakta ve aşama aşama yapılmakta, bunun sonucunda da söz konusu yerleşmeler yarım kalmış apartman semtlerine, sürekli kazılan, inşası hiç bitmeyen sağlıklı konut çevrelerine dönüşmektedir.

1984 yılında hazırlanan 2981 sayılı Yasa gecekondu semtlerini yapsatçı sunum ile dönüştürecek yeni bir yasallaştırma modeli oluşturmayı hedeflemiş, ancak mülkiyet biriminin ölçeği, konut ve kira değerleri, semtlerin merkeze uzaklığı gibi bir dizi yapısal nedenle bu gerçekleşmemiştir. Ancak, kentlerde "ıslah planları" adı altında gecekondu birleştirerek çok katlı yapılaştırmaya yönelik planlar yapılmakta, zaten yapılaşma için uygun olmayan alanlarda (vadi taban-

⁷ Habitat II, *Türkiye Ulusal Raporu ve Eylem Planı, Taslak Rapor*, Aralık 1995, Türkiye Ulusal Komitesi, s. 104.

ları, aşırı eğimli araziler, tarım toprakları vd.) bu planlar uygulanmaya çalışılmaktadır. Asıl olan, gecekonduların yeşil dokusu, bahçeleri ve topografyaya uyumlu silüetlerini koruyacak ve temel altyapı ve donatıları sağlayacak şekilde sağlıklılaştırmaktır. Yapılan planlarla kentlerin geleceği de bir tür ipotek altına alınmaktadır. Hisselendirmeler sonucu imar parselleri oluşturulmakta ve imar tapuları alınarak uygulama süreci belirsiz bir zamana ertelenmektedir.

IV. 2000'Lİ YILLARIN BAŞLARINDA DURUM

"Anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, sürekliliğinin sağlanmasıdır.⁸ Anıtların buldukları yerler, bütünlüğün korunması, sağlıklı kılınıp, yaşanır şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir."⁹ VENEDİK TÜZÜĞÜ

Türkiye'de günümüze kadar sürdürülen tarihsel ve kültürel çevreler ile gecekonduların korunması ve sağlıklılaştırılması (ıslah¹⁰/sanitasyon¹¹) politikalarının başarılı olduğunu söylemek olası değildir. Özellikle, 1950 sonrası kırsal alandan kentlere yaşanan göç ve hızlı kentleşme, 1980 sonrasında ikinci konut ve turizm amaçlı kıyı yağması ile, 1990 sonrası Doğu ve Güney-Doğu Anadolu Bölgeleri'nden güvenlik ve ekonomik nedenlerle göç olgusu, kentlerimizin yüzlerce, hatta binlerce yılda oluşmuş dengelerini alt üst etmiştir. Önce varoşlarda başlayan yasal olmayan yapılaşmalar (gecekondular), giderek imar aflarıyla, kentleri bir kanser gibi sarmış ve günümüzdeki başlıca kentsel sorunlardan biri haline gelmiştir. Kentlerin hızlı büyümesiyle, geleneksel kent

⁸ *Venedik Tüzüğü*, Mayıs 1964, m. 4.

⁹ *Venedik Tüzüğü*, m. 14.

¹⁰ Düzeltme, iyileştirme, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, s. 349.

¹¹ Sıhhi şartları geliştirme, eksik sıhhi tesisatları yerine koyma; hıfzıssıhha; halk sağlığını koruma önlemleri .

dokularında ve tarihsel kent merkezleri üzerinde de aşağıda özetlenen olgular ortaya çıkmıştır:

- “İmar” adı altında geleneksel dokuya uyumsuz yol açma, imar haklarını arttırma vb. koruma ve sağlıklılaştırma hedefi olmayan, hatta tamamen yıkıp ortadan kaldırmayı amaçlayan planlamalar yapılması,
- Bu planlar doğrultusunda, arsa biriktirme (spekülasyon) amaçlı olarak kentlerde geleneksel kent dokularının (kentsel sitler ve bir kısım gecekondulu alanları), yıkılarak yerine dokuya aykırı taban alanları ve yükseklikler ile çevreye uyumsuz yeni yapılaşmalar oluşturulması,
- Kentsel koruma kararı verilmesi ile, eski plan uygulamalarının durdurulması, ancak korumaya yönelik planlama ve uygulama çalışmalarının yetersizliği nedeniyle, geleneksel dokularda ve tarihsel kent merkezlerinde bakımsızlık, korunamama, köhneleşme, terk edilme ve çöküntü bölgesine dönüşme olgusu,
- Giderek aşırı yapı ve nüfus yoğunlaşması nedeniyle oluşan ulaşım ve otopark sorunları, çevre kirlilikleri,
- Mülk sahiplerinin geleneksel dokuları terk etmesi ile bu alanlarda oluşan sosyal dönüşüm, gecekondulaşma ve sosyal çöküntü bölgesi niteliği.

Yukarıda saptanan sorunlar, yöreden yöreye nitelik değiştirmekle birlikte, genel sorunlar olarak gözlenmektedir.

Kentlerin göç alma hızı, gelişme potansiyelleri, geleneksel dokunun niteliği (yapı malzemesi ve dokunun yeni gelişen kent kesimleri ile olan ilişkileri) turizm potansiyeli, gecekonduların eskiliği, merkeze yakınlığı ve yerel yönetimlerin yaklaşımları, her kentte tarihsel ve kültürel çevrenin korunmasını ve gecekondulu alanlarının yenilenmesini farklı kılmaktadır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası uyarınca, "*Koruma Amaçlı Planların*" belediyeler tarafından yapılması gerekmektedir.

Ancak, gerekli görüldüğünde belediyeler Kültür Bakanlığı'ndan teknik ve parasal yardım alabilmektedir.

Bazı kentlerde (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya vb.) koruma amaçlı planlama çalışmaları, yerel yönetimlerin kendi bünyelerinde oluşturdukları birimler aracılığı ile yapılmış ve halen yapılmaktadır.

Bu planlama çalışmaları esnasında, yerel yönetimler, teknik yönden yetersiz oldukları için, ihale etme ya da proje yarışması açarak, koruma amaçlı planları ve projeleri elde etmektedirler.

2981 sayılı Gecekondu Yasası uyarınca da "*İslah İmar Planları*"nı Belediyeler yapmakta ve tapu dağıtmaktadırlar. Belediyeler ya kurdukları birimler aracılığıyla, harita ve imar planı ve uygulamalarını yapmaktadırlar veya ihale yöntemi ile bu plan ve uygulamalarını yaptırmaktalar.

Kültür Bakanlığı, 1970'lerin başından bu yana (1710 sayılı Eski Eserler Yasası ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası) geleneksel dokularda ve arkeolojik alanlarda saptama, belgeleme (tespit ve tescil) ve sit alanlarının sınırlarını belirlemek işlevini sürdürmektedir.

Bu alanların planlanmasına ilişkin çabalar birkaç özel örnek dışında (Kapadokya, Pamukkale, Göreme vb.) 1980'lerin sonuna kadar etkin olamamıştır. 1980'lerin sonunda Kültür Bakanlığı, geç de olsa bir atılım yapmış, yasa ile yerel yönetimlere bırakılmış olan koruma amaçlı planlama çalışmalarını (ihale yöntemi ile) başlatmıştır.

Bu ihaleler ile yapımı tamamlanmış ve halen sürmekte olan projeler bulunmaktadır. Ancak bu projelerin tamamlanması

çok uzun sürmekte, bazıları da belediye ya da müellif tarafından dava konusu edilmektedir. 1/5000 ve 1/1000 ölçekli koruma planlaması çalışmaları sağlıklılaştırma, koruma uygulamaları için yeterli ölçekler değildir. En azından 1/500 – 1/200 ölçekli kentsel tasarım ve mimari ölçeklerde koruma, sağlıklılaştırma projelerinin yapılması gereklidir.

Tarihsel çevre koruma alanlarının bir kısmı da Özel Çevre Koruma Alanı sınırları içine alındığından (Patara, Pamukkale, Dalyan, Göcek vb.) çok başlı bir planlama ve uygulama yönetimi söz konusudur.

Bu nedenle, bu alanlarda planlama yapma ve yaptırma yetkisi Çevre Bakanlığı'na bağlı Özel Çevre Koruma Kurumu'nda, bu alanlarda yer alan arkeolojik ve kentsel sit alanlarında yapılacak uygulamaya ilişkin onama yetkisi de Kültür Bakanlığı ile özerk olduğu varsayılan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Bölge Kurullarındadır.

Bu iki kurum arasındaki çatışmaya yörenin esas sahibi olan yerel yönetimler (valilik, belediyeler, köy tüzel kişilikleri) de katılınca ortaya içinden çıkılması güç bir karmaşa çıkmaktadır. Koruma amaçlı planın kimin tarafından yapılacağı, kimin tarafından onanacağı ve hangi etabın kim tarafından uygulanacağı hakkında sonu gelmez yazışmalar ve tartışmalar yapılmaktadır.

Sorunlar bununla da bitmemektedir. Bir kurumun yaptığını öbürü beğenmemekte, koruma alanları yaz boz tahtasına dönmektedir. Böylece zaten kısıtlı olan kaynaklar da heba edilmektedir.¹² Zaten genellikle alt ölçeklere de inilemediğin-

¹² Tunçer, M., 1999, "Kentsel Kültür Mirası'nın Korunması: Sürdürülebilirlik (Devamlılığın Sağlanması) Ve Koruma Bağlamında Politikalar", 7. *Kentsel Koruma-Yenileme ve Uygulamalar Semineri*, "Kentsel Kültür Mirasının Kollanması Ve Değere Konmasında Yeni Gelişmeler ve Kavramlar" Mimar Sinan Üniversitesi, Mim. Fak., Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kentsel Koruma ve Yenileme Disiplin Grubu, İstanbul. s.1.

den, yapısal onarım, sağlıklılaştırma ya da bir kaç örnek dışında köklü restorasyon uygulaması yapılamamaktadır.

Gecekondu alanlarındaki ıslah planları da genellikle çok katlı yenilemeyi ve tapu dağıtımını hedeflemektedir. Halbuki gecekondu alanlarının bir kısmını bir konut stoku olarak ele almak ve sağlıklılaştırma plan ve projeleri ile geliştirmek gereklidir.

V. KONUT VE ÇEVRESİ KONUSUNDA ÜLKE DENEYİMLERİNE BİR BAKIŞ

V. 1. Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Yapı Araştırma Enstitüsü Çalışmaları

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK), Yapı Araştırma Enstitüsü'nün (YAE), Ekim 1970-Temmuz 1973 arasında yaptırdığı, bir kısmı sonuçlanmış ve devam etmekte olan araştırma projeleri arasında:¹³

I. Devam Edenler

- Kapı Ve Pencere Maliyetlerinin Bina Bileşenleri Düzeyinde Oluşturulması,
- Türkiye'de Konut Ve Eğitim Binaları İle İlgili Mevcut Yapı Mevzuatının Tespit ve Mukayeseli Etüdü,
- Türkiye'de Hastahane Binalarının Plan Analizi,
- Binalarda Isı Kayıplarını Sınıflandırma Olanaklarının Bina Kabuğunu Oluşturan Yapı Bileşenlerinin Fonksiyonlarına Bağlı Olarak Araştırılması,

¹³ *Araştırma Projeleri Bülteni*, Temmuz 1973, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, Yapı Araştırma Enstitüsü, Yayın No: g 1, Sayı:1

- Normatif, Efektif Konut İhtiyacının ve Konut Talebinin Tespit Metotları Ve Konut Yapımının Programlama Süreci Önerileri,
- Yığma Binalar İle Karkas Binalar Arasında, Maliyet Yönünden Karşılaştırmalı Bir Etüd,
- Bina Maliyeti ve Girdilerini Yapım Süresi ve Mahallerine Bağlı Olarak Saptayan Bir Yöntem,
- Türkiye'nin Sismik Bölgelerinde, Yöresel Doğal Verileri, Sosyo-Ekonomik Özellikleri Ve Olanakları Açısından Ekonomik Ve Depreme Dayanıklı Kırsal Yapı Karakteristiklerinin Saptanması ve Geliştirilmesi,
- Bilimsel Yaklaşım Yoluyla Türkiye Kentleri İçin Genel Bir Planlama Modelinin Geliştirilmesi,
- Kent Planlamasında Data Sorunları,
- Türkiye'nin Çeşitli Mikro-Klimatik Yörelere İçin Sıcak Yapı Elemanlarının Kondansasyon Kontrolü Hesaplarında Kullanılacak Dış Çevre Şartları,
- Tek Katlı Betonarme Yapı Sistemlerinin Optimizasyonu,
- Bina ile İlgili Mevzuatın Hukuki ve Teknik Yönden Reorganizasyon Önerisi,
- İklimsel Kullanıcı İhtiyaçlarının İncelenmesinde Bir Model,
- Kullanıcı Eylemleri ile İlgili Boyutların Oluşumuna Sosyo Kültürel Koşulların Etkisi,
- Türkiye'de Yapım Sektörünün Sayısal Analizi,

II. Tamamlanmış Araştırma Projeleri

- İşçilik, Araç, Gereç ve Yapı Birimlerinin Ücret, Fiyat Ve Maliyet Değişimleri,

- Binalarda Betonarme Perdelerin Maliyet Yönünden Yapı Bileşeni İçinde Ele Alınmasını Mümkün Kılacak Bir Yöntem Araştırması,
- Maliyetin Bina Fonksiyonları İle Belirlenmesi,
- Türkiyede Kent Mekansal Standartları,
- Turizm Konaklama Tesislerinde Kullanıcı İhtiyaçlarına Uygun Bina Tasarlanması Konusunda Ön Hazırlık,
- Yapı Bileşenlerinin Isıtma Giderleri Yönünden "Yapım Kullanma" Maliyetlerine Bağlı Olarak Seçimi Ve Boyutlandırılması,
- Türk Kentlerinde Gecekondu Önleme Bölgeleri İçin Yer Seçimi Kriterleri,
- Binalarda Taşıyıcı Sisteme Ait Giderlerin Analiz ve Tahmin Hesapları İçin Bir Yöntem,
- Markov İşleminin Göç Tahmininde Uygulanması,
- Konut İstatistikleri ve Türkiye'de Konut Sektörünün Sayısal Analizi,
- Yatay Güneş Saatleri ile Yapılarda Deneysel Güneş Kontrolü,

III: Enstitü Dışı Kuruluşlarla İşbirliği Halinde Sürdürülen Çalışma Grupları:

- Bayındırlık Bakanlığı (Yapı İşleri Gn. Md., Yüksek Fen Kurulu, Mesken Genel Müdürlüğü,
- İmar ve İskan Bakanlığı (Planlama İmar Gn. Md.),
- Devlet Planlama Teşkilatı (SPD),
- Milli Eğitim Bakanlığı,
- Emlak Kredi Bankası,
- Sosyal Sigortalar Kurumu,

- Devlet Müh. Mim. Akademileri,
- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı,

bulunmaktadır. Bu araştırma projelerinden tamamlananların hemen hepsi ise yayınlanmıştır. Görülebileceği gibi bilimsel araştırma konuları, çevresel konular, bölge, kent düzeyinden yapının her türlü boyutuna yöneliktir. Araştırma projelerinde yer alanlar ise çoğunluğu günümüze kadar bilimsel çalışmalarını sürdüren profesyonel yaşamda ve/veya akademik yaşantısını tamamlamış ya da halen sürdürmekte olan öğretim görevlileridir.¹⁴ TÜBİTAK YAE o dönemde ilgili bir çok kamu kuruluşu ve üniversiteler ile ortaklaşa araştırma projeleri hazırlamıştır. Ne yazık ki, bu çalışmalar sürdürmemiş ve 1989 yılında YAE kapatılmıştır.

V. 2. İmar ve İskan Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü Çalışmaları

İmar ve İskan Bakanlığı (İİB), Mesken Genel Müdürlüğü (MGM), Emlak İşleri Dairesi tarafından 1981 yılında yayınlanan bir yayın, 775 sayılı Gecekondu Yasası'nın yürürlüğe girdiği 30.07.1966 tarihinden 01.03.1981 tarihine kadar il, ilçe ve kasaba belediyelerince teklif edilen ve İİB tarafından ilgili yasa hükümlerine göre incelenerek, uygun görülüp onanan gecekondu önleme bölgelerini içermektedir.

Bu çalışmada; İİB tarafından onaylanan GÖB'nin belediyesi, konumu, bölge numarası, yüzölçümü, mülkiyeti, bölge onama tarihi, imar planı onama tarihi, altyapı durumu ile kamulaştırma ve uygulama biçimleri de açıklamalarda gösterilmiştir. Ucuz halk konutu olarak onanan, sınırlı bir kısım alanlar bu çalışmada yer almamıştır.

¹⁴ Bu araştırmacıardan bazıları; Gönül Tankut, Sümer Gürel, Yalçın Tezcan, Cengiz Yener, Tuğyan Dinç, Aktan Okan, Aliye Pekin Çelik, Turhan Tüzemen, Ömer Saatçioğlu, Hasan Özdemir, Gürken Çetin, Altan Öke, Gazanfer Beken, İrem Acaroğlu, Tarık Somer, Yılmaz Onay, vd.

Buna göre ülke çapında GÖB'nin Mülkiyet Durumu (1981)

- 64 il belediyesi, 203 bölgede, 10 527 hektar,
- 194 ilçe belediyesi, 276 bölgede, 2943 hektar,
- 107 kasaba belediyesi, 147 bölgede, 4 269 hektar ,

olmak üzere, 365 belediyede ve 626 bölgede, 17 741 hektar alanda planlama ve uygulama yapmıştır.¹⁵

Gene 1981 yılında, 61 il belediyesinde yer alan 153 bölgede; toplam 5841.8 hektar alan ve 220 ilçe ve kasaba belediyesinde yer alan 290 bölgede; toplam 4949.4 hektar alanın imar planı tamamlanmıştır.

Bu alanlardan, 61 il belediyesinden 53'ünde altyapı tamamlanmış, 220 ilçe ve kasaba belediyesinin 77'sinde altyapı tamamlanmıştır.

Ancak, yaklaşık 2 yıl sonra İİB Bakanlığı, 3194 sayılı Yasa uyarınca Bayındırlık İskan Bakanlığı olarak adı, yanısıra görev, yetki ve niteliği değiştirilecek, belediyelere devir edilen imar planı yapma ve onama yetkileri ile birlikte Mesken Genel Müdürlüğü de kaldırılarak elemanları diğer birimlere dağıtılacaktır.

V. 3. Toplu Konut İdaresi Çalışmaları

Başbakanlık Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından 1996 yılında hazırlanan "*Tarihi Konut Stokunun Sağıklaştırılması İçin Bir Finansman ve Örgütlenme Modeli*" araştırması TOKİ'nin geleneksel konut stokunun korunması ve değerlendirilmesine yönelik önemli bir çalışmadır.¹⁶

¹⁵ *Gecekondu Önleme Bölgeleri Albümü*, 1981, İmar ve İskan Bakanlığı, Mesken Genel Müdürlüğü, Emlak İşleri Dairesi, Teksir Çoğaltma, Düzenleyen, Demirayak, M. Bu çalışmada Adan Zye tüm il, ilçe ve kasabalarda yapılan uygulamaların durumu açıklanmaktadır.

¹⁶ "*Tarihi Konut Stokunun Sağıklaştırılması İçin Bir Finansman ve Örgütlenme Modeli*", 1996, Başbakanlık Toplu Konut İdaresi, Konut

Bu çalışmada; ülkede yaşanan sosyal ve ekonomik değişim sürecinin, kentleşme ve konut sorunlarının bu değişim ışığında sürekli olarak yeniden tanımlanmasını ve sürece uygun yeni politikalar ve çözüm önerileri geliştirilmesini gerekli kıldığı belirtilmektedir.

Konut sorununun çözümü konusunda alt ve orta gelir gruplarına yönelik uygun finansman, örgütlenme ve üretim modelleri oluşturmak ve uygulamakla yükümlü olan TOKİ'nin temel hizmet alanlarından birinin de konut ve kentleşme konularında bilimsel araştırmaların geliştirilmesi ve desteklenmesi olduğu vurgulanarak, ülkede giderek büyüyen konut açığına çözüm bulmaya yönelik bu çalışmanın hazırlandığı belirtilmektedir.

Bu çalışmada:

- Geçmiş dönemin kültürel mirasını temsil eden tarihi ve geleneksel konut stokunun önemli bir kısmının 1970'lerden bu yana koruma altında bulunduğu,
- Çoğunluğu tescilli olan tarihi konutlardaki bakım, onarım zorlukları ve maliyeti yüzünden yeterince değerlendirilemediği, bozulduğu ve giderek yok olmakta olduğu,
- Önemli bir bölümünün çok düşük barınma yoğunluğu içinde iskan edilen ya da terk edilmiş bulunan bu konut stokunun çeşitli ekonomik nedenlerin de etkisi ile yıkılmaya bırakılmış durumda olduğu,

saptamaları yapılmıştır.¹⁷ Bu kent ya da yerleşmelerin nadiren işlevlerini koruyarak günümüze kadar geldikleri, işlevlerini kaybetmelerine rağmen değişik kullanışlara dönüşerek varlıklarını sürdürdükleri, ancak o beldenin çöküntü alanı

Araştırmaları Dizisi: 7, Okçuoğlu, Y., Özgönül, N., Batkan, Ö., Gökçe, F., ODTÜ Basım İşliği, Ank.

¹⁷ TOKİ, *age.*, 1996, s. XV.

olarak görüldüğü, diğer ülkelerde izlendiği gibi bir prestij alanı haline gelmedikleri; bazılarının ise hem işlevlerini yitirmeleri hem de yeni işlev ve kullanışları barındırmaya elverişli olmamaları nedeniyle terk edildikleri; veya koruma altına alınıp, piyasa süreçlerine göre cazip bulunmadığı için metruk hale bırakıldıkları ya da bu alanda yaşayan ailelerin, getirilen koruma ve bakım kurallarına uygun olarak, bu yapılara harcama yapacak güçte olmadıkları gibi olgu ve sonuçlara varılmıştır.

Toplu Konut Kanunu, madde 10'a göre; bu Kanun ile öngörülen hizmetlerin gerçekleştirilmesi, konut gereksiniminin, toplu konut inşası suretiyle karşılanması, konut ihtiyacı olanlarla, inşaat yapanların tabi olacağı usul ve esasların düzenlenmesi ve devletin yapacağı desteklemeler için Türkiye Emlak Kredi Bankası'nda bir fon oluşturulmuştur.

Gittikçe büyüyen konut açığının süratle kapatılabilmesi ve her ailenin ihtiyaçlarına uygun sağlıklı bir konuta kavuşturulabilmesi için, konut inşaatında kullanışlı, ekonomik ve Türk Halkı'nın ihtiyacına ve yaşayış tarzına uygun projelerin teşvikine öncelik verilmesi amaçlanmıştır.

Kamu lojman planı 10 yıl içinde tamamlanacak, gecekondu bölgelerinde altyapı hizmetlerinin öncelikle götürülmesine önem verilecektir. İlke olarak, Toplu Konut uygulamalarında devlet esas olarak altyapının hazırlanmasına katkıda bulunacak, arsa üretimini hızlandıracak, çeşitli büyüklükteki konut tiplerinin iklim özelliklerine ve mahalli malzeme imkanlarına göre tip Toplu Konut Projeleri şeklinde ele alınmaları ve hızlı inşaat teknolojileri ile hızlı bir şekilde tamamlanmaları şeklinde teşvik önlemleri getirilecektir.

Konutun çevresi ile birlikte bir bütün oluşturduğu dikkate alınarak, konut tasarımı ve çevre niteliklerinin yükseltilmesine olanak sağlayacak mevzuatın geliştirilmesi ve konut

sektörü yatırımlarının yerleşme hedefleri ile bir bütün halinde ele alınarak yönlendirilmesi hedeflenmişti.

İlke olarak kamu sübvansiyonları, altyapısı hazır arsa üretimi ile alt gelir gruplarına öncelik tanımak kaydıyla konutsuz kişiler için yapılan sosyal konutlara ağırlık verilecek ve konut büyüklüklerini düşürecek şekilde düzenlenecektir.

Önlem olarak konutların inşaat ve kullanımında tasarruf sağlamak amacıyla, yerel malzemeleri değerlendiren, iklim koşullarını dikkate alan ve israfı azaltan teknolojiler desteklenecekti. Türkiye koşullarına uygun konut yapım sistemlerinin belirlenmesi için gerekli çalışmalar yapılacaktı.

Konut sayımlarının periyodik hale getirilmesi sağlanacaktı. Kamu lojman yatırımları, kalkınmada öncelikli yöreler ile konut sıkıntısı çekilen küçük yerleşmelerde sürdürülecekti.

Bu dönemde, konut gereksiniminin çözümünde yerel yönetimlerle, belli alanları konut gelişme alanı olarak belirleyerek altyapı götürmeleri, gecekondulaşmayı önlemek amacıyla "Kendi Evini Yapana Yardım" programı içinde nüve konut projeleri hazırlanması ve öncelikle alt gelir grupları için kiralık ve mülk konut üretimini sağlayacak gerekli düzenlemeleri yapma görevleri verilmiştir.

VI. SONUÇLAR VE GELENEKSEL KONUT DOKULARININ SÜRDÜRÜLEBİLİR KORUNMASINA YÖNELİK ÖNERİLER

"Yeni bir koruma politikası ve bütünlüştük koruma uygulanmazsa, toplumumuz çok yakında geleneksel çevresini oluşturan yapı ve sit mirasının çoğunu yitirmiş olacaktır."¹⁸

¹⁸ Amsterdam Bildirgesi, 1975.

"Eski alanların sağlıklılaştırılması olanak ölçüsünde, bölge sakinlerinin toplumsal kompozisyonunda köklü bir değişiklik gerektirmeyecek şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Kamu kaynaklarınca gerçekleştirilen restorasyon (ve sağlıklılaştırma) çalışmalarının sağladığı yararlardan tüm toplum kesimleri pay almalıdır."

"Gerekli yasal ve yönetsel önlemler tüm ülkelerde güçlendirilmeli ve daha etkin kılınmalıdır." (Amsterdam Bildirgesi, 1975)

Yukarıda kısmen özetlendiği gibi, aslında ülkemizde, konut ve konut çevresi, yapı ve yapım sistemleri konusunda engin bir deneyim bulunmaktadır. Bireysel konut, kooperatif eliyle ve toplu konut üretimi konularında zengin bir birikim oluşmuştur. Bu deneyimlerin genellikle ve çoğunlukla yeni yapı yapımı konusunda olduğu, onarım, sağlıklılaştırma, iyileştirme vb. konuların daha ikincil kaldığı söylenebilir. Ancak, yaşadığımız bu günlerde uluslar arası ve ulusal ekonomik ve sosyal gerçekler, kültür değerlerinin korunması, gecekonduların sağlıklılaştırılması ile daha çok üst üste düşmektedir.

Ekonomik bakımdan zorluklar yaşayan, uzun yıllardır enflasyon ile fakirleşmekte ve fakirleştirilmekte olan ülkemizde, savurganca davranışlara artık yer olmadığı açıktır.

Yık, yap, sat süreci ile doğal ve kültürel çevreler, düşük yoğunluklu gecekonduların yok edilmekte, ekonomik kıt kaynaklar savurganca harcanmaktadır.

Sürdürülebilir gelişim için artık gelinen noktada, kentlerimizde koruma, sağlıklılaştırma, iyileştirme, kendi çabaları ve kamu desteği ile kendi evine bakarak çevresini düzenleme çalışmalarını büyük önem kazanmaktadır.

Bu aynı zamanda, yıkıp yok ederek geriye dönüşü olmayan emeğin ve yapı malzemesinin, altyapının da yeniden akılcı bir şekilde değerlendirilmesi anlamını taşıyacak bir olgudur.

Ayrıca, sosyal, ekonomik, ticari ve en önemlisi kültürel değerleri ile kentlerin öne çıkmakta olduğu küreselleşme sürecinde, zengin doğal, tarihsel/kültürel, mimari ve arkeolojik değerlerimizin bütüncül korunması gelecek kuşaklar için önemli bir zenginlik ve övünç kaynağı olacaktır.

Sürdürülebilirlik ana fikri çerçevesinde, yoksulluğa bir çözüm olarak, geleneksel kent dokularını (kentsel sit alanları ve gecekondulu alanları) korumaya ve sağlıklılaştırmaya yönelik politika önerileri aşağıda sunulmaktadır:

VI. 1. Genel Görünüm, Sonuçlar ve Öneriler

Ülkemizde, kalkınmış ülkeler düzeyinde kent planlaması ve uygulaması olmadığı gibi, geleneksel dokuların korunması (kentsel sitler ve bir kısım gecekondulu alanları) konusunda da bu ülkeler ölçüsünde çevre ve tek yapı ölçeklerinde koruma ve sağlıklılaştırma (ıslah/sanitasyon) uygulaması yapılamamaktadır.

- Tarihsel/kültürel varlıkların ve çevrelerin korunmasındaki yetersizliğin (başarısızlığın) kökeninde, sosyal ve ekonomik nedenlerin yanı sıra, ülkemizin gerçeklerine uygun, belirgin bir tarihsel alanlar ve gecekondulu çevrelerinin koruma ve sağlıklılaştırma politikası bulunmaması yatmaktadır.
- Geleneksel kent dokuları korunmasına ilişkin yasal ve yönetsel düzenlemelerle her ne kadar merkezi ve yerel yönetimlere belirli görev ve yetkiler verilmişse de, bu görev ve yetkilerin yeterince etkin kullanılabildiğini söylemek mümkün değildir. Ayrıca, Beypazarı örneğinde görüldüğü gibi bazen yasal sit sınırlaması olmaması olumlu sonuçlar vermektedir.
- Bazı gecekondulu çevreleri ile, tarihsel kent dokularının (bazıları kentsel sit alanı olmasına rağmen) korunmasına, sağlıklılaştırılması ve geliştirilmesine ilişkin yerel ve merkezi

yönetime ilişkin politikalar, zaman içinde sürekli olarak değişmektedir. Bu değişme, genellikle geleneksel kent dokularının (kentsel sitler ve gecekondular alanları) aleyhine olan karar ve uygulamalara neden olmaktadır.

- Koruma konusundaki yasal/yönetimsel çerçevenin karmaşıklığı ve sık sık değiştirilmesi politika kararsızlığının en belirgin göstergesidir. Bu karmaşıklık içinde yeterli düzeyde koruma ve sağlıklaştırma amaçlı planlamalar ve uygulamalar yapılamamakta, geleneksel kent dokuları da spekülasyon kazançları kolaylıkla elde edilebilmektedir. Ayrıca, altyapı, sosyal donatı ve yapı içi sağlıklaştırmayı içeren çalışmalara hemen hiç yer verilmemektedir.

Sonuç olarak; 1990'lı yılların sonunda, ülkemizde tarihsel alanlar ve gecekondular çevrelerinin yeterli düzeyde koruma ve sağlıklaştırma (ıslah/sanitasyon) politikasının bulunmaması, hızlı kentleşme ile birleştiğinde bu çevreler hızla yok olmaktadır.

Bu yok oluşun nedenleri arasında;

- Koruma ve sağlıklaştırmaya amaç ve niteliğine politik düzeyde henüz tam olarak karar verilmemiş olması,
- Birbirini izleyen siyasal iktidarların tarihsel alanlar ve gecekondular çevrelerinin koruma ve sağlıklaştırma konusunda değişik yaklaşımlara ve ideolojilere sahip bulunması,
- Yasalardaki yetersizlik ve dağınıklık,
- Parasal kaynak yetersizliği,
- Çeşitli merkezi yönetim kuruluşlarının kendi aralarında ve yerel yönetimlerle olan yetki kargaşası,
- "Sürdürülebilirlik" kavramı ile kent dokularının korunması ve sağlıklaştırılması arasındaki ilişkinin yeterince anlaşılammış oluşu,

- Halkın geleneksel konut çevrelerinin ve gecekonduların koruma/ıslah ve geliştirme amaçlı olarak planlanması ve uygulamasına katılımının sağlanmayışı, tersine negatif katılımın¹⁹ bulunması,

- Geleneksel kent dokuları korumasında ekonomik etkenlerin ve kentsel toprak rantının yeterince dikkate alınmayışı, yatmaktadır.

"Koruma bugün tarihi park ve bahçelerin yanı sıra, tarihi kent ve köyler için de gereklidir. Bu mimarlık ürünlerinin korunması en büyüğünden en alçak gönüllülerine kadar, günümüz yapılarını da unutmadan, kültürel değer taşıyan tüm yapıları çevreleriyle birlikte kapsayan geniş bir perspektif içinde görülebilir." (Amsterdam Bildirgesi)

SONUÇ I. "Sürdürülebilir kentsel gelişme" için, uygulanabilir tarihi alan ve gecekonduların koruma ve sağlıklaştırma politikaları oluşturulabilmesi için, Ulusal Fiziki Planlama politikaları yeterince saptanmamış ve kalkınma planlarına fiziksel bir boyut katılmamıştır.

- I. 1. "Sürdürülebilir kalkınma" için bölgesel, alt bölgesel ve yerel ölçeklerde tarihsel çevre ve gecekonduların koruma, sağlıklaştırma ve çevre uyumlu yenileme politikalarını yönlendirmek üzere; bu doğrultuda hazırlanmış ülkesel, bölgesel ve çevre düzeni planlarına sahip olmak gerekir. Bunun için, kentsel çevrelerin akılcı ve etkin korunmasını ve kullanımını öngören kararların alınmasına elverişli bir ortam geliştirilmelidir.²⁰

- I. 2. İlke ölçeğinde tarihsel (ve de doğal) kaynak kullanımını içeren, kent dokularını sağlıklaştıran, kentleşme ve sanayileşmeyle bütünleşen politikalar; bölgelere, metropolitan

¹⁹ Negatif Katılım: Olumsuz yönde eylemlerde bulunma.

²⁰ Tunçer, M., *age.*, 1999, s. 8.

ölçekteki kentlere, kentlere ve kırsal yörelere kadar inen bir dizi stratejik ulusal (ekonomik, fizik, sosyal, kültürel, eğitim-sel vb.) planlama kararları ile desteklenerek geliştirilmelidir.

- 1. 3. Gecekondu ıslah planları tamamen yıkıp çok katlı yenilenmeyi değil, yer yer yoğunluk ve doku korunması ve sağlıklılaştırılmasını öngörecektir biçimde ele alınmalıdır. Hazırlanmış olanlar bu anlayışla yeniden gözden geçirilmelidir. Gecekondu alanlarının ıslahı yasallaşma sürecinin sadece meşruiyet sorununu çözmekle kalmayıp, kalite ve kentsel hizmetler sorunlarına da çözümler üreten bir sürece dönüştürülmesiyle olanaklıdır. Yasallaşma sürecinde kamu ile arz tarafındaki aktörler arasındaki ilişki tek taraflı bir politik taviz ilişkisi olmak yerine, bireysel ve grupsal çıkarlarla kamusal çıkarların değiş tokuş edildiği bir alışveriş ilişkisi olmalıdır.

SONUÇ II. Özellikle 1950 sonrasında izlenen kentleşme politikaları (ya da politikasızlığı), doğal ve tarih kaynakların erozyonuna, gecekondu alanlarının anlamsız apartmanlar şeklinde yenilenmesine neden olmaktadır. Kentleşme sürecinde gözlenen metropolitenleşme, bir yandan gelişme ve sanayileşmeyi, öte yandan da, çevre kirliliğini (hava, su, toprak), kaynak yetersizliğini ve tükenmesini, geleneksel kent dokularının bozulmasını ve zaman içinde yok olmasını beraberinde getirmektedir.

- II. 1. Sürdürülebilir kalkınma fikri çerçevesinde, kentsel politikalar yeniden ele alınmalı, doğal çevre ile uyumlu, tüketime yönelik olmayan, kirliletmeyen, tarihsel ve kültürel çevreyi, insan ölçekli kentsel dokuları koruyup geliştirmeyi amaçlayan yeni politikalar dizisi oluşturulmalıdır.

- II. 2. Yoksulluğa bir çözüm olarak gecekonduya yaşayan bireylerin kendi yapılarına bakım onarım ve çevreye uyumlu

eklentilerle geliştirmelerini sağlamak amacı ile kentsel tasarım ve mimari ölçeklere giden özel plan ve projeler geliştirilmeli, teknik ve parasal destek politikaları ile uygulanmalıdır. Bu plan ve projelerin üst ölçekte verilmiş yoğunluk ve yapılaşma biçimi kararlarıyla uyumlu olması sağlanmalıdır.

SONUÇ III. Ülkede nüfus artış oranı gelişmiş ölkelerden çok daha fazladır. Ayrıca kentleşme oranının yüksek olduğu kentlerde nüfus artış oranı, ölkede düzeinin de üstündedir. Gerek bu nedenler, gerekse kentleşme ve sanayileşmenin aynı düzeyde olmaması; işsizliğin artmasına, gecekondulaşmaya, kentlerin ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan gelişmesine, ya da çarpık gelişmesine yol açmaktadır.

- III. 1. Kent yoksulluğuna bir çözüm olarak tarihi alan ve kent çevreleri koruma ve sağlıklaştırma politikaları nüfus artışı ve göç olgusu dikkate alınarak, var olan politikalar bu amaç doğrultusunda değiştirilerek geliştirilmelidir.
- III. 2. İnşaat firması, yap satıcı, taşaron gibi aktörlerden sağlıklaştırma, koruma vb politikaları geliştirilmesi beklenmemeli, tasarlanmış bir vizyon ve eylem programı çerçevesinde sürece katılmaları desteklenmelidir.

SONUÇ IV. "Sürdürülebilir Kentsel Koruma ve Gelişme" için, tarihsel ve kültürel değerlerin, gecekondulu alanlarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik politikalar yeterince bulunmamaktadır. Geçmiş kültürün gelecek kuşaklara aktarılması kaygısının yanı sıra, koruma ve sağlıklaştırmanın ekonomik boyutuna yeterince önem verilmemektedir.

- IV. 1. Kentsel koruma (sit) alanları; özellikle kentleşme hızı yüksek olan kentlerimizde daha hızlı bir şekilde yok olmaktadır.

- Kentsel Koruma Alanları'nın sürekli olarak daraltılması,
- Envanterden (tescilden) düşme,
- Kent merkezi çevresindeki arazilerin üstündeki binalardan daha değerli olması nedeniyle çok katlı yapılaşma istemleri;
- Bu alanlardaki yapıların eski, dayanıksız, ve günün konfor koşullarına uyumsuz oluşu, onarımın zor ve pahalı olması,

gibi nedenler tarihsel ve kültürel önemi olan ve aynı zamanda bir yapı stoku olarak değerlendirilmesi gereken kent dokularının zaman içinde yıkılmasına ve kent kimliğine aykırı yapıların yapılmasına neden olmaktadır.

- IV. 2. Tarihsel kent dokularındaki geleneksel konutlar, günümüze kadar ulaşan kültür varlıklarımız olduğu kadar, konut açığının giderilmesinde "*konut stoku*"nun da bir parçasıdır.

Sürdürülebilir kentsel gelişme kapsamında, sistemsiz ve parça parça değil, tutumlu ve bilinçli bir gelişimin hedeflenmesi, varolan kaynakların değerlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekli olduğundan; planıcı, mimar ve inşaat mühendisi, restorasyon uzmanları vd. düşen görev, etkin bir kampanya ile bu kent parçalarının vakit yitirilmeden ele alınması, çevre ve yapı olarak iyileştirme, sıhhileştirme ve koruma uygulamalarının yapılması için yerel ve merkezi yönetime destek olunmasıdır.

- IV. 3. Gecekondu ıslah imar planları, sadece parselasyonu düzenleyen bir işlev olarak görmeyip, altyapı, yakın çevre ve yapı standartlarını iyileştirecek ve kentsel hizmet fonksiyonlarını içerecek şekilde ayrıntılı olarak hazırlanması gerekmektedir. Bu planlama etkin finansman modelleri ile birlikte uygulamaya konmalı, uygun kredi sistemleriyle bireylerin olanakları geliştirilmelidir. Girişim ölçeği finansmanın sadece ülke içi kaynaklarla gerçekleşmeyeceği boyutlarda oldu-

ğu zamanlarda uluslar arası finans mekanizmaları ile işbirliğine girilmesi gerekmektedir. Zaten güç yaşam koşullarında yaşayan bireylerin etkinliklerindeki performansı arttıracak, kayıpları azaltacak örgütlenme ve dayanışma biçimleri desteklenmelidir.

SONUÇ V. Kent yoksulluğuna bir çözüm olarak geleneksel kent dokularını (kentsel sitler ve gecekondu alanları) koruma ve sağlıklılaştırmayı ve geliştirmeyi amaçlayan Kentsel Toprak Politikaları geliştirilmelidir:

- V. 1. Ülkemizde, kent yoksulluğuna bir çözüm olarak geleneksel kent dokularını (kentsel sitler ve gecekondu alanları) koruma, sağlıklılaştırma ve geliştirmeyi amaçlayan, akılcı, verimliliği gözeten, vurgunculuğu (arsa/yapı spekülasyonunu) önlemeye ve kentsel rantın kamu yararına kullanılmasına amaçlayan bir "kentsel toprak politikası" bulunmamaktadır.
- V. 2. Sürdürülebilir kalkınma kavramı çerçevesinde, doğal, tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik vb. her türlü kaynağın korunması, geliştirilmesi ancak bu doğrultuda planlama ile olabilir.
- V. 3. Ülkemizin kentleşmesinde, bütün önemli kentsel sorunların kaynağını oluşturan "*kent toprakları*" konusu önem kazanmıştır. Arsa spekülasyonu ve yık-yap-satçı düzeninin sürdürülebilir kalkınma için ne kadar büyük bir engel olduğu, aşırı kaynak tüketimine yol açtığı, önlenbilmesi için ne yapmak gerektiğine ilişkin öneriler geliştirilmelidir.

Henüz teknik ve ekonomik ömrü dolmadan tek katlı, iki katlı hatta 4-5 katlı yapılardan oluşmuş semtleri, gecekondu bölgesi olsa dahi yıkıp, (Ankara Bahçelievler, Çukurambar, Çiğdem, Dikmen vb. örnekler) sadece arsa sahibine ve yık-yap-satçıya rant sağlama arzusunun kaynaklanan bir

güdüyle yenilerini yapmak, büyük yerel ve toplumsal kayıplara, doğal kaynak, milli servet ve emek savurganlığına neden olmaktadır.

- Yeniden yapılaşan bu alanların alt yapılarının yenilenmesi (yetersiz hale gelen kanalizasyon, su, doğalgaz, tele-iletişim vb. tesisatının yenilenmesi),
- Yol, otopark, okul, yeşil alan vb. donatı gereksinimlerinin karşılanması,
- Yoğunluk artışı ile oluşan çevre kirliliği ve psikolojik sorunlar,

sosyal ve ekonomik olarak çok pahalı bir kentleşme süreci yaşadığımızı ve gelecek kuşaklar için korunması gerekli kaynakları savurganca harcamakta olduğumuzu göstermektedir.

Kentleşme hızına bağlı olan ve kentsel toprak rantının kamuya değil, kişilere, (spekülatörlere) gitmesine yol açan yıkı-yap-satçı kentsel yenileme (daha doğrusu yıkım) mutlaka önlenmelidir.

Ankara'da Yenişehir'in 30 yıl içerisinde üç kez yıkılıp yapılması, Bahçelievler'in sadece adının kalmasına yol açan uygulamalar, bütün kentlerde merkezden dışarı doğru rantın artışa bağlı olarak sürmektedir.

Kentlerimiz sürekli yıkım, inşaat, altyapı çalışmaları vb. uygulamalarla gün geçtikçe daha yaşanmaz hale gelmekte, geleneksel dokularını yok ederek, kimliğini yitirmektedir.

Denetleme mekanizmaları, gecekondular ve kentsel koruma alanları için uzmanlaşmalı ve işlevini plan dışı davranışları engelleme ile sınırlamayıp, üretim sürecine etkin biçimde katılım, yönlendirme ve eğitim yapma yönünde geliştirmelidir.

SONUÇ VI. Kent yoksulluğuna bir çözüm olarak geleneksel kent dokularını (kentsel sitler ve gecekondu alanları) koruma ve sağlıklılaştırmayı ve geliştirmeyi amaçlayan yerel ve merkezi yönetim politikaları oluşturulmalıdır.

- VI. 1. Merkezi yönetim birimleri (başta Bayındırlık ve İskan, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı) koruma ve sağlıklılaştırmayı gerçekleştirecek şekilde yeterince etkin bir tarzda örgütlenmemiştir. Merkezi yönetim ilgili kurumlarının yaklaşımları genellikle teknik olmakla birlikte, hakim olan politikalar zaman zaman etken olmaktadır ve bu da tarihi/çevresel kent dokularının tahribatına yol açmaktadır.

- Planlamaya ilişkin yaklaşımlar; planların değişimi, koruma ve sağlıklılaştırma amaçlı planın yapılması ve uğradığı değişiklikler bakanlar ve genel müdürlerin izledikleri politikalara göre değişmektedir.

- Uygulamaya ilişkin yaklaşımlar; yapılan veya yapılmayan uygulamalar, korunan yada yıkılan yapı/yapı grupları merkezi ve yerel politikalar ile yakından ilgilidir.

- Mali yaklaşımlar; korumanın ekonomik boyutu, mali güç yada güçsüzlük ve parasal çerçeveye ilişkin gelişmeler bakanların, genel müdürlerin ya da belediye başkanlarının saptadıkları önceliklere bağlı olarak değişmektedir.

SONUÇ VII. Yerel yönetimler de kentsel korumayı ve sağlıklılaştırmayı gerçekleştirecek şekilde yeterince etkin olarak örgütlenememiştir. Geleneksel konut çevrelerinin korunması ve sağlıklılaştırılması konusunda, yerel yönetimlerin de yaklaşımları genellikle yerel politikalara bağımlıdır, bu da geleneksel kent dokularının tahribatına yol açmaktadır.

- Merkezi ve yerel yönetimler tarafından alınan kararların tarihsel gelişim süreci içinde değerlendirilmesi, (sit alanı ilanı, daraltılması, tescil kararları, tescilden düşme, yeni yapılaşma izinleri, yıkım izinleri vb.) ve bu kararlara yönelik öneriler bu sonucu ortaya çıkarmaktadır. Gecekondu ıslahı adıyla yapılan planlar ise bu çevrelerin çok yoğun olarak tahribine yol açmaktadır. Ankara'da uygulanan "*Gecekondu Çığdaş Konuta*" projeleri dahi bu tür sonuçlar doğurmuştur.

SONUÇ VIII. Yerel ve merkezi yönetimin değişken kararlarına karşı, etkili koruma uygulaması yapılamamasına yerel halkın tepkisi ve negatif katılım olgusu bulunmaktadır.

VI.2. Sonuçların Değerlendirilmesi, Yorumlanması ve Öneriler Geliştirilmesi

- Ülkemizdeki hızlı nüfus artışı ve kentleşme, kırdan kente göç olgusu, kentlerin plansız büyümesi ve arsa spekülasyonu kentin korunması gerekli konut dokusu üzerinde büyük ölçüde olumsuz etkiler yapmaktadır. Genellikle kent merkezlerinde yer alan tarihsel kent merkezleri ve geleneksel kent dokuları, kentin hızlı büyümesi, yoğunluk artışı ve çok katlı olarak yıkılıp yapılaşmalardan etkilenmekte, geleneksel kent dokuları tüm çabalara ve yasal sınırlamalara rağmen giderek yok olmaktadır.

- Geleneksel kent dokusu ölçeğinde, koruma olgusunun ülkemizde gecikerek ele alınması, İstanbul, Bursa, Edirne, İzmir, Kayseri, Konya vb. gibi pek çok kentimizin kent kimliklerinin ve etkileyici görünümlerinin kaybolmasına neden olmuştur. Gecikerek de olsa, 1980'lerden sonra korumaya yönelik planlama ve projelendirme çalışmaları yaygınlaşmıştır. 2863 sayılı Yasa ile, bu konudaki bazı yetkilerin yerel yönetimlere verilmesi sonrasında ise, bir çok yerel yönetim

kendi kentlerine sahip çıkmaya başlamış, koruma amaçlı planlama çalışmalarına girişmişlerdir.

- Bu çalışmaların yeterli olduğunu söylemek pek de olası değildir. Ancak, turizmin de etkisi ile belirli bir tarihsel çevre koruma bilincinin oluştuğu söylenebilir. En azından turizmin yoğun olarak yaşandığı yörelerde tek yapı onarımları ve yer yer çevre düzenleme çalışmaları ile belirli bir aşama kaydetmiş olunduğu söylenebilir. Kültür Bakanlığı'nın, ancak 1990'ların başından itibaren koruma amaçlı planlama çalışmalarını ihale yöntemi ile başlatması ne kadar gecikmiş olunduğunun bir göstergesidir. Önemli olan koruma amaçlı planlar yapmak değil, onun uygulanmasına yönelik bir takım kurumsal (organizasyonel) ve parasal önlemleri almak ve uygulamaktır.

- Gecekondu alanları için de benzer yorumları yapmak olasıdır. Islah adı altında sağlıklılaştırma ile ilgisi olmayan aşırı yoğun kentsel dokular tasarlanmakta ve uygulanmaya çalışılmaktadır. Böylece eskisinden daha sağlıklı dokular ortaya çıkmaktadır.

"Türkiye'nin doğal ve tarihi çevresini yitirmesi, yoksulluk kadar büyük bir problemdir. Buna karşın yaygın koruma ne bir kriz ne de bir trajedidir. Tersine ileriye yönelik bir meydan okuyuştur. 21. yüzyılda ülkemizin hak ettiği saygınlığı kazanmak ve onu sürdürebilmek için ne kadercı ne de çıkarıcı yaklaşımlar söz konusu olabilir. Burada söz konusu olan problem çözücü bir biçimde sorunları göğüslemektir. Bu amaca erişmek için de vakit kaybetmeden bir koruma kültürü ve bunu etkin kılacak bir koruma diploması oluşturmak zorunlu görünmektedir."²¹

Bildiride sıralanan sorunlar ve nedenleri göz önünde bulundurularak *"Sürdürülebilir Kentsel Koruma ve Sağlıklılaştırma*

²¹ Tankut, G., 2003, "Doğal ve Tarihi Çevrenin Korunması: Sorunlar ve Olası Çözümler", *Bilim ve Ütopya*, Sayı: 105, S.30-31.

(*ıslah/sanitasyon*) *Politikaları*" olarak nitelendirilen aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

VI. 2. 1. Yasal Öneriler

1. Koruma ve sağliklaştırma konusunda yasalardaki ve örgütsel yapıdaki çok başlılık ve yetki kargaşası mutlaka önlenmelidir. "*Sürdürülebilirlik*" ilkesi doğrultusunda yetki ve sorumluluk dağılımı yeniden gözden geçirilerek tek bir "*Kent ve Çevre Koruma Yasası*" oluşturulmalıdır.

2. "*3194 sayılı İmar Yasası ve Yönetmelikleri'nin*" yeni bir yapı kontrol sistemi ve afetlere karşı dayanıklılık sağlayacak önlemleri içermek üzere yapılmakta olan revizyon çalışmalarında hazırlanmış bulunan "*İmar Hakları Aktarımı (İHA) Yönetmeliği*"nin bir an evvel kentsel sit alanlarında da uygulanması sağlanmalıdır. Bu doğrultuda koruma ve sağliklaştırma amaçlı plan çalışmasından önce kazanılmış ve tapuya tescil edilmiş olan imar haklarının düzenlenecek "*İmar Hakları Sertifikaları*" ile kentsel koruma ve sağliklaştırma alanları dışına transferi (rant transferi) sağlanmalıdır. İmar Yasası'nın kentsel tasarımı ve alt ölçekli (1/500, 1/200, 1/100) planlama ve projelendirme çalışmalarının yapımı ve uygulanmasına yönelik bazı yeni kriterleri getirecek şekilde revizyonu gereklidir.

3. "*İmar Yasası 18. madde uygulamasının (Hamur Kuralı)*" kentsel koruma ve sağliklaştırma (sit) alanlarında yatayda ve dikeyde gerçekleştirilmesi ile, önemli taşınmaz kültür varlıklarının ve alanların kamu eline bedelsiz geçmesi sağlanmalıdır. Bu amaçla İmar Yasası'nda yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

4. Gecekondu alanları için af ve çok katlı yenileme değil, sağliklaştırma ve düşük yoğunlukları, yeşil alanları koruma yönünde ıslah planları yeniden ele alınmalıdır. Tüm gecekondu yasalarındaki (775, 2805 ve 2981 sayılı Yasalar) hükümlerin

bir araya getirilmesi, ıslah planlarının yapılmasına ilişkin kuralların yeniden düzenlenmesi, nazım plan disiplini dışına çıkmak için kullanılma yollarının kapatılması gereklidir.

VI. 2. 2. Sosyal ve Ekonomik Öneriler

1. Geleneksel konut dokuları, "*Sürdürülebilir Kalkınma*" kavramı doğrultusunda sadece taşınmaz kültürel varlıkları olarak değil, birer "*Konut Stoku*", çevresel bir değer olarak görülmeli ve değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda, sadece kentsel koruma, gecekondulu ya da çok katlı yenileme değil, sağlıklaştırma ve yenilemeyi de içeren planlama ve projelendirme çalışmaları yapılmalıdır.

2. Yerel Yönetimlere (belediyeler) teknik ve parasal destek arttırılarak ve yaptıkları hizmetler denetlenerek yerinde koruma ve sağlıklaştırma ve geliştirme politikaları uygulanmalıdır.

3. Koruma ve sağlıklaştırmanın temelinde ekonomik bir olgu olduğu gözetilerek, yapısını onarmak isteyenlere teknik ve parasal yardım mekanizmaları oluşturulmalıdır. Geleneksel yapı stoklarının sağlıklaştırılması amacı ile hızlı ve etkin işleyen destek fonları kurulmalıdır.

3. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı'nın 1997 yılına kadar geliştirdiği ve geleneksel kent dokularını (kentsel sitler ve gecekondulu alanları) birer konut dokusu/stoku olarak gören yaklaşımı ile hazırlanan "*Yönetmelik*" bir an önce gerçekleştirilmelidir. TOKİ aynı zamanda, gecekonduları sağlıklaştırma ve alçak katlı/düşük yoğunluklu olarak yerinde koruma ve yenilemeye yönelik tasarruf ve kredilendirme modelleri geliştirmelidir.

VI. 2. 3. Denetim, Yönetmelik Yapı Ve Uluslar Arası Kararalara İlişkin Öneriler

Denetim, yönetim sürecinin en önemli halkasıdır. Denetim türleri aşağıda sıralanmıştır:²²

1. İç Denetim: Bu kurum yada kuruluşun kendi kendini denetlemesidir.
2. Hiyerarşik Denetim: Bir kurum içinde üstün astlarını denetlemesidir.
3. Yönetmelik Denetim: Mevzuatın araştırılması ve aksaklıklarının gözlenerek denetlenmesidir.
4. Mali Denetim: Maddi işlemlerin denetlenmesidir.
5. Dış Denetim: Hukuka uygunluğun denetlenmesidir.
6. Vesayet Denetimi: Yerel Yönetimlerle, yerinden yönetim kuruluşlarının organ, eylem ve işlemleri yönünden merkezi yönetimce yapılan denetimdir. Yerel yönetimlere dönük vesayet denetimi de etkili ve amaca uygun bir biçimde gerçekleştirilememektedir.
7. Etkililik Denetimi: Yürütme eylem ve işlemlerinin amaç, plan bütçe, örgütlenme, yöntem vb. değişkenler yönünden etkin bir biçimde yürütülüp yürütülmediğinin denetlenmesidir.

Denetim işlevi; kentlerde koruma, sağlıklaştırma, yenileme ile görevli yerel ve merkezi yönetim kurum ve kuruluşlarının (Belediyeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı) her biriminin amaçları ve geleceğe plan ve programları ile uygulamayı karşılaştırarak aksaklıkları ortaya koyacak ve bunların düzeltilmesini sağlayacak bir yaklaşım içinde yapılmalıdır.

²² Kaya, *Kamu Yönetiminin Yeniden Yapılandırılması Araştırması*, TODAİE Yay. 1992.

Denetim sonuçları, amaç ve siyasalarının saptanarak geleceğe yönelik uygulama ilkelerinin belirlenmesinde ışık tutucu olmalıdır. Örgütsel ve çevresel değişkenler dikkate alınmalı, denetim sisteminin etkililiği dikkate alınmalıdır. Yöneltilme ve rehberlik sistemi oluşturulmalı, denetimin teknik düzeyi yükseltilmelidir.

Yerel yönetimlerin (belediyeler) geleneksel konut çevrelerinin korunmasına yönelik olarak özerk, yetkili ve etkin birimler oluşturmaları sağlanmalıdır. Yerel yönetimler, gecekondularının kentsel arsa değerlerinin yüksek olduğu alanlarda, gecekonduların yenileme projelerinin örgütlenmesi ve gerçekleştirilmesi için gerekli planlama ve projelendirme çalışmaları ile katılımcı uygulama modelleri geliştirmelidir.

Yörede yaşayan halkı geleneksel konut çevreleri konusunda bilgilendirmek ve bilinçlendirmek, halkı ve sivil toplum kuruluşlarının kentsel koruma ve sağlıklılaştırma konusuna olumlu katkı ve katılımlarının sağlanması en önemli uygulama aracı olarak görülmektedir. Çocuk yaşta başlayarak ülkedeki kültürel zenginliğin ve kültür varlıklarının öğretilmesi, tanıtılması ve sevdirmesi büyük önem taşımaktadır. Bu noktada sivil toplum örgütlerine (meslek örgütleri, vakıflar, dernekler vb.) önemli görevler düşmektedir.

Akdeniz Mimarlar Birliği'nin aldığı aşağıdaki karar da tüm taraflar için önemli mesajlar içermektedir:

UMAR Yönetim Kurulu, tüm Akdeniz ülke hükümlerini aşağıdaki hususlara uygun hareket etmeye davet etmektedir:²³

1. Hiç bir rant insan zararına oluşturulamaz.

²³ Pekin, S.Z., Umar (Akdeniz Mimarlar Birliği) Yönetim Kurulu'nun, 23-24 Şubat 2001 tarihlerinde, Atina'da, ICOMOS 'da yapmış olduğu 18. olağan toplantısında aldığı karar.

2. Her türlü ekonomik eylem insana hizmet için yapılmalıdır tersine değil.
3. Dünya gezegeni hiçbir kuşağın malı değildir. Tarihi olduğu kadar fiziki mirasın korunmasından kaçınılamaz. Hiçbir ekonomik, siyasi ya da diğer gerekçe, yapılı ya da yapılmayan mirasın, bir yerleşmenin yok edilmesine, sular altında bırakılmasına, çevrenin ve ekolojik dengenin bozulmasına neden olamaz.
4. Bir mimarlık eseri, ne denli küçük olursa olsun, peyzajın değişmesinde rol oynar ve bu nedenle herkese aittir...
5. Tüm hükümetler, mimarlık ve mühendislik hizmetlerinin yararlanılabilecek şekilde yapılabilmesi için asgari maliyetleri belirleyen tarifeleri uygulamaya koymalıdır.

VII. KİLİS, GAZİANTEP, ADIYAMAN, ŞANLIURFA, DİYARBAKIR, MARDİN, SİİRT, BATMAN, ŞIRNAK' DA KORUNMASI GEREKLİ KONUT STOKLARI

Sürdürülebilir Kentsel Koruma, Yenileme, Dönüşüm ve Sağlıklaştırma Politikaları'nın en önemli tasarlayıcısı ve uygulayıcısı "*yerel yönetimler*"dir.

Yerel yönetimlere teknik ve parasal destek arttırılarak, hizmetleri denetlenerek, yerinde koruma, sağlıklaştırma ve geliştirme politikaları uygulanmalıdır.

"*İmar Hakları Aktarımı Yönetmeliği*"nin kentsel sit alanlarında da uygulanması sağlanmalıdır.

Yapı korunması ve sağlıklaştırmanın temelde ekonomik bir olgu olduğu gözetilerek, yapısını onarmak isteyenlere teknik ve parasal yardım mekanizmaları oluşturulmalıdır.

Koruma ve sağlıklaştırma konusunda yasalarda ve yönetsel yapıdaki çok başlılık ve yetki kargaşası mutlaka önlenmelidir.

Geleneksel yapı stoklarının sağlıklaştırılması amacı ile hızlı ve etkin destek fonları kurulmalıdır.

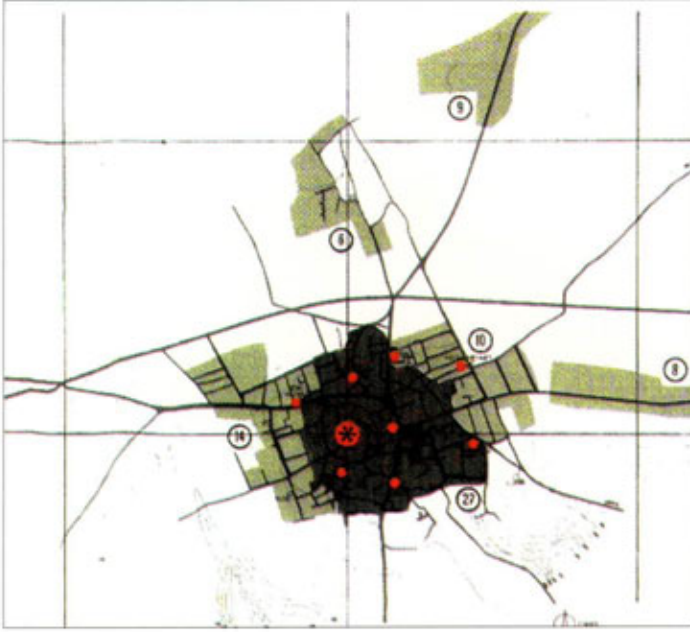
Toplu Konut İdaresi'nin geleneksel kent dokularını konut stoku olarak gören yaklaşımı ile hazırlanan "yönetmelik" tekrar gündeme getirilmeli ve bir an önce gerçekleştirilmelidir.

Açılabilecek Kredi Türleri

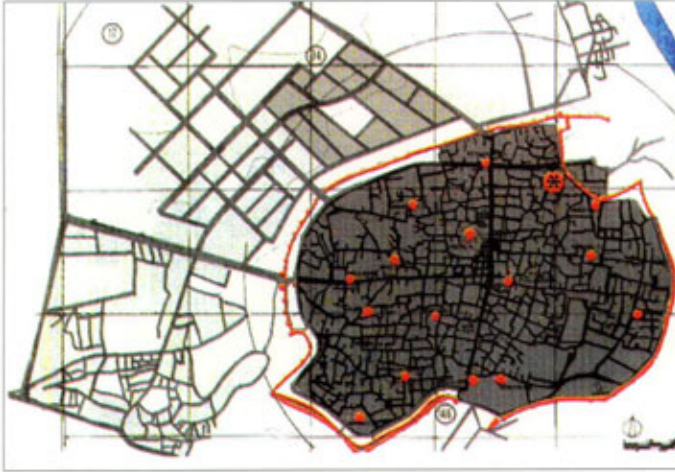
1. Alan leğinde teknik hizmetler kredisi,
2. Altyapı ve evre düzenleme uygulama kredisi,
3. Tescilli kültür varlığı için krediler,
4. Tescilli olmayan geleneksel yapı stokunun sağlıklaştırılmasına yönelik krediler,
5. Konfor koşullarının (tuvalet, mutfak, banyo) iyileştirilmesi ve bakım için krediler.

GAP Bölgesi'nde de; kent ve ilçe merkezlerinde, kırsal yerleşmelerde de korunması gerekli "sit alanı" olarak belirlenmiş birçok tarihi kent dokusu ve binlerce yapı bulunmaktadır.

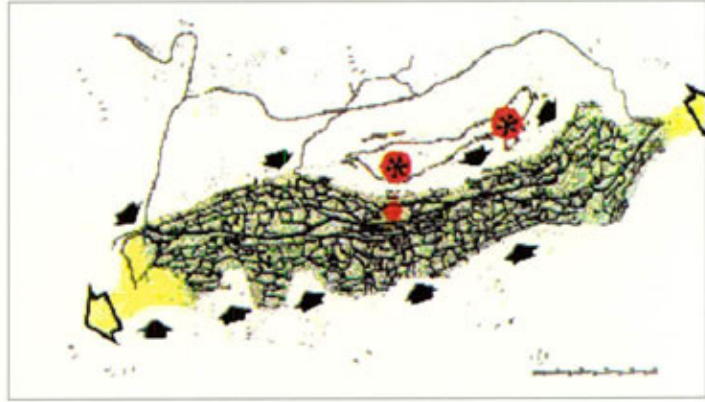
GAP Bölgesi'ndeki kentlerde yer alan tarihsel konut dokuları aşağıda özetlenmiştir:

Adiyaman eski kent dokusu: 49 hektar
Kaynak: Türk Şehri, Aru, K., A.

Diyarbakır eski kent dokusu: 160 hektar
Kaynak: Türk Şehri, Aru, K., A.

Mardin eski kent dokusu: 145 hektar
Kaynak: Türk Şehri, Aru, K., A.

Şanlıurfa eski kent dokusu: 228 hektar
Kaynak: Türk Şehri, Aru, K., A.

İKİNCİ BÖLÜM

Gezi Notları

*Taşların dize, dizelerin şiir,
Şiirlerin sevda olduğu,
Nakışları öpen kar tanelerinin,
Hoşgörüyü kanatlandıran
Güvercinlere dost selamı...
Mardin*

Tüm civar illere gitmeme rağmen, Mardin'e gitmek kismet olmamıştı. Ama bu kez doğrudan oraya gidiyorduk. Pulu, hafif rüzgarlı bir havada Esenboğa'dan kalkan uçak, hafif türbülanslarla, bir saat on dakika sonra Mardin Havalanı'ndaydı. Sevecen dostlar bizi bekliyordular.

Her şey en ince ayrıntılarına kadar, bir Zeki Ekmen titizliğiyle hazırlanmış. Otele yerleşmenin ardından, gelenler Mardin Valisi M. Temel Koçaklar'ı makamında ziyaret ediyorlar. Karşılıklı nezaket konuşmaları.

Vilayet Konağı tam anlamıyla bir sanat eseri. Tarihsel bir kente geldiğinizi size daha ilk adımda gösteriyor.

Sinevizyon sunumu ve Mardin'in tanıtımı. Edebiyat öğretmeni Murat Bey şiirsel bir dille Mardin'i anlatmıyor; hissettiriyor, yaşıttırıyor.

Güzel sözlerden bazı alıntılar:

"Mardin'i göremediyseniz, yaşamınızda boşluk var demektir."

"Ezan sesi ve çan sesinin birbirine karıştığı diyor."

"Kültürlerin bir arada bulunduğu yer."

"Medeniyetin başkenti, taşın aldığı en güzel şekil."

**Sandalyelerin yüzünü kente
döndüğü yer:
MARDİN**

*Bazen kendimi yalnız hissederim
hiç arkadaşım yokmuş gibi,
Bazen tek arkadaşımın bu
melekler şehri olduğunu
düşünürüm...
Onun caddelerinde gezer,
tepelerini aşarım.*

*Oda benim kim olduğumu bilir
ve yüzüme çarpan hafif
esintileriyle beni karşılar, öper...*

Bu satırlar, ünlü bir müzik grubunun bir kente adanmış eski bir şarkıda geçiyor. Bu yazı için önemi ise İstanbul'dan sonra ilk kez bir kentte gezerken, onu süzerken, insanlarını takip ederken, bu şarkıyı mırıldandığımı

fark etmemdi. Evet, İstanbul'dan bu kente tayini çıkan bir öğretmen dostumu ziyaret için 3 ay önce Mardin'deydim. Yoğun bir iş temposuna mola vermek için geldiğim kentte 2.5 gün kaldım. Kaş kaş gezdim.

Size Mardin'i büyüdü kılan özelliklerinden bahsetmeyeceğim... Bunlar; kiliseleri, mimari yapısı, tarihi vs. zaten yıllardır duyduğunuz şeyler... Size Mardin kiraathanelerinin sandalyelerinden bahsedeceğim. Evet sandalyeler... *Mardin'in bilinmeyen özelliği olan sandalyeler...*

Postanenin karşısındaki kiraathaneye bir gidin. Manzara müthiş, alabildiğine bir ova, uçsuz bucaksız bir görüntü, huzur... Oturup manzaranın tadını mı çıkartacaksınız... O da ne? Sandalyeler ters... Kente dönük... Sandalyelerin yüzünün baktığı yere doğru ufak bir dönüş yapınca... İşte MARDİN...

Mardin, tarihi, dini, etnik gerçekleri harman edip, çay içerken size tarifsiz bir şekilde sunuyor. İş çıkın arkadaşımın gelmesine yarım saat var. 30 dakika... Fotoğrafta gördüğünüz manzarada 30 dakika... Yukarıdaki şarkı, beynimin bir kenarında çalmaya başlarken,

Sinevizyonun ardından ilk durağımız Kasımiye Medresesi. Artuklular döneminin sonuna doğru yapılan eserlerden. Mardin ovası adeta bir deniz gibi uzanıyor. Eski kent içinde Zinciriye Medresesi kalenin hemen altında, sizlere panoramik bir ziyafet çekiyor. Bu arada MS 569'da yapılan Kırklar Kilisesi'ni geziyoruz. Süryani bir genç bizi bilgilendiriyor. Süryanilerin ayrı bir ırk olduğunu ve altı bin yıllık bir toplum olduğunu anlatıyor. Mardin'de yetmiş-seksen Süryani ailesinin kaldığını söylüyor.

Mardin ve yöresi, hatta Güney ve Güneydoğu Anadolu, çeşitli ırk ve dinlerden insanların barış içinde yaşadıkları yöreler. Herkes tercihini ve ibadetini özgürce yapabiliyor.

Hava kararmak üzere. Mardin'in meşhur konaklarından biri restore edilerek butik otel haline getirilmiş. Erdoba Evleri'nde çayımızı yudumlarken, alacakaranlığın bu kadar güzel olabileceğini yeni fark ediyorum. Aydınlık ve karanlığın bulunduğu an. Ulu Cami, Şehidiye Cami minarelerinin silüetleri, alacakaranlıkta sizlere bir şeyler anlatmaya çalışıyor. Camiler, kiliseler, medreseler, tarihi yapılar ve taş evler orkestrası, bir senfoni söylüyorlar.

Ertesi günü işimiz çok, program dolu. O kadar gezilecek, görülecek, değerlendirilecek yapıt var ki; şehir merkezinin hemen yanında bulunan Deyr-ül Zafaran Manastırı, uzun yıllar Patriklik Merkezi olmuş ve halen çok sayıda insan ziyaret ediyor.

Mardin için "taşın ve inancın şiiri" diyorlar. Gerçekten öyle. Mardin Müzesi, Kız Enstitüsü, PTT binası taş ustalığı, işçiliği ve bezeme sanatının nadide örnekleri. Mardin'de taş adeta bir kuyumcu ustalığı ile işlenmiş.

Bundan sonraki durağımız Dara Harabeleri.

Sarnıçlar, yer altı zindan ve yolları ve tarihi kalıntıları ile büyüleyici bir görünüme sahip. Geçmiş ve günümüz iç içe geçmiş. Tarihsel yapıların üzerinde derme çatma evler. Tarihi kalıntılar adeta etrafa savrulmuş durumda. Toprak üstünde bir taş yığını halindeki yapının yer altında metrelerce derinlikteki durumunu görünce hayretinizi gizleyemiyorsunuz.

Dara deyince aklıma hemen yörenin kavruk ve yoksul çocukları geliyor. Ellerinde, topladıkları kır çiçekleri ile sizlere "Merhaba" diyorlar. Küçük, çatlak ve kınalı elleriyle sizlere

hafif bir esintinin çıkması "sürpriz" miydi, yoksa gerçekten bir "selamlama" mıydı bilmiyorum...

Arkadaşım geldikten sonra konuyu açıyorum. "Hiç fark etmemiştim" diyor.

Bu bir tesadüf müydü?..

Kenti "teftiş" e çıkıyoruz...

Eminim ki, Mardinlilerin de bilmeden imza attığı bir gerçeği görüyoruz. Kiraathaneler...

Dükkanlar... Sandalyelerin hiçbiri ihanet etmemişti Mardin'e...

Yüzleri kente bakıyordu...

Oturanı ovaya değil, kente bakmaya, onu görmesi için zorlayan sandalyeler...

"Ölmeden yapmam gerekenler"

diye bir liste hazırladıysanız, listeye Mardin'i mutlaka ekleyin.

Ve sandalyelerin sırrını düşünün lütfen...

Emre Ergül

(Sabah Gazetesi Yazı İşleri Müdürü)

uzattıkları bir papatyaya, gelincik; hele bunların çocuk safiyeti içinde sunumu insanı duygulandırıyor. Bunun karşılığında aldıkları küçücük bahşış, onları mutlu ediyor.

Dara Harabeleri üzerindeki Oğuz Köyü'nden Nesrin Aba'yı unutmamız imkânsız. Küçücük kınalı elleriyle, kalabalığın arasında hiç tanımadığı bizlere uzattığı küçük bir demet kır

çiçeğinde; *"Hani, bunların kırmızısı yok mu?"* dediğimizde, bir mahcubiyetle boynunu büküyor. Artık ayrılma zamanı geldi, araçlara binmek üzereyiz. Küçük bir el bizi dürtüyor ve bulup getirdiği kırmızı gelinciği bizlere sunuyor. Gözlerinin içinde büyük bir mutluluk; sevgi ve sadakat dolu gözlerle size bakıyor. Çocuk, dünyanın her yerinde aynı. Fotoğrafını çekiyoruz. Taş duvarın dibinde, ayağında lastik terlik, üzerinde rengarenk bir kazak, keçeleşmiş sarı saçları, sevgi dolu

gözleriyle, kirli kınalı ellerini sallayarak, tertemiz duygularla bizleri uğurluyor.

Nusaybin'e doğru yol alıyoruz. Suriye sınırına en yakın bölgeden geçiyoruz. Demiryolu en yakın bölgeden geçiyor. Demiryolu ile karayolu arasında tampon bir bölge oluşturulmuş. Rehberimiz mayınlı bölge olduğunu söylüyor. Gezdiğimiz yerlerde kır çiçekleri görüyoruz. Ama aralarında mor yok. Bu tampon bölgede ise her taraf mor çiçeklerle donanmış. Bu morluğu değerlendirmemiz gerekiyor ve hemen adını koyuyoruz: *"Mor mayın çiçekleri."*

Nusaybin 74.100 nüfuslu bir sınır ilçemiz. Belediye başkanı ve kazı ekibi bizi Mor Yakup Kilisesi'ne götürüyor. Metin Sözen hoca çok coşkulu ve heyecanlı. Bu çalışmayı anlatıyor

ve ekliyor; *"kültür mirası kimsenin tekelinde değildir. Amacımız tarihsel derinlik ve bütünlüğü ortaya çıkarmaktır."* Mor Yakup Kilisesi ile hemen yanı başındaki cami bir bütün içinde dizayn edilip, geçmişle günümüzü bağlama çabasında.

Durmak yok, yolumuz Midyat Mor Gabriel Manastırı'na (Deyr-ül Umur) uzanıyor. Midyat Belediye Başkanı Şeyhmus Nasıroğlu da bizimle birlikte. İpek Yolu üzerinde MS 397 yılında yapılmış çok büyük bir eser. Restore ediliyor. Üç yıl önceki hali kötü imiş. Metropolit ile sohbet edip çaylarımızı yudumluyoruz.

Midyat deyince akla gümüş geliyor. Gümüş işçiliği burada sanat haline gelmiş. Bilhassa Süryani aileler bu işi yapıyorlar. Sıkı pazarlıklarla alışveriş yapıyoruz. Telkârinin zarafetini görüyoruz.

Midyat'ta Süryaniler ve Müslümanlar ayrı mahallelerde oturuyorlar. Ama barış içinde yaşıyorlar. Bunun en büyük mimarlarından biri de Belediye Başkanı Şeyhmus Nasıroğlu.

Midyat başlı başına tarihin ve taşın konuştuğu yer. Aynı fotoğraf karesinin içine minare ve kilise çan kulesini sığdırabiliyorsunuz. Midyat'ta tarih ortaya çıkarılmaya başlanmış. Devlet Konuk Evi şimdilerde Berivan dizisine ev sahipliği yapıyor.

Taşın şiirsel biçimde işlendiği bir yer.

Beyazsu'yu hiç duydunuz mu? Bilemem. Ben görünceye kadar duymamıştım. Yeşil bir vadiden, suyun doğduğu yere gidiyoruz. Berrak bir pınar. Doğanın bütün güzellikleri burada. Küçük keçi sürüleri adeta bu yöreyi şenlendiriyorlar. Su yö-

resinde kendine özgü köyler ve yapılar. Beyazsu'dan Nusaybin'e bir proje çalışması yapılıyor. Bir gönüllü ekip, bunun için harıl harıl çalışıyor.

Son durağımız Hasankeyf. Yapılması düşünülen baraj nedeniyle sular altında kalması gündemde olan bir güzellik. Kayalara oyulmuş mağara evler diyarı. Çok güzel bir bahar havası ve suyun içine kurulmuş tahta iskelelerde, yer minderlerinin üstünde yenilen kebabın tadına doyum olmuyor.

Bu anlattıklarım, çevrede görebildiğimiz yerler. Ama bir de yaşadıklarımız var.

Özel ve güzel bir gece geçirdik. Yörenin türkülerini, ezgilerini dinledik. Metin hocanın ruh ve renk verdiği gecede yöresel ve geleneksel kına gecesini izledik. Elleri kınalı bir Mardin güzeli ve delikanlısı günümüzde bizlere geçmişini yaşattılar.

Ege'nin zeybeği, Karadeniz'in horonu ne ise Mardin'in de Reyhanî'si o.

Bitkinin ve gönül dilinin oyunu. Reyhanî, yani fesleğen.

Bağbozumu bereketinde oynanan bir oyun. Adeta beden dili ve şiiri. Bir erkeğin, karşısında sevgilisi, bedenini şiirsel bir biçimde konuşturarak oynadığı bir oyun. Bunun en güzel sunumunu da Mardin Belediye Başkanı Metin Pamuk ve güzel eşi yaptı. Nefis bir Reyhanî sunumu yaptılar. Bedenin dilini gösterdiler.

Arapça türküler güneyin her yerinde var.

Türküler ve çalgılar sanki Anadolu'nun ortak ürünü. Batman'da kemençeyi dinlerken, Karadenizli arkadaşların "Ha bu bizim kemençe, buraya mı gelmiş" demelerini unutamam...

*"İki keklik bir arada"*yı dinlerken *"Bu bizim çökertme değil mi?"* demekten kendinizi alamıyorsunuz.

Düzenlenen sempozyum, başlı başına bir harika idi. Bunun geniş sunumunu diğer bölümlerde göreceksiniz.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, şunları söyleyebilirim:

— ÇEKÜL Vakfı Başkanı Prof. Metin Sözen gibi dünya güzeli bir insanı tanımaktan çok mutlu oldum. Konuşmasının bir yerinde şöyle demişti:

"Ben buraya gelince, değişik insanlarla el sıkışmayı çok seviyorum. O zaman yenilediğimi görüyorum. Aklımın değiştiğini ve belleğimin unutulmuş alanlarının yeniden canlanmaya başladığını görüyorum."

Gerçekten öyle; ufkumuzu açtı.

— Yerel yöneticiler, Kent Konseyi ve Vakıf elbirliği ile çalışıyorlar. Mardin'e sahip çıkan, aydınlık ve evrensel değerlere ulaşmışlar.

— On iki bin yıllık bir kültür mirasına sahipler. Bunun bilincindedir. Mardin gerçekten, bir dünya kenti olma durumunda ve zorunda.

— Tabii başta kamu kurumları olmak üzere, elbirliğiyle tarihsel dokuyu bozmuşlar. Tarihsel dokunun ortaya çıkarılması gerekiyor.

— Mardin Kalesi'nin askeri bölge olmaktan çıkarılıp, topluma sunulması gerekiyor.

ZEUGMA'DAN HASANKEYF'E

Sular altında yok edilen tarih ve kültür varlıklarımız değil geleceğimizdir. Zeugma'dan alınacak dersler vardır. Kısa dönemli çıkarlar uğruna 9500 yıllık bir doğa, tarih ve kültür hazinesi yok edilmemelidir. Kamu yararı, toplumun genel çıkarı doğrultusunda "HASANKEYF" in korunması ve gelecek kuşaklara onanılarak bırakılması gerekmektedir.

"İnsanlığın Ortak Mal Varlıklarına Saygı Hakkı ve Kültürel Mirası Yaşatarak Korumak" Panel'inde de ortaya konulduğu gibi, uluslar arası ve ulusal yasal sorumluluğumuz HASANKEYF'in KORUNMASI yönündedir.

Devletin ilgili birimlerini bu sorumluluğa uygun davranmaya davet ediyoruz.

Aksi; Zeugma'da olduğu gibi; ülkemizi Afganistan'da Buda heykellerini tahrip edenler, Irak'ta Arkeoloji Müzesini yağmalayanlar vb düzeyine indirgeyecektir. Ve ülkemiz tarih ve medeni dünya önünde sorumluluktan kurtulamayacaktır.

Saygılarımızla..

Türkiye, çok büyük ve çok güzel zenginlikleri olan bir ülke. On iki bin yıllık tarih boyunca Anadolu, birçok uygarlığa kucak açmış, birçok uygarlığı yeşertmiş, doğurgan topraklar.

Her dilden, her etnik kökenden insanın yaşadığı ve yaşayabileceği bir diyar. Kültürlerin çeşitliliğinin, hoşgörünün ülkesi.

Metin Sözen'in dediği gibi:

"Büyük Mardin Otel'i'nde ülkenin çeşitli kesimlerinden gelen insanlar, farklı kesimden insanlar, ülkenin önce doğal ve kültürel bir kimlik olduğunu söyleyerek yola çıktılar..."

Av. Hüseyin ERKENCİ*

*Geziye katılanlar
Midyat Mor Gabriel Manastırı (Deyr-ül Umur)
Metropoliti ile birlikte.*

* Türkiye Barolar Birliği Yönetim Kurulu üyesi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yasalar ve Belgeler

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNU

Kanun No: 2863
Kabul Tarihi: 21.07.1983
Resmi Gazete Tarihi: 23.07.1983,
Sayı: 18113

BİRİNCİ BÖLÜM Genel Hükümler

Amaç

Madde 1- Bu Kanun'un amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

Kapsam

Madde 2- Bu Kanun; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hususları ve bunlarla ilgili gerçek ve tüzel kişilerin görev ve sorumluluklarını kapsar.

Tanımlar ve Kısaltmalar

Madde 3- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Bu Kanun'da geçen tanımlar ve kısaltmalar şunlardır:

a. Tanımlar

1. "Kültür Varlıkları"; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

2. "Tabiat Varlıkları"; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.

3. "Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alandır.

4. "Koruma" ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

5. "Korunma Alanı"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alanlardır.

6. "Değerlendirme"; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

7. "Ören Yeri"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topografik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa

edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır.

8. "Koruma Amaçlı İmar Planı"; bu Kanun uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkelere uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlardır.

9. "Çevre Düzenleme Projesi"; ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.

10. "Yönetim Alanı"; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, planlama ve koruma

konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.

11. "Yönetim Planı"; yönetim alanının korunmasını, yaşıatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar planını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlardır.

12. "Bağlantı Noktası"; yönetim alanı sınırlarında yer almamakla birlikte, arkeolojik, coğrafi, kültürel ve tarihi nedenlerle veya aynı vizyon ve tema etrafında yönetim ve gelişiminin sağlanması bakımından bu yer ile irtibatlandırılan kültürel varlıklardır.

b. Kısaltmalar

1. "Bakanlık"; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı,
2. "Koruma Yüksek Kurulu"; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nu,
3. "Koruma Bölge Kurulu"; Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nu, ifade eder.

Haber Verme Zorunluluğu

Madde 4- Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığı bulunduğunu bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler, bunu en geç üç gün içinde, en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar. Bu gibi varlıklar, askeri garnizonlar ve yasak bölgeler içinde bulunursa, usulüne uygun olarak üst komutanlıklara

bildirilir. Böyle bir ihbarı alan muhtar, mülki amir veya bu gibi varlıklardan doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların muhafaza ve güvenlikleri için gerekli tedbirleri alırlar. Muhtar, aynı gün alınan tedbirlerle birlikte durumu en yakın mülki amire; mülki amir ve diğer makamlar ise on gün içinde, yazı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'na ve en yakın müze müdürlüğüne bildirir. İhbarı alan Bakanlık ve müze müdürü bu Kanun hükümlerine göre, en kısa zamanda gerekli işlemleri yapar.

Devlet Malı Niteliği

Madde 5- Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları devlet malı niteliğindedir. Özel nitelikleri dolayısıyla ayrı statüye tabi tutulan mazbut ve mülhak vakıf malları bu hükmün dışındadır.

İKİNCİ BÖLÜM

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları

Madde 6- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır: **a.** Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19. yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,

b. Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,

c. Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,

d. Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal Atatürk tarafından kullanılmış evler.

Ancak, Koruma Bölge Kurulları'nca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar, tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller, imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar, külliyeler, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindedir. Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindedir.

Tespit ve Tescil

Madde 7- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 26.5.2004 tarih ve 5177 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tespiti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın koordina-

törlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır.

Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkanları göz önünde tutularak, örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir.

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler Koruma Bölge Kurulu kararı ile tescil olunur. Tespit ve tescil ile ilgili usuller, esaslar ve kıstaslar yönetmelikte belirtilir.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, envanterleşmesi Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılır.

Tescil kararlarının ilanı, tebliği ve tapu kütüğüne işlenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.

Korunma Alanı ile İlgili Karar Alma Yetkisi

Madde 8- 7. maddeye göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapılıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Bölge Kurullarına aittir. Koruma Bölge Kurullarının kararına 61. maddenin ikinci fıkrasına göre itiraz edilebilir.

Korunma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümlerinin ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar korunma alanına sahip olmaları dikkate alınır. Bu hususlarla

ilgili esaslar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hazırlanacak yönetmelikte belirtilir.

İzinsiz Müdahale ve Kullanma Yasağı

Madde 9- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararları çerçevesinde Koruma Bölge Kurulları'nca alınan kararlara aykırı olarak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarında inşai ve fiziki müdahalede bulunulamaz, bunlar yeniden kullanıma açılmaz veya kullanımları değiştirilemez. Esaslı onarım, inşaat, tesisat, sondaj, kısmen veya tamamen yıkma, yakma, kazı veya benzeri işler inşai ve fiziki müdahale sayılır.

Yetki ve Yöntem

Madde 10- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldırarak ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aittir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanmasında, gerektiğinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın teknik yardımı ve işbirliği sağlanır.

Milli Savunma Bakanlığı'nın idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma Bakanlığı'nca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanması, Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütülür.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz

kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi Koruma Bölge Kurulları kararı alındıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülür.

Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, bu Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanır.

Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl bu maksatla konacak ödeneklerle yapılır.

Bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine her yıl yeteri kadar ödenek konur. Araştırma, kazı ve sondaj yapılan alanların korunması ve değerlendirilmesi Bakanlığa aittir. Büyükşehir belediyeleri, valilikler, bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere sanat tarihi, mimarlık, şehir planlama, mühendislik, arkeoloji gibi meslek alanlarından uzmanların görev alacağı koruma, uygulama ve denetim büroları kurulur. Ayrıca, il özel idareleri bünyesinde, kültür varlıklarının korunmasına yönelik röleve, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak ve uygulayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurulur.

Belediyeler, belediye sınırları ve mücavir alanları içerisinde, valilikler ise bu sınırlar dışında yetkilidir.

Bu bürolar Koruma Bölge Kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planı, proje ve malzeme değişiklikleri ile inşaat denetimi de dahil olmak üzere uygulamayı denetlemekle yükümlüdürler. Alanın özelliği göz önüne alınarak, bu büroların hangi uzmanlık dallarından teşekkül

lara ait korunma sınırları dahilindeki taşınmazlar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni olmadan, gerçek ve tüzel kişilere satılamaz, hibe edilemez.

Kullanma

Madde 14- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzel kişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın iznine tabidir.

Anılan varlıklardan, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yönetim ve denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflarla, 7044 sayılı Aslında Vakıf Olan Tarihi ve Mimari Kıymeti Haiz Eski Eserlerin Vakıflar Umum Müdürlüğü'ne Devrine Dair Kanun'la yönetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne devredilen vakıf mallarının kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına ve kamu yararına çalışan milli derneklere, belirli sürelerle, intifa haklarının bırakılması veya gerçek ve tüzel kişilerce karakterine uygun kullanılmak şartı ile kiraya verilmesi, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yetkisindedir.

Yukarıda belirlenen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını kullananlar, bunların bakım, onarım ve restorasyon işlerini bu Kanun'da belirlenen esaslara göre yapmak ve bunun için gerekli masrafları karşılamakla yükümlüdürler.

Kamulaştırma

Madde 15- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Taşınmaz kültür varlıkları ve bunların korunma alanları, aşağıda belirlenen esaslara göre kamulaştırılır:

a. Kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçmiş olan korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile korunma alanları Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca hazırlanacak programlara uygun olarak kamulaştırılır. Bu maksat için, Kültür ve Turizm Bakanlığı bütçesine yeterli ödenek konur.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idareleri ve mahalli idare birlikleri tescilli taşınmaz kültür varlıklarını, Koruma Bölge Kurulları'nın belirlediği fonksiyonda kullanılmak kaydıyla kamulaştırabilirler.

b. Menşei vakıf olup da çeşitli sebeplerle kısmen veya tamamen gerçek ve tüzel kişilerin mülkiyetine geçen korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve bunların korunma alanlarının kamulaştırılmaları, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yapılır. Bu maksat için Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesine yeteri kadar ödenek konur.

c. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma alanları, imar planında yola, otoparka, yeşil sahaya rastlıyorsa bunların belediyelerce; sair kamu kurum ve kuruluşlarının bakım ve onarımı ile görevli oldukları veya kullandıkları bu gibi kültür varlıklarının korunma alanlarının ise, bu kurum ve kuruluşlarca, kamulaştırılması esastır.

d. Kamulaştırmalarda bedel takdirinde, taşınmaz kültür varlıklarının eksiklik, enderlik ve sanat değeri dikkate alınmaz.

e. Kamulaştırma işlemleri, bu Kanun hükümleri ile 2942 sayılı Kamulaştırma Kanunu'nun bu Kanun'a aykırı olmayan hükümlerine göre yapılır.

f. Sit alanı olması nedeni ile kesin inşaat yasağı getirilmiş korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu parseller, malikinin başvurusu üzerine bir başka hazine arazisi ile değiştirilebilir. Üzerinde bina, tesis

var ise, malikinin başvurusu üzerine rayiç bedeli 2942 sayılı Kanun'un 11. maddesi hükümlerine göre belirlenerek ödeme yapılır.

Bu hükümle ilgili usul ve esaslar yönetmelikle belirlenir.

Ruhsatsız Yapı Yasağı

Madde 16- Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların korunma alanlarında ruhsatsız olarak inşaat yapmak yasaktır. Buralarda ruhsatsız olarak yapılacak inşaatlar ile, koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre işlem yapılır.

Sit Alanlarında Geçiş Dönemi

Koruma Esasları ve Kullanma Şartları ile Koruma Amaçlı İmar Planı

Madde 17- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik)

a. Bir alanın Koruma Bölge Kurulu'nca sit olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plan uygulamasını durdurur. Sit alanının etkileşim çevresine ilişkin varsa 1/25.000 ölçekli plan kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak yeniden gözden geçirilerek ilgili idarelerce onaylanır.

Koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar, Koruma Bölge Kurulu tarafından üç ay içinde geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları belirlenir. Belediyeler, valilikler ve ilgili kurumlar söz konusu alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları ve plandan etkilenen hemşerilerin katılımı ile toplantılar düzenleyerek koruma amaçlı imar planını hazırlatıp, incelenmek ve sonuçlandırılmak üzere Koruma Bölge Kuruluna vermek zorundadır. İki yıl içinde koruma amaçlı imar planı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar durdurulur.

Bu iki yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapamadığı takdirde Koruma Bölge Kurulu'nca bu süre bir yıl daha uzatılabilir.

Koruma Bölge Kurulu'nda görüşülen ve uygun görülen koruma planları onaylanmak üzere ilgili idarelere gönderilir. İlgili idareler, koruma amaçlı imar planını en geç iki ay içinde görüşür ve varsa değişmesini istediği hususları Koruma Bölge Kurulu'na bildirir. Koruma Bölge Kurulu'nda bu hususlar da değerlendirilir ve kurul tarafından uygun görülen haliyle planlar ilgili idarelere onaylanmak üzere gönderilir. Altmış gün içerisinde onaylanmayan planlar kesinleşerek yürürlüğe girer. Koruma amaçlı imar planının yürürlüğe girmesiyle geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları ayrıca karar almaya gerek kalmadan ortadan kalkar.

Ören yerlerinde çevre düzenleme projesi yapımı ve değişiklikleri, ilgili Koruma Bölge Kurulu'nun uygun görüşü doğrultusunda Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır.

Koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme projelerinde yapılacak değişiklikler yukarıdaki usullere tabidir. Koruma amaçlı imar planları; müellifi şehir plancısı olmak üzere; alanın konumu, sit statüsü ve özellikleri göz önünde bulundurularak mimar, restoratör mimar, sanat tarihçisi, arkeolog, sosyolog, mühendis, peyzaj mimarı gibi meslek gruplarından Bakanlıkça belirlenecek uzmanlar tarafından hazırlanır.

Koruma amaçlı imar planları ve çevre düzenleme projelerinin hazırlanması, gösterimi, uygulaması, denetimi ve plan müelliflerinin yeterliliği ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlık ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nca çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Koruma amaçlı imar planlarının yapımı için belediyelere aktarılmak üzere İller Bankası Genel Müdürlüğü bütçesine yeteri kadar ödenek konur. İl özel idareleri ise bütçelerinde

koruma amaçlı imar planlarının yapımı için ödenek ayrılırlar. Koruma Bölge Kurulu'nca sit alanı olarak ilan edilen yerlerde; bu kararın ilanından önce imar mevzuatına ve onanlı imar planlarına uygun olarak alınmış yapı ruhsatı ve eklerine göre subasman seviyesi tamamlanmış yapıların inşasına devam edilebilir, ancak bu maddenin (c) bendi uyarınca yapılanma hakkı aktarımını re'sen uygulamaya da ilgili idareler yetkilidir. Subasman seviyesi tamamlanmamış yapıların yapı ruhsatları iptal edilir. Kesin yapılanma yasağı bulunan sit alanlarında bu madde hükümlerinden faydalanılamaz.

b. Koruma amaçlı imar planlarıyla kesin yapılanma yasağı getirilen sit alanlarında bulunan gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerinin mülkiyetindeki taşınmazlar malikin başvurusu üzerine, belediye ve il özel idaresine ait taşınmazlarla takas edilebilir.

c. Yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarına veya bunların koruma alanlarında bulunan ya da koruma amaçlı imar planlarıyla yapılanma hakları kısıtlanan taşınmazlara ait mülkiyet veya yapılanma haklarının kısıtlanmış bölümünü, imar planlarıyla yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış, mülkiyetlerindeki veya üçüncü şahıslara ait alanlara, aktarımdan yararlanacak öncelikli hakları belirleyerek bir program dahilinde aktarmaya, belediye sınırları ve mücavir alanlar içinde belediyeler, bunların dışında valilikler yetkilidir.

Aktarım işleminde Sermaye Piyasası Kurulu'nca onaylı gayrimenkul değerlendirme şirketlerince yapılacak rayiç değer denkleştirilmesi esastır. Ancak aktarıma konu hak tescilli taşınmaz kültür varlığına ilişkin ise yapı değeri dikkate alınmaz. Bu taşınmazlar için, kısıtlanmış yapılanma haklarının, imar planlarıyla aktarım alanı olarak ayrılmış yapılanmaya açık diğer alanlarda kullanılmasını sağlayacak ve bu hakkı hamiline yazılı menkul kıymete dönüştürecek belgeler düzenlemeye, bu belgeleri yapılanma hakları kısıtlanmış alan

olarak gösterilen ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlardaki taşınmaz sahiplerinden hak sahibi olanlara vermeye, imar planında aktarım alanı olarak ayrılmış ve tapuda bu konuda şerh düşülen alanlarda ise ruhsat vermek için toplamaya ilgili idareler yetkilidir. Menkul kıymetlerin basılması, saklanması, el değiştirme işlemlerinin onaylanması ve veri tabanının oluşturulması ve denetlenmesi İller Bankası'nca yapılır.

Bu alanlarda kesin yapılanma yasağı gelmesi nedeniyle yapılanma hakkının tamamen aktarılması halinde, yapılanma hakkı kısıtlanan taşınmaz, mütemmimi ile birlikte ilgili idare mülkiyetine geçer ve parseller ilgili idare adına tescil edilir ve hiçbir koşulda satışa konu edilemez.

Aktarıma konu parselde malikin korunabilir yapılanma hakkı kalması halinde ise yapılanma hakkı kısmen aktarılır. Bu durumda, malikin yapılanma hakkı kısıtlanmış alandaki mülkiyeti devam eder.

Ancak, aktarıma konu hak, tescilli taşınmaz kültür varlığı üzerinde ise, malikin bu varlığın korunması ve yaşatılması için gerekli bakım, onarım ve restorasyon çalışmasını, ilgili idare ile imzalanacak protokole uygun olarak menkul kıymetleri teslim almasını müteakip başlatarak tamamlaması zorunludur. Aksi halde, ilgili idare teslim edilen menkul kıymet bedelini faiziyle birlikte malikten tahsile yetkilidir. Bu hususlar ve protokol menkul kıymet tesliminden önce ilgili idarece tapuya her türlü harçtan ve damga vergisinden muaf olarak şerh edilir.

Kısıtlanmış hakların bulunduğu belediye sınırları içerisinde, aktarım alanı tespit edilmesinin mümkün olamaması halinde, ilgili idareler ortak program yürütmeye yetkilidir.

Yukarıdaki fıkranın uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı ve Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle belirlenir.

Yapı Esasları

Madde 18- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının gruplandırılması, maliklerinin müracaat tarihinden itibaren üç ay içinde Koruma Bölge Kurulunca yapılır. Gruplandırılan taşınmaz kültür varlıkları, tapu kütüğünün beyanlar hanesine kaydedilir. Gruplandırma yapılmadıkça, onarım ve yapı esasları belirlenemez.

Tescilli taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon projeleri ve bunların uygulanmasında restoratör mimar veya mimarın bulunması zorunludur. Bunlardan I. grup kapsamında olanların rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerinin uygulama çalışmaları, yapının özelliğine göre kalem işleri, ahşap, demir, taş işleri ve restorasyon konularında uzmanlaşmış kişilerce yapılır.

Sit alanları, korunması gerekli kültür varlıkları ve bunların koruma alanlarında onaylı plan ve proje dışı uygulama yapan veya yapılmasına yol açan sorumlularının, Koruma Bölge Kurulları ile ilgili konularda plan ve proje düzenlemesi ve uygulama sorumluluğu yapması beş yıl süre ile yasaklanır. Uygulama sorumlularının denetimi, ilgili belediye veya valilikçe yapılarak aykırı hareket edenler, Bakanlığa ve ilgili meslek odasına bildirilir.

Proje uygulanması safhasında herhangi bir nedenle uygulama sorumlusunun ayrılması halinde bu husus Bakanlığa bildirilir, yenisi tayin edilmedikçe uygulamaya devam edilemez.

Yapı esasları, denetim ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak yönetmelikle belirlenir.

Mahalli idareler, taşınmaz kültür varlığı parselinde, ek veya eklenti suretiyle yapılacak veya yeni inşa edilecek ya-

pılara ait Koruma Bölge Kurulu'nca verilen kararlarda veya onaylanmış kültür varlığı projelerinde değişiklik yapamazlar. Ancak, inşa edilecek yapının fen ve sağlık şartlarının mevzuata uygunluğunu kontrol ederler.

Korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı parselleri, taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir edecek şekil ve surette ayrılamaz ve birleştirilemez.

Maliklerin İzin verme Yükümlülüğü

Madde 19- Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının malikleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca görevlendirilmiş uzmanlara, gerektiği zaman, varlığın kontrolü, incelenmesi, harita, plan ve rölövesinin yapılması, fotoğraflarının çekilmesi, kalıplarının çıkarılması için izin vermeye ve gereken kolaylığı göstermeye mecburdurlar. Ancak, görevliler konut dokunulmazlığı ve aile mahremiyetini ihlal etmeyecek tarzda faaliyetlerini yürütürler.

Taşınmaz Kültür Varlıklarının Nakli

Madde 20- Taşınmaz kültür varlıkları ve parçalarının, buldukları yerlerde korunmaları esastır. Ancak, bu taşınmaz kültür varlıklarının başka bir yere nakli zorunluluğu varsa veya özellikleri itibariyle nakli gerekli ise, Koruma Bölge Kurullarının uygun görüşü ve gereken emniyet tedbirleri alınmak suretiyle Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca istenilen yere nakledilebilir. Kültür varlığının nakli dolayısıyla taşınmazın maliki bir zarara maruz kalmışsa, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca oluşturulacak bir komisyonun tespit edeceği tazminat zarar görene ödenir.

İstisnalar ve Muafiyetler

Madde 21- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Tapu kütüğüne "korunması gerekli taşınmaz kültür varlığıdır" kaydı konulmuş olan ve I. ve II. grup olarak gruplandırılmış

bulunan taşınmaz kültür varlıkları ile arkeolojik sit alanı ve doğal sit alanı olmaları nedeniyle üzerlerine kesin yapılanma yasağı getirilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları olan parseller her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Kültür varlıklarının korunması maksadıyla tespit, proje, bakım, onarım, restorasyon ve kazı ile müzelerin güvenliği için kullanılmak şartıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Milli Savunma Bakanlığı, Bakanlıkça ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce dışardan getirilecek her türlü araç, gereç, makine, teknik malzeme ve kimyevi maddeler ile altın ve gümüş varak, her türlü vergi, resim ve harçtan muaftır.

Koruma Bölge Kurulları kararına uygun olarak bu taşınmaz kültür varlıklarında yapılan onarım ve inşaat işleri Belediye Gelirleri Kanunu gereğince alınacak vergi, harç ve harcamalara katılma paylarından müstesnadır.

Bu Kanun kapsamında tescil edilen taşınmaz kültür varlıkları için 29.6.2001 tarihli ve 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun hükümleri uygulanmaz.

Madde 22- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. 21. madde kapsamında değerlendirilmiştir.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları

Madde 23- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a. Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyet), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (religüe'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları, Halkın sosyal hayatını yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülmecit, V. Mehmet Reşat ve Vahidettin'e ait ve aynı çağdaki sikkeler, bu Kanun'a göre tescile tabi olmaksızın yurt içinde alınıp satılabilirler.

Bu madde kapsamına girmeyen sikkeler bu Kanun'un genel hükümlerine tabidir.

b. Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.

Yönetim ve Gözetim

Madde 24- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile de-

ğişik) Devlet malı niteliğini taşıyan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının Devlet elinde ve müzelerde bulundurulması ve bunların korunup değerlendirmeleri Devlete aittir. Bu gibi varlıklardan gerçek ve tüzel kişilerin ellerinde bulunanlar, değeri ödenerek bakanlık tarafından satın alınabilir. 23. maddenin (a) bendinde belirtilen etnografik mahiyetteki kültür varlıklarının yurt içinde alımı, satımı ve devri serbesttir. Alımı, satımı serbest bırakılacak etnografik eserlerin hangi devirlere ait olacağı ve diğer nitelikleri ile kayıt ve tescil şartları bir yönetmelikle belirlenir.

Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk'e ait korunması gerekli taşınır kültür varlıkları, Bakanlık, Milli Savunma Bakanlığı veya Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nca satın alınabilir. Ancak, bu tip eserlerden her ne suretle olursa olsun yurt dışına çıkarılacakların kontrolü, Bakanlığa bağlı müzelerce yapılabileceği gibi bazı gümrük çıkış kapılarında bulundurulacak ihtisas elemanlarınca da yapılabilir. Hangi kapılarda ihtisas elemanı bulundurulacağı bir yönetmelikle belirlenir.

Yapılan kontrol sonunda bu tip eserlerden yurt dışına çıkmasında sakınca görülenler tespit edilerek değerlendirilmeleri yurt içinde yapılmak şartıyla, sahiplerine iade edilirler.

Bu maddede belirtilen ve alım, satımı serbest bırakılan eserlerde devletin rüçhan hakkı mahfuzdur.

Müzelere Alınma

Madde 25- 4. maddeye göre Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bildirilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile 23. maddede belirlenen korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından bilimsel esaslara göre tasnif ve tescile tabi tutulurlar. Bunlardan devlet müzelerinde bulunması gerekli görülenler, usulüne uygun olarak müzelere alınırlar.

Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarının tasnifi, tescili ve müzelere alınmaları ile ilgili kıstaslar, usuller ve esaslar yönetmelikte belirlenir.

Türk askeri tarihini ilgilendiren her türlü silah ve malzemenin buldukları veya ihbar edildikleri yerde, tarihi niteliklerinin araştırılması, incelenmesi ve değerlendirilmesi Genelkurmay Başkanlığı'nca yapılır. Tasnif ve tescil dışı bırakılan ve müzelere alınması gerekli görülmeyenler, sahiplerine bir belge ile iade olunurlar. Belge ile iade olunan kültür varlıkları üzerinde, sahipleri her türlü tasarrufta bulunabilirler. Bir yıl içinde sahipleri tarafından alınmayanlar, müzelerde saklanabilir veya usulüne uygun olarak devletçe satılabilir.

Müze, Özel Müze ve Koleksiyonculuk

Madde 26- Bu Kanun'un kapsamına giren kültür ve tabiat varlıklarına ait müzelerin kurulması, geliştirilmesi Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın görevlerindedir.

Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek ve tüzel kişilerle vakıflar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan izin almak şartıyla, kendi hizmet konularının veya amaçlarının gerçekleştirilmesi için her çeşit kültür varlığından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilir ve müzeler kurabilirler. Ancak, gerçek ve tüzel kişilerle vakıflar tarafından kurulacak müzelerin faaliyet konuları ve alanları, yapılacak başvuruda beyan olunan istekleri değerlendirerek, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca verilecek izin belgesinde belirlenir.

Gerçek ve tüzel kişilerce kurulacak müzeler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izin belgesinde belirlenen konu alanlarına inhisar etmek şartı ile, taşınır kültür varlığı bulundurulabilir ve teşhir edebilirler. Bu müzeler de, taşınır kültür varlıklarının korunması hususunda devlet müzeleri statüsündedirler.

Anılan müzelerin kuruluş amacı, görevi ve yönetim şekli ve şartları ile gözetim ve denetimi yönetmelikle belir-

lenir. Devlet müzeleri içerisinde özel bir ihtisas ve araştırma müzeleri olan askeri müzelerin kurulması, yaşatılması, malzemenin ve uğraş konularının tayin ve tespiti Genelkurmay Başkanlığı'na aittir. Bu müzelerin görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma düzenleri, Milli Savunma Bakanlığı'nın, Kültür ve Turizm Bakanlığı'yla birlikte hazırlayacağı bir yönetmelikte belirtilir.

Gerçek ve tüzel kişiler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca verilecek izin belgesiyle korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından oluşan koleksiyonlar meydana getirebilirler.

Koleksiyoncular faaliyetlerini, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bildirmek ve yönetmelik gereğince, taşınır kültür varlıklarını envanter defterine kaydetmek zorundadırlar.

Koleksiyoncular, ilgili müzeye tescil ettirerek, koleksiyonlarındaki her türlü eseri on beş gün önce Kültür ve Turizm Bakanlığı'na haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilirler. Satın almada öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aittir.

Kültür Varlığı Ticareti

Madde 27- 25. madde gereğince tasnif ve tescil dışı bırakılan ve devlet müzelerine alınması gerekli görülmeyen taşınır kültür varlıklarının ticareti, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile yapılır. Bu ticareti yapmak isteyenler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan ruhsatname almak zorundadırlar. Bu ruhsatnameler üç yıl için geçerlidir. Bu sürenin bitiminden bir ay önce ruhsatname yenilenebilir. Bu kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri, süresine bakılmaksızın iptal edilir.

İkametgahını Ticarethane Olarak Gösterme Yasağı

Madde 28- Kültür varlığı ticareti yapanlar belli bir ticaret yeri göstermek mecburiyetindedir. Ancak, ikamet-

gahlarını hiçbir zaman, ticarethane veya depo olarak gösteremezler.

Ticarethane ve Depoların Kontrolü

Madde 29- Kültür varlığı ticareti yapanların işyerleri ve depoları yönetmelikte belirlenen esaslar dahilinde Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkililerince denetlenir.

Haber Verme Zorunluluğu

Madde 30- Kamu kurum ve kuruluşları (Belediyeler ve il özel idareleri dahil), vakıflar, gerçek ve tüzel kişiler satacakları eşya ve terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan taşınır kültür ve tabiat varlıkları ile koleksiyonları, önce Devlet müzelerine haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Kültür ve Turizm Bakanlığı, kültür ve tabiat varlıklarından meydana getirilen koleksiyonları kuracağı komisyonun takdir edeceği bedel üzerinden satın alabilir. Bunlardan hazineye intikal etmiş olup da müze koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler, Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devrolunurlar. Birinci fıkrada sözü edilen, kamu kurumu ve kuruluşları, vakıflar, gerçek ve tüzel kişiler satacakları eşya ve terekeler arasında bulunan veya yapacakları müzayedelerdeki satışlara konu olan askeri tarihimize ait kültür varlıkları ile silah ve askeri malzeme koleksiyonlarını Genelkurmay Başkanlığı'na haber vermeye ve göstermeye mecburdurlar. Bu kültür varlıklarından hazineye intikal etmiş olup, askeri müzelerin koleksiyonlarına girmesi lüzumlu görülenler Devlet Ayniyat Yönetmeliği hükümlerine göre Milli Savunma Bakanlığı'na devrolunurlar.

Sikkeler

Madde 31- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Yurt Dışına Çıkarma Yasağı

Madde 32- Yurt içinde korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları yurt dışına çıkarılamaz. Ancak, milli çıkarlarımız dikkate alınarak, bunların her türlü hasar, zarar, tehdit veya tecavüz ihtimaline karşı, gideceği ülke makamlarından teminat almak ve sigortalanmak şartı ile yurt dışında geçici olarak sergilendikten sonra geri getirilmelerine; Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca teşkil edilecek yükseköğretim kurumlarının arkeoloji ve sanat tarihi bilim dallarının başkanlarından oluşan bilik Kurulunun kararı ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca karar verilir.

Türkiye'deki kordiplomatik mensupları, Türkiye'ye girişlerinde beyan ederek beraberinde getirdikleri yabancı kökenli kültür varlıklarını, çıkışlarında beraberlerinde götürülebilirler.

Yurt dışına geçici olarak sergilenmek üzere kültür ve tabiat varlıkları gönderilmesi esasları ile, Türkiye'deki kordiplomatik mensuplarının beraberlerinde getirdikleri bu tür varlıkların giriş ve çıkışlarında yapılacak işlemler, istenecek belgeler ile ilgili diğer hususlar Kültür ve Turizm Bakanlığı, Milli Savunma Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlığı'nın birlikte düzenleyecekleri yönetmelikte belirtilir.

Yurt Dışından Getirme

Madde 33- Yurt dışından kültür varlığı getirmek serbesttir.

Kopya Çıkarma

Madde 34- Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı ören yerleri ve müzelerdeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının öğretim, eğitim, bilimsel araştırma ve tanıtma amacı ile fotoğraflarının ve filmlerinin çekilmesi, mulaj ve kopyalarının çıkartılması Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın iznine bağlıdır.

Bu hususlarla ilgili esaslar, yönetmelikte tespit olunur.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Araştırma, Sondaj, Kazı ve Define Arama

Araştırma, Sondaj ve Kazı İzni

Madde 35- Bu Kanun hükümlerine tabi, taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını meydana çıkarmak üzere, araştırma, sondaj ve kazı yapma hakkı, sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aittir.

Bilimsel ve mali yeterliği Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca takdir ve kabul olunan Türk ve yabancı heyet ve kurumlara araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından; sondaj ve kazı yapma izni Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu kararı ile verilir. Kültür ve Turizm Bakanlığı elemanları veya bu Bakanlıkça görevlendirilecek Türk bilim adamları tarafından yapılacak araştırma, sondaj ve kazılar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın iznine bağlıdır. Askeri yasak bölgelerde yapılacak araştırma, sondaj ve kazı için gerekli ruhsatname, Genelkurmay Başkanlığı'nın iznini müteakip, sözü geçen heyet ve kurumların göstereceği uzmanlar adına düzenlenir. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca haklı görülebilecek sebep olmadıkça heyet ve kurumlar ruhsatnamedeki üyelerini değiştirmezler.

Su altında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu bölgeler, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca tespit edilir ve Bakanlar Kurulu kararı ile yayımlanır. Bu bölgelerde, sportif amaçlı dalış yapmak yasaktır, ikinci fıkra hükümlerine göre izin almak şartıyla araştırma ve kazı yapılabilir.

Maliklerin Mülkleri İçinde Yapılacak Kazılar

Madde 36- Taşınmaz kültür varlığı sahiplerinin kendi mülkleri içinde kültür varlığı aramak maksadı ile araştırma, sondaj ve kazı yapmaları da bu Kanun'un 35 ve 41. maddeleri hükümlerine tabidir.

Kazı İzninde Usul

Madde 37- Aynı kazı heyetine veya şahsa, aynı süre içinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca yapılan kurtarma kazıları dışında, birden fazla yerde kazı ve sondaj izni verilemez. İzin verilmesi, araştırma, sondaj ve kazının yapılması, elde edilecek kültür ve tabiat varlıklarının muhafaza şartları, bu eserler üzerinde araştırma, sondaj ve kazı sahiplerine tanınacak diğer haklar bir yönetmelikte tespit olunur.

Kazı İzninin Devredilemeyeceği

Madde 38- Türk ve yabancı bilim kurumlarına veya onların adına hareket eden kişilere verilen kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni olmadan devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Araştırma, Sondaj ve Kazı İzninin Hükümsüzlüğü

Madde 39- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca kabul edilen haklı bir sebep gösterilmeden, ruhsatname tarihinden itibaren, en çok altı ay içinde başlanılmayan araştırma, kazı ve sondajlara ait izin ve ruhsatnameler, hükümsüz sayılır. Araştırma, sondaj ve kazı çalışmaları, makul bir sebep gösterilmeksizin iki aydan fazla tatil edilemez. Bu süreyi geciktirenlerin izin ve ruhsatnameleri iptal edilmiş sayılır. Ayrıca, bu Kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri iptal edilir ve bu gibilere, daha sonra izin ve ruhsat verilmez.

Araştırma, Sondaj ve Kazı İzninde Süre

Madde 40- Kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni bir yıl için geçerlidir. Ruhsatname ve izin süresinin sonunda heyet başkanı kazıya, sondaj ve araştırmaya devam edildiğini, yazılı olarak bildirdiği takdirde, bu hak her yıl müracaat şartı ile gelecek yıllarda da müracaatçı için saklı tutulur.

Kazıdan Çıkan Eserlerin Müzelere Nakli

Madde 41- Kazılarda meydana çıkan bütün taşınır kültür ve tabiat varlıkları, kazı yapan heyet ve kurumlar tarafından her yıl yapılan kazı sonunda Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın göstereceği Devlet müzesine naklolunur. Kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen insan ve hayvan iskeletleri ile bütün fosiller, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca uygun görüldüğü takdirde tabiat tarihi müzeleri ile üniversitelere veya ilgili diğer Türk bilim kurumlarına verilebilir. Ayrıca, kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen askeri tarihle ilgili her türlü taşınır kültür varlığı, Genelkurmay Başkanlığı'nın uygun görüşü ile, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca askeri müzelere devredilir.

Zarar Vermede Tazminat Yükümlülüğü

Madde 42- Kazı ve sondaj izni alanlar, bu çalışmayı sahipli arazide yaptıkları takdirde, kazı, sondaj ve araştırma bölgesindeki arazi sahiplerinin zararlarını tazmin ile yükümlüdürler. Arazi sahipleri Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın oluşturacağı komisyonca takdir edilecek tazminat karşılığında, kazı ve sondaj veya araştırmaya izin vermeye mecburdurlar.

Bu gibi yerler, gerektiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca kamulaştırılabilir. Yabancı bilim kurumlarınca yapılan kazılarda, bu kamulaştırmanın bedeli kazı sahipleri tarafından ödenir. Hazine adına tescil edilecek yerin kamulaştırma bedelinin takdirinde genel kamulaştırma hükümleri uygulanır. Bu madde gereğince ödenecek tazminat ve kamulaştırma

bedellerinin takdirinde, kazı, sondaj ve araştırma faaliyetlerinden önce, mevcut kültür ve tabiat varlıklarının eskilik, enderlik ve sanat değeri ile bu faaliyetler sonucu bulunan kültür varlıklarının değeri, dikkate alınmaz.

Yayım Hakkı

Madde 43- Kazı, sondaj ve araştırmalarda, meydana çıkacak olan varlıkların yayım hakkı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri gereğince, kazı, sondaj ve araştırma izni alan heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırmayı fiilen idare edenlere aittir. Kazı başkanları, her kazı dönemi sonunda, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bilimsel bir rapor vermekle yükümlüdürler. Kazının bitiminden itibaren, kazı dönemi çalışmalarına ait bilimsel raporlarını en geç iki yıl, nihai bilimsel raporlarını ise beş yıl içinde yayımlamayan kazı heyetlerinin kazı, sondaj ve araştırmalarda buldukları kültür ve tabiat varlıkları üzerindeki her türlü yayım hakkı Kültür ve Turizm Bakanlığı'na geçer.

Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yapılan kazı, sondaj ve araştırmalara ait bilimsel raporlar, kazı başkanlığınca, yayımlanacak şekilde hazırlanır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bunlardan gerekli görülenleri yayımlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca uygun görülecek mazetler dışında, yukarıda açıklanan süre içinde son raporlarını yayımlamamış bulunan heyet ve kişilere yeni bir kazı için ruhsatname verilmez.

Giderler

Madde 44- Kazı, sondaj ve araştırma yapılan saha ile, kazı, sondaj ve araştırmadan çıkan kültür varlıklarının yerinde korunmasını sağlamak maksadıyla, kazı yerinde geçici olarak çalıştırılacak bekçilerin ücret ve masrafları ile kazı yerinin eski haline getirilmesinin gerektirdiği giderleri karşılamak, kazı sırasında meydana gelebilecek zararları tazmin ve bunlarla ilgili bütün giderler, düzenlenecek yönetmeliğe

göre, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ruhsat verme veya süre uzatma sırasında, kazı sahiplerinden tahsil edilerek emaneten mal sandığına yatırılan paralardan ödenir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından finanse edilen konularda, gider karşılıklarının mal sandığına yatırılması zorunlu değildir.

Korunma ve  evre Düzenlemesi

Madde 45- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile yapılan kazılarda ortaya çıkan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım ve  evre düzenlemeleri ile taşınır kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımları kazı başkanlığınca yapılır.

Araştırma, Kazı ve Sondajların Geçici Olarak veya Tamamen Durdurulması

Madde 46- Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak yapılan kazı, sondaj ve araştırmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca geçici olarak veya tamamen durdurulur.

Tesislerin Devri

Madde 47- Heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırma yapan şahışlar tarafından, işe başlamak için veya çalışmaların devamı sırasında muhtelif şekillerde satın alınan veya inşa edilen depo, lojman ve benzeri tesisler ve malzeme, kazının sonunda bedelsiz olarak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devrolunur. Bu tesislerin kullanılış şekillerinin tayinine Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkilidir.

Araştırma, Kazı ve Sondajda G revlendirilenler

Madde 48- Yabancı heyet ve kurumlar tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarından bir veya birkaç temsilci bulunur. Türk heyet ve kurumlarınca yapılan araştırma, kazı ve sondajlara Kültür ve Turizm Ba-

kanlığı adına yetkili bir uzman katılır. Temsilci ve uzmanların seçimi ve görevleri yönetmelikle belirlenir.

Türk heyet ve kurumlarınca yapılan kazılara katılacak Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarının yol masrafları, yevmiyeleri ve zaruri giderleri, 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca ödenir. Yabancı kurum ve heyetler tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda görevlendirilecek Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcilerine ödenecek olan yol masrafları, yevmiye, temsil ödeneği ve su altı dalış tazminatı, kazı başkanlığından Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca peşinen tahsil edilip bir devlet bankasına yatırılır. Temsil ödeneğinin miktarı, her yıl Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca tayin edilir.

Araştırma, Kazı ve Sondaj İzin Yasağı

Madde 49- Türkiye'deki elçilik ve konsolosluklar mensuplarına, araştırma, kazı ve sondaj izni verilmez.

Define Arama

Madde 50- Define aramak isteyenlere, bu Kanun'un 6. maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca define arama ruhsatnamesi verilebilir.

Define aramak isteyenlere aynı süre içinde birden fazla yerde arama izni verilemez. Define arama izni, başkalarına devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Define aramada, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından temsilci olarak gönderileceklerin yolluk ve yevmiyeleri ile zaruri giderleri arayıcı tarafından karşılanır. Bu iş için gerekli olan ödenek, Bakanlıkça, define arayıcısından peşinen tahsil edilip bir devlet bankasına yatırılır.

Arama ruhsatının verilmesi, define arayıcıdan istenecek belgeler, aramanın yapılması, çıkan defineden arayıcıya tanınacak haklar, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı'nın birlikte düzenleyeceği yönetmelikte belirtilir

BEŞİNCİ BÖLÜM

Kültür ve Tabiat Varlıklarını

Koruma Yüksek Kurulu ile Koruma Kurulları

Kuruluş, Görev, Yetki ve Çalışma Şekli

Madde 51- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile değişik) Yurt içinde bulunan ve bu Kanun kapsamına giren korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu" ile Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde "Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları" kurulur.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun görev ve yetkileri şunlardır;

a. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek,

b. Koruma Bölge Kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak,

c. Uygulamada doğan genel sorunları değerlendirerek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak,

Koruma Yüksek Kurulu yılda en az iki defa toplanır. Bakanlık gerekli gördüğünde Kurulu olağanüstü toplantıya çağırır. Koruma Yüksek Kurulu salt çoğunlukla toplanır, toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oyları ile karar verir. Koruma Yüksek Kurulu'nun çalışma usul ve esasları ile diğer hususlar bir yönetmelikle düzenlenir.

Yüksek Kurul'un Görevleri

Madde 52- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır. 51. madde kapsamında değerlendirilmiştir.)

Koruma Yüksek Kurulu Üyeliği

Madde 53- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 26.5.2004 tarih ve 5177 sayılı Kanun ile değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu aşağıda belirtilen üyelere oluşur.

Üyeler;

1. Bakanlık Müsteşarı,
2. Başbakanlık Müsteşar Yardımcısı,
3. Bakanlığın ilgili Müsteşar Yardımcısı,
4. Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü,
5. Turizm Genel Müdürü,
6. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın ilgili Genel Müdürü veya Yardımcısı,
7. Orman Genel Müdürü veya Yardımcısı,
8. Vakıflar Genel Müdürü veya Yardımcısı,
9. Koruma Bölge Kurulları başkanlarından Bakanlıkça seçilecek altı üye.
10. Maden İşleri Genel Müdürü veya Yardımcısı,
11. Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürü veya Yardımcısı

Koruma Yüksek Kurulu'nun başkanı, Bakanlık Müsteşarıdır. Müsteşar bulunmadığı zaman yardımcısı Kurula başkanlık eder.

Temsilci Üyelerin Nitelikleri

Madde 54- Koruma Yüksek Kurulu'nun temsilci üyelerinin, yükseköğrenim görmüş olmaları ve 53. maddede belirlenen bilim dallarından biri veya birkaçında tanınmış ve bu alanlarda çalışmalar yapmış, tercihen yurt içinde veya yurt dışında yayımlanmış eserler vermiş olmaları şartı aranır.

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulu Üyelığının Sona Ermesi, Süresi ve Huzur Hakkı

Madde 55- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları'nın kurum temsilcisi üyelerinin üyelikleri kurumlarındaki görevleri süresince devam eder. Koruma Bölge Kurullarının Bakanlıkça ve Yüksek Öğretim Kurulu'nca seçilen üyelerinin görev süresi beş yıldır.

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulu üyeleri, görev ve yetki alanlarına giren konularda doğrudan veya dolaylı olarak taraf olamaz ve hiçbir menfaat sağlayamazlar. Aksine davrandığı tespit edilenlerin kurul üyeliği Bakanlıkça sona erdirilir.

Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulu üyelerine, ayda altı toplantıyı geçmemek üzere her toplantı için devlet memur aylık katsayısının (3000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucunda bulunacak miktarda huzur hakkı ödenir. Herhangi bir nedenle bir yıl içinde yıllık izin, hastalık ve mazeret izinleri hariç dört veya üst üste iki toplantıya katılmayan Koruma Bölge Kurulu üyelerinin üyelikleri sona erer.

Madde 56- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmış 51. madde kapsamında değerlendirilmiştir.)

Koruma Bölge Kurulları'nın Görev Yetki ve Çalışma Şekli

Madde 57- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Bölge Kurulları, Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararları çerçevesinde olmak kaydıyla aşağıdaki işleri yapmakla görevli ve yetkilidir.

a. Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak,

b. Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplandırılmasını yapmak,

c. Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,

d. Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak,

e. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,

f. Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak,

g. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanlarıyla sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak.

Koruma Bölge Kurulları'nın başkan ve yardımcıları, üyeler arasından kurulca seçilir. Başkan'ın yokluğunda kurula, başkan yardımcısı başkanlık eder.

Koruma Bölge Kurulları, toplantıya katılması gereken üyelerin salt çoğunluğuyla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar alırlar. Ancak karar yeter sayısı Bakanlık ve Yüksek Öğretim Kurulu'nca seçilen üye sayısının salt çoğunluğundan az olamaz. Alınan kararlar bu

Kanun ve ilke kararlarındaki dayanakları ile bilimsel gerekçeleri belirtilerek yazılır.

Koruma Bölge Kurulları'nın teknik ve idari hizmetleri, Koruma Bölge Kurulu müdürlükleri tarafından yürütülür. Koruma Bölge Kurulu, belgeleri tam olarak Koruma Bölge Kurulu'na ibraz edildiği tarihten itibaren, koruma amaçlı imar planlarını en geç altı ay, uygulamaya yönelik projeleri ise en geç üç ay içinde karara bağlar.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 21. maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratlar; özgün biçim ve malzemeye uygun olarak, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır. Bunların dışında her türlü inşai ve fiziki müdahale Koruma Bölge Kurulu'nun izni ile yapılır.

Ancak, koruma amaçlı imar planı onaylanmış sit alanlarında, taşınmaz kültür varlığının bulunduğu parseller dışındaki inşai ve fiziki müdahaleler, koruma amaçlı imar planı hükümleri doğrultusunda, bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerin izin ve denetimi ile yapılır.

Vakıflar Genel Müdürlüğü idare ve denetiminde olan mazbut vakıfların veya mülhak vakıfların mülkiyetindeki kültür varlıklarının 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 21. maddesi kapsamına giren ruhsata tabi olmayan tadilat ve tamiratları, özgün biçim ve malzemeye uygun olarak Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yaptırılır.

Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile bunların koruma alanlarında yapılan tadilat ve tamiratlara ilişkin uygulama öncesi ve sonrasına ait rapor ve belgeleri, ilgili idareler ve Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce ilgili Koruma Bölge Kurulu müdürlüklerine gönderilir.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin hususlar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Koruma Bölge Kurulları'nın Oluşumu

Madde 58- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun, 14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Koruma Bölge Kurulları aşağıda belirtilen üyelerden oluşur;

a. Arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, mimari ve şehir plan-cılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından Bakanlıkça seçilecek beş temsilci,

b. Yüksek Öğretim Kurulu'nca, kurumlarının arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı dal-dan olmamak üzere iki öğretim üyesi,

c. Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise ilgili vali-likçe seçilecek teknik temsilci,

d. Görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskan Müdürlüğü'nden bir teknik temsilci,

e. Görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi,

f. Görüşülecek konu, Çevre ve Orman Bakanlığı ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci.

g. Görüşülecek konunun müze müdürlüğünü ilgilendir-mesi halinde ilgili müze müdürü, ilgili meslek odaları Koru-ma Bölge Kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabilirler. Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağrılabilir.

Madde 59- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yür-rürlükten kaldırılmıştır.)

Kurul Üyeliğinin Sona Ermesi ve Üyelik Süresi

Madde 60- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı Kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Kararlara Uyma Zorunluluğu

Madde 61- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Kamu kurum ve kuruluşları ve belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları'nın kararlarına uymak zorundadır. Koruma Yüksek Kurulu'nun ilke kararları Resmi Gazete'de yayımlanır.

Planlama yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile valilik ve belediyeler, kurullarca alınmış ve alınacak sit alanı, derecelendirilmesi, sit geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartları, koruma amaçlı imar planları ve revizyonlarına ilişkin kararlara karşı altmış gün içerisinde Koruma Yüksek Kurulu'na itiraz edebilirler.

Bu itirazlar, Koruma Yüksek Kurulu'nca incelenir ve en geç altı ay içinde karara bağlanır. Koruma Yüksek Kurulu'na yapılacak itirazlarla ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak bir yönetmelikle belirlenir.

Kurul Üyelerinin Yolluk ve Gündelikleri

Madde 62- Koruma Yüksek Kurulu ve Koruma Bölge Kurulları üyelerinden umumi harcırah hükümlerine tabi bulunanların kurul toplantıları için memuriyet mahalleri dışındaki seyahatlerinde yıl giderleri ve gündelik, tabii üyelere mensup oldukları kurumlarınca; diğer üyelere, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca ödenir.

Kurullarla İlgili Yönetmelik

Madde 63- Yüksek Kurul ile Koruma Bölge Kurulları'nın görev, yetki ve sorumlulukları ile bu Kurulların kendi aralarındaki ve Kültür ve Turizm Bakanlığı'yla olan ilişkileri bir yönetmelikle düzenlenir.

ALTINCI BÖLÜM İkramiye ve Cezalar

Kültür Varlıklarını Bulanlara Verilecek İkramiye

Madde 64- Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yer üstünde, yer altında ve su altında bulunan taşınır kültür varlıklarını 4. maddede yazılı makam ve mercilere, aynı maddede yazılı süreler içerisinde haber verenlere:

a. Bulunan varlık, bulanın mülkü ise bu Kanun'un 24 ve 25. maddeleri uygulanır. Ayrıca ikramiye verilmez.

b. Bulunan varlık başkasının mülkü içinde ise Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca varlığın değeri dikkate alınarak, takdir olunacak bedelin %80'i ikramiye olarak bulan ile mülk sahibi arasında yarı yarıya paylaşılır.

c. Kültür varlığı Devlete ait arazide bulunmuş ise, takdir olunacak bedelin %40'ı bulana ikramiye olarak verilir.

d. Nerede bulunursa bulunsun haber verilen kültür varlığı korunması gerekli nitelikte olmadığı takdirde haber verenlere bu Kanun'un 25. maddesindeki işlem uygulanır. Ayrıca ikramiye verilmez.

e. Nerede olursa olsun, yeni bulunup da 4. maddede yazılı süreler içinde haber verilmediğinden dolayı gizlenmiş sayılan kültür varlıklarını haber verenler ile, bunları yakalayan kamu görevlilerine, 1905 sayılı "Menkul ve Gayrimenkul Emval ile bunların İntifa Haklarının ve Daimi Vergilerin Mektumlarını Haber Verenlere Verilecek İkramiyelere Dair Kanun"da taşınır mallar için gösterilen oranlar dahilinde tespit edilen bedel ikramiye olarak verilir.

f. Yukarıdaki fıkralardan herhangi biri uyarınca kültür varlıklarını bulan, haber veren veya yakalayan kişiler birden fazla ise verilecek ikramiyeler bunlar arasında eşit olarak paylaşılır.

g. Yukarıda belirtilen ikramiyelerin tahakkuk ve tediyesine ait işlemler Maliye ve Kültür Bakanlıkları'nca birlikte yönetmelik esaslarına göre yapılır.

Cezalar

Madde 65- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Bu Kanun'un 9. maddesine aykırı hareket edenler:

a. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının yıkılmasına, bozulmasına, tahribine, yok olmasına veya her ne suretle olursa olsun zarara uğramalarına kasten sebebiyet verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve beş milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar. Bu fiiller korunması gerekli kültür ve tabiat varlığını yurt dışına kaçırmak maksadıyla işlenmiş ise yukarıda belirtilen cezalar bir kat artırılır.

b. Sit alanlarında geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarına, koruma amaçlı imar planlarına ve Koruma Bölge Kurulları'nca belirlenen koruma alanlarında öngörülen şartlara aykırı izinsiz inşai ve fiziki müdahale yapanlar veya yaptıranlar, iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve beş milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

c. Bu kanunda belirli usuller dışında usulsüz yıkma ve imar izni verenler iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis cezası, ayrıca beş milyar liradan on milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

d. Bünyesinde koruma, uygulama ve denetim büroları kurulmuş idarelerden bu Kanun'un 57. maddesinin 6 ve 7. fıkraları uyarınca izin almaksızın veya izne aykırı olarak tamirat ve tadilat yapanlar ile izinsiz inşai ve fiziki müdahale yapanlar veya yaptıranlar bir yıldan üç yıla kadar ağır hapis ve üç milyar liradan altı milyar liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Usulsüz Belge Verenler, İlan ve Tebligat Yapanlar

Madde 66- Bu Kanun'un 16. maddesinde yer alan yasaklara aykırı olarak belge verenler, suç diğer kanunlarda daha ağır bir cezayı gerektirmediği hallerde, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmi beş bin liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile; bu Kanun'un 7. maddesinde yer alan ilan ve tebligatı bilerek, süresinde usulüne uygun yapmayanlar ise, üç aydan bir yıla kadar hapis, bin liradan otuz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Haber Verme Sorumluluğuna, Kültür Varlığı Ticaretine ve İkametgahı Ticarethane Olarak Gösterme Yasağına Aykırı Hareket Edenler

Madde 67- Bu Kanun'un 4, 27, 28. maddelerine aykırı hareket edenler, bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmi beş lira-
dan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Yurt Dışına Çıkarma Yasağına Aykırı Hareket Edenler

Madde 63- Bu Kanun'un 32. maddesinin birinci fıkrasına aykırı davrananlara, beş yıldan on yıla kadar ağır hapis, yüz bin liradan üç yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile hükmolunur.

Ayrıca kültür ve tabiat varlığına el konularak müzeye teslim edilir.

Bu fiillerin işlenmesi sırasında kullanılan her türlü eşya ve araçlara el konulur. Kamu kuruluşlarına ait eşya ve araçlar bu hükmün dışındadır.

Tetkik ve Kontrole Muhalefet

Madde 69- Bu Kanun'un 29. maddesinde yer alan tetkik ve kontrole muhalefet edenler ile 41. maddede yer alan nakil işlerine aykırı hareket edenler altı aydan bir yıla kadar hapis ve yirmi beş bin liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılır.

Özel Mülkiyete Konu Olanlar

Madde 70- Bu Kanun'un 24. maddesine aykırı hareket edenler bir yıldan üç yıla kadar hapis ve yirmi beş bin liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar.

Kazı, Sondaj ve Araştırmaya İlişkin Hükümlere Aykırı Hareket

Madde 71- Bu Kanun'un 38, 42 ve 43. maddelerine aykırı hareket edenler elli bin liradan iki yüz bin liraya kadar ağır para cezası ile cezalandırılırlar

Kamu Personeline İlişkin Kararlar

Madde 72- Bu Kanun'un uygulanmasında, görevli kamu personeli hakkında yapılacak iş ve işlemler ve alınacak her türlü kararlar ve bu kararlara karşı yapılacak itirazlar, öncelikle incelenir ve sonuçlandırılır.

Özel Müze ve Koleksiyonculara İlişkin Hükümlere Aykırı Hareket

Madde 73- Bu Kanun'un 26, 30 ve 31. maddelerine aykırı davrananlara, suç daha ağır bir cezayı gerektirmiyorsa, üç aydan bir yıla kadar hapis ve yirmi beş liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası verilir.

İzinsiz Araştırma, Kazı ve Sondaj Yapanlar

Madde 74- Ruhsatsız sondaj ve kazı yapanlara, iki yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve elli bin liradan iki yüz bin liraya kadar ağır para cezası; izinsiz define araştıranlara da bir yıldan beş yıla kadar ağır hapis ve yirmi beş liradan yüz bin liraya kadar ağır para cezası; izinsiz araştırma yapanlara elli bin liradan iki yüz bin liraya kadar ağır para cezası verilir. Bu filleri yurt dışına kültür varlıklarını kaçırma amacıyla yaptıkları anlaşılınlar ve fiili işleyenler, kültür varlıklarının korunmasında görevli kişiler ise bu maddede yazılı cezanın iki katı verilir. Bu kişiler ellerinde bulunan kültür varlıkların, bedel ödemeksizin alınıp, ilgili müzelere teslim edilir.

Cezaların Artırılması

Madde 75- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Türk Ceza Kanunu'nun ikinci kitap, onuncu babının 1 ve 2. fasıllarında yazılı suçların konusu bu Kanun'un kapsamına giren kültür varlıkları ise, muayyen olan ceza üçte birinden az olmamak üzere, iki katına kadar artırılarak hükmolunur.

Türk Ceza Kanunu'nun ikinci kitap, onuncu babının yedinci faslında yazılı suçların konusu, bu Kanun kapsamına giren taşınır kültür varlıkları ise, muayyen olan ceza üçte birinden az olmamak üzere iki katına kadar artırılarak hükmolunur.

YEDİNCİ BÖLÜM

Diğer Hükümler

Yürürlükten Kaldırılan Kanunlar

Madde 76- 28.2.1960 tarih ve 7463 sayılı "Hususi Şahıslara Ait Eski Eserlerle Tarihi Abidelerin İstimlaki Hakkında Kanun"; 25.4.1973 tarihi ve 1710 sayılı "Eski Eserler Kanunu"; 2.7.1951 tarih ve 5805 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkilini ve Vazifelerine Dair Kanun" ile 18.6.1963 tarih ve 1741 sayılı "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkilini ve Vazifelerine Dair 2 Temmuz 1951 tarihli ve 5805 sayılı Kanunda Bazı Değişiklikler Yapılması Hakkında Kanun" yürürlükten kaldırılmıştır.

Ek Madde 1- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Bu Kanun'da yer alan "Koruma Kurulu" ibareleri "Koruma Bölge Kurulu" olarak değiştirilmiştir.

Alan Yönetimi, Müze Yönetimi ve Anıt Eser Kurulu

Ek Madde 2- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun'la eklenmiştir.) Yönetim alanlarında alan yönetimi, ulusal nitelikli müzelerde ise müze yönetimi, anıt eserlerde anıt eser kurulu kurulur.

a. Yönetim alanları ile bunların bağlantı noktalarının korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla kentsel sitlerde birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi halinde Büyükşehir Belediyesi eşgüdümünde ilgili belediyeler, tek bir belediyenin görevi alanına girmesi halinde ilgili belediye, diğer yerlerde ise Bakanlıkça yönetim planı taslağı hazırlanır veya hazırlattırılır. Hazırlanan taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları ve sivil toplum örgütleri ile üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden oluşan bir danışma kurulu kurulur.

Eşgüdümün sağlanması amacıyla, kentsel sitlerde ilgili belediye diğer yerlerde Bakanlıkça bir alan başkanı belirlenir. Bakanlıkça belirlenen alan başkanlığı görevini fiilen yürütenlere, devlet memurları aylık katsayısının (20.000) gösterge rakamı ile çarpımı sonucu bulunacak tutarı aşmamak kaydıyla Bakan tarafından belirlenecek miktarda, damga vergisi hariç herhangi bir vergiye tabi tutulmaksızın çalışmayı takip eden her ay başında Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü bütçesinden ödeme yapılır.

Yönetim plan taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilcisi ve danışma kurulunca seçilecek iki üyenin katılımıyla eşgüdüm ve denetleme kurulu kurulur. Alan başkanı, kurulun da başkanıdır. Kurul, bu taslağı inceleyip mutabakata varmak suretiyle yönetim planını altı ay içerisinde onaylamaya ve bu planın uygulanmasını denetlemeye yetkilidir.

Kurul'un denetim görevini yerine getirebilmesi amacıyla ilgili kurum uzman personelinden ve denetim elemanlarından oluşan bir denetim birimi kurulabilir. Bu birim, ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile üçüncü kişilerden yönetim planı ve uygulaması ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye yetkilidir.

Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler ile gerçek ve tüzel kişiler, eşgüdüm ve denetleme kurulunca onaylanan yönetim planına uymak, ilgili idareler, plan kapsamındaki hizmetlere öncelik vermek ve bu amaçla bütçelerine gerekli ödenekleri ayırmak zorundadır.

b. Bakanlıkça belirlenen ulusal nitelikli müzelerde, müze başkanı ve ona bağlı müze müdürü ile işletme müdürü ve müze kurulundan oluşan müze yönetimi kurulur.

Müzelerde; kayıt, tescil, envanter, depolama, eserlerin her türlü bakım ve onarımı, sergilenmesi ve korunması, kültürel, eğitim ve bilimsel faaliyetler müze müdürü tarafından; tanıtım, satış üniteleri yönetimi, etkinlik organizasyonu, ziyaretçi yönetimi, çevre düzenlemesi, bakım-onarım, temizlik işleri işletme müdürü tarafından yürütülür.

Müze başkanı, kendisine bağlı müdürlüklerin faaliyetlerinin eşgüdüm ve denetimi ile müzenin ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar nezdinde temsiline yetkilidir.

Müze başkanlığı görevini yürütmek üzere; arkeoloji, sanat tarihi, antropoloji, etnoloji, iktisat, işletme, kamu yönetimi gibi dallarda eğitim görmüş kimseler arasından Bakanlıkça bir müze başkanı atanır.

Tüm müzelerde o müzeye münhasıran ayrıca müze kurulu oluşturulur. Müze Kurulu müzenin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile müzeye bağışta bulunanlardan Bakanlıkça

uygun görülen kişilerden oluşur. Müze Kurulu, bünyesinden bir başkan seçer.

Müze Kurulu'nun görüşleri doğrultusunda müze için mekansal ve fiziksel gelişim, tematik gelişim ve vizyon, eser, koleksiyon korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlanır. Koruma ve geliştirme projesi kapsamında uygulamaları denetlemek, müzenin tanıtımını yapmak, müzeye bağış toplamak, onursal müze dostu ödülü vermek Müze Kurulu'nun yetkisindedir. Müze Kurulu müzenin işleyişine dair her yıl düzenli olarak rapor hazırlar. Bakanlık bu raporları değerlendirmeye almak zorundadır.

c. Taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki anıt eserler için ise, o esere münhasır anıt eser kurulu oluşturulur. Kurul; eserin bulunduğu yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, meslek odaları, sivil toplum örgütü temsilcileri ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile eserin korunması ve geliştirilmesi için bağışta bulunanlardan Bakanlıkça uygun görülen kimseler ile bu eserler için tasarruf yetkisine sahip idarenin temsilcisinden oluşur. İlgili idarenin temsilcisi bu kurulun başkanıdır.

Kurul, eser için mekansal ve fiziksel gelişim, tematik gelişim ve vizyon, eserin korunması ve geliştirilmesi, tanıtım ve teşhir gibi konuları kapsayan yıllık ve beş yıllık koruma ve geliştirme projesi hazırlar. Koruma ve geliştirme projesi kapsamındaki uygulamalar, anıt eserin tanıtımını yapmak, anıt eser için bağış toplamak, onursal ödüller vermek anıt eser Kurulu'nun yetkisindedir. Kurul; eserin korunması, yaşatılması ve geliştirilmesine ilişkin her yıl düzenli olarak rapor hazırlar. İlgili idareler bu raporları değerlendirmeye almak zorundadır.

Bu maddenin uygulanması ile ilgili usul ve esaslar Bakanlıkça hazırlanacak bir yönetmelikle düzenlenir.

Ek Madde 3- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanunla eklenmiştir.) 383 sayılı Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı Kurulmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 4915 sayılı Kara Avcılığı Kanunu, 4533 sayılı Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı Kanunu ile belirlenen alanlarda ek-2 maddenin (a) fıkrası hükümleri uygulanmaz.

Geçici Madde 2- Gerçek ve tüzel kişiler, koleksiyoncular, bu Kanuna göre çıkarılacak yönetmeliğin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren üç ay içinde, ellerinde bulunan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarını , menşe göstermeksizin, 24 ve 25. maddeler göre devlet müzelerine satabilir veya envanter defterlerine kayıt ederek en yakın müzeye onaylattırmaları şartıyla Kanun'un 24. maddesi hükmünden yararlanabilirler.

Geçici Madde 3- (14.7.2004 tarih ve 5226 sayılı Kanun ile değişik) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları, Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları'na, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Büro Müdürlükleri, Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte kültür ve tabiat varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlükleri'ne dönüşür.

Kanun'da belirtilen yönetmelikler, Kanun'un yayımı tarihinden itibaren bir yıl içinde çıkarılır. Bu düzenlemeler yapıncaya kadar mevcut yönetmeliklerin bu Kanuna aykırı olmayan hükümleri uygulanır.

Geçici Madde 4- (17.6.1987 tarih ve 3386 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır.)

Yürürlük

Madde 77- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 78- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**DÜNYA KÜLTÜREL VE MİRASININ
KORUNMASINA DAİR SÖZLEŞME'YE
TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN
KATILMASININ
UYGUN BULUNDUĞU HAKKINDA KANUN**

Kanun No: 2658

Kabul Tarihi: 14.4.1982

Resmi Gazete Tarihi: 20.4.1982

Sayı: 17670

Madde 1- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu UNESCO'nun XVII. Genel Kurulu tarafından 16 Kasım 1972 tarihinde kabul edilmiş bulunan "Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme"ye Türkiye Cumhuriyeti'nin katılması uygun bulunmuştur.

Madde 2- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**DÜNYA KÜLTÜREL VE DOĞAL MİRASININ
KORUNMASINA DAİR SÖZLEŞME**

14 Nisan 1982 tarih ve 2658 sayılı Kanun'la katılmamız uygun bulunan bu Sözleşme,

23 Mayıs 1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla onaylanarak,

14 Şubat 1983 tarih ve 17959 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı 17 Ekim - 21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris'te toplanan on yedinci oturumunda,

Kültürel mirasın ve doğal mirasın sadece geleneksel bozulma nedenleriyle değil, fakat sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle bu durumu vahimleştiren daha da tehlikeli çürüme ve tahrip olgusuyla gittikçe artan bir şekilde yok olma tehdidi altında olduğunu not ederek,

Kültürel ve doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiğini göz önünde tutarak,

Bu mirasın ulusal düzeyde korunmasının, korumanın gerekli kıldığı kaynakların genişliği ve kültürel varlığın toprakları üstünde bulunduğu ülkenin ekonomik, bilimsel ve teknik kaynaklarının yetersizliği nedeniyle çoğu kez tamamlanmamış olarak kaldığını göz önünde tutarak,

Örgüt yasasının, dünya mirasının muhafaza ve korunmasını sağlamak ve ilgili milletlere gerekli uluslararası sözleşmeleri tavsiye etmek suretiyle bilgi muhafazasını, arttırmayı ve yaymayı öngördüğünü hatırlatarak,

Kültürel ve doğal varlıklara ilişkin mevcut uluslararası sözleşme, tavsiye ve kararların hangi halka ait olursa olsun bu eşsiz ve yeri doldurulmaz kültür varlıklarının korunmasının dünyanın bütün halkları için önemini gösterdiğini göz önünde tutarak,

Kültürel ve doğal mirasın parçalarının istisnai bir öneme sahip olduğunu ve bu nedenle tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak muhafazasının gerektiğini göz önünde tutarak,

Kültürel ve doğal varlıkları tehdit eden yeni tehlikelerin vüsat ve ciddiyeti karşısında, ilgili devletin faaliyetinin yerini

almamakla beraber bunu müessir bir şekilde tamamlayacak kolektif yardımda bulunarak, istisnai evrensel değerdeki kültürel ve doğal mirasın korunmasına iştirakin, bütün milletlerarası camianın ödevi olduğunu göz önünde tutarak,

Bu amaçla, daimi bir temel üzerine ve modern bilimsel yöntemlere uygun olarak, istisnai değerdeki kültürel ve doğal mirasın kolektif korunmasına matuf etkin bir sistemi kuran yeni hükümleri, bir sözleşme biçiminde kabulünün zorunlu olduğunu göz önünde tutarak,

16. oturumunda bu sorunun uluslararası bir sözleşme konusu yapılmasına karar vermiş olarak,

16 Kasım 1972 tarihinde bu sözleşmeyi kabul eder.

I- KÜLTÜREL VE DOĞAL MİRASIN TANIMLARI

Madde 1- Bu sözleşmenin amaçları bakımından aşağıdakiler "kültürel miras" sayılacaktır:

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı Toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.

Madde 2- Bu Sözleşme'ye göre aşağıdaki eserler "doğal miras" sayılacaktır:

Estetik veya bilimsel açıdan istisnai evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.

Bilim veya muhafaza açısından istisnai evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,

Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnai evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.

Madde 3- Yukarıda 1 ve 2. maddelerde belirtilen ve kendi toprakları üzerinde bulunan çeşitli varlıkları saptayıp belirlemek bu Sözleşme'ye taraf olan her devlete ait bir sorumluluktur.

II- KÜLTÜREL VE DOĞAL MİRASIN ULUSAL VE ULUSLARARASI KORUNMASI

Madde 4- Bu Sözleşme'ye taraf olan devletlerden her biri 1 ve 2. maddelerde sözü edilen ve topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması görevinin öncelikle kendisine ait olduğunu kabul eder. Bunun için kaynaklarını sonuna kadar kullanarak ve uygun olduğunda özellikle mali, sanatsal, bilimsel ve teknik alanlarda her türlü uluslararası yardım ve işbirliği sağlayarak elinden geleni yapacaktır.

Madde 5- Bu Sözleşmeye taraf olan her devlet topraklarındaki kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri amacıyla etkili ve faal önlemlerin alınmasını sağlamak için, mümkün olduğunca her ülkenin kendi koşullarına uygun biçimde şu çabaları gösterecektir:

a. Kültürel ve doğal mirasa, toplumun yaşamında bir işlev vermeyi ve bu mirasın korunmasını kapsamlı planlama programlarına dahil etmeyi amaçlayan genel bir politika benimsemek;

b. Kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri için, halen mevcut değilse, topraklarında bir veya daha fazla hizmet kurumunu, işlevlerini ifaya yeterli olacak görevli ve araçlarla kurmak;

c. Bilimsel ve teknik çalışma ve araştırmaları geliştirmek ve devletin kültürel ve doğal mirasını tehdit eden tehlikelere karşı harekete geçmesine olanak sağlayacak müdahale yöntemlerini mükemmelleştirmek;

d. Bu mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri, yenileştirilmesi için gerekli olan uygun yasal, bilimsel, teknik, idari ve mali önlemleri almak; ve

e. Kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri konularında eğitim yapan ulusal veya bölgesel merkezlerin kurulmasını veya geliştirilmesini desteklemek ve bu alandaki bilimsel araştırmaları teşvik etmek,

Madde 6- 1. Bu Sözleşme'ye taraf olan devletler, 1 ve 2. maddelerde sözü edilen kültürel ve doğal mirasın toprakları üzerinde bulunduğu devletlerin egemenliğine tam olarak saygı göstererek ve ulusal yasaların sağladığı mülkiyet haklarına zarar vermeden, bu tür mirasın, bütün uluslararası toplum tarafından işbirliği ile korunması gereken evrensel bir miras olduğunu kabul ederler.

2. Taraf devletler, 11. maddenin 2 ve 4. paragraflarında belirtilen kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası ve devamının sağlanması konularında bu mirasa sahip olan devletler istediği takdirde yardım etmeyi bu Sözleşme hükümleri uyarınca üstlenirler.

3. Bu Sözleşme'ye taraf olan her devlet, Sözleşme'ye taraf olan diğer devletlerin topraklarında bulunan 1 ve 2. maddelerde sözü edilen kültürel ve doğal mirasa doğrudan doğruya veya dolaylı olarak zarar verebilecek kasıtlı önlemleri almamayı üstlenir.

Madde 7- Bu Sözleşme'nin amacı bakımından, dünya kültürel ve doğal mirasının uluslararası alanda korunması deyimi, Sözleşme'ye taraf olan devletlerin kültürel miraslarını saptama ve koruma çabalarına destek olmaya matuf bir uluslararası işbirliği ve yardım sisteminin kurulması olarak anlaşılacaktır.

III- DÜNYA KÜLTÜREL VE DOĞAL MİRASININ KORUNMASI İÇİN HÜKÜMETLERARASI KOMİTE

Madde 8- 1. İstisnai evrensel değere sahip kültürel ve doğal mirasın korunması için bu Sözleşme'ye Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü çerçevesinde "Dünya Mirası Komitesi" adı altında bir hükümetlerarası komite kurulmuştur. Komite, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı'nın olağan oturumu sırasında genel kurul olarak toplanan ve Sözleşme'ye taraf devletlerce seçilen 15 taraf devletten oluşacaktır. Komite üyesi devletlerin sayısı, Genel Konferans'ın, bu Sözleşme'nin en az kırk devlet için yürürlüğe girişini izleyen olağan oturumunun yapıldığı tarihten itibaren yirmi bire yükseltilecektir.

2. Komite üyelerinin seçiminde, dünyanın değişik bölge ve kültürlerinin adilane bir biçimde temsili güvence altına alınacaktır.

3. Kültürel Varlığın Muhafazası ve Restorasyonu Çalışmaları Uluslararası Merkezi'nin (Roma Merkezi) bir temsilcisi, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) bir temsilcisi ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Ko-

ruma Birliği'nin (IUCN) bir temsilcisi ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı'nın olağan oturumu sırasında genel kurul olarak toplanan Sözleşme'ye taraf devletlerin isteği üzerine benzer amaçlı diğer hükümetlerarası veya hükümet dışı örgütlerin temsilcileri anılan Komite'nin toplantılarına danışman olarak katılabilirler.

Madde 9- 1. Dünya Mirası Komitesi'ne üye devletlerin görev süreleri, Genel Konferans'ın, Komite üyeliğine seçildikleri olağan oturumunun sonundan, bunu izleyen üçüncü olağan oturumunun sonuna kadar sürecektir.

2. Ancak, ilk seçim sırasında atanan üyelerin üçte birinin görev süreleri, Genel Konferans'ın, üyeliğe seçildikleri olağan oturumunu izleyen ilk olağan oturumunun sonunda sona erecektir; aynı zamanda atanan diğer üçte bir üyenin görev süresi de Genel Konferansın seçildikleri olağan oturumunu izleyen ikinci olağan oturumunun sonunda sona erecektir. Bu üyelerin isimleri Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı Başkanı tarafından, İlk seçimden sonra kura ile belirlenecektir.

3. Komiteye üye devletler, temsilcilerini kültürel ve doğal miras alanında yetkili kişiler arasından seçeceklerdir.

Madde 10- 1. Dünya Mirası Komitesi kendi iç tüzüğünü kabul edecektir.

2. Komite, belirli sorunlar hakkında danışmada bulunmak üzere, özel veya resmi örgütleri veya kişileri her zaman toplantılarına katılmaya çağırabilir.

3. Komite, görevlerinin yerine getirilmesi bakımından gerekli gördüğu danışma organlarını kurabilir.

Madde 11- 1. Bu Sözleşme'ye taraf olan her devlet, kültürel ve doğal mirasının bir parçasını oluşturan, kendi topraklarında bulunan ve bu maddenin 2. paragrafındaki listeye girmesi uygun olan kültürel varlıklarının bir envanterini,

mümkün olan en kısa sürede, "Dünya Kültür Mirası Komitesi"ne sunacaktır. Nihai addedilmeyecek olan bu envanter söz konusu kültürel varlığın yerini ve önemini gösteren belgeleri ihtiva edecektir.

2. Komite, 1. paragraf uyarınca devletlerce verilen envanterlere dayanarak, bu Sözleşme'nin 1 ve 2. maddelerinde tanımlandığı üzere, saptamış olacağı ölçütlere göre istisnai evrensel değerde mütalaa ettiği, kültürel veya doğal mirasın parçasını oluşturan varlıkların bir listesini yapacak, güncel hale getirecek ve "Dünya Kültür Mirası Listesi" başlığı altında yayınlanacaktır. En geç her iki yılda bir, güncelleştirilmiş bir liste dağıtımına tabi tutulacaktır.

3. Bir varlığın Dünya Kültür Mirası Listesi'ne alınması, ilgili devletin onayını gerektirir. Üzerinde birden çok devletin egemenlik veya kaza hakkı iddiasında bulunduğu bir toprakta bulunan bir kültürel varlığın listeye alınması anlaşmazlığa taraf olan devletlerin haklarını hiç bir biçimde etkilemeyecektir.

4. Komite, Dünya Kültür Mirası Listesi'nde bulunup korunması için çok büyük çapta çalışmaları gerektiren ve bu maksatla işbu Sözleşme çerçevesinde yardım talep edilmiş olan kültürel varlıkların bir listesini, "Tehlike Altındaki Dünya Kültür Mirası Listesi" başlığı altında durum gerektirdikçe düzenleyecek, güncelleştirecek ve yayınlayacaktır. Söz konusu liste, gerekli çalışmaların tahmini bedelini de içerecektir. Liste, kültürel ve doğal mirası oluşturan varlıklardan, yalnız hızlı bozulma nedeniyle yok olma tehdidi, büyük çapta resmi veya özel projeler veya hızlı kentsel veya turistik gelişim projeleri; toprağın kullanım veya mülkiyetindeki değişikliklerin neden olduğu tahribat; bilinmeyen nedenlere bağlı büyük değişiklikler; herhangi bir nedenle bir varlığın terk edilmesi; silahlı bir çatışmanın çıkması veya çatışma tehdidi; afet ve felaketler; ciddi yangınlar, depremler, yer kaymaları; volkanik patlamalar; su düzeyindeki değişmeler,

su baskınları ve gelgit dalgaları gibi ciddi ve belirgin tehlikelerin tehdidi altında bulunanları içerebilir. Acil ihtiyaç halinde Komite, herhangi bir zamanda tehlike altındaki Dünya Kültür Mirası Listesi'ne yeni bir madde ekleyebilir ve bunu hemen duyurabilir.

5. Komite, kültürel veya doğal mirasa ait bir varlığın bu maddenin 2 ve 4. paragraflarında belirtilen iki listeden her birine dahil edilmesinde temel alınacak ölçütlerin tanımını yapacaktır.

6. Bu maddenin 2 ve 4. paragraflarında belirtilen iki listeden birine dahil edilme isteğini reddetmeden önce, Komite, söz konusu edilen kültürel veya doğal varlığın toprakları üzerinde bulunduğu devlete danışacaktır.

7. Komite, ilgili devletlerin onayıyla, bu maddenin 2 ve 4. paragraflarında atıfta bulunulan listelerin hazırlanması için gerekli olan çalışma ve araştırmaları koordine ve teşvik eder.

Madde 12- Kültürel ve doğal mirasa ait olan bir varlığın 11. maddenin 2 ve 4. paragraflarında sözü edilen her iki listeye de dahil edilmemiş olması hiçbir şekilde onun bu listelere dahil edilme sonucu olanlar dışındaki amaçlar için istisnai değeri olmadığı anlamına gelmeyecektir.

Madde 13- 1. Dünya Kültür Mirası Komitesi, bu Sözleşme'ye taraf devletlerin, topraklarında bulunan ve 11. maddenin 2 ve 4. paragraflarında sözü edilen listelere dahil olan veya dahil edilmesi muhtemel bulunan kültürel ve doğal mirasın bir parçasını oluşturan varlıklara ilişkin olarak yaptıkları, uluslararası yardım isteklerini alır ve inceler. Bu tür istekler, bu tür varlıkların korunmasını, muhafazasını, teşhirini veya yenilenmesini sağlamaya yönelik olabilir.

2. Bu maddenin 1. paragrafı çerçevesindeki uluslararası yardım istekleri, ön incelemeler daha ileri araştırmaların

yararlı olacağını gösterdiği takdirde, 1 ve 2. maddelerde tanımlanan kültürel ve doğal varlıkların saptanmasıyla ilgili olabilir.

3. Komite, bu isteklere ilişkin olarak yapılacak olan işlemleri kararlaştıracak, uygun olması durumunda yapacağı yardımın niteliği ve boyutunu belirleyecek ve gerekli tertiplerin ilgili hükümet ile kendi adına alınması için yetki verecektir.

4. Komite, çalışmaları için bir öncelik sırası saptayacaktır. Bunu yaparken, koruma gerektiren kültür varlığının dünya kültürel ve doğal mirası içindeki önemini, bir doğal çevreyi veya dünya milletlerinin dehasını ve tarihini en iyi biçimde temsil niteliği olan varlığa uluslararası yardım yapılması zorunluluğunu, yapılacak işin ivediliğini, tehdit altındaki varlıkların topraklarında bulunduğu devletlerin kaynaklarının durumunu ve özellikle, kendi olanaklarıyla bu tür varlıkları ne dereceye kadar koruyabildiklerini göz önünde bulunduracaktır.

5. Komite, uluslararası yardım yapılmış olan varlıklarla ilgili olarak bir listeyi hazırlayacak, güncelleştirecek ve duyuracaktır.

6. Komite, bu Sözleşme'nin 15. maddesi gereğince kurulan Fon'un kaynaklarının kullanımını konusunda karar sahibi olacaktır. Bu kaynakları arttırma yollarını arayacak ve bu amaç için faydalı bütün tedbirleri alacaktır.

7. Komite, bu Sözleşme'nin amaçlarına benzer amaçları olan, uluslararası ve ulusal örgütler ve hükümetlerarası veya hükümet dışı örgütlerle işbirliği yapacaktır. Komite, programlarının ve projelerinin uygulanması için, bu tür örgütlere özellikle Kültürel Varlıkların Muhafazası ve Restorasyonu Çalışmaları Uluslararası Merkezi'ne (Roma Merkezi), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'ne (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'ne (IUCN) ve ayrıca resmi ve özel kurum ve kişilere çağrıda bulunabilir.

8. Komite'nin kararları oylamada bulunan ve oy veren üyelerin üçte iki çoğunluğuyla alınır. Komite üyelerinin çoğunluğu, nisabı oluşturur.

Madde 14- 1. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü tarafından atanan bir Sekreterya Dünya Kültür Mirası Komitesi'ne yardımcı olur.

2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü, Kültürel Varlıkların Muhafazası ve Restorasyonu Çalışmaları Uluslararası Merkezi'nin (Roma Merkezi), Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi'nin (ICOMOS) ve Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği'nin (IUCN) ihtisasları ve imkanları dahilinde hizmetlerinden azami şekilde yararlanarak, Komite'nin belgelerini, toplantılarının gündemini hazırlayacak ve kararlarının uygulanmasından sorumlu olacaktır.

IV- DÜNYA KÜLTÜREL VE DOĞAL MİRASINI KORUMA FONU

Madde 15- 1. İstisnai Evrensel Değeri olan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasını korumak için "Dünya Mirası Fonu" adı altında bir fon kurulmuştur.

2. Fon, UNESCO'nun mali tüzüğü hükümlerine uygun olarak vakıf şeklinde teşkil edilecektir.

3. Fon'un kaynakları aşağıdakilerden oluşacaktır.

a. Bu Sözleşme'ye taraf devletlerin yaptıkları zorunlu ve gönüllü katkıları;

b. Aşağıdaki kaynaklardan sağlanabilecek katkı, hibe ve bağışlar;

i. Diğer devletler;

ii. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü, Birleşmiş Milletler Sistemi'nin diğer örgütleri, özellikle Bir-

leşmiş Milletler Kalkınma Programı ve diğer hükümetlerarası örgütler;

iii. Resmi veya özel kurum ve kişiler,

c. Fon'un kaynaklarından sağlanan her türlü faiz geliri;

d. Fon'un yararına düzenlenen faaliyetlerden sağlanan bağış ve gelirler ve

e. Dünya Mirası Komitesi'nce hazırlanacak Fon Yönetmeliği'nde belirtilen diğer bütün kaynaklar.

4. Fon'a yapılan katkılar ve Komite için sağlanmış olan diğer tür yardımlar ancak Komite'nin belirleyeceği amaçlar için kullanılabilir. Komite, yalnız belirli bir program veya projede kullanılmak üzere yapılan katkıları, bu program veya projenin yürütülmesinin komitece kararlaştırılmış olması şartıyla kabul edebilir. Fon'a yapılan katkılar hiçbir siyasal koşula bağlanamaz.

Madde 16- Bu Sözleşme'ye taraf devletler ilave gönüllü katkıda bulunma hakları haleldar edilmeden Dünya Mirası Fonu'na muntazaman iki yılda bir katkıda bulunmayı taahhüt ederler. Bu katkıların bütün devletlere uygulanabilecek tek bir yüzdeye göre hesaplanan miktarı, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı sırasında, toplanan sözleşmeye taraf devletlerin genel kurulu tarafından kararlaştırılacaktır. Genel Kurul'un bu kararı, bu maddenin 2. paragrafında öngörülen beyanı yapmamış olan, hazır bulunan ve oy veren taraf devletlerin çoğunluğu ile alınır. Sözleşme'ye taraf devletlerin zorunlu katkısı hiç bir surette Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'nün mutad bütçesine yaptıkları katkının yüzde birinden fazla olamaz.

2. Ancak, bu Sözleşme'nin 31 ve 32. maddelerinde atıfta bulunulan her devlet, onay, kabul veya katılma belgelerinin

verilmesi sırasında bu maddenin 1. paragrafı hükümleriyle bağlı olmayacağını bildirebilir.

3. Bu maddenin 2. paragrafında sözü edilen bildirimini yapmış olan Sözleşme'ye taraf bir devlet, her an Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü'nü haberdar ederek sözü geçen bildirimini geri alabilir. Ancak bildirimini geri alınması, bu devletin zorunlu katkısı bakımından, Sözleşme'ye taraf olan devletlerin bir sonraki Genel Kurul'u tarihine kadar hüküm ifade etmeyecektir.

4. Komite'nin faaliyetlerini etkili biçimde planlayabilmesi için, bu Sözleşme'ye taraf olan devletlerden bu maddenin 2. paragrafında sözü edilen bildirimini yapmış olan taraf devletlerin katkıları, düzenli olarak her iki yılda bir ödenecek ve bu katkı, bu maddenin 1. paragrafı hükümleriyle bağlı oldukları takdirde ödeyecekleri katkılardan az olmayacaktır.

5. Bu Sözleşme'ye taraf olan herhangi bir devlet, içinde bulunulan yıl ile ondan hemen önceki yıla ait zorunlu veya gönüllü katkılarından borçlu ise Dünya Kültür Mirası Komitesi üyeliğine seçilemeyecektir; ancak bu hüküm ilk seçime uygulanmayacaktır.

Komite üyeliğinde bulunan böyle bir devletin görev süresi, bu Sözleşme'nin 8. maddesinin 1. paragrafında belirtilen seçimler yapıldığı zaman sona erer.

Madde 17- Bu Sözleşme'ye taraf olan devletlere, Sözleşme'nin 1 ve 2. maddelerinde tanımlanan Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması için yardım sağlamak amacıyla ulusal, resmi ve özel vakıf veya dernekler kurmayı öngörür veya kuruluşunu teşvik ederler.

Madde 18- Bu Sözleşme'ye taraf olan devletler Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü himayesinde Dünya Mirası Fonu yararına uluslararası fon toplama kampanyalarının örgütlenmesine yardımcı olacak, 15. maddenin

3. paragrafında sözü edilen organların para toplamasını kolaylaştıracaklardır.

V- ULUSLARARASI YARDIMIN KOŞULLARI VE DÜZENLENMESİ

Madde 19- Taraf olan herhangi bir devlet topraklarında bulunan istisnai evrensel değere sahip kültürel ve doğal mirasın bir parçasını oluşturan varlıklar için uluslararası yardım isteyebilir. Elinde bulunan ve Komite'nin bir karara varmasını sağlayacak nitelikteki 21. maddede öngörülen bilgi ve belgeleri de bu yardım istemiyle birlikte Komite'ye sunar.

Madde 20- 13. maddenin 2. paragrafının, 22. maddenin (c) fıkrası ve 23. maddenin hükümlerine bağlı olarak, bu Sözleşme'yle sağlanan uluslararası yardım, kültürel ve doğal mirasın parçasını oluşturan varlıklardan yalnız Dünya Kültür Mirası Komitesi'nin 11. maddesinin 2 ve 4. paragraflarında belirtilen listelerden birine girmesine karar verdiği veya karar verebileceği varlıklara yapılabilir.

Madde 21- 1. Dünya Mirası Komitesi, uluslararası yardım isteklerini değerlendirme usullerini saptayacak ve özellikle tasarlanan faaliyet, gerekli çalışma, bunlara ait fiyat tahmini, ivedilik derecesi ve yardımı isteyen devletin kaynaklarının bütün harcamaları karşılayamamasının nedenlerini içerecek yardım talebinin muhtevasını belirleyecektir. Bu tür talepler, mümkün olduğunca uzman raporlarıyla desteklenmelidir.

2. Felaket ve doğal afetler nedeniyle yapılan talepler, acil çalışma gerektirebilmeleri nedeniyle, bu tür hadiselerle karşı bir ihtiyat fonu ayırmış bulunması gereken Komite tarafından hemen, öncelikle değerlendirmeye alınmalıdırlar.

3. Komite, bir karara varmadan önce gerekli gördüğü inceleme ve danışmalarda bulunacaktır.

Madde 22- Dünya Kültür Mirası Komitesi'nce verilen yardımlar aşağıdaki biçimlerde olabilir:

a. Bu Sözleşme'nin 11. maddesinin 2 ve 4. paragraflarında tanımlandığı üzere kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası, teşhiri ve yenilenmesinden çıkan sorunlarla ilgili sanatsal, bilimsel ve teknik incelemeler,

b. Onaylanan çalışmanın doğru biçimde yürütülmesini sağlamak için uzmanların, teknisyenlerin ve nitelikli işgücünün temini,

c. Kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve yenilenmesi alanlarında her düzeydeki görevli ve uzmanların eğitimi,

d. İlgili devletlerin sahip olmadığı veya elde edebilecek durumda olmadığı araçların sağlanması,

e. Uzun vadede ödenebilecek düşük faizli ve faizsiz borçlar,

f. İstisnai durumlarda ve özel nedenlerle, geri ödenmesi gerekmeyen hibeler.

Madde 23- Dünya Kültür Mirası Komitesi, ulusal veya bölgesel merkezlere de kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve yenilenmesi alanlarında bütün düzeylerdeki görevli ve uzmanların eğitimi konusunda uluslararası yardım sağlayabilir.

Madde 24- Büyük çaptaki uluslararası yardımdan önce, ayrıntılı bilimsel, ekonomik ve teknik incelemelerde bulunulacaktır. Bu incelemeler, doğal ve kültürel mirasın korunması, muhafazası, teşhiri ve yenilenmesi için en ileri teknikleri araştırarak ve Sözleşme'nin amaçlarıyla uyumlu olacaktır. İncelemeler, ilgili devletin mevcut kaynaklarının rasyonel kullanımı yollarını da araştıracaktır.

Madde 25- Genel bir kural olarak, gerekli çalışmanın bedelinin yalnız bir bölümü uluslararası toplum tarafından karşılanacaktır. Uluslararası yardımdan yararlanan devletin katkısı, kaynaklarının buna elverişli olmaması dışında her program veya projeye ayrılan tüm kaynakların önemli bir payını oluşturacaktır.

Madde 26- Dünya Kültür Mirası Komitesi ve yardım alan devlet yaptıkları anlaşmayla, bu sözleşme hükümleri gereği uluslararası yardım sağlanan bir program veya projenin yürütüleceği koşulları saptayacaklardır. Anlaşmayla koyulan kurallara uygun olarak himaye altına alınmış varlığın korunmasına, muhafazasına ve teşhirine devam etme sorumluluğu bu uluslararası yardımı alan devlete ait olacaktır.

VI- EĞİTİM PROGRAMLARI

Madde 27- 1. Bu Sözleşme'ye taraf devletler, kendi halklarının sözleşmenin 1 ve 2. maddelerinde tanımlanan kültürel ve doğal mirasa karşı bağlılık ve saygı hislerini güçlendirmek için, bütün uygun araçlarla ve özellikle eğitim ve tanıtma programlarıyla çaba göstereceklerdir.

2. Taraf devletler, kamuoyunu, kültür mirasını tehdit eden tehlikelerden ve Sözleşme'nin uygulanması için yürütülen etkinliklerden geniş biçimde haberdar etmeyi taahhüt ederler.

Madde 28- Sözleşme çerçevesinde uluslararası yardım alan bu Sözleşme'ye taraf devletler, kendisi için yardım alınan kültürel varlığın öneminin ve bu yardımın oynadığı rolün bilinmesi için uygun önlemleri alacaklardır.

VII- RAPORLAR

Madde 29- 1. Bu Sözleşme'ye taraf devletler, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Kurulu'na, onun tarafından belirlenen tarih ve biçimde verecekleri raporlarda, kabul ettikleri yasal ve idari hükümler ve bu Sözleşme'nin uygulanması için yaptıkları diğer işlemler hakkında bu alanda kazandıkları tecrübenin ayrıntıları ile birlikte bilgi vereceklerdir.

2. Bu raporlar Dünya Kültür Mirası Komitesi'nin dikkatine sunulacaktır.

3. Komite, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı'nın her olağan oturumunda faaliyetleri hakkında rapor verecektir.

VIII- SON HÜKÜMLER

Madde 30- Bu Sözleşme, beş metni de aynı derecede geçerli olmak üzere, Arapça, İngilizce, Fransızca, Rusça ve İspanyolca olarak hazırlanmıştır.

Madde 31- 1. Bu Sözleşme Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'ne üye devletlerin kendi anayasal yöntemlerine göre onaylarına ve kabullerine tabi olacaktır.

2. Onay veya kabul belgeleri Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü'ne tevdi edilecektir.

Madde 32- 1. Bu Sözleşme Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü üyesi olmayıp, örgütün Genel Konferansı tarafından sözleşmeye katılmaya çağrılan bütün devletlerin katılmasına açık olacaktır.

2. Katılma bir katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü'ne tevdi ile gerçekleştirilir.

Madde 33- Bu Sözleşme, yirminci onay, kabul veya katılma belgesinin tevdi tarihinden üç ay sonra, fakat sadece onay, kabul veya katılma belgelerini bu veya önceki bir tarihte tevdi eden devletler bakımından yürürlüğe girecektir. Diğer her devlet için, Sözleşme kendi onay, kabul veya katılma belgesinin tevdiinden üç ay sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 34- Aşağıdaki hükümler, Sözleşme'ye taraf olan devletlerden federal veya üniter olmayan anayasal sisteme sahip olanlarına uygulanacaktır.

a. Bu Sözleşme'nin hükümlerinin uygulanmasının federal veya merkezi yasal gücün yargı yetkisi alanına girdiği hallerde, federal ve merkezi hükümetin yükümlülükleri, federal devlet olmayan taraf devletlerinkilerle aynı olacaktır.

b. Bu Sözleşme'nin uygulanmasının, federasyonun anayasal sistemi icabı, yasal önlemler almakla yükümlü tutulmayan ve federasyonu oluşturan her bir devlet, ülke, eyalet veya kantonun yargı yetkisi alanına girdiği hallerde Federal Hükümet, anılan hükümleri, kabulü tavsiyesiyle böyle devletlerin, ülkelerin, eyaletlerin veya kantonların yetkili makamlarının bilgisine sunar.

Madde 35- 1. Bu Sözleşme'ye taraf olan her devlet Sözleşme'den çekilebilir.

2. Çekilme Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü'ne tevdi edilecek yazılı bir belgeyle duyurulacaktır.

3. Çekilme, çekilme belgesinin alınmasından 12 ay sonra geçerli olacaktır. Bu, çekilen devletin mali yükümlülüklerini, çekilmenin yürürlüğe girdiği tarihe kadar etkilemeyecektir.

Madde 36- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü, Örgüte üye devletlere, 32. maddede sözü edilen Örgüte üye olmayan devletlere ve Birleşmiş Milletler'e 31 ve 32. maddelerde belirtilen bütün onay, kabul

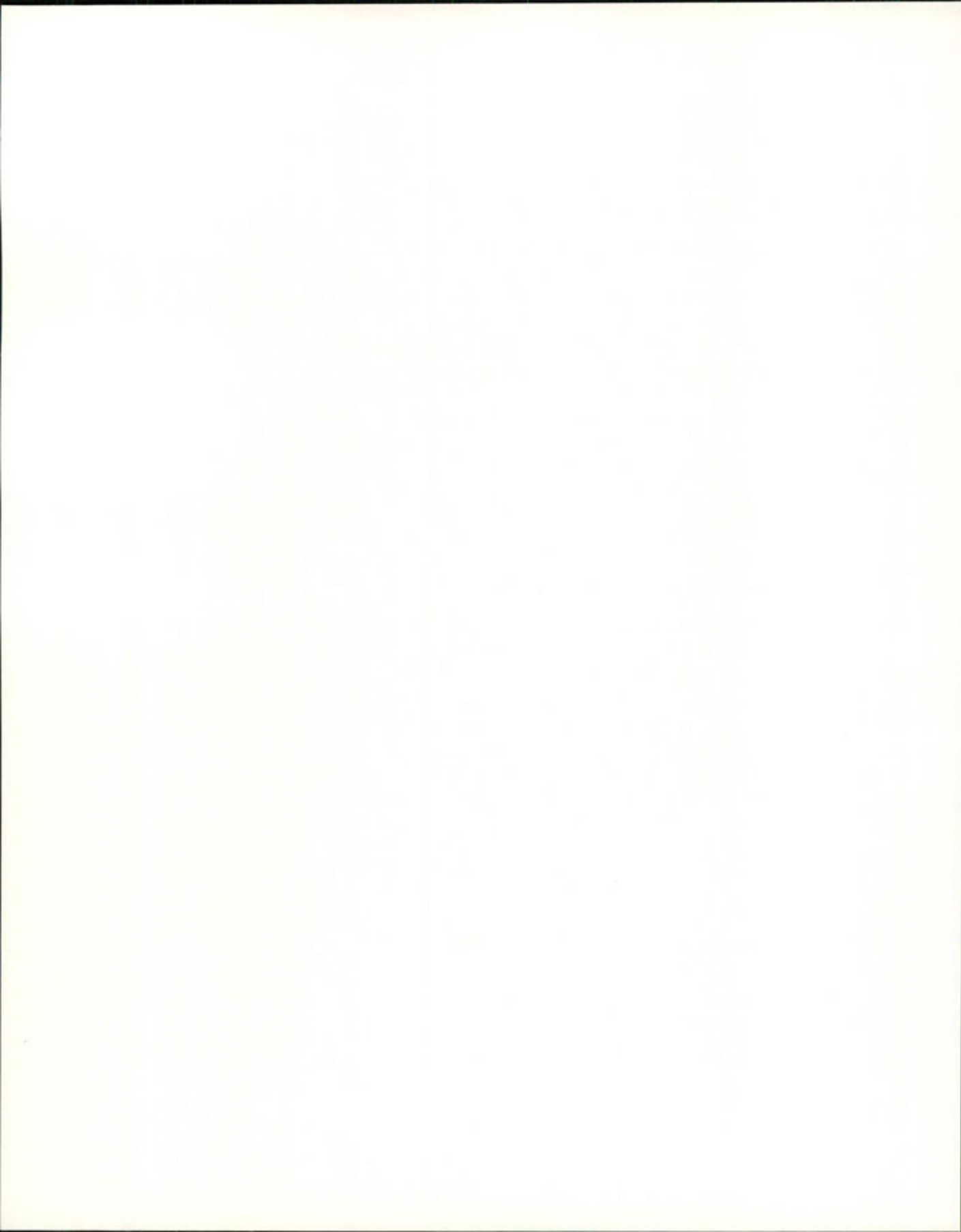
ve katılma belgelerinin ve 35. maddede belirtilen çekilme belgelerinin tevdi edildiğini bildirecektir.

Madde 37- 1. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı tarafından tadil edilebilir. Bununla beraber, böyle bir tadil yalnızca tadil edilmiş Sözleşme'ye taraf olacak devletleri bağlar.

2. Eğer Genel Konferans bu Sözleşme'yi tamamen veya kısmen değiştiren yeni bir Sözleşme benimserse, yeni Sözleşme'de aksine hüküm bulunmadıkça, bu Sözleşme tadil edilen Sözleşme'nin yürürlüğe girdiği tarihten itibaren onaya, kabule veya katılmaya açık olmayacaktır.

Madde 38- Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın 102. maddesi uyarınca, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü'nün isteği üzerine Birleşmiş Milletler Sekreteryası'nca tescil edilecektir.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı'nın on yedinci oturum Başkanı'nın ve Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Direktörü'nün imzalarını taşıyan iki geçerli nüsha olarak Paris'te 23 Kasım 1972'de yapılmış olup, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü arşivlerinde saklanacak ve aslına uygunluğu onaylanmış suretleri 31 ve 32. maddelerde belirtilen bütün devletlere ve Birleşmiş Milletler'e gönderilecektir.

**BİRLEŞMİŞ MİLLETLER EĞİTİM,
BİLİM VE KURUMU UNESCO'NUN
XVI. GENEL KURULU TARAFINDAN
14 KASIM 1970 TARİHİNDE KABUL OLUNAN
KÜLTÜR VARLIKLARININ KANUNSUZ İTHAL,
İHRAÇ VE MÜLKİYET TRANSFERİNİN
ÖNLENMESİ VE YASAKLANMASI İÇİN
ALINACAK TEDBİRLERLE İLGİLİ SÖZLEŞMEYE
KATILMAMIZIN UYGUN BULUNDUĞUNA
DAİR KANUN**

Kanun No: 2256

Kabul Tarihi: 25.12.1979

Resmi Gazete Tarihi: 6 Ocak 1980

Sayı: 16861

Madde 1- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) XVI. Genel Kurulu tarafından 14 Kasım 1970 tarihinde kabul edilmiş bulunan Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması İçin Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme'ye katılmamız uygun bulunmuştur.

Madde 2- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3- Bu Kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

**KÜLTÜR İTHAL İHRAÇ VE MÜLKİYET
TRANSFERİNİN ÖNLENMESİ VE
YASAKLANMASI İÇİN ALINACAK
TEDBİRLERLE İLGİLİ SÖZLEŞME**

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Konferansı, 12 Ekim - 14 Kasım 1970 tarihleri arasında

da Paris'te yaptığı XVI. Dönem Toplantısı'nda,

Genel Konferans'ın XIV. Dönem Toplantısı'nda kabul edilen Uluslararası Kültür İşbirliği İlkeleri Bildirisi hükümlerinin önemini hatırlatarak,

Kültür varlıklarının bilimsel, kültürel ve eğitsel amaçlarla uluslar arasında mübadelesinin insanlık uygarlığı bilgisini derinleştirdiğini, tüm ulusların kültürel yaşamını zenginleştirdiğini ve uluslararası karşılıklı saygı ve itibar yarattığını göz önünde bulundurarak,

Kültür varlıklarının halkların kültür ve uygarlıklarının temel öğelerinden biri olduğunu, bunların gerçek değerlerine ancak kökenlerinin, tarih ve çevrelerinin en büyük belginlikle bilinmesi halinde kavuşacaklarını göz önünde bulundurarak,

Kendi topraklarındaki kültür değerlerinden oluşan varlığı hırsızlık, kaçak kazı, kanunsuz ithal ve ihraç tehlikelerine karşı korumanın her devlet için bir görev olduğunu göz önünde bulundurarak,

Her devletin, bu tehlikeleri önlemede kendi kültür varlıklarına olduğu kadar, bütün ulusların kültür varlıklarına karşı da saygılı olma bakımından manevi sorumlulukları bulunduğu bilincine varmasının kaçınılmazlığını göz önünde bulundurarak,

Müze, kütüphane ve arşivlerin birer kültür kurumu olarak kendi koleksiyonlarını derlemede dünyaca benimsenmiş törel ilkelere bağlı kalmayı gözetmekle görevli olduklarını göz önünde bulundurarak,

Kültür varlıklarının kanunsuz ithal, ihraç ve mülkiyet transferinin, UNESCO'nun, ayrıca uluslararası sözleşmelerde ögütleyerek kolaylaştırmakla görevli bulunduğu, uluslararası karşılıklı anlayışı engelleyeceğini göz önünde bulundurarak,

Etkili olabilmesi için, kültür varlıkları korunmasının ulusal düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeyde de örgütlenmesi gerektiğini ve bunun devletler arasında yakın işbirliğini zorunlu kıldığını göz önünde bulundurarak,

UNESCO Genel Konferansı'nın bu amaçla daha önce 1964'de bir örgütlenme kabul etmiş bulunduğunu göz önünde bulundurarak,

Gündemin 19. maddesinde yer alan Kültür Varlıklarının Kanunsuz Yollardan İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması ile ilgili olarak ileri sürülen yeni önerilerden de yararlanarak,

XV. Dönem Toplantısı sırasında bu sorunun uluslararası bir Sözleşme'ye konu teşkil edeceğini kararlaştırdıktan sonra,

İş bu Sözleşme'yi, bugün, 14 Kasım 1970 tarihinde kabul etmiştir.

Madde 1- Bu Sözleşme hükümlerine göre, dinsel nitelikte olsun olmasın, her devlet tarafından arkeoloji, tarih öncesi, tarih, edebiyat, sanat veya bilim için önemli olarak gösterilen ve aşağıdaki kategorilere giren değerler kültür varlığı sayılırlar:

a. Az bulunur zooloji, botanik, mineraloji ve anatomi örnekler ile koleksiyonlar, paleontoloji bakımından değer taşıyan nesnelere;

b. Bilim ve teknik tarihi ile askeri ve sosyal tarihi de kapsayan tarihe, ulusların idare adamlarının, bilginlerinin, düşünür ve sanatçıların hayatlarına ve önemli olaylara değgin varlıklar;

c. Kanuna uygun veya aykırı olarak yapılan kazı ve arkeolojik bulgu ürünleri;

d. Tarih ve sanat değeri taşıyan anıtlar ile arkeolojik sitlerden artakalmış kırık, dağınık parçalar;

e. Yüz yıldan daha eskiye ait sikke, hakkedilmiş mühür; kitabe ve benzeri şeyler,

f. Etnolojik gereçler;

g. Sanat değeri bulunan aşağıda gösterilmiş varlıklar:

• Her türlü sath üzerine, her türlü malzeme ile ve elle yapılmış tablolar, resimler, desenler (Elle süslenmiş imalat ürünleri ile saniye değin desenler bunların dışındadır;

• Her türlü malzemeden yapılmış orijinal heykeller, heykelticilik sanatına değgin ürünler;

• Orijinal gravürler, baskılar ve taşbasmaları;

• Her türlü malzemeden meydana getirilmiş sanat değeri bulunan montajlar ve asamblajlar);

h. Az bulunur el yazmaları, 1500 yıllarından önce yapılmış baskılar, tarih, edebiyat ve bilim yönünden özel önem taşıyan eski kitaplar, yayınlar, belgeler (tek veya koleksiyon halinde),

i. Posta ve damga pulları ile benzeri pullar (tek veya koleksiyon halinde);

j. Arşivler (plak, fotoğraf ve sinema arşivleri dahil);

k. Yüz yılı aşkın döşeme eşyaları ve eski müzik aletleri.

Madde 2- 1. Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler, kültür varlıklarının kanunsuz ithal, ihraç ve mülkiyet transferinin, ülkelerin bu varlıklarından yoksullaşmalarının başlıca nedenlerinden biri olduğunu ve bir uluslararası işbirliğinin bu davranışlardan doğacak tehlikelere karşı korunmada en etkili yollardan biri olduğunu kabul ederler.

2. Taraf devletler, bu amaçla, ellerindeki olanaklar ölçüsünde, bu davranışlara karşı özellikle nedenleri ortadan kaldırmak, sürüp gitmeleri önlemek ve zararların telafisine yardım etmek yoluyla mücadeleyi taahhüt ederler.

Madde 3- Bu Sözleşme gereğince taraf devletlerce kabul edilmiş mevzuata aykırı olarak yapılan kültür varlıkları ithali, ihraç ve mülkiyet transferi kanunsuzdur.

Madde 4- Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler, aşağıdaki kategorilerde yer alan kültür varlıklarının, bu Sözleşme gereğince her devletin kendi öz kültür varlığı olduğunu kabul ederler:

a. İlgili devletin vatandaşlarının tek veya kolektif dehasından doğmuş kültür varlıkları ile o devletin topraklarında, yabancı uyruklu veya vatansız olarak ikamet eden kimselerin yarattıkları, o devletçe önemli sayılan kültür varlıkları;

b. Ulusal topraklarda bulunmuş kültür varlıkları;

c. Arkeoloji, etnoloji ve tabii bilim misyonlarının, varlıkların esas sahibi olan ülkenin yetkili mercilerinin muvafakati ile edindikleri kültür varlıkları;

d. Serbestçe kabul edilmiş mübadelelere konu teşkil etmiş kültür varlıkları;

e. Varlıkların esas sahibi olan ülkenin yetkili mercilerinin muvafakati ile parasız edinilmiş veya kanun yollarından satın alınmış kültür varlıkları.

Madde 5- Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler kendi kültür varlıklarının kanunsuz ithal, ihraç ve mülkiyet transferlerine karşı korunmasını sağlamak amacı ile ve aşağıda sıralanmış görevleri etkili olacak şekilde yerine getirmek üzere ülkelerinde, şayet mevcut değilse, kendilerine uygun düşen koşullar içerisinde ve yeter sayıda kalifiye personelden oluşan bir veya bir kaç

kültür varlıklarını koruma servisi meydana getirmeyi taahhüt ederler:

a. Kültür varlıklarının korunmasını, özellikle önemli sayılan kültür varlıklarının kanunsuz ithal, ihraç ve mülkiyet transferinin önlenmesini sağlayacak kanun ve tüzük tasarıları metinlerinin hazırlanmasına katkıda bulunmak;

b. İhraç edilmesi, ulusal kültür varlıklarında hissedilir bir yoksullaşmanın v. nedeni olacak kamu veya kişi malı, önemli kültür varlıklarının, ulusal düzeyde korunması esasına uygun bir envantere göre listesini yapmak ve bunu günü gününe işlemek;

c. Kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi için gerekli (müzeler, kütüphaneler, arşivler, laboratuvarlar, atölyeler vb.) gibi teknik ve bilimsel kuruluşların gelişmelerini veya meydana getirilmelerini teşvik etmek;

d. Arkeolojik kazıların kontrolü işini düzenlemek, belirli kültür varlıklarının yerinde muhafazasını sağlamak ve ileride yapılacak kazılara tahsis edilmiş belirli bölgeleri korumak;

e. Koleksiyoncu, muhafız, antikacı vb. gibi kimseler için, işbu Sözleşme'de belirtilmiş ahlâkçı ilkelere uygun kurallar koymak ve bunlara uyulmasını gözetmek;

f. Bütün devletlerin kültür varlıklarına karşı saygı duygusu uyandırmak ve geliştirmek için eğitici çabalar harcamak ve bu Sözleşme hükümleri hakkında geniş ölçüde bilgi yaymak;

g. Her kültür varlığı kayboluşu karşısında, bunun en uygun ilan yolu ile duyurulmasına titizlik göstermek.

Madde 6- Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan Devletler aşağıdaki hususları taahhüt ederler;

a. Kültür varlığı veya varlıklarının ihracında bunun

veya bunların, ihraç e-den Devletin izni ile yapıldığını belgeleyecek ve usulleri içerisinde ihraç edilecek olan kültür varlığı veya varlıklarının beraberinde bulundurulması gerekli kılınacak bir ihraç sertifikası ihdas etmek;

b. Beraberlerinde, yukarıda belirtilen ihraç vesikası bulunmayan kültür varlıklarının ülkelerinden dışarı çıkarılmasını yasaklamak;

c. Bu yasağı uygun yollardan halka ve özellikle kültür varlıkları ithal ve ihraç edebilecek kimselere duyurmak;

Madde 7- Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler aşağıdaki hususları taahhüt ederler:

a. Bu Sözleşme'de taraf olan başka bir devlete ait olup da bu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden sonra, kanunsuz ihraç edilmiş kültür varlıklarının kendi ülkelerinin müzeleri veya benzeri kuruluşları tarafından edinilmesini önlemek için ulusal yasalar çerçevesi içerisinde gerekli bütün tedbirleri almak; bu Sözleşme'de taraf olan bir devlete ait olup da işbu Sözleşme'nin ilgili iki taraf için yürürlüğe girmesinden sonra, o devletin topraklarından kanunsuz çıkarılıp, kendisine teklif edilmiş kültür varlıkları hakkında, bunların sahibi devlete, olanaklar ölçüsünde bilgi vermek:

b. i. Bu Sözleşme'de taraf olan başka bir devletin topraklarındaki bir müzeden, dinsel nitelikte olsun olmasın kamuya ait bir anıttan veya benzeri kuruluşlardan iş bu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden sonra çalınmış kültür varlıklarının, yukarıda anılan kuruluşların envanterlerinde kayıtlı bulduklarının belgelenmeleri kaydı ile, ithalini yasaklamak;

ii. Bu Sözleşme'nin ilgili devletler için yürürlüğe girmesinden sonra çalınıp ithal edilmiş kültür varlıklarına, ilgili taraf devletin başvurması üzerine el koymak ve bu varlıkları iyi niyetli alıcı sıfatı ile edinmiş olan sahibine, hakça bir giderim ödenmesi kaydı ile geri vermek. El-

koyma ve geri verme için başvurular diplomatik yoldan yapılmalıdır. Başvurmayı yapan devlet el koyma ve geri verme isteğinin haklılığını ispatlayacak delilleri sağlamak ve bunun gerektirdiği masrafları karşılamakla yükümlüdür. Taraf devletler bu madde uyarınca geri verilecek kültür varlığı veya varlıkları için gümrük resmi veya başka bir resim isteğinde bulunmaktan sakınırlar. Kültür varlığı veya varlıklarının geri verilmesinin gerektirdiği harcamalar başvuran devlet tarafından yapılır.

Madde 8- Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler yukarıdaki 6. maddenin (b) ve 7. maddenin (b) fıkralarında öngörülen yasaklara uymazlıktan sorumlu olanları ceza ve idare müeyyidelerine çarptırmayı taahhüt ederler.

Madde 9- Kültür varlıkları, bazı arkeolojik ve etnolojik yağmalar tehlikesine açık bulunan, bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış her devlet ilgili devletlere başvurabilir. Bu gibi durumlarda taraf devletler, söz konusu kültür varlıkları türlerinin ithal, ihraç ve ticaretinin kontrolü dahil gerekli somut tedbirleri saptayacak ve uygulayacak birlikte tasarlanmış uluslararası bir eyleme katılmayı taahhüt ederler. Bir uzlaşmaya varılıncaya kadar her ilgili devlet, başvuracak devletin kültür varlıklarında telafi edilemeyecek zararlara uğramasını önlemek için, olanakları ölçüsünde geçici tertipler alacaktır.

Madde 10- Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler aşağıdaki hususları taahhüt ederler:

a. Eğitim, bilgilendirme ve uyanık davranma yollarından, bu Sözleşme'de taraf devletlerin kanunsuz olarak kaçırılmış kültür varlıklarının transferini önlemek amacı ile kendi özel koşullarına göre ceza ve idare tedbirleri alarak antikacıları, edindikleri her kültür varlığı için, bunun nereden edinildiğini, almış fiyatını, satıcısının kimliğini gösteren bir kütük defteri tutmaya zorlamak ve kültür var-

lıkları alıcısına satın aldığı malın ihracı yasaklanmış kültür varlıklarından olabileceğini duyurmak;

b. Eğitim yolu ile halka kültür varlıklarının değeri, hırsızlıkların, kaçak kazıların, kanunsuz ihraçların bu varlıklar için nasıl bir tehlike teşkil ettiği hakkında duygu uyandırmaya ve bunu geliştirmeye gayret göstermek.

Madde 11- Yabancı bir devlet tarafından işgal edilmiş bir ülkenin kültür varlıklarının, zorla veya dolaylı yollardan ihracı ve mülkiyetlerinin transferi kanunsuz sayılır.

Madde 12- Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler uluslararası ilişkilerini sağladıkları ülkelerdeki kültür varlıklarına karşı saygılı olacaklar, bunların kanunsuz ithal, ihraç ve mülkiyet transferlerinin önlemesi için uygun düşen tedbirleri alacaklardır.

Madde 13- Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler ayrıca (Her devletin kendi mevzuatı çerçevesi içinde) aşağıdaki hususları taahhüt ederler:

a. Kültür varlıklarının kanunsuz ithal ve ihracını kolaylaştırır nitelikte görülen mülkiyet transferlerini uygun tedbirlerle önlemek;

b. Kanunsuz ihraç edilmiş kültür varlıklarının en kısa süreler içerisinde yetkili kimselere iadesini kolaylaştırmak amacı ile ilgili servislerin işbirliği yapabilmelerini sağlayıcı tedbirleri almak;

c. Kaybolmuş veya çalınmış kültür varlıklarının gerçek sahiplerinin veya vekillerinin ileri sürecekleri hak iddialarını işleme koymak;

d. Bu Sözleşme'de taraf olan her devlete belirli bazı kültür varlıkları hakkında zamanaşımına uğramazlık hakkı tanımanın dışında; bunları sınıflandırmak ve bunların başkalarına çevrilmezlikleri bulunduğunu ilan ederek ih-

raç edilmiş bulunmaları halinde ilgili devletler tarafından geri alınmasını kolaylaştırmak.

Madde 14- Kanunsuz ihraçları önlemek ve işbu Sözleşme hükümlerinin uygulanmasından doğacak vecibeleri karşılamak üzere Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan her devlet, kültür varlıklarını korumakla görevli ulusal servislerine olanakları ölçüsünde yeterli bir bütçe tahsis edecek ve bu amaçla gerektiğinde bir fon tesis edebilecektir.

Madde 15- Bu Sözleşme, taraf devletler için yürürlüğe girmesinden önce ait oldukları ülkelerden her ne sebeple olursa olsun çıkmış bulunan kültür varlıklarının geri verilmesini sağlamak üzere aralarında yaptıkları anlaşmaların yürürlüğe konmasını veya yürütülmesini engellemez.

Madde 16- Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Konferansı'na, bu Konferans'ın belirteceği tarih ve şekillerde verecekleri süreli raporlarda, iş bu Sözleşme'nin uygulanması amacı ile kabul edecekleri kanun, tüzük, yönetmelik gibi mevzuat ile alacakları tedbirler ve bu alanda edinecekleri tecrübeler hakkında bilgi vereceklerdir.

Madde 17- 1. Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler aşağıdaki konularla ilgili olarak teknik yardım isteği ile Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu'na başvurabilirler:

- a. Enformasyon ve eğitim;
- b. Danışım ve ekspertiz;
- c. Düzenleştirme ve uzlaştırma.

2. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu kendi öz girişimi ile kültür varlıklarının kanunsuz dolaşımına ilişkin sorunlar üzerinde araştırmalar yapabilir ve incelemeler yayınlayabilir.

3. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu bu amaçla yetkili bütün hükümet dışı kuruluşlara başvurabilir.

4. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu bu Sözleşme'nin yürütülmesi amacı ile ve kendi öz girişimi ile taraf devletlere önerilerde bulunmaya yetkili kılınmıştır.

5. UNESCO, işbu Sözleşme'nin uygulanmasında en az iki taraf devletin uyuşmazlığa düşmesi halinde ve bunların istekleri üzerine uzlaştırıcılıkta bulunabilir.

Madde 18- Bu Sözleşme İngilizce, İspanyolca, Fransızca ve Rusça olarak düzenlenmiştir ve her dört metin eşit değerde sayılacaktır.

Madde 19- 1. Bu Sözleşme Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu üyesi bütün devletlerin onama ve onaylamasına, kendi anayasal usulleri uyarınca sunulacaktır.

2. Onama ve onaylama ile ilgili belgeler Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Direktörü'ne tevdi olunur.

Madde 20- 1. Bu Sözleşme Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür kurumuna üye olmadıkları halde Kurumun İcra Konseyi tarafından katılmaya davet edilen devletlerin de katılmalarına açıktır.

2. Katılma belgelerinin Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Direktörü'ne tevdi edilmesi ile olur.

Madde 21- Bu Sözleşme, üçüncü onama, onaylama veya katılma belgelerinin tevdi edilişi tarihinden üç ay sonra ve ancak onama, onaylama veya katılma belgelerini tevdi etmiş bulunan devletler için yürürlüğe girer. Öteki

devletler için ise onama, onaylama veya katılma belgelerini tevdi ediş tarihinden üç ay sonra yürürlüğe girer.

Madde 22- Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletler, Sözleşme'nin yalnız kendi anayurt topraklarında değil, uluslararası ilişkilerini sağladıkları ülkelerde de uygulanacağını kabul ederler. İşbu Sözleşme'nin bu ülkelerde uygulanmasını sağlamak amacı ile, gerektiğinde onama, onaylama veya katılma sırasında veya daha önce, buralardaki hükümetlerin ya da başka yetkili mercilerin mütalaalarını almayı ve Sözleşme'nin uygulanacağı ülkeleri Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Direktörü'ne bildirmeyi taahhüt ederler. Bu onaylama, belgelerin alındığı tarihten üç ay sonra geçerlilik kazanır.

Madde 23- 1. Bu Sözleşme'ye taraf olarak katılmış bulunan devletlerden her biri gerek kendi adına gerekse ilişkilerini sağladığı ülke adına işbu Sözleşme'yi hükümsüz ilan etme hakkına sahiptir.

2. Hükümsüz ilan etme Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu Genel Direktörü'ne yazılı bir belge tevdi yolu ile olur.

3. Hükümsüzlük ilgili belgenin alınışından on iki ay sonra geçerlilik kazanır.

Madde 24- Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Direktörü, Kuruma üye devletlere, 20. maddede üye olmamış devletlere, Birleşmiş Milletler Kurumu'na, 19 ve 20. maddelerde anılan onama, onaylama ve katılma belgeleri ile 22 ve 23. maddelerde ayrı ayrı belirtilen bildirilerden ve hükümsüz ilan etmelerden bilgi verecektir.

Madde 25- 1. Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Konferansı tarafından göz-

den geçirilebilir. Bu suretle gözden geçirilmiş olan Sözleşme ancak buna taraf olarak katılacak devletleri bağlar.

2. Genel Konferansın işbu Sözleşme'nin tamamını veya bir kısmını değiştiren bir sözleşmeyi kabul etmesi halinde, bu yeni sözleşmede, başkaca bir hüküm bulunmadığı takdirde yenisinin yürürlüğe girdiği tarihten başlamak üzere işbu Sözleşmenin onama, onaylama ve katılmaya sunulmuş açıklığı sona erecektir.

Madde 26 - Bu Sözleşme, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın 102. maddesi uyarınca, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu Genel Direktörü'nün müracaatı üzerine Birleşmiş Milletler Genel Sekreterliği'ne tescil edilecektir.

**AVRUPA MİMARİ MİRASININ KORUNMASI
SÖZLEŞMESİ'NİN ONAYLANMASININ
UYGUN BULUNDUĞU HAKKINDA KANUN**

Kanun No: 3534
Kabul Tarihi: 13.4.1989
Resmi Gazete Tarihi: 20.4.1989
Sayı: 20145

Madde 1- 3 Ekim 1985 tarihinde Granada'da imzalanmış olan "*Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi*"-nin onaylanması uygun bulunmuştur.

Madde 2- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**AVRUPA MİMARİ MİRASININ KORUNMASI
SÖZLEŞMESİ**

Bu Anlaşmayı İmzalayan Avrupa Konseyi Üye Devletleri

Avrupa Konseyi'nin amacının, kendilerinin ortak mirası olan ideal ve prensipleri korumak ve gerçekleştirmek amacıyla üyeleri arasında daha sıkı bir birlik sağlamayı başarmak olduğu hususunu göz önünde tutarak;

Mimari mirasın, Avrupa kültür mirasının zenginliği ve çeşitlerinin eşsiz bir ifadesi, geçmişimizin değer biçilmez bir tanığı olduğunu ve bütün Avrupalıların bir ortak mirasını oluşturduğunu kabul ederek;

19 Aralık 1954 tarihinde Paris'te imzalanan Avrupa Kültür Sözleşmesi ve bu Sözleşme'nin 1. maddesi bakımından;

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 26 Eylül 1975 tarihinde kabul edilen Avrupa Mimari Mirası Yasası ile milli kanun ve nizamnamelerin, mimari mirasın tümüyle korunması için gereken hususlara intibak ettirilmesi hakkındaki 14 Nisan 1976 tarihli ve 28 numaralı Karar (76) nazarı itibara alarak;

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin Mimari Mirasın Korunmasına İlişkin 880 sayılı Tavsiye Kararı'nı (1979) göz önünde tutarak;

Mimar, mühendis, şehir ve peyzaj planlamacısı uzmanlarının yetiştirilmesi ile ilgili olarak Bakanlar Komitesi'nin üye ülkelere yaptığı R (80) 16 sayılı Tavsiye Kararı ile el sanatları çalışmalarının bazı dallarında yok olma tehlikesi bulunan mesleklere yapılacak yardımlara ilişkin R (81) 13 sayılı Tavsiye Kararı'nı dikkate alarak;

Kentsel ve kırsal çevreleri geliştirme vs böylece devletlerin ve bölgelerin ekonomik, sosyal ve kültürel açılardan kalkınmasına katkıda bulunma yoluyla, gelecek nesillere bir kültürel kaynaklar sistemi devredilmesinin önemini hatırd tutarak;

Mimari mirasın korunması ve bu korunmanın yaygınlaştırılması hususunda ortak bir politikanın ana ilkeleri bakımından bir anlaşmaya varılmasının önemini kabul ederek, aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır

Mimari Mirasın Tanımlanması

Madde 1- Bu Sözleşme'de geçen "*Mimari Miras*" deyi mi aşağıda belirtilen kalıcı varlıkları kapsayacaktır.

1. Anıtlar: Tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal ve teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer binalar ile diğer yapılar ve bunların müstemilatı ile tamamlayıcı kısımları;

2. Bina Grupları: Topografik olarak tanımlanabilecek birimleri oluşturmaya yeterince uygun olan ve tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan önemleri nedeniyle dikkate değer, kentlerde veya kırsal bölgelerdeki mütecanis bina grupları;

3. Ören Yerleri (Siteler): Topografik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği ile doğal değerlerin birleştiği alanlar.

Korunacak Varlıkların Tespiti

Madde 2- Korunacak anıt, bina grupları ile ören yerlerinin kesin olarak tespit edilebilmesi için her bir taraf bu tarihsel varlıkların envanterlerini oluşturur ve bu tarihsel varlıklara zarar verebilecek tehlikeli durum doğduğunda, en kısa zamanda gerekli dokümanları hazırlamayı taahhüt eder.

Yasal Koruma İşlemleri

Madde 3- Her bir taraf;

1. Mimari mirasın korunması için yasal önlemler almayı;

2. Bu önlemler çerçevesinde ve her ülkeye ve bölgeye has yöntemlere göre anıtların, bina gruplarının ve ören yerlerinin korunmasını taahhüt eder.

Madde 4- Her bir taraf;

1. Söz konusu varlıkların yasal korunması için gerekli denetim ve yetki işlemlerini uygulamayı;

2. Tüm korunan varlıkların bozulmasını, hasar görmesini veya yıkılmasını önlemeyi, taahhüt eder. Bu amaçla,

Her bir taraf;

Aşağıdaki durumları kapsayan yasalar mevcut değilse, bu yasaların çıkarılmasını taahhüt eder:

a. Korunmakta olan veya korunma işlemine konu olan anıtların yıkım veya tadil projelerinin veyahut bunların çevrelerini etkileyen bir projenin yetkili bir makama sunulmasını sağlamak;

b. Tarihsel binalar grubunu veya bunların bir kısmını veyahut bir ören yerini etkileyen

- Binaların yıkımını
- Yeni binaların yapımını
- Binaların veya ören yerlerinin özelliklerini bozacak önemli tadilat çalışmaları ile ilgili projelerin yetkili bir makama sunulmasını

c. Kamu makamlarının korunmaya alınan bir varlıkta gerekli çalışmaların yürütülmesini o varlık sahibinden istemeye veya varlık sahibi istenilen çalışmayı yapmazsa bizzat kamu makamlarının gerekli çalışmaları yapmasına izin vermeyi

d. Korunmaya alınan bir varlığın istimlakine izin vermeyi

Madde 5- Her bir taraf;

Maddi koşulların tehlikeye düşürdüğü ve başka bir yere taşınmanın zorunlu olduğu durumlar dışında, ko-

runmaya alınan bir anıtın tümünün ya da bir bölümünün taşınmasını yasaklamayı taahhüt eder. Bu gibi durumlarda, yetkili makamın, anıtın sökülmesi, nakli ve uygun bir yerde yeniden eski şekline getirilmesi için gerekli önlemleri alacaktır.

Tamamlayıcı Tedbirler

Madde 6- Her bir taraf, aşağıdaki hususları taahhüt etmeyi kabul eder .

1. Mimari mirasın buldukları yerlerde, bunların bakımı ve restorasyonları için kamu kuruluşlarınca, ulusal, bölgesel ve yerel yetkiler ve mevcut bütçe olanakları içinde, mali destek sağlamak,

2. Gerekirse, bu varlıkların korunmasını kolaylaştırmak için, parasal önlemlere başvurmak,

3. Mimari mirasın bakım ve restorasyonu konusunda özel girişimleri teşvik etmek.

Madde 7- Her bir taraf, anıtların çevresinde, bina gruplarının ve ören yerlerinin içinde, çevre düzenini geliştirmeyi amaçlayan önlemler almayı taahhüt eder.

Madde 8- Her bir taraf, mimari mirasın fiziksel açıdan bozulma tehlikesini sınırlamak amacıyla;

1. Çevre kirliliğini ve bunun zararlı etkilerini saptayıp analizler yapmayı ve bu zararlı etkileri azaltmaya veya yok etmeye yönelik yolları tayin etmek için bilimsel araştırmaları desteklemeyi;

2. Mimari mirasın korunması sırasında, çevre kirliliğine karşı alınacak önlemlerden doğabilecek özel nitelikli sorunları göz önünde bulundurma sorumluluğunu taahhüt eder.

Yaptırımlar

Madde 9- Her bir taraf, mimari mirasın korunmasını sağlayan mevzuata aykırı hareket edildiğinde, sahip oldukları yetkiler çerçevesinde, yetkili makam tarafından bu hususla ilgili ve yeterli bir tepkinin gösterilmesinin teminini taahhüt eder. Bu tepki, uygun durumlarda, zorunlu olan hususlara uymayacak bir biçimde yeni bir bina yapan kişinin bu binayı yıktırmasını gerektireceği gibi, korunan bir mimari mirasın eski durumuna gelmesi için restore edilmesini de icap ettirir.

Koruma Politikaları

Madde 10- Her bir taraf, aşağıda belirtilen entegre koruma politikalarını uygulamayı yükümlenir.

1. Mimari mirasın korunmasını kırsal yörelerle şehirlerin düzenlenmesinde başlıca hedefler arasına dahil etmek ve bu gereksinimin hem düzenleme planlarının hazırlanması ve hem de söz konusu planların uygulamaya konulması aşamalarında dikkate alınmasını sağlamak;

2. Mimari mirasın restorasyonu ve bakımı ile ilgili programları teşvik etmek;

3. Mimari mirasın korunması, bunun teşviki ve yaygınlaştırılmasını kültürel ve çevresel planlama politikalarının başlıca unsuru olarak kabul etmek;

4. Kırsal yöreler ve kent planlamasında koruma önlemlerinin mümkün olan her durumda alınmasını kolaylaştırmak ve bu Sözleşme'nin 3. maddesi, 1. fıkrasının anlamı uyarınca korunmayı gerektirmediği halde, konumu bakımından bir değer taşıyan binaların da kentsel ve kırsal çevre ve yaşam tarzı çerçevesinde korunmasını ve kullanılmasını sağlamak;

5. Mimari mirasın geleceğine esas teşkil etmek üzere, geleneksel becerilerin uygulanmasını ve kullanılan malzemenin geliştirilmesini teşvik etmek;

Madde 11- Her bir taraf, kültür mirasının mimari ve tarihsel özelliklerini koruma açısından,

- Korunan varlıkların, çağdaş hayatın gereksinimleri göz önüne alınacak şekilde kullanımını,
- Uygun olan durumlarda, eski binaların yeni kullanımlara intibaklarını teşvik etmeyi taahhüt eder.

Madde 12- Her bir taraf, korunan varlıkların halk tarafından ziyaret edilmesine müsaade olunmasının değerini kabul ederken, bu müsaadenin sonuçlarının özellikle yapısal gelişmelere ve bu varlıkların ve çevrelerinin mimari ve tarihsel özelliklerine zarar vermemesini taahhüt eder.

Madde 13- Bu politikaların uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla, her bir taraf, kendi siyasal, yönetsel yapılarına göre koruma, kültürel ve çevresel planlama faaliyetinden sorumlu makamların çeşitli kademeleri arasında etkin bir işbirliğinin geliştirilmesini taahhüt eder.

Katılma ve Kuruluşlar

Madde 14- Her bir taraf, mimari mirasın tespiti, korunması, restorasyonu, bakımı, yönetimi ve sayılarının artırılması açılarından resmi makamların çalışmalarına yardımcı olmak amacıyla .

1. Karar alma süreçlerinin çeşitli aşamalarında Devlet, mahalli idareler, kültürel kurumlar ile kuruluşlar ve halk arasında, bilgi sağlama, danışmanlık ve işbirliğini geliştirmeyi,

2. Su konuda çalışacak, parasal ve emek açılarından

yardım edecek ve kazanç gayesi gütmeyen kuruluşların oluşturulup geliştirilmesini teşvik etmeyi taahhüt eder.

Enformasyon ve Eğitim

Madde 15- Her bir taraf;

1. Mimari mirasın korunmasının bir kültürel kişilik unsuru olduğu kadar, bugünün ve geleceğin nesilleri için de bir ilham ve yaratıcılık kaynağı olarak değerlendirilmesi için halkın bilinçlendirilmesini geliştirmeyi,

2. Bu amaçla, modern iletişim ve tanıtma tekniklerinin yardımıyla, özellikle aşağıdaki hedeflere ulaşmak üzere gerekli bilgiyi yayma ve uyandırılan ilgiyi arttırmak için politikaları teşvik etmek üzere,

a. Mimari mirasın korunması, insan tarafından düzenlenip yapılmış çevrenin ve binaların niteliklerine karşı halkın ilgisinin uyandırılması ve arttırılması için daha okul çağlarından başlayıp bu konulara yönelik çalışmaların uygulanmasını.

b. Avrupa düzeyinde veya ulusal veyahut bölgesel çapta kültürel varlıklar ile mimarlık sanat, halk sanatları ve hayat tarzları arasında varolan birliği ortaya çıkararak, üzerinde durmayı taahhüt eder.

Madde 16- Her bir taraf, mimari mirasın korunmasıyla ilgili olarak çeşitli mesleklerde ve çeşitli el sanatları kuruluşlarındaki eğitimini teşvik etmeyi taahhüt eder.

Koruma Politikalarında Avrupa Koordinasyonu

Madde 17- Taraflar, aşağıdaki konularda, koruma politikaları ile ilgili bilgi teati etmeyi taahhüt ederler.

1. Mimari mirasın, tarihsel gelişmesi ve sayılarındaki artış göz önüne alınarak,söz konusu varlıkların incelenmesi, korunması ve muhafazası alanlarında kabul edilen metotlar,

2. Mimari miras varlıklarının korunması zorunluluğunu bugünün ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetiyle en iyi şekilde bağdaştıracak önlemler,

3. Mimari mirasın tespit ve kayıt edilmesi ve malzemelerin bozulması ile mücadelede olduğu kadar, bilimsel araştırma, restorasyon çalışmaları alanlarında mirasın yönetim ve teşvik yöntemleri ile de ilgili olarak yeni teknolojinin sunduğu imkanlar,

4. Mimari yaratıcılığın, çağımızın Avrupa mirasına katkıda bulunmasını sağlayacak şekilde geliştirmek için alınacak önlemler.

Madde 18- Taraflar, gerektiğinde, mimari mirasın korunması konusunda tecrübe ve uzman teatisi şeklinde karşılıklı teknik yardımlaşmada bulunmayı taahhüt ederler.

Madde 19- Taraflar, ilgili ulusal yasalar ve bağlı oldukları uluslararası anlaşmalar çerçevesinde Mimari mirasın korunması dalında Avrupa çapında devamlı eğitimden sorumlu olanlar da dahil olmak üzere uzman teatisini teşvik etmeyi taahhüt ederler.

Madde 20- Bu Sözleşme'nin amacına hizmet etmek üzere, Avrupa Konseyi Yasası'nın 17. maddesi uyarınca, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kurulan Uzmanlık Komitesi, bu Sözleşme'nin uygulanmasını takip edeceği gibi aşağıda belirtilen hususlarda da görevlendirilmiştir;

1. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne periyodik olarak, Sözleşme'ye taraf devletlerdeki mimari mirasın korunma politikalarının durumu, Sözleşme'de öngörülen

ilkelerin uygulanması ve bizzat kendi faaliyetleri ile ilgili raporlar sunmak,

2. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne, çok taraflı faaliyetler ve bu Sözleşme'nin gözden geçirilmesi veya değiştirilmesi ve halkın, Sözleşme'nin hedefleri hakkında bilgi edinmesi. gibi konular dahil olmak üzere, Sözleşme'nin hükümlerinin uygulanmasına yönelik her türlü tedbiri önermek,

3. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne, Avrupa Konseyi'ne üye olmayan devletleri Sözleşme'ye girmeye davet hususunda önerilerde bulunmak.

Madde 21- Bu Sözleşme'nin hükümleri 1. maddede belirtilen mimari mirasın korunmasını ilgilendiren ve aşağıda belirtilen evvelki sözleşmelerin daha belirli ve elverişli hükümlerinin uygulanmasına engel değildir.

- 16 Kasım 1972 tarihli Dünya Kültürel ve Tabii Mirasının Korunması ile ilgili Sözleşme,

- 6 Mayıs 1969 tarihli Arkeolojik Mirasın Korunması Avrupa Sözleşmesi.

Nihai Hükümler

Madde 22- 1. Bu Sözleşme, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin imzasına açıktır. Sözleşme, onaylanma, kabule veya tasvibe tabidir. Onay, kabul veya tasvip belgeleri, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

2. Bu Sözleşme, Avrupa Konseyi'ne üye üç devletin, bir önceki fıkranın hükümleri uyarınca, bu Sözleşme'ye bağlı olduklarına dair rızalarını belirten tarihten sonraki üç aylık sürenin bitimini izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

Bu Sözleşme'ye bağlı olduğuna dair rızasını daha sonra ifade eden her devlet için de Sözleşme onay, kabul veya tasvip belgelerinin Genel Sekreter'e tesliminden itibaren geçen üç aylık sürenin bitimini izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

Madde 23- 1. Bu Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden sonra, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, Avrupa Konseyi Tüzüğü'nün 20. maddesinde öngörülen çoğunlukla alınmış bir karar uyarınca ve Komite'de yer almaya hakkı olan üye devletlerin temsilcilerinin oybirliği ile Konsey'e ve Avrupa Ekonomik Topluluğu'na dahil olmayan her devleti bu Sözleşme'ye katılmaya davet edebilir.

2. Sözleşmeye katılan her devlet veya katıldığı takdirde Avrupa Ekonomik Topluluğu için, Sözleşme, katılma belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne teslim tarihinden itibaren geçen üç aylık sürenin bitimini izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

Madde 24- 1. Her devlet imza sırasında veya onay, kabul, tasvip veya katılma belgesinin tesliminde, bu Sözleşme'nin uygulanacağı ülke veya ülkeleri belirtebilir.

2. Her devlet, daha sonraki bir tarihte, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne hitaben yapacağı bir beyanla, bu Sözleşme'nin imzası sırasında belirtilen ülke veya ülkelerden başka bir ülke veya ülkelere teşmil edileceğini belirtebilir. Sözleşme, söz konusu genişletilen ülke veya ülkelerle ilgili beyanın Genel Sekreter tarafından alınmasından sonra üç aylık sürenin bitimini izleyen ayın birinci günü yürürlüğe girer.

3. Bundan önceki iki fıkraya uyarınca yapılan her türlü beyan, bu beyanda belirtilen bütün topraklarla ilgili olarak Genel Sekreter'e hitaben yapılacak bir ihbar ile geri çekilebilir. Geri çekme, ihbarın Genel Sekreter'e yapılış tarihinden sonra altı aylık sürenin bitimini izleyen ayın ilk gününden itibaren geçerli olur.

Madde 25- 1. Her devlet, imza sırasında veya onay, kabul, tasvip veyahut katılma belgesinin tesliminde, madde 4 fıkra c ve d hükümlerine tümüyle veya kısmen uymama hakkını mahfuz tuttuğunu beyan edebilir. Başka çekince konamaz.

2. Bir önceki fıkra uyarınca, bir çekince bildiren her akit taraf, bunu Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bildirmek suretiyle tamamen veya kısmen geri çekebilir. Geri çekme, ihbarın Genel Sekreter tarafından alınması tarihinden itibaren geçerli olur.

3. Yukarıdaki 1. fıkroda zikredilen hükümlere çekince taraf, başka bir tarafın bu hükmü uygulamasını talep edemez; bununla beraber, çekince kısmi veya şartlı ise, bu hükmün kendisinin kabul ettiği ölçüde uygulanmasını talep edebilir.

Madde 26- 1. Taraflardan biri, herhangi bir zamanda Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bir ihbar göndererek bu Sözleşme'yi feshedebilir.

2. Sözleşme'nin feshi, ihbarın Genel Sekreter tarafından alınma tarihinden itibaren altı ay sonraki sürenin bitimini izleyen ayın ilk gününden itibaren geçerli olur.

Madde 27- Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Avrupa Konseyi'ne üye devletlere, bu Sözleşme'ye katılan her devlete ve katıldığı takdirde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na;

a. Tüm imza,

b. Tüm onay, kabul, tasvip ve katılma belgelerinin teslimi,

c. Bu Sözleşme'nin 23 ve 24. maddeler uyarınca, her türlü yürürlüğe giriş tarihini,

d. Bu Sözleşme ile ilgili olan diğer bütün işlem, duyuru ve haberleşmeyi bildirecektir.

Usulüne göre yetkili kılınmış olan, aşağıda imzaları bulunan temsilciler bu Sözleşme'yi imzalamışlardır.

Avrupa Konseyi arşivinde saklanacak her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere, İngilizce ve Fransızca dillerinde 3 Ekim 1985 tarihinde Grenada'da imzalanmış olup onaylanmış kopyalar, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından her bir üye devlete, bu Sözleşme'nin hazırlanmasına iştirak eden üye olmayan devletlere, ve bu Sözleşme'yi onaylamak üzere davet edilmiş olan herhangi bir devlete gönderilecektir.

**ARKEOLOJİK MİRASIN KORUNMASINA
İLİŞKİN AVRUPA SÖZLEŞMESİ
(GÖZDEN GEÇİRİLMİŞKEN
ONAYLANMASININ UYGUN BULUNDUĞU
HAKKINDA KANUN)**

Kanun No: 4434
Kabul Tarihi: 5.8.1999
Resmi Gazete Tarihi: 8.8.1999
Sayı: 23780

Madde 1- 16 Ocak 1992 tarihinde Valetta'da (Malta) imzalanan "*Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi*"nin (Gözden Geçirilmiş) onaylanması uygun bulunmuştur.

Madde 2- Bu Kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.

Madde 3- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.

**AVRUPA ARKEOLOJİK MİRASININ
KORUNMASI SÖZLEŞMESİ
(Değiştirilmiş Şekli)**

Bu Anlaşmayı imzalayan Avrupa Konseyi üye devletleri:

Avrupa Konseyi'nin amacının, kendilerinin ortak mirası olan ideal ve prensipleri korumak ve gerçekleştirmek amacıyla üyeleri arasında daha sıkı bir birlik sağlamayı başarmak olduğu hususunu göz önünde tutarak;

19 Aralık 1954 tarihinde Paris'te imzalanan Avrupa Kültür Sözleşmesi'ni ve özellikle 1 ve 5. maddelerini dikkate alarak;

3 Ekim 1985'te Grenada'da imzalanan Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'ni dikkate alarak;

23 Haziran 1985'te Delhi'de imzalanan Kültür Mallarına Karşı İşlenen Suçlar Sözleşmesi'ni göz önünde tutarak;

Parlamenteler Meclisi'nin arkeoloji ile ilgili, özellikle 848 (1978), 921 (1981) ve 1072 (1988) sayılı tavsiye kararlarını dikkate alarak;

Şehir ve Kırsal Bölge Planlamaları Çerçevesinde Arkeolojik Mirasın Vurgulanması ve Korunmasına Dair R(89) 5 sayılı Tavsiye'yi göz önünde tutarak;

Arkeolojik mirasın insanlık tarihi bilgisi için gerekli olduğunu hatırd tutarak;

Eski tarihin delillerini sağlayan Avrupa Arkeolojik Mirası'nın, büyük planlama girişimleri, doğal tehlikeler, gizli veya bilimsel olmayan kazılar ve yetersiz kamu bilinci yüzünden ciddi bir tehdit altında olduğunu kabul ederek;

Halen mevcut olmayan yerlerde, uygun idari ve bilimsel denetim yöntemlerinin kurulmasının ve arkeolojik mirasın korunması gereksiniminin şehir ve kırsal bölge planlamasında ve kültürel gelişme politikalarında yankı bulmasının önemini belirterek;

Arkeolojik mirasın korunmasının, yalnız doğrudan ilgili devletin değil tüm Avrupa ülkelerinin sorumluluğu olduğunu; amacın, bozulma riskinin azaltılması ve korumanın, uzman değişimi ve deneyimlerin kıyaslanması ile teşvik edilmesi olduğunu vurgulayarak;

Avrupa ülkelerinde planlama politikalarının gelişmesi sonucunda 6 Mayıs 1969'da Londra'da imzalanan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nde ortaya konan ilkelerin tamamlanması gereksinimini kaydederek,

Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

Arkeolojik Mirasın Tanımlanması;

Madde 1- 1. Bu Sözleşme'nin (değiştirilmiş şekli) amacı Avrupa'nın kolektif hafızasının kaynağı ve tarihi ve bilimsel incelemeler için bir araç olarak arkeolojik mirası korumaktır.

2. Bu amaçla;

i. Korunmaları ve incelenmeleri insanlık ve onun doğal çevre ile ilişkilerini izlemeye yardım eden;

ii. Kazılmaları veya bulunmaları ve diğer araştırma metotları ile insanlık ve onunla ilgili çevre hakkında başlıca kaynak oluşturan;

iii. Tarafların yetki alanı içerisindeki alanlarda bulunan, geçmiş çağlardaki insanlığın bütün kalıntıları ve objeleri ile diğer izleri arkeolojik mirasımızın öğeleri olarak kabul edileceklerdir.

3. Arkeolojik miras içinde yapılar, inşaatlar, bina grupları, delişmiş siteler, taşınabilir objeler, başka cins abideler ile bunların karada veya denizdeki çevrimleridir.

Mirasın Tespiti ve Koruma Önlemleri

Madde 2 - Her bir taraf, arkeolojik mirasın korunması için, söz konusu devlet kendine uygun yasal bir sistem oluşturarak aşağıdaki hususları sağlayacaktır:

i. Arkeolojik mirasın bir envanterinin çıkarılması ve koruma altına alınacak abideler ve alanların tespiti;

ii. Yerüstünde veya denizde görülebilir kalıntılar olmasa dahi maddi delillerin daha sonra nesiller tarafından incelenmesine imkan vermek üzere arkeolojik kapalı alanların yaratılması;

iii. Arkeolojik miras varlıklarının tesadüfen bulunması hallerinde bunların resmi makamlarına zorunlu olarak bildirilmesi ve inceleme sunulması.

Madde 3- Arkeolojik mirası korumak ve arkeolojik araştırma çalışmalarının bilimsel önemini teminat almak için taraflar aşağıda hususları taahhüt ederler:

i. Kazı ve diğer arkeolojik faaliyetler için yetki verme ve denetim yöntemlerini aşağıdaki hususları sağlayacak şekilde uygulamak;

a. Kaçak kazı yapılmasını ve arkeolojik miras unsurlarının çıkarılmasını;

b. Arkeolojik kazılar ve arazi araştırmalarının bilimsel bir tarzda ve

• mümkün olan her yerde yıkıcı olmayan yöntemler kullanarak yapılmasının;

• iyi bir şekilde korunması ve yönetimi olmadan arkeolojik mirasın çıkarılmaması ve açıkta bırakılmamasının sağlanması;

ii. Kazıların ve tahripkar olması muhtemel tekniklerin sadece kalifiye ve özel olarak yetkili kılınmış kişiler tarafından kullanılmasının sağlanması;

iii. Devletin iç hukukunun öngördüğü hallerde, metal detektörlerin ve diğer herhangi bir arama cihazının veya arkeolojik araştırma yöntemlerinin kullanılmasının ön izne bağlanması.

Madde 4 - Her bir taraf, arkeolojik mirasın fiziksel korunması için önlemler uygulamayı ve bu arada koşulların gerektiği hallerde;

i. Arkeolojik bölgeler oluşturulması öngörülen alanların satın alınması veya yetkililer tarafından başka şekillerde korunmasını;

ii. Arkeolojik mirasında tercihen yerinde korunması ve bakımını;

iii. İlk yerlerinden taşınmış olan arkeolojik kalıntılar için uygun depolama yerlerinin temini öngören hükümler getirmeyi taahhüt eder.

Arkeolojik Mirasın Tümcel Korunması

Madde 5- Her bir taraf;

i. a. Arkeoloji ile ilgili yerlerin korunması ve güçlendirilmesi için politikalar hazırlanmasına;

b. Kalkınma projelerinin muhtelif safhalarına, arkeologların katılmasını sağlayarak arkeolojinin gereksinimleri ile kalkınma planlarının uyuşturulmasını ve bütünleştirilmesine çalışmayı;

ii. a. Arkeoloji mirasına olumsuz etki yapmaları muhtemel kalkınma planlarının tadili,

b. Arkeolojik alanın uygun bir bilimsel incelemeye konu olması için yeteri kadar zaman ve kaynak tahsisi için arkeologlarla, şehir ve bölgesel planlamacıların sistemli bir şekilde danışmada bulunmalarını sağlamayı;

iii. Çevrenin üzerindeki etkilerin değerlendirilmesi ve bunun sonucunda alınacak kararlarda, arkeoloji alanlarının ve durumlarının tam bir şekilde dikkate alınmasını sağlamayı;

iv. Kalkınma çalışmaları sırasında arkeolojik mirasa ait elemanların bulunması halinde uygun olan hallerde bunların buldukları yerlerde korunmaları için hüküm getirmeyi;

v. Arkeolojik alanların halka açılışında, özellikle çok sayıda ziyaretçinin kabulü için kurulan yapısal düzen-

lemelerin, bu tür alanların ve çevresinin arkeolojik ve bilimsel niteliklerini olumsuz etkilememesini sağlamayı, taahhüt eder.

Arkeolojik Araştırmaların ve Korumanın Finansmanı

Madde 6- Her bir taraf;

i. Arkeolojik araştırmalar için, ulusal, bölgesel ve yerel yönetimlerden, her birinin yetkilerine göre mali destek sağlamayı,

ii. Arkeolojik kurtarma çalışmaları için maddi kaynakları artırmak üzere,

a. Uygun tedbirler alınması suretiyle büyük kamu veya özel kalkınma projelerinde, hangisi uygunsa, kamu veya özel sektör kaynaklarından, gerekli arkeolojik çalışmaların tüm giderlerinin karşılanması için gerekli tahsisatın sağlanması;

b. Hazırlık arkeoloji çalışmaları, arazi incelemeleri, bilimsel kayıtların özetlenmesi ve bulguların tam olarak yayınlanması ve kayda geçirilmesi için, bu gelişme projeleri bütçesinde çevre ve bölgesel planlama için gerekli etki etütlerinde olduğu gibi kaynak tahsisini sağlamayı taahhüt eder.

Bilimsel Bilginin Toplanması ve Dağıtımı

Madde 7- Arkeolojik bulgular hakkında incelemeler yapılması ve bilginin dağıtımı amacıyla her bir taraf;

i. Kendi yetki hudutları içerisinde bulunan arkeolojik alanlar için araştırmalar, envanterler ve haritaları güncelleştirmeyi veya yeniden yapmayı;

ii. Arkeolojik operasyonlardan sonra, özel etütlerin kapsamlı bir şekilde yayınından önce, yayınlanabilecek nitelikteki bilimsel kayıtların kaleme alınması için bütün uygulanabilir önlemleri almayı taahhüt eder.

Madde 8- Her bir taraf;

i. Arkeolojik miras elemanlarının bilimsel mesleki amaçlarla ulusal ve uluslararası mübadelesini, kolaylaştırmayı ancak aynı zamanda bu dolaşımın elemanların kültürel veya bilimsel değerlerine zarar vermemesini sağlamayı;

ii. Arkeolojik araştırmalar ve yürütülmekte olan kazılar hakkındaki bilgileri paylaşmayı ve uluslararası araştırma programlarının düzenlemesini teşvik etmeye taahhüt eder.

Kamu Bilincinin Artırılması

Madde 9- Her bir taraf;

i. Geçmiş ve arkeolojik mirasa yönelik tehlikelerin dahi iyi anlaşılması için, kamu oyunda bu mirasın değeri hakkında bir bilincin uyandırılması ve geliştirilmesi amacıyla eğitimsel faaliyetler yürütmeyi;

ii. Halkın arkeolojik mirasın önemli elemanlarına özellikle, arkeolojik alanlara girebilmelerini ve arkeolojik objelerden uygun seçmelerin halka sergilenmesini teşvik etmeyi taahhüt ederler.

Arkeolojik Miras Elemanlarının Kaçak Dolaşımının Önlenmesi

Madde 10- Her bir taraf;

i. İlgili kamu makamlarının ve bilim kurumlarının tespit edilen herhangi bir kaçak kazı ile ilgili bilgileri birleştirerek paylaşmaları için düzenlemeler yapmayı;

ii. Kaçak bir kazıdan veya resmi kazılardan yasal olmayan yollardan geldiklerinden şüphe edilen teklifler hakkında bu Sözleşme'ye taraf olan menşe devletin ilgili makamlarına bilgi vermeyi ve gerekli detayları sağlamayı;

iii. Devlet kontrolü altında bulunan müzelerin ve benzer kuruluşların, kontrol dışı kazılardan veya kaçak kazılardan veya resmi kazılardan yasa dışı yollarla elde edilmiş bulunan arkeolojik miras elemanlarını almamalarını sağlamak için gerekli tedbirleri almayı;

iv. Taraflardan birinin ülkesinde bulunan ancak tedarik politikaları devlet kontrolünde olmayan müzeler ve benzeri kuruluşlarla ilgili olarak:

a. Bu (değiştirilmiş) Sözleşme'nin metnini kendilerine ulaştırmayı;

b. yukarıdaki 3. fıkrada belirtilen prensiplere bu müze ve kuruluşların riayetlerinin sağlanması için hiç bir çabayı esirgememeyi;

v. Kontrol altında olmayan kazılardan, kaçak kazılardan veya yasa dışı yollardan resmi kazılardan elde edilen arkeolojik miras elemanlarının el değiştirmesini, eğitim, bilgi sağlama, dikkat ve işbirliği göstererek mümkün olduğu kadar kısıtlamayı taahhüt ederler.

Madde 11- Bu Sözleşme'deki hiç bir husus, arkeolojik miras elemanlarının kaçak dolaşımı ve yasal sahibine iadesi ile ilgili taraflar arasındaki ikili veya çok taraflı anlaşmalara etki yapmayacaktır.

Karşılıklı Teknik ve Bilimsel Yardım

Madde 12- Taraflar;

i. Arkeolojik miras ile ilgili konularda deneyimleri bir araya getirmek ve uzman değişimleri yoluyla karşılıklı teknik ve bilimsel yardımlaşmayı sağlamayı;

ii. Ulusal yasalar veya onları bağlayan uluslararası anlaşmalar gereğince, arkeolojik mirasın korunmasında, ileri eğitimden sorumlu olanlar dahil, uzman değişimini teşvik etmeyi taahhüt ederler.

(Değiştirilmiş) Sözleşme'nin Uygulanmasının Kontrolü

Madde 13- Bu (değiştirilmiş) Sözleşme'nin amaçlarına yönelik olarak Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kurulacak bir uzmanlar komitesi (değiştirilmiş) Sözleşme'nin uygulanmasını izleyecek ve özellikle:

i. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne, (değiştirilmiş) Sözleşme'ye taraf devletlerin, arkeolojik mirasın koruma politikalarındaki durum ve (değiştirilmiş) Sözleşme'nin içerdiği ilkeler konusunda dönemsel raporlar verecek;

ii. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne, çok taraflı faaliyetler ve bu Sözleşme'nin gözden geçirilmesi veya değiştirilmesi ve halkın, Sözleşme'nin hedefleri hakkında bilgi edinmesi gibi konular dahil olmak üzere, Sözleşme'nin hükümlerinin uygulanmasına yönelik her türlü tedbiri önermek;

iii. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'ne, Avrupa Konseyi'ne üye olmayan devletleri (değiştirilmiş) Sözleşme'ye girmeye davet hususunda önerilerde bulunmak.

Son Hükümler

Madde 14- 1. Bu (değiştirilmiş) Sözleşme Avrupa Konseyi üye devletleri ile Avrupa Kültür Sözleşmesi'ne taraf diğer devletlerin imzasına açık olacaktır. Sözleşme, onay, kabul veya tasvibe tali olacak, onay kabul veya

tasvip belgeleri Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdi edilecektir.

2. 6 Mayıs 1969'da Londra'da imzalanmış bulunan Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi'ne taraf olan bir devlet, ya daha önceden ya da kendi onay, kabul veya tasvip belgesini tevdi edişi ile eş zamanlı olarak adı geçen Sözleşmeyi feshetmemiş ise belgelerini tevdi edemez.

3. Bu (değişmiş) Sözleşme en az üçü Avrupa Konseyi üyesi olmak üzere dört ülkenin bu (değiştirilmiş) Sözleşme ile bağlı olmaya rıza gösterdiklerini ifade ettikleri tarihten itibaren altı ay sonra yürürlüğe girecektir.

4. Yukarıda iki fıkranın uygulanmasında, bu (değiştirilmiş) Sözleşme'nin yürürlüğe girmesi ile eş zamanlı olarak feshedilmemiş ise, akit bir devlet, onay, kabul veya tasvip belgelerini tevdi ederken, (değiştirilmiş) Sözleşme yürürlüğe girinceye kadar 6 Mayıs 1969 tarihli Sözleşme'yi uygulamaya devam edeceğini beyan edebilir.

5. Daha sonra bağlı olmaya rıza gösteren imzacı bir devlet için (değiştirilmiş) Sözleşme onay, kabul veya tasvip belgesinin tevdi tarihinden altı ay sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 15- 1. Bu (değiştirilmiş) Sözleşme'nin yürürlüğe girmesinden sonra Bakanlar Komitesi, başka bir üye devleti veya Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu, Avrupa Konseyi Statüsü'nün 20d maddesinde ön görüldüğü üzere oy çokluğu ve Komite, yer alan akit devletlerin oy birliği ile bu (değiştirilmiş) Sözleşme'ye katılmaya davet edebilir.

2. Katılan herhangi bir devlet veya katılmış ise Avrupa Ekonomik Topluluğu için bu (değiştirilmiş) Sözleşme katılım belgesinin Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne tevdiinden altı ay sonra yürürlüğe girecektir.

Madde 16- 1. Herhangi bir devlet, imza, veya onay, kabul veya tasvip belgesinin tevdiî sırasında bu (değiştirilmiş) Sözleşme'nin hangi ülkesinde veya ülkelerine uygulanacağını belirleyebilir.

2. Herhangi bir devlet, daha sonraki bir tarihte, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne hitap eden bir beyanla, bu (değiştirilmiş) Sözleşme'nin uygulanma alanını bildirimde belirlenen diğer ülkelere genişletebilir. Söz konusu genişletilen ülke veya ülkelerle ilgili beyanın Genel Sekreter tarafından alınmasından altı ay sonra yürürlüğe girer.

3. Bundan önceki iki fıkra uyarınca yapılan her türlü beyan, bu beyanda belirtilen bütün ülkelerle ilgili olarak Genel Sekreter'e hitaben yapılacak bir ihbar ile geri çekilebilir. Geri çekme, ihbarın Genel Sekreter'e yapıldığı tarihten sonra altı aylık sürenin bitimini izleyen ayın ilk gününden itibaren geçerli olur.

Madde 17 - 1. Taraflardan biri, herhangi bir zamanda Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne bir ihbar göndererek bu (değiştirilmiş) Sözleşme'yi feshedebilir.

2. Sözleşme'nin feshi, ihbarın Genel Sekreter tarafından alınma tarihinden itibaren altı ay sonra geçerli olur.

Madde 18 - Avrupa Konseyi Genel Sekreteri, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerine, Avrupa Kültür Sözleşmesi'ne taraf diğer devletleri ve bu Sözleşme'ye katılan veya katılmaya davet edilen her devlete veya Avrupa Ekonomik Topluluğu'na;

i. Tüm imza,

ii. Tüm onay, kabul, tasvip ve katılma belgelerinin teslimi,

iii. Bu (değiştirilmiş) Sözleşme'nin 14, 15 ve 16. maddeleri uyarınca, bütün yürürlüğe giriş tarihlerini,

iv. Bu (değiştirilmiş) Sözleşme ile ilgili olan diğer bütün işlem, duyuru ve haberleşmeyi bildirecektir.

Usulüne göre yetkili kılınmış olan, aşağıda imzaları bulunan temsilciler bu Sözleşme'yi imzalamışlardır. Avrupa Konseyi arşivinde saklanacak her iki metin de aynı derecede geçerli olmak üzere, İngilizce ve Fransızca dillerinde 16 Ocak 1992 tarihinde Valetta' da imzalanmış olup onaylanmış kopyalar, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri tarafından her bir üye devlete, bu Sözleşme'nin hazırlanmasına iştirak eden üye olmayan devletlere ve bu Sözleşme'yi onaylamak davet edilmiş olan herhangi bir devlete gönderilecektir.

EKLER

Haritalar, gravür ve krokiler

- Mardin Bölgesi 6
Gravür (Mardin) 4
Adıyaman eski kent dokusu 181
Diyarbakır eski kent dokusu 181
Mardin eski kent dokusu 182
Şanlıurfa eski kent dokusu 182

Metinler

- Masallar Kenti Mardin (Murat Dilmen) 7
Toledo'yu Satmak...Mardin'e Bakmak (Hıncal Uluç) 18
Süreklilik (MARDİN kitabından) 22
Mardin (age) 27
Nusaybin (age) 47
Arap Akınları (age) 52
Cizre/Cezire-i İbni Ömer (age) 67
Türkmenler, Artukoğulları (age) 81
İlhanlılar (age) 95
Akkoyunlular, Karakoyunlular (age) 115
Safeviler (age) 131
Osmanlılar (age) 139
Sandalyenin Yüzünü Kente Döndüğü Şehir:
Mardin (Emre Ergül) 185
Zeugma'dan Hasankeyf'e 192

Resimler

- Sultan Kasım Medresesi (Kasımiye) III, 11, 53, 186
Mardin 7, 8, 9, 10, 12, 16, 18, 30, 31, 80, 187
Mardin Müzesi 13, 185
Mardin ovası 20
Dara 9, 15, 63, 187
Deyr-ül Zafaran 12, 54, 55
Mor Gabriel Manastırı (Deyr-ül Umur) 13, 47, 188, 192
Midyat 134
Uzun Hasan oğlu Zeynel Bey Türbesi 191
Midyat Çekül Evi 19, 135
Mor Yakup Kilisesi 46, 84, 188
Hasankeyf 14, 83, 190, 191
Beyazsu 17, 189
Sandalyeler 187